Міністерство освіти і науки України

Українська мова
10-11 класи

Рівень стандарту

(зі змінами, затвердженими наказом МОН від 14.07.2016 № 826)

2016

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Українська мова є державною мовою України. Це передбачає її пріоритетне використання в усіх сферах суспільного життя. Оволодіння українською мовою учнями профільної ланки сприяє залученню до надбань культури українського народу, виробляє почуття впевненості у власних силах, допомагає свідомо мотивувати вибір майбутньої професії.

Відповідно до Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти, з урахуванням Загальноєвропейських рекомендацій до мовної освіти, завданнями освітньої галузі в старшій школі є подальший розвиток базових лексичних, граматичних, культуромовних, стилістичних, орфоепічних, правописних умінь і навичок на основі узагальнення й поглиблення знань учнів про мову як суспільне явище, вироблення комунікативних умінь і навичок ефективного спілкування в різних життєвих ситуаціях.

Мета курсу української мови в класах технологічного, природничо-математичного, спортивного напрямів, суспільно-гуманітарному напряму (економічний профіль) полягає в узагальненні й систематизації знань, здобутих у процесі вивчення основного курсу української мови, а також їхньому поглибленні відповідно до вимог, що ставляться перед абітурієнтами й студентами середніх та і вищих навчальних закладів, піднесенні культури мовлення учнів, насамперед шляхом удосконалення вмінь ефективного оперування мовними й мовленнєвими знаннями, зокрема стилістичними, текстотворчими, риторичними.

Навчальні завдання:

- виховання в учнів почуття національної свідомості, що значною мірою сприяє підвищенню мотивації вивчення української мови;
- формування комунікативної, мовної, мовленнєвої, предметної, прагматичної, соціокультурної компетентностей учнів на основі свідомого опанування мовної й мовленнєвої теорії;
- корекція орфографічної й пунктуаційної грамотності старшокласників;
- збагачення словникового запасу учнів термінологічною лексикою та фразеологією.

Отже, у процесі навчання української мови в класах технологічного, природничо-математичного, спортивного напрямів, суспільно-гуманітарного напряму (економічний профіль) необхідно розв’язати важливі загальноосвітні, виховні й практичні завдання, а саме:

- підготувати старшокласників до використання мовних ресурсів в усіх ланках виробничої і невиробничої сфери;
- сформувати в них уміння й навички доцільного використання мовних засобів у різних життєвих ситуаціях із дотриманням українського мовленнєвого етикету;
- виховувати в старшокласників шанобливе ставлення до української мови як державної;

- створити умови для свідомого опанування учнями міцних знань про українську мову (її лексичний склад, граматичну будову, текстотворчі ресурси як основи для формування мовних та мовленнєвих умінь і навичок);
- виробити в старшокласників потребу в постійному вдосконаленні рівня знань, культури мовлення.

Крім того, вивчення української мови сприяє розв'язанню й загальнопедагогічних завдань, найважливішими серед них є:

- інтелектуальний і соціокультурний розвиток учнів;
- розвиток логічного й образного мислення;
- формування в учнів умінь самостійно підвищувати рівень знань із предмета й удосконалювати культуру мовлення.

Зміст програми диференційовано за взаємопов'язаними змістовими лініями: мовленнєвою, мовною, соціокультурною, діяльнісною.

Мовленнєва змістова лінія передбачає засвоєння учнями профільних класів мовленнєвознавчих понять, на основі яких формуються вміння й навички в різних видах мовленнєвої діяльності — аудіюванні, читанні, говорінні, письмі. Програмою передбачено систематичне, розосереджене вдосконалення правописної грамотності учнів.

Мовна змістова лінія орієнтує на вдосконалення знань мовної системи — інструментарію формування комунікативної компетентності учнів профільної школи.

Соціокультурна змістова лінія ґрунтується на розумінні мови як носія культурних цінностей, основи професійного становлення людини, засобу формування мовної картини світу.

Діяльнісна змістова лінія визначає найважливіші загальнонавчальні вміння й навички, що забезпечують інтелектуальну, пізнавальну, творчу діяльність учнів профільних класів.

Для врахування потреб учнів профільної школи в удосконаленні особистісних мовотворчих якостей і підготовці до професійної діяльності програмою передбачено засвоєння відомостей з практичної стилістики, культури мовлення, основ риторики, елементів комунікативної лінгвістики. Ці відомості спрямовані на поглиблення знань про мовні норми, вивчення мови в реальних процесах спілкування, стилістичні особливості мовних одиниць, риторичні поняття та доречне застосування їх в усному й писемному мовленні старшокласників.

Провідними для класів технологічного, природничо-математичного, спортивного напрямів, суспільно-гуманітарний напряму (економічний профіль) виступають принципи пізнавально-практичної комунікативної й функціонально-стилістичної спрямованості навчання мови для підготовки особистості випускника, яка вільно володіє мовою в усіх сферах суспільної діяльності.

Важливим є принцип вивчення мови в міжрівневих, внутрішньорівневих і міжпредметних зв'язках, що передбачає врахування того, що мова є складною багаторівневою системою, рівні якої містять набір певних мовних одиниць,тісно

пов’язаних між собою. Урахування цих зв’язків під час вивчення української мови дасть учням змогу усвідомити мову як систему, що постійно розвивається, удосконалюється, збагачується, а також осмислити внутрішні закономірності кожного рівня мови.

З метою пізнання структури, семантики й функціонування мовних одиниць важливе значення мають міжпредметні зв’язки у процесі навчання української мови з іншими предметами. Мова має точки дотику з усіма шкільними предметами, оскільки є засобом вивчення й засвоєння їх. У класах технологічного, природничо-математичного, спортивного напрямів, суспільно-гуманітарного напряму (економічний профіль) окреслюються зв’язки мови з фізикою, математикою, біологією тощо. Учителі-словесники працюють із відповідними термінами на спеціально відведених уроках (під час вивчення лексикології). Математичні терміни застосовуються при вивченні числівника, крім того, систематично використовують відповідний дидактичний матеріал під час опрацювання інших тем.

Принцип використання мовленнєвої практики для засвоєння теорії мови і, навпаки, – теорії мови для розвитку мовлення містить у своєму формулюванні основні вимоги до організації навчання української мови в класах технологічного, природничо-математичного, спортивного напрямів, суспільно-гуманітарного напряму (економічний профіль).

Основними положеннями організації навчання української мови в класах технологічного, природничо-математичного, спортивного напрямів, суспільно-гуманітарний напряму (економічний профіль) виступають принципи: природовідповідності, що враховує вікові, етнопсихологічні особливості учнів; зв’язку теорії з практикою, згідно з яким установлюється правильне співвідношення теорії з практикою, щодо класів технологічного, природничо-математичного, спортивного напрямів, суспільно-гуманітарного напряму (економічний профіль) домінує практична спрямованість уроків української мови; культурологічний, що сприяє всебічній реалізації міжпредметних зв’язків мови з історією, літературою й мистецтвом. Принцип системності сприяє усвідомленню мови як системи, яка постійно розвивається, удосконалюється, з одного боку, з іншого, – передбачає цілеспрямоване системне засвоєння мовних одиниць, що є ґрунтом для формування мовленнєвих умінь.

Необхідність упровадження принципу емоційності переконливо доведена в лінгводидактичних студіях В.Сухомлинського та М.Стельмаховича, оскільки емоційність дає змогу забезпечити мовний розвиток учня на основі єдності його душі, серця й розуму, тобто спонукає школяра сприйняти мовну науку щиро, як найбільш потрібну, рідну, максимально мобілізувати його увагу, пам’ять, уяву, мислення й волю. Тому цей принцип відносимо до основних у школах природничо-математичного профілю.

Важливим є врахування вимог принципу креативності, суть якого полягає в забезпеченні результативної творчої мовленнєвої діяльності учнів.

Особливої уваги вимагає принцип стимулювання самоосвіти й самостійності в навчанні. Видатний німецький педагог А.Дістервег писав:

«Розвиток і освіта жодній людині не можуть бути загадані чи повідомлені. Будь-хто, хто бажає до них залучитися, повинен досягнути цього власною діяльністю, власними силами, власним напруженням...». Для учнів старших класів самостійна діяльність – один із основних видів навчальної роботи, тому успіх залежить від організації активної діяльності старшокласників. Вивчення української мови в старших класах технологічного, природничо-математичного, спортивного напрямів, суспільно-гуманітарного напряму (економічний профіль) зумовлює такі змістові елементи самостійної роботи учнів, як уміння слухати й конспектувати лекції, об'єктивно й критично оцінювати виступи однокласників на семінарах, робота з лексикографічними й довідковими виданнями, електронними джерелами інформації тощо. Самостійна робота старшокласників може полягати й у глибокому й детальному вивченні окремих положень, насамперед із практичної риторики, культури мовлення. Самостійна робота допомагає закласти основи мовної й загальнокультурної підготовки учнів, широко використовувати їхні індивідуальні особливості

Для старшокласників профільних загальноосвітніх навчальних закладів важливим є усвідомлення значення української мови у розв'язанні професійних завдань, тому навчання потрібно будувати за проблемно-ситуативним принципом, використовуючи імітаційне моделювання ситуацій, спонукаючи учнів до роботи з довідковими, лексикографічними виданнями, а також пов'язаної з майбутньою професійною діяльністю.

Принцип урахування життєвої перспективи тісно пов'язаний із попереднім, його суть полягає у репрезентації інформації, що дає змогу розв'язувати життєві завдання, зокрема відомостей із риторики, стилістики, культури мовлення тощо.

Необхідно враховувати принцип комплексного розвитку всіх сфер особистості учня – когнітивної, емоційно-вольової, етичної. Традиційно склалося, що в процесі навчання створюються найсприятливіші умови для розвитку здебільшого пізнавальної сфери особистості, що знижує результативність навчання, тому важливо залучити інші сфери особистості, забезпечити розвиток творчого потенціалу старшокласників.

У старших класах вивчення нового матеріалу з української мови не є основною функцією, отже, важливим є надання допомоги учням в узагальненні й систематизації здобутих раніше знань, що припускає здійснення різнобічної діяльності, реалізується на уроках різного типу, при цьому часто учні стають справжніми співавторами уроку. Тому важливо дотримуватися принципу спільної діяльності педагога й учнів.

Принцип актуалізації результатів навчання припускає обов'язкове використання результатів навчання на уроці й у позакласній роботі з предмета.

Позалінгвальний принцип передбачає врахування суспільних умов, у яких функціонує мова. Цей принцип допоможе, наприклад, пояснити причини лексичних запозичень, переосмислення значень деяких слів тощо.

Учителі повинні усвідомлювати особисту відповідальність за підготовку майбутнього фахівця, який не може виконувати свої функціональні обов'язки без належного знання державної мови.

Програма реалізує низку підходів до навчання української мови в класах технологічного, природничо-математичного, спортивного напрямів, суспільно-гуманітарного напряму (економічний профіль), зокрема *особистісного підходу* – найважливішої умови розкриття внутрішнього потенціалу учнів із метою активізації їхньої пізнавальної діяльності так, щоб сформувати в учнів старшого шкільного віку вміння й навички створювати усні або письмові власні висловлення відповідно до ситуації спілкування; *психологічного підходу*, що дає змогу врахувати психологічні чинники, притаманні старшокласникам, їхні здібності, інтереси, уподобання тощо. Це реалізується насамперед у доборі відповідного дидактичного матеріалу, форм, методів навчання, що спонукали б учнів до самостійної й дослідницької діяльності. Дотримання *психолінгвістичного підходу* допомагає врахувати своєрідність навчання предмета в школах з російською мовою навчання, що реалізується передусім у меті, завданнях, змісті курсу, доборі форм, методів навчання. *Загальнодидактичний підхід* передбачає врахування загальнодидактичних принципів навчання – науковості, доступності, системності й послідовності тощо. С*истемно-лінгвістичний підхід* зумовлює вивчення мови як системи, що постійно розвивається й удосконалюється. З цією метою до змісту розробленої програми було введено тему „Рівні мовної системи". *Професійно спрямований підхід* ураховує експліцитну та імпліцитну професіоналізацію курсу, що забезпечується формуванням стійкої мотивації до вивчення предмета, відповідною орієнтацією ситуативних завдань, добором дидактичного матеріалу, збагаченням словника учнів термінологічною лексикою. *Комунікативно-діяльнісний підхід* передбачає засвоєння мови в її комунікативній функції на основі залучення учнів до спілкування з конкретно визначеною метою, що спонукає до моделювання різноманітних комунікативних ситуацій, зокрема професійно орієнтованих, наприклад, „Перший робочий день", „Прийом на роботу", „Ділові переговори" тощо. В основу цього підходу покладено мовленнєву діяльність учня (аудіювання, говоріння, читання і письмо). *Функціонально-стилістичний підхід,* тісно пов'язаний із системно-лінгвістичним, реалізується через розгляд особливостей функціонування мовних одиниць на всіх рівнях мовної системи з урахуванням типу, стилю й жанру мовлення. Реалізація цього підходу забезпечується шляхом упровадження текстів на різних носіях як основного засобу навчання, що сприяє ілюструванню функцій одиниць усіх мовних рівнів. Значну роль має *соціокультурний підхід*, що допомагає репрезентувати відомості про матеріальну й духовну культуру українського народу, соціокультурні стереотипи мовленнєвого спілкування.

2. Зміст навчального матеріалу та державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки

10-й клас
(35 год, 1 год. на тиждень)

Мовленнєва змістова лінія
(14 год.)

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ І СПІЛКУВАННЯ Культура мовлення і спілкування. Контактне й дискантне спілкування. Основні ознаки культури мовлення: змістовність, логічна послідовність, багатство мовних засобів, виразність, точність, доречність, правильність. Професійне спілкування. Діалог, монолог, полілог у професійному спілкуванні. Особливості національного мовленнєвого етикету. Етика спілкування.	**Учень**: *усвідомлює* важливість спілкування як форми взаємодії людей, розрізняє його види; *знає* особливості контактного й дистантного мовлення; *оперує* відомостями про мовлення і спілкування, зокрема професійне; *розрізняє основні ознаки* культури мовлення, *дотримується* норм українського мовленнєвого етикету.
Сприймання чужого мовлення ***Аудіювання*** Аудіювання текстів різних стилів, типів, жанрів мовлення. Слухання-розуміння текстів професійної тематики. Визначення ключових слів, виділення термінів у текстах. Складання плану, тез, конспекту почутого висловлення. Цільове аудіювання із визначеним завданням.	*сприймає* усне мовлення за допомогою слуху; *виділяє* ключові слова, терміни, *визначає* предмет мовлення, основну тезу в прослуханому тексті; *складає* план почутого, тези, конспектує, робить тематичні виписки, *визначає* стиль, тип, жанр мовлення; *використовує* прослухані думки у власних висловленнях;
Читання Читання текстів різних стилів, типів, жанрів мовлення з використанням способів поглибленого, ознайомлювального, швидкого читання, читання-сканування. Виділення ключових фраз і слів у	*удосконалює* навички різних способів читання; *виділяє* ключові фрази і слова; визначає актуальну інформацію в прочитаному, *засвоює* її; *аналізує* зміст, структуру, мовне оформлення тексту;

прочитаному тексті. Визначення пізнавальної цінності прочитаного висловлення. Аналіз використаних автором мовних засобів. ***Говоріння*** *Монологічне мовлення.* *Види робіт:* Розгорнуте повідомлення в науковому, публіцистичному стилях за попередньо складеними планом, тезами, конспектом. *Діалогічне мовлення*. *Види робіт:* Моделювання й розігрування діалогів відповідно до запропонованих ситуацій. Моделювання і розігрування телефонної розмови. Виступ під час бесіди, дискусії, полеміки. ***Письмо*** *Види робіт:* Докладний переказ із творчим завданням. Твір-роздум на суспільно-політичну тему в публіцистичному стилі. Складний план і конспект прочитаної публіцистичної та науково-популярної статті (за профілем). Редагування тексту. *Ділове мовлення:* Електронний лист. Смс-повідомлення.	*удосконалює* навички читання; *виконує* переглядове, ознайомлювальне читання довідкової, науково-популярної літератури. *створює* власні діалогічні й монологічні висловлення відповідно до прийнятих вимог, *аналізує, удосконалює* власне мовлення. *доцільно обирає* мовленнєві засоби, адекватні характеру мовленнєвої ситуації; *усвідомлює* причини комунікативних помилок. *Складає* план, тези, готує конспект статті, *здійснює* самоконтроль і самокорекцію; *уміє створювати* тексти різних функціонально-смислових типів, стилів і жанрів; *складає* електронний лист, смс-повідомлення; *оцінює* усні й письмові висловлення з позицій мовного оформлення та ефективності досягнення поставлених комунікативних завдань; *володіє* прийомами вдосконалення й редагування текстів.

Мовна змістова лінія

(21 год.)

Зміст навчання	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
ВСТУП (1 год.) Повноцінне функціонування української мови – запорука європейського розвитку держави.	**Учень**: *усвідомлює* важливість повноцінного функціонування української мови.
УЗАГАЛЬНЕННЯ І СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НАЙВАЖЛИВІШИХ ВІДОМОСТЕЙ З ОРФОЕПІЇ, ФОНЕТИКИ, ЛЕКСИКОЛОГІЇ, ФРАЗЕОЛОГІЇ, БУДОВИ СЛОВА, СЛОВОТВОРУ, МОРФОЛОГІЇ, СТИЛІСТИКИ (20 год.) Правильна вимова голосних і приголосних звуків. Складні випадки правопису: слів із ненаголошеними голосними, спрощенням у групах приголосних, чергування голосних і приголосних звуків, префіксів і суфіксів, м′якого знака, апострофа, великої букви, слів із подвоєнням і подовженням приголосних, імен та імен по батькові, прізвищ, складних слів і слів іншомовного походження, прислівників. Будова слова. Способи словотвору. Лексикологія. Лексичне значення слова. Багатозначні й однозначні слова. Шляхи збагачення лексики української мови. Синоніми, омоніми, антоніми, пароніми. Синонімічне багатство мови. Лексична сполучуваність. Складні випадки слововживання. Фразеологізми в мовленні. Словники й довідкова література. Електронні словники. Частини мови. Складні випадки відмінювання іменників, прикметників, числівників.	*використовує* засоби милозвучності; *володіє* правилами української літературної вимови, правопису; *користується* орфоепічним, орфографічним, тлумачним словниками, словником іншомовних слів, словником синонімів; *обґрунтовує* правильність написання слова чи словосполучення; *визначає* способи творення слів; *доречно використовує* в мовленні лексичні й фразеологічні одиниці; *користується* довідковою літературою й лексикографічними виданнями, електронними словниками, мережею Інтернет; *правильно* й *комунікативно доцільно використовує* в мовленні різні частини мови, *дотримується* норм літературної мови.

Міжпредметні зв'язки

Велика літера в географічних назвах. Форми числівника на уроках географії, хімії, біології, фізики, математики. Слова іншомовного походження у текстах з історії, алгебри, геометрії, фізики, хімії, біології.

Соціокультурна змістова лінія

Орієнтовний зміст текстового матеріалу:

Багатство виражальних можливостей української мови
Повноцінне функціонування української мови – запорука європейського розвитку держави
Духовний світ українців
Мова злагоди й гармонії
Планування й організація власного життя
Сучасний гуманізм
Уміння любити й бути щасливим
Життєві цілі
Благодійність як норма життя
Волонтерство
Інтереси і стимули життя
Досягнення гармонії
Збереження здоров'я й життєдіяльності
Сила волі
Світ емоцій
Емоційна підтримка як потреба
Життєві цінності
Життя без конфліктів
Кроки морального вдосконалення
Виховання впевненості в собі
Моє покликання
Вибір професії
Суспільна думка

Діяльнісна змістова лінія

Учень: *володіє* конкретними діями, операціями (аналізує, уявляє, застосовує, виявляє, порівнює, узагальнює, вибирає, оцінює тощо);

стає суб'єктом навчальної діяльності (ставить цілі, мотивує власну пізнавальну діяльність, виявляє проблему, пропонує способи розв'язання її, визначає етапи, прогнозує, оцінює проміжні й відповідає за кінцеві результати роботи);

здійснює самоконтроль у процесі навчальної діяльності;

використовує здобуті знання, сформовані вміння й навички в різних ситуаціях, зокрема нестандартних.

11 клас
(35 год, 1 год. на тиждень)

Мовленнєва змістова лінія

(18 год.)

Зміст навчання	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ	**Учень:**

І СТИЛІСТИКА Культура мовлення і стилістика. Норми сучасної української літературної мови (орфоепічні, правописні, лексичні, морфологічні, синтаксичні, стилістичні) і дотримання їх у мовленнєвій практиці. Основні характеристики мовлення й дотримання їх. Стилі мовлення. Стилістично нейтральна й стилістично забарвлена лексика.	*визначає,* які особливості мовлення вивчає стилістика, а які – культура мовлення. *усвідомлює* суть норм літературної мови; *визначає* характеристики мовлення; *дотримується* вимог культури мовлення для ефективного спілкування; *знає* правила мовленнєвого етикету; *моделює* ситуації спілкування з дотриманням правил етикету.
Практична риторика Риторика як наука про переконливе, впливове й ефективне мовлення. Публічний виступ. Види підготовки публічного виступу: систематична підготовка й підготовка до конкретного виступу. Етапи підготовки промови: вибір теми, цільова настанова, моделювання аудиторії, добір і систематизація матеріалу, написання, редагування й запам'ятання тексту, тренувальне виголошення. Складники успішного виступу. Імідж оратора.	*Знає* відомості про риторику як науку, суть поняття «публічний виступ»; *усвідомлює* роль риторики в самореалізації особистості; *знає* види й етапи підготовки і складники публічного виступу; *розуміє* суть кожного етапу підготовки; *уміє* визначати тему й формулювати назву виступу; *формулює* мету виступу; *уміє* моделювати аудиторію; *здійснює* систематичну підготовку до висловлень й підготовку до конкретного виступу; *готує* текст виступу*: добирає* мовний матеріал, *розташовує* його в певній послідовності; *проголошує* промову, *слідкує* за реакцією слухачів, *коригує* виступ у разі потреби.
Сприймання чужого мовлення ***Аудіювання*** **Аудіювання текстів публіцистичного й художнього стилів.**	*сприймає* усне мовлення за допомогою слуху; *складає* план почутого, тези, *робить* тематичні виписки, *визначає* стиль, тип, жанр мовлення.

Читання Читання текстів художнього і наукового стилів. Визначення пізнавальної цінності прочитаного. Оцінювання використаних автором мовних засобів, аналіз структури тексту.	*Сприймає* писемне мовлення за допомогою зору; *удосконалює* навички видів читання; *визначає* актуальну інформацію в прочитаному, засвоює її; *аналізує* зміст, структуру, мовне оформлення тексту.
Створення власного мовлення ***Говоріння*** *Монологічне мовлення.* *Види робіт:* Виступ під час дискусії (підготовлений і непідготовлений) на суспільну або морально-етичну теми. Доповідь на науково-популярну або морально-етичну тему. *Діалогічне мовлення*. *Види робіт:* Діалог, складений відповідно до ситуації мовлення. Діалог-обмін думками, враженнями. Обговорення самостійно вибраної теми.	*Створює* власні діалогічні й монологічні висловлення відповідно до прийнятих вимог, *аналізує, удосконалює* власне мовлення; *готує* й *виголошує* виступи, добираючи мовні засоби; *коригує* усні виступи залежно від реакції аудиторії.
Письмо *Види робіт:* Докладний переказ тексту публіцистичного стилю із творчим завданням. Конспект тексту публічного виступу. Стаття до журналу або шкільного веб-сайту в публіцистичному стилі. Твір-роздум на морально-етичну тему в публіцистичному стилі. *Ділові папери:* Резюме	*Виконує* письмові роботи відповідно до українського правопису; *добирає* мовні засоби залежно від задуму висловлення, стилю й жанру мовлення; *оцінює* текст щодо його змісту, форми, задуму й мовного оформлення.

Мовна змістова лінія

(17 год.)

Зміст навчання	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
ВСТУП (1 год.) Мовна стійкість як ключова риса національномовної особистості.	Усвідомлює роль мовної стійкості як ключової риси національномовної особистості.
УЗАГАЛЬНЕННЯ І СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НАЙВАЖЛИВІШИХ ВІДОМОСТЕЙ ІЗ СИНТАКСИСУ, ПУНКТУАЦІЇ І СТИЛІСТИКИ (16 год.) Словосполучення і речення. Просте речення. Просте ускладнене речення. Односкладні речення. Складне речення. Типи складних речень за способом зв'язку частин їх: сполучникові й безсполучникові. Сурядний і підрядний зв'язок між частинами складного речення. Основні види складнопідрядних речень. Складнопідрядні речення з кількома підрядними частинами, розділові знаки в них. Безсполучникове складне речення й розділові знаки в ньому. Складне речення з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку. Синтаксична синонімія як джерело багатства й виразності мови. Синтаксичні норми літературної мови. Особливості вживання в мовленні простих і складних речень. Інтонування різних видів простих і складних речень. Розділові знаки в реченнях із прямою мовою і в діалозі. Пунктуаційний аналіз. Способи цитування. Основні ознаки тексту: зв'язність, комунікативність, членованість, інформативність. Зміст і будова тексту	*Аналізує* словосполучення і речення з погляду структури їх і комунікативного призначення, доречно використовує в усному й писемному мовленні словосполучення і речення; *дотримується* синтаксичних і *пунктуаційних* норм; *здійснює* редагування тексту з пунктуаційними помилками; *здійснює* синтаксичний і пунктуаційний аналіз речень для обґрунтування поставлення розділових знаків; *використовує* правильно й комунікативно доцільно в мовленні вивчені види речень; *використовує* цитати у власному усному й писемному мовленні; *аналізує* тексти різних стилів, типів і жанрів; *трансформує* тексти відповідно до отриманого завдання. *удосконалює* правописні вміння й

Тексти різних стилів, типів, жанрів мовлення. Основні види роботи з текстом (редагування, скорочення, доповнення тощо). Стилістичні особливості синтаксису.	навички, культуру писемного мовлення. *використовує* в мовленні синтаксичні одиниці відповідно до мети й ситуації спілкування.

Соціокультурна змістова лінія
Орієнтовний зміст текстового матеріалу:

Наша земля — Україна
Українці у світі
Герої, що залишилися з нами назавжди
Кроки до успіху
Мистецтво спілкування й критики
Здивування – крок до пізнання
Жити у злагоді з природою
Джерела радості
Внутрішня і зовнішня краса людини
Ознаки чоловічої культури
Жіночність як спосіб життя
Турбота про власне здоров'я
Прекрасне в мистецтві і в дійсності
Освіта. Наука. Культура.

Діяльнісна змістова лінія

Учень: *володіє* конкретними діями, операціями (аналізує, уявляє, застосовує, виявляє, порівнює, узагальнює, вибирає, оцінює тощо);

стає суб'єктом навчальної діяльності (ставить цілі, мотивує власну пізнавальну діяльність, виявляє проблему, пропонує способи розв'язання її, визначає етапи, прогнозує, оцінює проміжні й відповідає за кінцеві результати роботи);

здійснює самоконтроль у процесі навчальної діяльності;

використовує здобуті знання, сформовані вміння й навички в різних ситуаціях, зокрема нестандартних.

Міністерство освіти і науки України

УКРАЇНСЬКА МОВА
10-11 КЛАСІВ

Академічний рівень

Пояснювальна записка

Важливим чинником інноваційного розвитку держави є модернізація системи освіти у напрямі підготовки конкурентно спроможної особистості, здатної до сприйняття євроінтеграційних процесів, до функціонування у глобальних соціокультурних перетвореннях. Цією модернізацією передбачено реалізацію принципів гуманізації освіти, її демократизації, переорієнтацію процесу навчання на розвиток особистості учня, формування його компетентностей.

Навчання української мови в системі профільної освіти посідає особливе місце з огляду на універсальну необхідність належного володіння нею всіма учнями і випускниками школи незалежно від їх майбутньої спеціалізації. Адже досконале володіння рідною мовою, яка водночас є державною, високий рівень мовленнєвої культури – невід'ємна характеристика людини освіченої і культурної незалежно від обраного нею фаху.

Основна **мета** навчання рідної мови в загальноосвітній школі полягає у формуванні національно свідомої, духовно багатої мовної особистості, яка володіє вміннями й навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися засобами рідної мови — її стилями, типами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо), тобто забезпечує належний рівень комунікативної компетенції. Зазначена мета передбачає здіснення навчальної, розвивальної і виховної функцій освітнього змісту навчального предмета.

Профільна диференціація навчання забезпечується за рахунок зміни в цілях, змісті, структурі й організації навчально-виховного процесу.

Наукові засади профільного навчання української мови на академічному рівні ґрунтуються на основних положеннях Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, Концепції загальної середньої освіти, Державного стандарту базової і повної середньої освіти, Концепції профільного навчання в старшій школі, Концепції мовної освіти (українська мова), Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, державних нормативних документів з питань шкільної мовної освіти.

Профільне навчання української мови на академічному рівні здійснюватиметься на основі поєднання особистісно зорієнтованого, комунікативно-діяльнісного, компетентнісного, соціокультурного та інших підходів, а також принципів єдності навчання, виховання і розвитку; взаємозв'язаного опанування мови й мовлення, усіх чотирьох видів мовленнєвої діяльності; диференціації; наступності й перспективності й перспективності між основною і старшою ланками загальноосвітньої школи та між профільною і професійною освітою і т. ін.

У нинішніх умовах як базової, так і старшої школи домінуючою є *особистісна орієнтація* навчання, яка передбачає забезпечення оптимальних умов для різнобічного мовленнєвого розвитку кожного учня, урахування його

індивідуальних особливостей, пізнавальних потреб, інтересів, прагнень, заохочення до самостійності у вивченні мови, самопізнання і саморозвитку.

Комунікативно-діяльнісний підхід означає вивчення мови як засобу спілкування і здійснюється у процесі взаємопов'язаного і цілеспрямованого вдосконалення чотирьох видів мовленнєвої діяльності учнів – аудіювання (слухання-розуміння), читання, говоріння й письма.

Соціокультурний підхід передбачає вивчення мови крізь призму народознавства і створеної українцями оригінальної і яскравої культури, що збагачує загальнолюдську культуру, поєднання й переробку вивчених з інших предметів відомостей про світ в особистісний погляд на життя, своє місце в ньому, у переконання.

За компетентнісного підходу важливим стає не наявність в школяра певних знань, особистих якостей і здібностей, а здатність застосовувати компетентності в конкретних навчальних і життєвих ситуаціях.

Отже, профільне навчання української мови на академічному рівні передбачає надання учням більшої самостійності у розширенні й поглибленні здобутих в основній школі знань, удосконаленні вмінь і навичок користування мовою як важливим інструментом допрофесійної підготовки, подальшого інтелектуального, творчого і морального саморозвитку.

Програмою з рідної мови для **старшої школи (академічний рівень)** передбачено поглиблення мовної і мовленнєвої компетенцій учнів 10-11 класів, зокрема узагальнення, систематизацію знань і вмінь зі *стилістики мови й мовлення, культури мовлення,* розвиток комунікативних, оргдіяльнісних і вдосконалення правописних умінь і навичок. Оскільки їх зміст становлять лінгвістичні дисципліни, предметом вивчення яких є *мовлення*, то ознайомлення з ними проводиться на основі об'єднання мовленнєвої і мовної змістових ліній. Стилістика розглядає різновиди мови, зумовлені сферою і метою спілкування, а також мовні засоби, що мають додаткове стилістичне забарвлення. У зв'язку з цим існують два основні напрями в сучасній методиці стилістики: *стилістика мови (практична),* яка вивчає стилістичне забарвлення мовних засобів, і *стилістика мовлення (функціональна)*, що вивчає структуру стилю. Культуру ж мовлення цікавить те, як той, хто говорить або пише, користується мовленням для певної мети спілкування, тобто якісною оцінкою текстів (висловлювань).

У старшій школі передбачається дати учням системне уявлення про ці предмети хоча б у загальних рисах, бо навчального часу для цього обмаль. Спочатку передбачається, починаючи з 10-го класу, дещо поглибити і розширити знання школярів про виражальні засоби української мови. Учні ознайомляться зі стилістичними властивостями і синонімічними зв'язками слів, словосполучень, граматичних форм, синтаксичних конструкцій. Так, в 10-му класі розпочнеться послідовне ознайомлення зі стилістичними можливостями звукової системи мови, лексичними, фразеологічними, словотворчими засобами стилістики, в 11-му – морфологічними засобами стилістики, стилістикою простих і складних речень, з різними способами передачі чужого мовлення. Одержані на більш високому рівні уявлення про стилістичне забарвлення мови,

зображувально-виражальні засоби, а також оволодіння учнями відповідними вміннями і навичками дадуть змогу на наступному етапі ефективніше засвоїти матеріал про окремі функціональні стилі мовлення, що має чітко виражене практичне спрямування. Тому уроки повинні будуватися передусім на аналізі мовного матеріалу, на навчанні старшокласників створювати висловлювання різних жанрів, удосконалювати текст у стилістичному аспекті, сприяючи виразності мовлення, дотриманню норм української літературної мови.

У 10-11-х класах паралельно зі стилістикою мови і мовлення систематизуються знання і вміння з культури мовлення, зокрема старшокласники знайомляться з двома ступенями володіння літературною мовою – *правильністю*, яка передбачає дотримання тим, хто говорить або пише, норм літературної мови, і *комунікативною доцільністю* мовлення, що означає мотивоване використання засобів мови для певної мети спілкування.

У процесі роботи з учнями над цим матеріалом необхідно звернути увагу на те, що, оцінюючи комунікативну доцільність мовлення, слід спиратися на синонімічний ряд з огляду на те, що для передачі певного значення в мові існує декілька нормативних засобів, тому завдання вчителя – навчити учнів вибрати найвдаліший із можливих. Під час оцінювання вибраного мовного засобу важливо визначити, наскільки він відповідає ситуації спілкування.

На цьому етапі також проводиться робота над удосконаленням умінь і навичок дотримуватися норм літературної мови у процесі створення усних і письмових висловлювань, будувати їх з урахуванням вимог до мовлення, додержувати правил українського мовленнєвого етикету.

Поряд із засвоєнням старшокласниками матеріалу про стилістику мови і мовлення, культуру мовлення, передбачається розвиток і вдосконалення вмінь і навичок сприймати почуте і прочитане, відтворювати і створювати усні та письмові висловлювання різних типів, стилів, жанрів; удосконалювати їхні вміння говорити і писати по суті, аргументовано і переконливо викладати свої думки, дискутувати, відстоювати свої погляди, використовуючи різні способи аргументації, вести діалог з різними співрозмовниками, зокрема по телефону, в Інтернеті тощо, дотримуючись культури спілкування і правил мовленнєвого етикету, що сприятиме підготовці старшокласників до успішного спілкування і в процесі навчання, і майбутньої трудової діяльності. З цією метою передбачено ознайомлення з особливості публічного виступу, його різновидами, побудовою і мовним оформленням висловлювань різних типів, стилів, жанрів; зі способами встановлення контакту зі слухачами, з культурою мовлення, правилами спілкування в процесі виступу (підготовленого і непідготовленого) тощо (*див. в програмі „Види робіт”).*

Необхідно навчити старшокласників активно слухати і уважно ставитися до почутого або прочитаного, аналізувати мовлення (усне і писемне) з погляду його доцільності і ефективності, побудови і мовного оформлення; обговорювати різні висловлювання, визначати їх сильні сторони й недоліки; формувати в школярів культуру спілкування тощо.

На заняттях у 10-11-х класах доцільно застосовувати такі методи для роботи з учнями, як лекції (настановчі, оглядові), семінари, колоквіуми, дискусії, самостійне вивчення навчальної літератури (основної і додаткової), постановка проблемних завдань, моделювання ситуацій, рольові ігри, роботу в групах, в парах, творчі роботи, організовувати самостійну роботу учнів над аналізом текстів, висловлювань для розвитку їхніх творчих здібностей, індивідуалізувати та диференціювати систему письмових робіт тощо.

Набуття і вдосконалення комунікативної компетентності старшокласників повинно здійснюватися під час аналізу актуальних навчальних і життєвих проблем, у розв'язанні яких учні бачать особистісний сенс, унаслідок чого формуються їхні пізнавальні мотиви щодо вивчення української мови.

Учитель може вносити зміни в орієнтовний розподіл навчального матеріалу з урахуванням умов роботи з класом.

Старша школа

Академічний рівень

10 клас

(70 год., 2 год. на тиждень)

(6 год. – резерв годин для використання на розсуд учителя)

Мовна і мовленнєва змістові лінії

№ п\п	Кіль-кість годин	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	**2**	**Вступ** Мовлення як предмет стилістики і культури мовлення. Стилістика та її підрозділи: стилістика мови (практична) і стилістика мовлення (функціональна), їх відмінність. Два рівні володіння українською літературною мовою: мовлення правильне (норми літературної мови) і комунікативно доцільне (змістовність, логічність, багатство, точність, виразність, доречність). Синоніміка і варіативність як базові поняття стилістики і культури мовлення. Стилістична норма і стилістична помилка.	**Учень (учениця):** *розрізняє* стилістику мови (практичну) і стилістику мовлення (функціональну), стилістичні засоби фонетики, лексики і фразеології, словотвору; мовлення правильне і комунікативно доцільне, норми української літературної мови; значення вивчених термінів, їх зв'язок і роль в обґрунтуванні понять «стилістика» і «культура мовлення»; *визначає*, які особливості мовлення вивчає стилістика, а які – культура мовлення; нормативне і ненормативне використання мовних засобів у текстах різних стилів мовлення; *знаходить* стилістичні помилки і визначає їх вид.

2	**14**	**Стилістика мови. Культура мовлення.** **Стилістичні засоби фонетики.** Загальна характеристика звукового складу української мови. Стилістична роль звуковідтворення в художніх текстах. Милозвучність української мови – характерна ознака всіх її стилів. Норми вимови. Вимова голосних і приголосних звуків. ***Правопис.*** Позначення на письмі голосних та приголосних звуків: складні випадки правопису м'якого знака, апострофа, великої букви, слів з ненаголошеними голосними, подвоєнням та подовженням приголосних, спрощенням у групах приголосних, чергування голосних і приголосних звуків, слів іншомовного походження. ***Культура мовлення.*** Орфоепічні норми – правильна вимова голосних і приголосних звуків, звукосполучень і наголосу в словах.	**Учень (учениця):** ***дотримується*** норм української літературної вимови; ***визначає і виправляє*** допущені в усному мовленні орфоепічні помилки. ***Правильно пише*** слова із зазначеними орфограмами; ***знаходить і виправляє*** орфографічні помилки у власному й чужому мовленні.
3	**16**	**Стилістичні засоби лексикології і фразеології** Слово і його лексичне значення. Стилістично нейтральна лексика; емоційно й експресивно забарвлені засоби, що надають мовленню певного стильового відтінку (ласкаве, іронічне, урочисте та ін.). Специфічно побутова лексика; професійно виробнича лексика; наукова і ділова лексика; просторічні слова; діалектні, застарілі, запозичені слова, неологізми, їх стилістичні функції. Лексико-стилістичні синоніми і	**Учень (учениця):** ***визначає*** роль і доречність використання в тексті стилістично забарвлених лексичних, фразеологічних засобів мови, їх стилістичну функцію**;** ***розрізняє*** лексичні, фразеологічні синоніми; ***правильно проводить*** синонімічну заміну з метою підсилення тієї чи іншої стилістичної ознаки; ***розпізнає*** тропи й визначає їх роль і доречність використання в текстах різних стилів мовлення; ***дотримується*** лексичних норм української літературної мови.

		їх види (контекстуальні синоніми, перифрази; переносне значення слів; тропи (порівняння, метафора, епітет, метонімія, синекдоха, персоніфікація, гіпербола, алегорія). Антоніми. Пароніми. Основні групи фразеологізмів, багатозначність, синонімія та антонімія фразеологізмів. ***Культура мовлення***. Лексичні норми – використання слів у властивому їм значенні та правильне поєднання слів за змістом у реченні і словосполученні. Запобігання недоречному вживанню емоційно-забарвлених слів, невиправданому використанню просторічних, діалектних, запозичених слів та анахронізмів. Запобігання неправильному чи неточному використанню в мовленні паронімів.	
4	**7**	**Словотворчі засоби стилістики** Стилістичне забарвлення значущих частин слова: префіксів і суфіксів. Стилістична синоніміка морфем. ***Правопис.*** Основні орфограми в коренях, префіксах і суфіксах. ***Культура мовлення***. Словотворчі норми – правильне творення слів.	**Учень (учениця):** ***розрізняє*** стилістичне забарвлення словотворчих засобів мови, словотворчі синоніми; ***визначає*** їх стилістичну функцію; ***дотримується*** словотворчих норм української літературної мови у власному й чужому мовленні; ***використовує*** правильно й доречно різні варіанти фонетичних, лексичних, фразеологічних, словотворчих засобів у власному усному й писемному мовленні з урахуванням виконання ними стилістичної функції та емоційно-експресивного забарвлення; слова у властивому їм значенні; граматичні форми й синтаксичні конструкції; ***дотримується*** в усному мовленні вимовних та акцентологічних

			норм; ***правильно пише*** слова з орфограмами в коренях, префіксах і суфіксах; ***знаходить і виправляє*** стилістичні помилки, пов'язані з неправильним уживанням фонетичних, лексичних, фразеологічних, словотворчих засобів у власному й чужому мовленні.
5	**25**	**В и д и р о б і т** **Сприймання чужого мовлення** ***Аудіювання (слухання-розуміння)*** текстів діалогічного і монологічного характеру різних стилів, типів і жанрів мовлення. Різновиди аудіювання (ознайомлювальне, вивчальне, критичне). ***Читання мовчки*** текстів діалогічного і монологічного характеру різних стилів, типів і жанрів мовлення. Різновиди читання (ознайомлювальне, вивчальне, вибіркове).	**Учень (учениця):** ***розуміє*** фактичний зміст почутого висловлювання (тривалість звучання художніх текстів 9-10 хв., інших стилів – 8-9 хв.), адекватно сприймаючи його основну думку, особливості побудови і мовного оформлення; ***користується*** різними видами аудіювання; ***визначає*** власне ставлення до змісту; ***формулює*** висновки щодо сприйнятого; ***читає мовчки*** відповідно до його віку незнайомі тексти різних типів, стилів і жанрів мовлення зі швидкістю 150-300 слів за хв.; ***розуміє*** зміст, особливості структури і мовного оформлення тексту, довшого і складнішого, ніж у попередніх класах; ***користується*** всіма різновидами читання (ознайомлювальним, вивчальним, вибірковим); ***ставить*** самостійно запитання під час читання; ***оцінює*** прочитане, висловлюючи власну думку.
6		**Відтворення готового тексту** ***Перекази*** *(навчальні і контрольні*). ***Говоріння.*** Докладний переказ	**Учень (учениця):** ***переказує*** докладно прослуханий або прочитаний текст художнього, наукового чи публіцистичного

		тексту художнього стилю, з творчим завданням (висловленням власного ставлення до подій, героїв тощо) ***Письмо.*** Докладний переказ тексту публіцистичного стилю, із творчим завданням (висловленням власного ставлення до подій, героїв, їхніх вчинків та ін.). Конспект як різновид стислого переказу висловлювань, що сприймаються на слух. Конспект прочитаного (художнього твору, публіцистичної та науково-популярної статей). Тематичні виписки, план (складний), тези.	стилів мовлення обсягом 350-400 слів, за самостійно складеним складним планом (усно й письмово), підпорядковуючи висловлювання темі та основній думці, ураховуючи комунікативне завдання, дотримуючись композиції, мовних, стильових особливостей та авторського задуму; ***складає*** конспект, тези почутого і прочитаного, тематичні виписки; ***оцінює*** текст з погляду його змісту, форми, задуму й мовного оформлення; ***редагує*** написане з урахуванням вимог до мовлення.

7		**Створення власних висловлювань** ***Діалогічне мовлення*** Бесіда (діалог) як форма спілкування двох або більшої кількості людей відповідно до запропонованої ситуації, самостійне визначення теми і змісту бесіди. **Монологічне мовлення** ***(***навчальні і контрольні види) ***Говоріння***. Виступ на зборах, семінарах (підготовлений і заздалегідь не підготовлений). ***Письмо.*** Відгук про твір мистецтва у публіцистичному стилі. Стаття в газету на морально-етичну тему. Бібліографія. Анотація. ***Ділові папери***. звіт про виконану роботу. Субсидія, ваучер, приватизаційний сертифікат, фінансова ідентифікаційна картка, ідентифікаційний код (ознайомлення).	**Учень (учениця):** ***самостійно визначає*** тему бесіди та її зміст; ***добирає*** цікаві, переконливі аргументи на захист своєї позиції, зокрема і з власного життєвого досвіду; ***уміє вести*** бесіду, демонструючи певний рівень вправності у її процесі (стислість, логічність, виразність, доречність, винахідливість тощо); ***висловлює*** особисту позицію щодо теми, яка обговорюється, змінює свою думку в разі незаперечних аргументів іншого; ***використовує*** формули мовленнєвого етикету; ***дотримується*** норм української літературної мови ; ***оцінює*** текст з погляду його змісту, форми, задуму й мовного оформлення. ***Розрізняє*** зміст, структуру й сферу використання зазначених у програмі жанрів мовлення, зокрема ділових паперів; ***готує й виголошує*** виступи на зборах, семінарах; ***складає*** відгук про твір мистецтва, статтю в газету, бібліографію, анотацію; роздуми відповідно до творчих завдань переказів, звіт про виконану роботу; ***уживає*** стилі, типи і жанри мовлення відповідно до ситуації спілкування, добираючи мовні засоби відповідно до задуму висловлювання, стилю, типу і жанру мовлення; ***перевіряє*** результати мовленнєвої діяльності (коректує усне мовлення

			в процесі говоріння, ураховуючи реакцію слухача); ***редагує*** написане згідно з вимогами до мовлення; ***додержується*** основних правил спілкування; ***оцінює*** текст з погляду його змісту, форми, задуму й мовного оформлення.
Міжпредметні зв'язки. Виступ проблемного характеру на літературну тему (література); цитатний план, тези літературно-критичних статей, їх окремих розділів і розділів підручників (література, історія, географія та ін.).			

Соціокультурна змістова лінія

Орієнтовний зміст навчального матеріалу	Орієнтовні

Сфери відношень	Тематика текстів	Теми висловлювань учнів	вимоги до вмінь
Я і українська мова. Я і ми (народ, родина, націона-льна історія і культура). Я і рідна природа. Я і мої захоплення. Я як особистість	Українська мова і відображена в ній національна культура. Основні віхи нашої історії. Матеріальні й духовні скарби нашого народу. Ті, що залишилися з нами назавжди. Земля – наш спільний дім. На що спроможна кожна людина у справі сприяння природі. Захоплення жінок (шиття, в'язання, вишивка тощо). Захоплення чоловіків (столяр-ство, радіотехніка тощо). Найважливіші умови самопізнання й самореалізації.	"Барви україн-ського слова". "Культура мови, думки, почуттів". "Подивімось у вічі вікам". "Я єсть народ, якого правди сила ніким звойована ще не була". "До доброї криниці стежка утоптана". "Заняття для душі". "Моє хобі". "У чому полягає сенс життя".	**Учень (учениця):** сприймає, аналізує, оцінює прочитані, вивчені чи почуті соціокультурні відомості про Україну й світ і добирає й використовує ті з них, які необхідні для досягнення певної пізнавальної, експресивної, комунікативної чи іншої мети.

Діяльнісна (стратегічна) змістова лінія

Види вмінь	Вимоги до загальнонавчальних досягнень учнів
Організаційно-контрольні	**Учень (учениця)** самостійно: *усвідомлює й визначає* мотив і мету власної пізнавальної та життєтворчої діяльності; *планує* діяльність для досягнення мети, розподіляючи її на етапи; *здійснює* намічений план з допомогою дібраних методів і прийомів; *оцінює* проміжні й кінцеві результати пізнавальної діяльності, робить відповідні корективи.
Загальнопізна-вальні	**Учень (учениця)** самостійно: *аналізує* мовні та позамовні поняття, явища, закономірності; *порівнює, систематизує, узагальнює, конкретизує* їх; *робить висновки* на основі спостережень; *виділяє головне* з-поміж другорядного;

	моделює мовні й позамовні поняття, явища, закономірності.
Творчі	**Учень (учениця)** самостійно**:** *уявляє* словесно описані предмети та явища, фантазує на основі сприйнятого; *прогнозує* подальший розвиток певних явищ; *переносить* раніше засвоєні *знання і вміння у нову ситуацію;* *помічає і формулює проблеми* в процесі навчання і життєтворчості; *усвідомлює будову* предмета вивчення; *робить припущення* щодо способу розв'язання певної проблеми; *добирає переконливі аргументи* для його доведення; *спростовує* хибні припущення й твердження.
Естетико-етичні	**Учень (учениця):** *помічає й цінує красу* в мовних явищах, явищах природи, у творах мистецтва, у вчинках людей і результатах їхньої діяльності; *спроможний (а)* критично оцінювати відповідність власних вчинків щодо загальнолюдських моральних норм, усувати помічені невідповідності; *виявляє здатність* поставити себе на місце іншої людини; *готовий прощати* образи з боку знайомих і незнайомих, усвідомлюючи їхню недосконаліть; *переконаний (а), що творити добро* словом і ділом – обов'язок кожної людини.

11 клас

(70 год., 2 год. на тиждень)

(6 год. – резерв годин для використання на розсуд учителя)

Мовна і мовленнєва змістові лінії

№ п\п	Кіль-кість годин	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	**2**	**Повторення вивченого в 10 класі** Стилістика як розділ науки про мову. Фонетичні, лексичні, фразеологічні, словотворчі засоби стилістики. Норма літературної мови як основне поняття правильності мовлення, її варіативність.	**Учень (учениця):** *розрізняє* стилістику мови, фонетичні, лексичні, фразеологічні, словотворчі засоби морфологічні й синтаксичні засоби стилістики, речень з різними способами вираження чужого мовлення; значення вивчених термінів, їх зв'язок і роль в

			обґрунтуванні понять «стилістика»й «культура мовлення».
2	**9**	**Стилістика мови. Культура мовлення. Морфологічні засоби стилістики** Стилістичне забарвлення граматичних понять і граматичних форм. Поняття роду, числа. Власні і загальні назви. Ступені порівняння. Стягнені і нестягнені форми. Займенники й контекст. ***Культура мовлення***. Синоніміка займенникових форм: неозначених, заперечних, означальних; вказівних займенників і прикметників; пропуск особових займенників; зайве вживання займенників. Стилістичні аспекти дієслівних категорій. Синоніміка дієприкметни-ків: дієприкметникових зворотів і підрядних означальних речень. Синоніміка дієприслівників: дієприслівниковий зворот і підрядні речення обставинні. ***Правопис.*** Велика буква і лапки у власних назвах. Написання складних прикметників. Не і ні з різними частинами мови. Написання –н- у прикметниках, дієприкметниках, займенниках, прислівниках; -нн- у прикметниках, прислівниках. Правопис займенників. Пунктограма при відокремлених другорядних членах речення.	**Учень (учениця):** *знаходить* у тексті стилістично забарвлені морфологічні засоби, варіанти граматичних форм; *визначає* їх роль і доречність використання в тексті . *розрізняє* морфологічні синоніми, ви*значає* їх стилістичну функцію. *Правильно здійснює* синонімічну заміну займенникових форм і прикметників, дієприкметникових і дієприслівникових зворотів та підрядних речень з метою посилення тієї чи іншої стилістичної ознаки**;** *Правильно пише* слова із зазначеними у програмі орфограмами; *розставляє* розділові знаки при відокремлених другорядних членах речення; *знаходить помилки* на вивчені правила і виправляє їх.

3	**7**	**Стилістика простих речень** Види простих речень і їх відтінки значень. ***Культура мовлення***. Синоніміка: а)двоскладних і односкладних речень; б)неозначено-особових узагальнено-особових і безособових; в)означено-особових і безособових. Синоніміка мовних засобів вираження: присудка; другорядних членів; інверсія замість прямого порядку слів; синоніміка відокремлених і невідокремлених другорядних членів. Вираження різноманітних смислових значень за допомогою звертань, вставних слів і вставних конструкцій, їх емоційно-експресивний характер. ***Правопис***. Пунктограми у простому реченні.	**Учень (учениця):** *розрізняє* відтінки значень простих речень; *знаходить* у тексті стилістично забарвлені засоби простого речення; *визначає* їх роль і доречність викори-стання в тексті ; *проводить заміну* стилістично нейтральних мовних засобів стилістично забарвленими і навпаки; *розрізняє* синтаксичні синоніми, визначає їх стилістичну функцію; проводить синонімічну заміну в простому реченні з метою посилення тієї чи іншої стилістичної ознаки. *Правильно розставляє* розділові знаки в простому реченні й обґрунтовує їх.
4	**8**	**Стилістика складних речень** Смислові відношення між частинами складних речень. ***Культура мовлення***. Синоніміка: а) складносурядних і складнопідрядних речень; б) складних безсполучникових і складносурядних; в) складних безсполучникових і складнопідрядних; г)складнопідрядних і простих речень з дієприкметниковим і дієприслівниковим зворотами; синоніміка сполучників і сполучних слів, що з'єднують складні сполучникові речення. ***Правопис***. Пунктограми в	**Учень (учениця):** *знаходить* у тексті стилістично забарвлені засоби складного речення; *визначає* їх роль і доречність використання в тексті; *розрізняє* синтаксичні синоніми; *правильно здійснює* синонімічну заміну складних речень, складних і простих із дієприкметниковим і дієприслівниковим зворотами, сполучників і сполучних слів, що з'єднують частини складного речення, з метою посилення тієї чи іншої стилістичної ознаки. *Правильно розставляє* розділові знаки в складному реченні й

		складному реченні.	обґрунтовує їх.
5	**3**	**Стилістика речень з різними способами вираження чужого мовлення** Пряма і непряма мова, її призначення й граматично-смислові особливості. ***Культура мовлення***. Стилістичні особливості авторських слів при прямій мові. Синоніміка речень з прямою мовою, реплік у діалозі й непрямій мові. ***Правопис***. Пунктограми при прямій мові та діалозі.	**Учень (учениця):** *знаходить* у тексті стилістично забарвлені засоби речень з різними способами вираження чужого мовлення; *визначає* їх роль і доречність використання в тексті. *Визначає* стилістичні особливості авторських слів при прямій мові; правильно проводить синонімічну заміну в реченнях з різними способами вираження чужого мовлення для посилення тієї чи іншої стилістичної ознаки; *правильно й доречно використовує* у власному мовленні різні варіанти граматичних форм, морфологічних, синтаксичних засобів з урахуванням виконання ними стилістичної функції, емоційно-експресивного забарвлення; *знаходить і виправляє* помилки, зумовлені стилістично неправильним вибором варіантів граматичних форм, невдалим використанням морфологічних, синтаксичних засобів у власному й чужому мовленні. *Правильно розставляє* розділові знаки при прямій мові й діалозі та обґрунтовує їх.
6	**3**	**Стилістика мовлення (функціональна). Культура мовлення** ***Мовлення*** як предмет вивчення стилістики і культури мовлення. Мовлення розмовне і книжне, їх співвідношення й особливості. Поняття стилю мовлення: позамовні ознаки (сфера спілкування, умови і мета спілкування) й мовні.	**Учень (учениця):** *розрізняє* предмет вивчення стилістики мовлення й завдання культури мовлення (у зіставленні зі стилістикою), особливості розмовного й книжного мовлення; стилі мовлення, їх підстилі, основні жанри й характерні мовні засоби; вимоги до мовлення; значення вивчених термінів, їх зв’язок і роль в обґрунтуванні понять

		***Стилі мовлення**:* розмовний, науковий, офіційно-діловий, художній і публіцистичний, їх підстилі. Зміст і структура текстів кожного зі стилів, їх характерні мовні засоби, основні жанри. **Культура мовлення**. Мовлення правильне й комунікативно доцільне. Вимоги до гарного мовлення (змістовність, логічність, багатство і різноманітність, точність, виразність, доречність), їх основні ознаки (практично).	«стилістика» й «культура мовлення»; *визначає* мовлення правильне й комунікативно доцільне, нормативне й ненормативне використання мовних засобів; *аналізує* тексти вивчених стилів мовлення з погляду змістовності, логічності, багатства й різноманітності, точності, виразності, доцільності мовлення; *складає* власні усні, письмові висловлювання різних стилів, типів і жанрів мовлення, дотримуючись основних їх ознак і вимог до гарного мовлення; *знаходить і виправляє* помилки, пов'язані з порушенням стильової єдності, змістовності, логічності, доречності, виразності, з неправильним використанням слів і одноманітних синтаксичних конструкцій, лексичних варіантів і порушенням лексичної сполучуваності слів.
7	**8**	**Узагальнення й систематизація найважливіших відомостей з української мови** Лексикологія і фразеологія. Морфологічна будова слова. Написання слів з найуживанішими орфограмами. Частини мови. Слово, словосполучення. речення. Просте речення. Члени речення. Складне речення. Система розділових знаків. Текст, його будова.	**Учень (учениця):** *Класифікує, систематизує й узагальнює* вивчені поняття, *визначає* їх функції в тексті; *правильно ставить* розділові знаки у простому й складному реченнях і обґрунтовує правила їх розстановки; *використовує* орфографічні й пунктуаційні знання і вимоги на письмі, *визначає* необхідні й достатні ознаки орфограм; *уживає* адекватні до тексту слова й граматичні форми відповідно до вивчених правил; *розглядає* вивчений матеріал з фонетики, лексики, словотвору, граматики з боку сфери вживання; *здійснює* самоконтроль за

			результатами навчальних досягнень.
8	**24**	**В и д и р о б і т** **Сприймання чужого мовлення** ***Аудіювання (слухання-розуміння)*** текстів діалогічного й монологічного характеру різних стилів, типів і жанрів мовлення. Види запису почутого: докладний запис, конспект, тези, докладний і короткий плани. ***Читання мовчки*** текстів діалогічного і монологічного характеру різних стилів, типів і жанрів мовлення. Види запису прочитаного: докладний запис, конспект, тези, докладний і короткий плани. Бібліографія.	**Учень (учениця):** *розуміє* зміст висловлювання (тривалість звучання художніх текстів 10-11 хв., інших стилів 9-10 хв.), адекватно сприймаючи його основну думку, особливості побудови тексту і мовного оформлення; *користується* різними видами аудіювання залежно від ситуації спілкування; видами запису почутої інформації (докладним записом, тезами, конспектом, докладним і коротким планами); *визначає* власне ставлення до змісту, формулюючи висновки щодо сприйнятого. *Читає* мовчки відповідно до його (її) віку незнайомі тексти різних типів, стилів і жанрів мовлення зі швидкістю 160-330 слів за хв.; р*озуміє* зміст, особливості структури й мовного оформлення тексту, довшого й складнішого, ніж у попередніх класах; *користується* різними видами читання; *робить* записи (план, виписки, тези, конспект) у процесі читання; складає бібліографію; *самостійно ставить* запитання під час читання; *оцінює* прочитане, висловлюючи власну думку.
8		**Відтворення готового тексту** ***Перекази*** (навчальні і контрольні) ***Говоріння***. Докладний переказ	**Учень (учениця):** *докладно й стисло переказує* прослуханий або прочитаний текст художнього й публіцистичного

		тексту публіцистичного стилю, з творчим завданням (висловленням власного ставлення до подій, героїв, їхніх вчинків та ін.) . ***Письмо.*** Докладний і стислий перекази текстів художнього і публіцистичного стилів, з творчим завданням (висловленням власного ставлення до подій, героїв, їхніх вчинків та ін.)	стилів мовлення обсягом (для докладного переказу 350-450 слів, стислого - в 2 рази більше), за самостійно складеним складним планом (усно й письмово), підпорядковуючи висловлювання темі та основній думці, комунікативному завданню, дотримуючись композиції, мовних, стильових особливостей та авторського задуму; *оцінює* текст з погляду його змісту, форми, задуму й мовного оформлення; *редагує* написане з урахуванням вимог до мовлення.

9		**Створення власних висловлювань** ***Діалогічне мовлення.***Діалог, складений відповідно до запропонованої ситуації, діалог-обмін думками, враженнями (офіційна і неофіційна розмова); обговорення самостійно обраної теми. **Монологічне мовлення** **(**навчальні й контрольні види) ***Говоріння.*** Виступ під час дискусії (підготовлений і непідготовлений) на суспільну або морально-етичну теми, його композиція (вступ, основна частина, завершення), основні способи виступу (читання тексту, відтворення його по пам'яті з читанням окремих фрагментів, вільна імпровізація, інтерпретація, відповіді на запитання, ведення полеміки). Доповідь на тему, пов'язану з предметами, що вивчаються, (із залученням наукової, науково-популярної літератури**),** прийоми встановлення й збереження контакту з аудиторією. **Дистанційне спілкування й сучасна техніка** Телефонна розмова як один із	**Учень (учениця):** *складає й розігрує* діалог відповідно до запропонованої ситуації; діалог-обмін думками, враженнями; *самостійно визначає* тему діалогу і його зміст; *висловлює* свою думку, добираючи цікаві, переконливі аргументи на захист своєї позиції, зокрема з власного життєвого досвіду, змінюючи свою думку в разі незаперечних аргументів іншого; *дотримується* норм української літературної мови і правил мовленнєвого етикету ; *оцінює* текст щодо його змісту, форми, задуму й мовного оформлення. *Готує і виголошує* доповідь і реферат на теми, пов'язані з предметами, що вивчаються ; *перевіряє* результати мовленнєвої діяльності (*коригує* усне мовлення в процесі говоріння, ураховуючи реакцію слухача); *веде* ділову телефонну розмову, дотримуючись етичних та етикетних норм поведінки й культури спілкування; *готує* виступи та їх виголошує під час дискусії, добираючи мовні засоби залежно від мети спілкування й адресата мовлення, використовуючи різні способи виступу; *пише* статтю в газету, реферат, роздуми відповідно до творчих завдань переказів; *складає* офіційний лист, складний протокол, витяг з протоколу, доручення, розписку, листи

		видів усного ділового мовлення.. Лист електронною поштою і по мобільною телефону (sms). Основні вимоги до культури спілкування по телефону і в Інтернеті. Правила мовленнєвої поведінки в спілкуванні: етичні мовленнєві формули (під час вітання, звернення, залучення слухачів до полеміки, відповіді на запитання; вдячність, вибачення, обіцянка, відмова, заперечення тощо). ***Письмо***. Стаття на морально-етичну тему публіцистичного стилю мовлення. Реферат на тему, пов'язану з предметами, що вивчаються (із залученням наукової, науково-популярної літератури**),** особливості його побудови і мовне оформлення. ***Ділові папери***. Офіційний лист. Протокол (складний). Витяг з протоколу. Доручення. Розписка.	електронною поштою; *працює* з довідковою літературою, електронними довідниками, мережею Інтернет тощо, добираючи матеріал для висловлювань з урахуванням особливостей формулювання теми; *використовує* стилі і типи мовлення відповідно до ситуації спілкування, добираючи мовні засоби відповідно до задуму висловлювання; *критично оцінює* власні висловлювання відповідно до задуму змісту й мовного оформлення; *редагує* написане з урахуванням вимог до мовлення, дотриманням основних правил спілкування.

Соціокультурна змістова лінія

Орієнтовний зміст навчального матеріалу			Орієнтовні вимоги до вмінь
Сфери відношень	Тематика текстів	Теми висловлювань учнів	

Я і українська мова. Я і ми (народ, родина, націона-льна історія і культура). Я і рідна природа. Я як особистість	Слово як носій добра, істини й краси. Найважливіші історичні відомості про Україну. Сьогодення нашої країни. Україна й особистість. Роль громадянина у відродженні і зміцненні української державності.. Наші національні святині й скарби. Родина – клітинка суспільного організму. Проблеми сучасної родини. Наше культурне відродження у XXI столітті. Неоціненні скарби природи. Сучасні екологічні проблеми та шляхи й способи їх розв'язання. Культура взаємин людини з природою. Самопізнання і саморозвиток людини і суспільний прогрес.	"Краса навколишнього світу в слові". "Яким я уявляю майбутнє України". "Чим багатий мій народ. Якими скарбами він може поділитися з іншими?" "Як забезпечити добробут і щастя в родині". "Хай оживає істи-на стара: людина починається з добра". "Культурна людина. Якою я її бачу?". "Цілющі джерела нашої духовності". "Я й моя совість". "Мистецтво бути собою". "Чи є в мене про-блеми з етикою й етикетом?".	**Учень:** сприймає, аналізує, оцінює прочитані, вивчені чи почуті соціокультурні відомості про Україну й світ, добирає й використовує ті з них, які необхідні для досягнення певної пізнавальної, експресивної, комунікативної чи іншої мети.

Діяльнісна (стратегічна) змістова лінія

Види вмінь	Вимоги до загальнонавчальних досягнень учнів
Організаційно-контрольні	**Учень (учениця)** самостійно: *усвідомлює й визначає* мотив і мету власної пізнавальної та життєтворчої діяльності; *планує* діяльність для досягнення мети, розподіляючи її на етапи; *здійснює* намічений план з допомогою дібраних методів і прийомів; *оцінює* проміжні й кінцеві результати пізнавальної діяльності, робить відповідні корективи.
Загальнопізнавальні	**Учень (учениця)** самостійно: *аналізує* мовні та позамовні поняття, явища, закономірності; *порівнює, систематизує, узагальнює, конкретизує* їх; *робить висновки* на основі спостережень; *виділяє головне* з-поміж другорядного; *моделює* мовні й позамовні поняття, явища, закономірності.
Творчі	**Учень (учениця)** самостійно**:** *уявляє* словесно описані предмети та явища, фантазує на основі сприйнятого; *прогнозує* подальший розвиток певних явищ; *переносить* раніше засвоєні *знання і вміння у нову ситуацію;* *помічає і формулює проблеми* в процесі навчання і життєтворчості; *усвідомлює будову* предмета вивчення; *робить припущення* щодо способу розв'язання певної проблеми; *добирає переконливі аргументи* для його доведення; *спростовує* хибні припущення й твердження.
Естетико-етичні	**Учень (учениця):** *помічає й цінує красу* в мовних явищах, явищах природи, у творах мистецтва, у вчинках людей і результатах їхньої діяльності; *спроможний (а)* критично оцінювати відповідність власних вчинків щодо загальнолюдських моральних норм, усувати помічені невідповідності; *виявляє здатність* поставити себе на місце іншої людини; *готовий прощати* образи з боку знайомих і незнайомих, усвідомлюючи їхню недосконалість; *переконаний (а), що творити добро* словом і ділом – обов'язок кожної людини.

Особливості оцінювання навчальних досягнень учнів 10-11 класів з української мови (академічний рівень)

Оцінювання результатів навчальної діяльності старшокласників з української мови здійснюється на основі функціонального підходу до мовної освіти. Тобто робота над мовною теорією, формуванням знань про мову підпорядковується інтересам мовленнєвого розвитку учнів.

При цьому оцінювання результатів мовленнєвої діяльності учнів 10-11 класів відбувається за такими показниками: *аудіювання* (слухання і розуміння почутого), *говоріння й письмо* (діалогічне і монологічне мовлення), *читання мовчки, мовні знання і вміння, правописні* (орфографічні і пунктуаційні) *уміння учнів*.

Оцінювання результатів навчання мови здійснюється на основі:

а) урахування основної мети, що передбачає різнобічний мовленнєвий розвиток особистості;

б) освітнього змісту навчального предмета, який розподіляється на чотири елементи: знання, уміння й навички, досвід творчої діяльності і досвід емоційно-ціннісного ставлення до світу;

в) функціонального підходу до шкільного мовного курсу, який передбачає вивчення мовної теорії в аспекті практичних потреб розвитку мовлення.

Об'єктами оцінювання мають бути:

– мовленнєві вміння й навички з чотирьох видів мовленнєвої діяльності;

– знання про мову й мовлення;

– мовні вміння й навички; досвід творчої діяльності;

– досвід особистого емоційно-ціннісного ставлення до світу.

Оцінювання результатів мовленнєвої діяльності

I. Аудіювання (слухання і розуміння)

1. Перевірка аудіювання учнів здійснюється фронтально за допомогою тестових завдань. Для одержання достовірних результатів тестування кількість варіантів відповідей на тестове завдання не повинна бути меншою від чотирьох. Запитання мають торкатися всіх зазначених вище характеристик висловлювання і розташовуватися в порядку наростання їх складності.

У 10-11 класах учням пропонуються 12 запитань з чотирма варіантами відповідей.

2. Матеріал для контрольного завдання: зв'язне висловлювання (текст) добирається відповідно до вимог програми для кожного класу.

Обсяг тексту для аудіювання орієнтовно визначається так:

Клас	Обсяг текстів, що належать до

	художнього стилю	інших стилів
10-й	900-1000	800-900
11-й	1000-1100	900-1000

Правильна відповідь на кожне із 12 запитань оцінюється одним балом. Оцінювання здійснюється з огляду на те, що за цей вид діяльності учень може одержати від 1 балу (за сумлінну роботу, яка ще не дала належного результату) до 12 балів (за бездоганно виконану роботу).

ІІ. Говоріння й письмо (діалогічне і монологічне мовлення)

Діалогічне мовлення

Усне діалогічне мовлення перевіряється в 10-11 класах.

1.*Оцінюється здатність учнів*:

а) виявляти певний рівень обізнаності з теми, що обговорюється;

б) уміти складати діалог відповідно до запропонованої ситуації й мети спілкування; самостійно досягати комунікативної мети; використовувати репліки для стимулювання, підтримання діалогу, формули мовленнєвого етикету; дотримуватися теми, спілкування та норм літературної мови; демонструвати певний рівень вправності у процесі діалогу (стислість, логічність, виразність, доречність, точність, емоційність тощо);

в) висловлювати власну думку щодо теми, яка обговорюється;

г) аргументувати висловлені тези, коректно спростовувати помилкові висловлювання співрозмовника.

2. *Матеріал для контрольних завдань* добирається з урахуванням тематики соціокультурної змістової лінії чинної програми, рівня підготовки, вікових особливостей і пізнавальних інтересів учнів.

3.Одиниця контролю: діалог, складений двома учнями.

Обсяг діалогу визначається так:

Клас	Орієнтовна кількість реплік для двох учнів
10-й	14-16 реплік
11-й	16-18 реплік

Примітка. Під час оцінювання діалогу необхідно диференціювати репліки на розгорнуті (складаються з двох і більше речень) і нерозгорнуті (виражені одним реченням). Якщо репліки розгорнуті, то їх кількість зменшується. До вказаної кількості не зараховуються слова, що відносяться до мовленнєвого етикету (звертання, привітання, прощання тощо).

Оцінювання діалогічного мовлення

Рівень	Ба-ли	Показники навчальних досягнень учнів
І. Початковий	1	Учень (учениця) підтримує діалог на елементарному рівні. Здебільшого він (вона) відповідає на запитання лише однозначними реченнями (“так” чи “ні”) або уривчастими реченнями ствердного чи заперечного характеру
	2	Учень (учениця) відповідає на елементарні запитання короткими репліками, які лише частково реалізують комунікативну мету.
	3	Учень (учениця) бере участь у діалозі за найпростішою за змістом мовленнєвою ситуацією, може не лише відповідати на запитання співрозмовника, а й формулювати деякі запитання; комунікативна мета досягається ним (нею) лише частково
ІІ. Середній	4	Учень (учениця) бере участь у діалозі з нескладної за змістом теми, певною мірою досягає мети спілкування, його (її) репліки лише частково враховують ситуацію спілкування
	5	Учень (учениця) бере участь у діалозі за нескладною за змістом мовленнєвою ситуацією, дотримується елементарних правил поведінки в розмові, загалом досягає комунікативної мети, проте може відхилятися від теми, його (її) мовлення характеризується стереотипністю
	6	Учень (учениця) загалом досягає комунікативної мети в діалозі з нескладної теми, його (її) репліки в основному змістовні, відповідають основним правилам поведінки в розмові, нормам етикету, участь у діалозі здійснюється переважно за допомогою вчителя або співрозмовника, спирається на запропонований зразок
ІІІ. Достатній	7	Діалогічне мовлення учня (учениці) за своїм змістом спрямовується на розв’язання певної проблеми, загалом є змістовним, невимушеним; відстежуються елементи особистісної позиції щодо предмета обговорення, правила спілкування в цілому дотримуються, судження загалом самостійні й аргументовані, відхилення від теми, помилки в мовному оформленні реплік майже не трапляються

	8	Учень (учениця) загалом вправно бере участь у діалозі за ситуацією, що містить певну проблему, досягаючи комунікативної мети, висловлює судження й аргументує їх за допомогою загальновідомих фактів, у діалозі з'являються елементи оцінних характеристик та узагальнень
	9	Учень (учениця) самостійно складає діалог з проблемної теми, демонструючи загалом достатній рівень вправності й культури мовлення (чітко висловлює думки, уміє сформулювати цікаве запитання, дати влучну, змістовну відповідь, виявляє толерантність, стриманість, коректність у разі незгоди з думкою співрозмовника), особиста позиція виражається порівняно нечітко, аргументація відзначається оригінальністю, самостійністю
IV. Високий	10	Учень (учениця) складає діалог за проблемною ситуацією, демонструючи належний рівень мовленнєвої культури, вміння чітко формулювати думки, обґрунтовуючи власну позицію, виявляє готовність уважно й доброзичливо вислухати співрозмовника, даючи йому можливість висловитися; дотримується правил мовленнєвого етикету; структура діалогу, мовне оформлення його реплік у цілому відповідають нормам
	11	Учень (учениця) складає діалог, самостійно обравши аспект запропонованої теми та визначивши проблему для обговорення, переконливо й оригінально аргументує свою позицію, зіставляє різні погляди на той самий предмет, розуміючи при цьому можливість інших підходів до обговорюваної проблеми, виявляє повагу до думки іншого; структура діалогу, мовне оформлення його реплік відповідають нормам
	12	Учень (учениця) складає глибокий за змістом і досконалий за формою діалог, самостійно обравши аспект запропонованої теми та визначивши проблему для обговорення, демонструючи вміння уважно й доброзичливо вислухати співрозмовника, коротко, виразно, оригінально сформулювати свою думку, дібрати цікаві, влучні, переконливі аргументи на захист своєї позиції, у тому числі й із власного життєвого досвіду, зіставити різні погляди на той самий предмет, змінити свою думку в разі незаперечних аргументів іншого; дотримується правил поведінки й мовленнєвого етикету в розмові

Мовне оформлення оцінюють орієнтовно, спираючись на досвід учителя і не підраховуючи помилок (зважаючи на технічні труднощі фіксації помилок різних типів в усному мовленні).

Примітка. Під ***мовним оформленням*** діалогу, тексту слід розуміти наявність/ відсутність порушень лексичних, фразеологічних, граматичних (морфологічних, синтаксичних) стилістичних, орфоепічних, акцентологічних, інтонаційних норм української літературної мови, а також соціальних норм українського мовленнєвого етикету.

Монологічне мовлення

Говоріння (усні переказ і твір); письмо (письмові переказ і твір)

1. Оцінюється здатність учня:

а) усно чи письмово виявляти певний рівень обізнаності з теми, що розкривається;

б) уміти будувати висловлювання певного обсягу, добираючи і впорядковуючи необхідний для реалізації задуму матеріал (епізод із власного життєвого досвіду, прочитаний або прослуханий текст, епізод з кінофільму, сприйнятий (побачений чи почутий) твір мистецтва, розповідь іншої людини тощо); ураховувати мету спілкування, адресата мовлення; розкривати тему висловлювання; виразно відображати основну думку висловлювання, диференціюючи матеріал на головний і другорядний; викладати матеріал логічно, послідовно; використовувати мовні засоби відповідно до комунікативного завдання, дотримуючись норм літературної мови; додержувати єдності стилю;

в) виявляти своє ставлення до предмета висловлювання, розуміти і враховувати можливість різних тлумачень тієї самої проблеми;

г) виявляти певний рівень творчої діяльності, зокрема: трансформувати одержану інформацію, відтворюючи її докладно, стисло, вибірково, своїми словами, змінюючи форму викладу, стиль тощо відповідно до задуму висловлювання; створювати оригінальний текст певного стилю; аргументувати висловлені думки, переконливо спростовувати помилкові докази; викладати матеріал виразно, доречно, економно, виявляти багатство лексичних і граматичних засобів.

Перевірка здатності ***говорити*** (**усно** переказувати чи створювати текст) здійснюється і*ндивідуально*: учитель пропонує певне завдання (переказати зміст матеріалу докладно, стисло, вибірково; самостійно створити висловлювання на відповідну тему) і дає учневі час на підготовку.

Перевірка здатності **письмово** переказувати і створювати текст здійснюється *фронтально*: учням пропонується переказати прочитаний учителем (за традиційною методикою або самостійно прочитаний) текст чи інший матеріал для переказу або самостійно написати твір.

2. *Матеріал для контрольного завдання.*

А. **Переказ.**

Матеріалом для переказу (усного/письмового) можуть бути: текст, що читається вчителем, або попередньо опрацьований текст; самостійно прочитаний матеріал з газети, журналу, епізод кінофільму чи телепередачі, розповідь іншої людини про певні події, народні звичаї тощо. Якщо пишеться переказ з творчим завданням, учням пропонується, крім того, також завдання, що передбачає написання творчої роботи, обов'язково пов'язаної зі змістом переказу.

Обсяг тексту для переказу орієнтовно визначається так:

Клас	Кількість слів
10-й	350-400
11-й	400-450

Обсяг тексту для стислого чи вибіркового переказу має бути у 1,5-2 рази більшим за обсяг тексту для докладного переказу.

Якщо для контрольної роботи використовуються інші джерела, то матеріал добирається так, щоб обсяг переказу міг бути у межах пропонованих для певного класу норм.

Тривалість звучання усного переказу – 3-5 хвилин.

Обсяг письмового творчого завдання до переказу:

Клас	Кількість слів
10-й	0,75-1,0
11-й	1,0-1,5

Твір.

Матеріалом для твору (усного/письмового) можуть бути: тема, сформульована на основі попередньо обговореної проблеми, життєвої ситуації, прочитаного та проаналізованого художнього твору; а також пропоновані для окремих учнів допоміжні матеріали (якщо обирається варіант диференційованого підходу до оцінювання).

3. *Одиниця контролю*: усне/письмове висловлювання учнів.

Обсяг письмового твору, складеного учнем, орієнтовно визначається так:

Клас	Кількість сторінок
10-й	3,0-3,5
11-й	3,0-3,5

4.Оцінювання.

У монологічному висловлюванні оцінюють його зміст і форму (мовне оформлення). За усне висловлювання (переказ, твір) ставлять одну оцінку – за зміст, а також якість мовного оформлення (орієнтовно, спираючись на досвід

учителя і не підраховуючи помилок, – зважаючи на технічні труднощі фіксації помилок різних типів в усному мовленні).

За письмове мовлення виставляють також одну оцінку: на основі підрахунку допущених недоліків за зміст і помилок за мовне оформлення, ураховуючи їх співвідношення.

Оцінюючи ***усне*** висловлювання, ураховують наявність відхилень від орфоепічних норм, правильність інтонування речень; у ***письмових*** висловленнях – наявність : 1) орфографічних і пунктуаційних помилок, які підраховуються сумарно, без диференціації; 2) лексичних, граматичних і стилістичних.

Загальну оцінку за мовне оформлення виводять таким чином: до бала за орфографію та пунктуацію додають бал, якого заслуговує робота за кількістю лексичних, граматичних і стилістичних помилок, одержана сума ділиться на два.

Під час виведення єдиної оцінки за письмову роботу до кількості балів, набраних за зміст переказу чи твору, додається кількість балів за мовне оформлення і їхня сума ділиться на два. При цьому якщо частка не є цілим числом, то вона закруглюється в бік більшого числа.

Оцінювання монологічного мовлення

Рівень	Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів	Грамотність	
			Припустима кількість орфографіч-них і пунктуацій-них помилок	Припустима кількість лексичних, граматичних і стилістичних помилок
І.Початковий	1	Побудованому **учнем (ученицею)** тексту бракує зв’язності й цілісності, урізноманітнення потребує лексичне і граматичне оформлення роботи	15-16 і більше	9-10
	2	Побудоване **учнем (ученицею)** висловлювання характеризується фрагментарністю, думки викладаються на елементарному рівні; потребує збагачення й урізноманітнення лексика і граматична будова мовлення	13-14	

	3	Висловлювання не є ще завершеним текстом, **учень (учениця**) слабко дотримується послідовності й чіткості під час викладу власних думок, Учневі (учениці) слід працювати над виробленням умінь послідовніше й чіткіше викладати власні думки, дотримуватися змістової та стилістичної єдності висловлювання, потребує збагачення та урізноманітнення лексика й граматична будова висловлювання	11-12	
ІІ. Середній	4	Висловлювання **учня (учениці)** за обсягом складає дещо більше половини від норми і характеризується певною завершеністю, зв'язністю; розкриття теми має бути повнішим, грунтовнішим і послідовнішим; чіткіше мають розрізнюватися основна та другорядна інформація; потребує урізноманітнення добір слів, під час переказу більше має використовуватися авторська лексика	9-10	7-8
	5	За обсягом робота **учня (учениці)** наближається до норми, у цілому є завершеною, тему значною мірою розкрито, проте вона потребує глибшого висвітлення, має бути увиразнена основна думка, посилена єдність стилю, мовне оформлення різноманітнішим	7-8	

	6	За обсягом висловлювання **учня (учениці)** сягає норми, його тема розкривається, виклад загалом зв'язний, але учневі ще слід працювати над умінням самостійно формулювати судження, належно їх аргументувати, точніше добирати слова й синтаксичні конструкції	5-6	
III. Достатній	7	**Учень (учениця)** самостійно створює достатньо повний, зв'язний, з елементами самостійних суджень текст (у переказі – з урахуванням його виду), вдало добирає лексичні засоби (у переказі використовує авторські засоби виразності, образності мовлення), але ще має вдосконалювати вміння чітко висвітлювати тему, послідовно її викладати, належно аргументувати основну думку	4	5-6
	8	**Учень (учениця)** самостійно будує достатньо повне (у переказі – з урахуванням його виду), осмислене висловлювання, у цілому ґрунтовно висвітлює тему, добирає переконливі аргументи на їх користь, проте ще має працювати над урізноманітненням словника, граматичного та стилістичного оформлення роботи	3	

	9	**Учень (учениця)** самостійно будує послідовний, повний, логічно викладений текст (у переказі – з урахуванням його виду); у цілому розкриває тему, висловлює основну думку (у переказі – авторську позицію); вдало добирає лексичні засоби (у переказі використовує авторські засоби виразності, образності мовлення), проте ще має працювати над умінням виразно висловлювати особистісну позицію і належно її аргументувати	1+1 (негруба)	

IV. Високий	10	**Учень (учениця)** самостійно будує послідовний, повний (у переказі – з урахуванням його виду) текст, ураховує комунікативне завдання, висловлює власну думку, певним чином аргументує різні погляди на проблему (у переказі зіставляє свою позицію з авторською), робота відзначається багатством словника, граматичною правильністю, дотриманням стильової єдності й виразності тексту.	1	3
	11	Учень **(учениця)** самостійно будує послідовний, повний текст (у переказі – з урахуванням його виду), ураховує комунікативне завдання; аргументовано, чітко висловлює власну думку, зіставляє її з думками інших (у переказі враховує авторську позицію), уміє пов’язати обговорюваний предмет із власним життєвим досвідом, добирає переконливі докази для обґрунтування тієї чи іншої позиції з огляду на необхідність розв’язувати певні життєві проблеми; робота відзначається багатством словника, точністю слововживання, стилістичною єдністю, граматичною різноманітністю	1 (негруба)	2

	12	Учень **(учениця)** самостійно створює яскраве, оригінальне за думкою та оформленням висловлювання відповідно до мовленнєвої ситуації; повно, вичерпно висвітлює тему; аналізує різні погляди на той самий предмет, добирає переконливі аргументи на користь тієї чи іншої позиції, використовує набуту з різних джерел інформацію для розв'язання певних життєвих проблем; робота відзначається багатством слововживання, граматичною правильністю і різноманітністю, стилістичною довершеністю	–	1

III. Читання

Контрольна перевірка **читання вголос** в 10-11 класах не здійснюється.

Читання мовчки

1.Оцінюється здатність учня:

а) читати незнайомий текст із належною швидкістю, розуміти й запам'ятовувати після одного прочитування фактичний зміст, причиново-наслідкові зв'язки, тему і основну думку, виражально-зображувальні засоби прочитаного твору;

б) давати оцінку прочитаному.

Перевірка вміння читати мовчки здійснюється фронтально за допомогою тестових завдань.

У 10-11 класах учням пропонують 12 запитань з чотирма варіантами відповідей.

Запитання повинні торкатися фактичного змісту тексту, його причинно-наслідкових зв'язків, окремих мовних особливостей (переносне значення слова, виражальні засоби мови тощо), відображених у тексті образів (якщо є), висловлення оцінки прочитаного.

2. *Матеріал для контрольного завдання*: незнайомі учням тексти різних стилів, типів жанрів мовлення, що включають монологічне і діалогічне мовлення (відповідно до вимог програми для кожного класу).

Текст добирається таким чином, щоб учні, які мають порівняно високу швидкість читання, витрачали на нього не менше 1-2 хвилини часу і були нормально завантажені роботою.

Обсяг текстів для контрольного завдання визначається так:

Клас	Обсяг тексту для читання мовчки	
	художнього стилю	інших стилів
10-й	810-900 слів	600-660 слів
11-й	900-990 слів	660-720 слів

1. *Одиниця контролю*: відповіді учнів на запитання тестового характеру, складені за текстом, що запропонований для читання, і швидкість читання.

3. *Оцінювання.*

Оцінювання читання мовчки здійснюється за двома параметрами: розуміння прочитаного і швидкість читання. Розуміння прочитаного виявляється за допомогою тестової перевірки: правильна відповідь на кожне із 6 запитань оцінюється двома балами, а кожне із 12 запитань оцінюється одним балом (наприклад, вибір правильних відповідей на 12 запитань дає 12 балів).

Швидкість читання мовчки по класах оцінюється із урахуванням таких норм:

Клас	Швидкість читання мовчки (слів за хвилину)
10-й	150 – 300
11-й	160 – 330

Швидкість читання під час виведення бала за цей вид мовленнєвої діяльності враховується таким чином: бали 7-12 може одержати лише той учень, швидкість читання у якого не нижча, ніж мінімальний показник у нормативах для відповідного класу. Той, хто не виконує зазначених норм, одержує на два бали менше. У цілому оцінювання здійснюється з огляду на те, що за цей вид мовленнєвої діяльності учень може одержати від 1 балу (за сумлінну роботу, яка ще не дала задовільного результату) до 12 балів (за правильні відповіді на запитання тестового характеру і належну швидкість читання).

IV. Оцінювання мовних знань і вмінь

Видами оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови *є поточне, тематичне, семестрове, річне оцінювання та державна підсумкова атестація.*

Поточне оцінювання – це процес встановлення рівня навчальних досягнень учнів у оволодінні змістом предмета, уміннями й навичками відповідно до вимог навчальної програми.

Об'єктом поточного оцінювання рівня навчальних досягнень старшокласників з української мови є знання, вміння й навички, самостійність оцінних суджень, досвід творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до навколишньої дійсності.

Поточне оцінювання здійснюється у процесі поурочного вивчення теми. Його основними завдання є: встановлення й оцінювання рівнів розуміння і

первинного засвоєння окремих елементів змісту теми, встановлення зв'язків між ними та засвоєним змістом попередніх тем, закріплення знань, умінь і навичок. *Формами поточного оцінювання* є індивідуальне, групове і фронтальне опитування; виконання учнями різних видів письмових робіт; взаємоконтроль учнів у парах і групах; самоконтроль тощо.

Для контрольної перевірки мовних знань і вмінь використовуються завдання тестового характеру, складені на матеріалі слова, сполучення слів, речення, груп пов'язаних між собою речень.

Одиницею контролю є вибрані учнями правильні варіанти виконання завдань тестового характеру та самостійно дібрані приклади.

Оцінювання здійснюється таким чином, що за зазначену вище роботу учень міг одержати від 1 балу (за сумлінну роботу, яка не дала задовільного результату) до 12 балів (за бездоганно виконану роботу).

У процесі оцінювання кожного ***з видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо)*** оцінки виставляються і враховуються як **поточні.**

Таким чином, тематична оцінка виставляється на підставі результатів опанування учнями матеріалу теми протягом її вивчення з урахуванням поточних оцінок, різних видів навчальних робіт (практичних, самостійних, творчих, контрольних), а також навчальної активності школярів.

V. Оцінювання правописних (орфографічних і пунктуаційних) умінь учнів

1.Основною формою перевірки орфографічної та пунктуаційної грамотності є контрольний текстовий *диктант*.

2. Матеріалом є текст, доступний для учнів певного класу. Перевірка здійснюється фронтально за традиційною методикою.

Обсяг диктанту по класах:

Клас	Кількість слів в тексті
10-й	170-180
11-й	180-190

П р и м і т к а. У визначенні кількості слів у диктанті враховують як самостійні, так і службові слова.

Для контрольних диктантів використовуються тексти, у яких кожне з опрацьованих протягом семестру правил орфографії та/чи пунктуації було представлено трьома-п'ятьма прикладами. Текст записується учнем з голосу вчителя.

Диктант оцінюється однією оцінкою на основі таких критеріїв:

▪ Орфографічні й пунктуаційні помилки оцінюються однаково;

виправляються, але не враховуються такі орфографічні і пунктуаційні помилки:

1) на правила, які не включені до шкільної програми; 2) на ще не вивчені правила; 3) у словах з написаннями, що не перевіряються, над якими не проводилася спеціальна робота; 4) у передачі так званої авторської пунктуації;

- повторювані помилки (помилка в тому ж слові, яке повторюється у диктанті кілька разів), вважаються однією помилкою; однотипні помилки (на те саме правило), але у різних словах вважаються різними помилками;
- розрізняють грубі і негрубі помилки; зокрема, до **негрубих** відносять такі: 1) у винятках з усіх правил; 2) у написанні великої букви в складних власних найменуваннях; 3) у випадках написання разом і окремо префіксів у прислівниках, утворених від іменників з прийменниками; 4) у випадках, коли замість одного знаку вжито інший; 5) у випадках, що вимагають розрізнення *не і ні* (у сполученнях *не хто інший, як....; не що інше, як...; ніхто інший не...; ніщо інше не...);* 6) у пропуску одного із сполучуваних розділових знаків або в порушенні їх послідовності; 7) у заміні українських букв російськими;
- п’ять виправлень (неправильне написання на правильне) прирівнюються до однієї помилки.

Нормативи оцінювання по балах:

Бали	Кількість помилок
1	15-16 і більше
2	13-14
3	11-12
4	9-10
5	7-8
6	5-6
7	4
8	3
9	1+1 (негруба)
10	1
11	1 (негруба)
12	–

Контрольна перевірка здійснюється фронтально та індивідуально.

Фронтально оцінюються: ***аудіювання, читання мовчки, диктант, письмовий переказ та письмовий твір, мовні знання й уміння.***

Індивідуально оцінюються: ***говоріння (діалог; усний переказ, усний твір) .***

Перевірка мовних знань і вмінь здійснюється за допомогою завдань тестового характеру (на їх виконання відводиться 15-20 хвилин уроку) залежно від характеру матеріалу, що вивчається. Решта часу контрольного уроку може бути використана на виконання завдань з аудіювання, читання мовчки.

Тематичну оцінку виставляють на підставі поточних оцінок з урахуванням контрольної (тестової) роботи з мовної теми. Оцінку за семестр виставляють на основі тематичного оцінювання.

Оцінювання ***говоріння*** здійснюється індивідуально шляхом поступового накопичення оцінок для того, щоб кожний учень (учениця) за семестр одержав(ла) мінімум одну оцінку за виконання завдань на побудову ***діалогу, усного переказу та усного твору***. Для цих видів робіт не відводиться окремий урок, а оцінки виводяться один раз на рік і виставляються в колонки без дати.

Фронтальні види контрольних робіт

Форми контролю	10		11		
	I	II	I	II	
Перевірка мовної теми*	2	2	2	2	
Письмо: переказ	1	1	1	1	
твір	1	-	1	-	
Правопис: диктант**	1	1	1	1	
Аудіюван-ня*	–	1	–	1	
Читання мовчки*	1	–	1	–	

* Основною формою перевірки мовної теми, аудіювання і читання мовчки є тестові завдання.

** Основною формою перевірки орфографічної і пунктуаційної грамотності є контрольний текстовий диктант.

Ведення зошитів оцінюється від 1 до 12 балів щомісяця протягом семестру і вважається поточною оцінкою. Під час перевірки зошитів ураховується наявність різних видів робіт, грамотність, охайність, уміння правильно оформити роботи.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

для загальноосвітніх навчальних закладів

АСТРОНОМІЯ

11-й клас

Рівень стандарту, академічний рівень

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Астрономія — одна з найдавніших наук, що зародилась із практичних потреб людини й бажання пізнати довкілля. Сучасна астрономія — наука про небесні світила, про закони їхнього руху, будови й розвитку, а також про будову й розвиток Всесвіту в цілому. Астрономія є однією із важливих складових природознавства. Нині вона є всехвильовою, експериментальною й еволюційною наукою. У кожному космічному явищі й процесі можна спостерігати прояви основних, фундаментальних законів природи. У наш час на підставі астрономічних досліджень значною мірою формуються принципи пізнання матерії та Всесвіту, найважливіші наукові узагальнення. Невпинно зростає практична значимість астрономічних досліджень, які суттєво сприяють розвитку фізики, хімії, інших природничих наук, техніки й енергетики. Зв'язок астрономії з іншими науками, її вплив на розвиток культури й технологій є складним і багатогранним.

Рівень розвитку астрономії визначає основи світогляду переважної більшості людей. Астрономія продовжує суттєво впливати на розвиток усіх філософських вчень, а її внесок у розвиток цивілізації важко переоцінити.

Головною метою вивчення астрономії в загальноосвітніх навчальних закладах є формування загальнокультурної компетентності, наукового світогляду та основ системи знань про методи й результати вивчення законів руху, фізичної природи, еволюції небесних тіл та Всесвіту в цілому основні завдання вивчення астрономії ґрунтуються на вимогах Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти.

Під час навчання астрономії випускники загальноосвітніх навчальних закладів мають:

— знати облік часу й календарі, орієнтуватися на місцевості за допомогою небесних світил, вміти пояснювати явища добового й річного руху небесних тіл;

— розуміти причини сонячних і місячних затемнень, появи комет і метеорів, знати будову Сонячної системи;

— знати, які небесні тіла складають Всесвіт і чим вони відрізняються (планети, планетні системи, зорі, скупчення зір, галактики, скупчення галактик), знати в загальних рисах про походження Сонячної системи та Всесвіту;

— знати, якими засобами ведуться астрономічні дослідження з поверхні Землі та за межами земної атмосфери;

— розуміти, що астрологія є реліктом історії розвитку цивілізації, псевдонауковим вченням, а її принципи науково не обґрунтовані.

Навчання астрономії в середній школі здійснюється на засадах профілізації за 2 програмами: одна об'єднує академічний рівень та рівень стандарту, а друга — рівень профільного навчання. У програмах відображено наскрізні для шкільної астрономії змістові лінії, зазначені в Державному стандарті загальної середньої освіти.

Навчальні програми укладено в таблиці. Ліва колонка змісту навчальної програми містить перелік інформаційних питань, що мають бути опрацьовані учнями під час вивчення розділів. Права колонка програми містить державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів — перелік основних знань, умінь, навичок, ставлень, що мають бути сформовані в учнів як результат засвоєння кожної теми. Перелік вимог зорієнтує вчителя на досягнення мети навчання за кожною темою програми, полегшить планування цілей і завдань уроків, дасть змогу виробити адекватні методичні підходи до проведення навчальних занять, поточного й тематичного оцінювання.

Навчання астрономії за програмою рівня стандарту та академічного рівня ставить за мету надати учням основи знань з усіх напрямків астрономії, приділивши головну увагу висвітленню тих понять, які є загальнокультурним надбанням і необхідні людині у повсякденному житті.

Програма рівня стандарту та академічного рівня включає 9 тем, питання яких охоплюють увесь зміст сучасної астрономії. Запропонована послідовність навчальних тем обумовлена психологічними особливостями сприйняття людиною довкілля й спирається на історично-методологічний досвід викладання курсу астрономії саме в такій послідовності. Вона розрахована на 17 годин, серед яких одна резервна. Запропоноване програмою тематичне наповнення базується на тому, що астрономія формує й розширює науковий світогляд людини, та орієнтовано на розуміння учнями основних закономірностей плину астрономічних явищ і процесів, теоретичних та практичних методів пізнання навколишнього світу, на формування загального уявлення про Всесвіт, усвідомлення ролі астрономічних знань у розвитку суспільства. Вивчення цього курсу астрономії надасть можливість використовувати випускнику здобуті знання, навіть якщо його майбутня професія не буде пов'язана з природничими науками.

Головною метою вивчення астрономії за програмою профільного рівня є систематизоване формування основ знань про методи і результати вивчення

законів руху, фізичної природи, еволюції небесних тіл та Всесвіту в цілому. Засвоєння астрономічних знань має бути на рівні, необхідному для їхнього подальшого використання у професійній діяльності, формування наукового світогляду, продовження фізичної та астрономічної освіти.

Курс астрономії профільного рівня покликаний показати розвиток уявлень про будову Всесвіту як одну з найважливіших сторін тривалого й складного шляху пізнання людством навколишньої природи й свого місця в ній, сприяти формуванню сучасної наукової картини світу.

Навчання за програмою профільного рівня розраховано на 35 годин, у т.ч. одна година - резервна. Програма включає 5 розділів: «Зоряне небо та рухи світил», «Методи та засоби астрономічних досліджень», «Сонячна система», «Зорі» та «Галактична й позагалактична астрономія», а також вступне та узагальнююче заняття.

Важливого ознакою обох програм є відображення в них історичного розвитку астрономії, значення астрономічних знань для практичних потреб суспільства, місця й ролі України як космічної держави, що має широкорозвинену інфраструктуру космічної галузі та астрономічних установ.

Наведений у програмах розподіл годин між темами є орієнтовним. Учитель може аргументовано вносити зміни до розподілу годин, відведених програмами на вивчення окремих тем, змінювати послідовність вивчення питань у межах теми.

Особливість навчально-виховного процесу під час навчання курсу астрономії зумовлена суттю астрономії як науки. Астрономія є наочною, доступною для розуміння і певною мірою романтичною наукою. З одного боку вона вивчає об’єкти та явища, які можна спостерігати, а їхнє походження завжди цікавило людей. З другого боку, астрономія — це точна наука, яка використовує багатий математичний апарат, знання з фізики, хімії, біології, геології та інших наук, сучасні комп’ютерні методи обробки та візуалізації інформації.

Комплекс понять і явищ, які вивчає астрономія, узагальнює й завершує цикл природничого навчання. Всі ці обставини необхідно враховувати під час навчального процесу. Під час вивчення астрономії необхідно повною мірою використати знання й уміння, засвоєні учнями в процесі вивчення інших природничо-наукових предметів, у першу чергу з фізики. Взаємозв’язок астрономії та фізики є особливим — астрономія містить у собі весь діапазон понять сучасної фізики й значною мірою спирається на її закони.

Методи організації навчально-виховного процесу повинні бути основані на тому, що вивченням курсу астрономії завершується та узагальнюється цикл шкільних предметів природничого циклу. Тому в процесі її вивчення необхідно використовувати ті методи, які успішно використовувалися на уроках інших предметів, зокрема фізики. Учителеві слід приділити увагу розподіленню навчального матеріалу на основні інформаційні блоки, виділенню в них головних ідей, понять і ключових слів, організовуючи в такий спосіб навчальну діяльність учнів, концентруючи їхню увагу на головному і створюючи фундамент для опанування астрономічних знань. На уроках астрономії слід привчати учнів користуватися основними методами логічного мислення: індукцією, дедукцією, аналізом, синтезом, робити висновки й узагальнення.

Важливо, щоб на кожному уроці, перш за все, були засвоєні головні ідеї та поняття, що мають важливе виховне значення. Однією зі складових роботи з програмами є національно-культурна зорієнтованість їх змісту. Особливо варто звертати увагу учнів на внесок в астрономічну науку вітчизняних учених та наукових установ України.

Організовуючи навчально-виховний процес, необхідно використовувати різні методи, зокрема, словесні (навчальна лекція, розповідь, бесіда тощо), наочні (використання приладів і моделей, аудіовізуальні засоби навчання) та практичні заняття (вправи, спостереження).

Практична частина програми та розв’язування задач є обов’язковими й нерозривними її складовими. Практичні роботи, включені в програму, мають для курсу астрономії таке ж важливе значення, як і лабораторні роботи в курсах інших природничих наук. Уміння, сформовані під час виконання практичних робіт, дозволять учневі:

— застосовувати на практиці різні астрономічні методи;

— опановувати елементи проведення науково-дослідної роботи;

— співвідносити результати практичної діяльності з теорією;

— використовувати на практиці міжпредметні зв’язки.

До програм включено перелік практичних робіт, який є орієнтовним. Із трьох варіантів запропонованих практичних робіт програми рівня стандарту й академічного рівня можна вибирати один. До програми профільного рівня запропоновано тематику 5 робіт. Учитель може запропонувати й іншу тематику

практичних робіт з огляду на можливості навчального закладу щодо технічних засобів навчання.

Розв’язування задач, особливо типових, має сприяти закріпленню вивченого матеріалу, демонструвати єдність астрономії з математикою та іншими предметами природничого циклу.

Особливо важливим для курсу астрономії є проведення спостережень небесних світил. Астрономічні спостереження можна проводити впродовж усього навчального року. Важливо наперед показати ті об’єкти і явища, які належить вивчати. Під час підготовки й проведення спостережень необхідно пояснити учням, як користуватись «Шкільним астрономічним календарем» чи «Астрономічним календарем» та рухомою картою зоряного неба. Необхідно заохочувати учнів до самостійного проведення астрономічних спостережень.

Бурхливий розвиток науки й техніки призводить до значного оновлення інформації про ті чи інші астрономічні об’єкти. Тому вчителю астрономії необхідно мати доступ (у т.ч. й через мережу Інтернет) до останніх наукових астрономічних даних, які доцільно згадувати під час вивчення відповідних тем. Заняття з астрономії за цими програмами мають супроводжуватись показом добре ілюстрованих наочних засобів викладання, а також екскурсіями до обсерваторій і планетаріїв, де це можливо.

Складовими навчальних досягнень учнів з курсу астрономії є не лише володіння навчальною інформацією та її відтворення, а й уміння та навички знаходити потрібну інформацію, аналізувати її та застосовувати в межах програмних вимог до результатів навчання.

Оцінюючи навчальні досягнення учнів, необхідно користуватися критеріями навчальних досягнень учнів за 12-бальною шкалою, що поділяються на 4 рівня і мають характеристики, які наведені у таблиці:

Таблиця 1.

Рівні навчальних досягнень	**Бали**	*Критерії оцінювання навчальних досягнень*

І. Початковий	**1**	Учень (учениця) володіє навчальним матеріалом на рівні розпізнавання явищ природи, з допомогою вчителя відповідає на запитання, що потребують відповіді «так» чи «ні»
	2	Учень (учениця) описує природні явища на основі свого попереднього досвіду, з допомогою вчителя відповідає на запитання, що потребують однослівної відповіді
	3	Учень (учениця) з допомогою вчителя зв'язно описує явище або його частини без пояснень відповідних причин, називає фізичні чи астрономічні явища, розрізняє буквені позначення окремих фізичних чи астрономічних величин
ІІ. Середній	**4**	Учень (учениця) з допомогою вчителя описує явища, без пояснень наводить приклади, що ґрунтуються на його власних спостереженнях чи матеріалі підручника, розповідях учителя тощо
	5	Учень (учениця) описує явища, відтворює значну частину навчального матеріалу, знає одиниці вимірювання окремих фізичних чи астрономічних величин і формули з теми, що вивчається
	6	Учень (учениця) може зі сторонньою допомогою пояснювати явища, виправляти допущені неточності (власні, інших учнів), виявляє елементарні знання основних положень (законів, понять, формул)
ІІІ. Достатній	**7**	Учень (учениця) може пояснювати явища, виправляти допущені неточності, виявляє знання і розуміння основних положень (законів, понять, формул, теорій)
	8	Учень (учениця) уміє пояснювати явища, аналізувати, узагальнювати знання, систематизувати їх, зі сторонньою допомогою (вчителя, однокласників тощо) робити висновки

	9	Учень (учениця) вільно та оперативно володіє вивченим матеріалом у стандартних ситуаціях, наводить приклади його практичного застосування та аргументи на підтвердження власних думок
IV. Високий	**10**	Учень (учениця) вільно володіє вивченим матеріалом, уміло використовує наукову термінологію, вміє опрацьовувати наукову інформацію: знаходити нові факти, явища, ідеї, самостійно використовувати їх відповідно до поставленої мети
	11	Учень (учениця) на високому рівні опанував програмовий матеріал, самостійно, у межах чинної програми, оцінює різноманітні явища, факти, теорії, використовує здобуті знання і вміння в нестандартних ситуаціях, поглиблює набуті знання
	12	Учень (учениця) має системні знання, виявляє здібності до прийняття рішень, уміє аналізувати природні явища і робить відповідні висновки й узагальнення, уміє знаходити й аналізувати додаткову інформацію

11-й клас

(17 год, 0,5 год на тиждень, 1 год — резервний час)

К-ть год.	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	Тема 1. **ПРЕДМЕТ АСТРОНОМІЇ. ЇЇ РОЗВИТОК І ЗНАЧЕННЯ В ЖИТТІ СУСПІЛЬСТВА. КОРОТКИЙ ОГЛЯД ОБ'ЄКТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ В АСТРОНОМІЇ.** Астрономія — фундаментальна наука, яка вивчає об'єкти Всесвіту та Всесвіт у цілому. Історія розвитку астрономії. Галузі астрономії. Зв'язок астрономії з іншими науками. Астрономія та астрологія. Значення астрономії для формування світогляду людини. Астрономічні знання як явище культури. *Демонстрації* 1. Портрети видатних астрономів. 2. Зображення об'єктів дослідження в астрономії.	**Учень (учениця):** *називає:* сучасні галузі астрономії; причини, що обумовили й стимулювали зародження й розвиток астрономії; імена видатних астрономів (Птолемей, Коперник, Галілей, Кеплер, Габбл та ін.); *наводить приклади:* з історії розвитку астрономії в Україні; зв'язку астрономії з іншими науками; об'єктів Всесвіту; використання астрономічних знань в життєдіяльності людини; *характеризує:* астрономію як спостережну науку, астрономічні знання, як чинник культури; *описує:* головні віхи розвитку астрономії; *пояснює:* значення астрономії у формуванні світогляду людини; *формулює:* визначення астрономії як науки; *обґрунтовує*: практичне значення астрономії; *виносить судження*: про хибність та ненауковість астрології.
3	Тема 2. **ОСНОВИ ПРАКТИЧНОЇ АСТРОНОМІЇ** Небесні світила й небесна сфера. Сузір'я. Зоряні величини. Визначення відстаней до небесних світил. Астрономія та визначення ча-	**Учень (учениця):** *називає:* характерні сузір'я зоряного неба; точки й лінії небесної сфери; одиниці вимірювання відстаней в астрономії; небесні координати; *наводить приклади:* небесних світил; походження назв сузір'їв; *розрізняє:* місцевий, поясний і всесвітній час; типи календарів; *пояснює:* причини видимих рухів світил по небесній сфері; позначення зір

	су. Типи календарів. Небесні координати. Видимий рух Сонця. Видимі рухи планет. Закони Кеплера. *Демонстрації* 1. Телурій. 2. Глобус зоряного неба.	відповідно до їхніх видимих зоряних величин; принцип визначення відстаней до небесних світил; визначення тривалості доби та календарного року за астрономічними спостереженнями; поділ планет Сонячної системи на нижні та верхні;
1	*Практична робота № 1* а) Робота з рухомою картою зоряного неба. Визначення положення світил на небесній сфері за допомоги карти зоряного неба (зоряного глобуса). б) Екваторіальні системи небесних координат. Карта зоряного неба. в) Вивчення (спостереження) видимого зоряного неба.	*формулює:* закони Кеплера; *спостерігає*: зміну вигляду зоряного неба впродовж року; *користується*: рухомою картою зоряного неба; *орієнтується:* на місцевості за Сонцем і Полярною зорею; *показує:* характерні сузір'я; найяскравіші зорі неба (Сіріус, Вега, Спіка, Арктур). **Учень (учениця):**
3	Тема 3. **МЕТОДИ ТА ЗАСОБИ АСТРОНОМІЧ-НИХ ДОСЛІДЖЕНЬ** Випромінювання небесних світил. Методи астрономічних спостережень. Принцип дії і будова оптичного та радіотелескопа. Приймачі випромінювання. Застосування в телескопобудуванні досягнень техніки і технологій. Сучасні наземні й космічні телескопи. Астрономічні обсерваторії. *Демонстрації*	*називає:* діапазони випромінювання небесних світил; приймачі випромінювання; астрономічні обсерваторії України та світу; *наводить приклади:* наземних та космічних телескопів; *розрізняє:* різні діапазони електромагнітного спектра; *характеризує:* застосування в телескопобудуванні досягнень техніки й технологій; *пояснює:* принцип дії оптичного телескопа та радіотелескопа; особливості реєстрації випромінювання небесних світил; *обґрунтовує:* важливість спостережень у всьому діапазоні електромагнітного спектра;
1	1. Труба Галілея (оптичний телескоп). 2. Зображення (фотографії) та схеми сучасних наземних і космічних телескопів. 3. Фотографії астрономічних обсерваторій (серед них	*дотримується правил:* спостереження небесних об'єктів за допомоги шкільного телескопа. **Учень (учениця):** *називає:* планети Сонячної системи та порядок їх розміщення відносно Сонця; малі тіла Сонячної системи;

	українських). Тема 4. **СОНЯЧНА СИСТЕМА** Земля і Місяць. Планети земної групи: Меркурій, 2 Венера, Марс і його супутники. Планети-гіганти: Юпітер, Сатурн, Уран, Нептун та їхні супутники, Плутон та його супутник Харон. Малі тіла Сонячної системи — астероїди, комети, метеори. Дослідження планет за допомогою космічних апаратів. Етапи формування нашої планетної системи. *Демонстрації* 1. Схема Сонячної системи. 1 2. Фотографії планет, їхніх супутників, малих планет, комет. Тема 5. **СОНЦЕ — НАЙБЛИЖЧА ЗОРЯ** Фізичні характеристики Сонця. Будова Сонця та джерела його енергії. Прояви сонячної активності та їх вплив на Землю. *Демонстрації* 3 1. Фотографії Сонця в різних діапазонах хвиль. 2. Фотографії активних утворень на диску Сонця. 3. Графіки чисел Вольфа. Тема 6. **ЗОРІ. ЕВОЛЮЦІЯ ЗІР** Зорі та їх класифікація. 1 Подвійні зорі. Фізичні змінні зорі. Планетні системи інших зір. Еволюція зір. Нейтронні	*наводить приклади:* дослідження тіл Сонячної системи за допомогою космічних апаратів; *розрізняє*: планети земної групи й планети-гіганти; *характеризує:* Землю як планету Сонячної системи; *описує:* природу планет і малих тіл Сонячної системи; процес формування Сонячної системи; *пояснює:* причини парникового ефекту, причини виникнення припливів і відпливів; суть астероїдної небезпеки для Землі; *обґрунтовує*: значення вивчення планет для природничих наук. **Учень (учениця):** *називає:* фізичні умови на Сонці; *наводить приклади:* впливу сонячної активності на життя і здоров’я людей та біосферу Землі загалом; *характеризує:* “спокійне” й “активне” Сонце; *описує:* головні фізичні характеристики Сонця; джерела енергії Сонця; прояви сонячної активності; *пояснює:* будову Сонця; походження плям, протуберанців, спалахів; циклічність сонячної активності; *дотримується правил:* спостереження Сонця. **Учень (учениця):** *називає:* методи, за допомоги яких визначають відстані до зір; основні фізичні характеристики зір; *наводить приклади*: різних типів зір; *характеризує:* Сонце як зорю; природу нейтронної зорі; природу чорної діри; *описує:* спектральну класифікацію зір; еволюцію зір;

	зорі. Чорні діри. *Демонстрації* 1. Порівняння розмірів різних типів зір. 2. Схеми еволюції зір. Тема 7. **НАША ГАЛАКТИКА** Молочний Шлях. Будова Галактики. Місце Сонячної системи в Галактиці. Зоряні скупчення та асоціації. Туманності. Підсистеми Галактики та її спіральна структура. *Демонстрації* 1. Зображення (фотографії) зоряних скупчень і туманностей. 2. Схема будови Галактики. Тема 8. **БУДОВА Й ЕВОЛЮЦІЯ ВСЕСВІТУ** Світ галактик. Квазари. Проблеми космології. Історія розвитку уявлень про Всесвіт. Походження й розвиток Всесвіту. *Демонстрації* 1. Зображення (фотографії) різних типів галактик. Тема 9. **ЖИТТЯ У ВСЕСВІТІ** Людина у Всесвіті. Антропний принцип. Імовірність життя на	*пояснює:* різницю між типами зір; залежність кольору зорі від її температури; природу нових та наднових зір; *порівнює:* фізичні характеристики планетних систем інших зір. **Учень (учениця):** *називає:* складові частини будови Галактики; наводить приклади: зоряних скупчень; туманностей; *розрізняє:* зорі, зоряні скупчення й асоціації, туманності, міжзоряне середовище; *характеризує:* місце Сонячної системи в Галактиці; *пояснює:* причину існування Молочного Шляху на зоряному небі Землі. **Учень (учениця):** *називає:* найближчі до Землі галактики; *наводить приклади*: спостережних даних, які підтверджують теорію Великого вибуху; *характеризує:* природу галактик і квазарів; *описує:* методи вимірювання відстаней до галактик; класифікацію галактик за Е. Габблом; великомасштабну структуру Всесвіту; загальноприйняті моделі (сценарії) його походження й розвитку; *пояснює:* природу активності ядер галактик; суть закону Габбла; природу реліктового випромінювання. **Учень (учениця):** *наводить приклади*: пошуку життя на інших планетах Сонячної системи; міжнародних наукових проектів з пошуку життя у Всесвіті;

	інших планетах. Унікальність нашого Всесвіту. Питання існування інших всесвітів. *Демонстрації* 1. Зображення послань землян до представників позаземних цивілізацій (радіопослання, космічні зонди “Вояджери”).	*характеризує:* зв’язок між основними фундаментальними константами й життям; гіпотезу про існування інших Всесвітів; *описує:* імовірність існування життя на інших планетах; *пояснює:* антропний принцип; *виносить судження*: щодо особливостей, що роблять Землю унікальною планетою Сонячної системи; щодо існування позаземного життя у Всесвіті; щодо унікальності нашого Всесвіту.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ПРОГРАМА З БІОЛОГІЇ

для 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів

Рівень стандарту

(зі змінами, затвердженими наказом МОН України № 826 від 14.07.2016)

2016

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Вступ. Програма призначена для вивчення біології на рівні стандарту у класах суспільно-гуманітарного, філологічного, художньо-естетичного, технологічного напрямів.

Мета: навчання біології на рівні стандарту полягає у формуванні в учнів цілісного уявлення про сучасну природничо-наукову картину світу, роль і місце людини в природі, формування у школярів екологічного культури, ключових компетенцій, яких

потребує сучасне життя.

Досягнення зазначеної мети забезпечується виконанням таких ***завдань***:

• формування в учнів знань про роль біологічних наук у формуванні сучасної природничонаукової картини світу; методи наукового пізнання; місце біології серед інших наук; значення біологічного різноманіття; зв'язок між природними і суспільними процесами; принципи функціонування і структуру біологічних систем на різних рівнях організації живого;

• розвиток умінь встановлювати гармонійні стосунки з природою на основі поваги до життя як найвищої цінності та всього живого як унікальної частини біосфери;

• формування умінь використовувати набуті знання для оцінки наслідків своєї діяльності по відношенню до навколишнього середовища, здоров'я інших людей, власного здоров'я, обґрунтування та дотримання заходів профілактики захворювань, правил поведінки у природі;

• розвиток інтелектуальних і творчих здібностей.

Зміст курсу є логічним продовженням навчальних курсів основної школи, розподіляється за роками навчання таким чином:

10 клас - розділи: «Молекулярний рівень організації життя», «Клітинний рівень організації живої природи», «Організмовий рівень організації живої природи»;

11 клас - розділи: «Організмовий рівень організації живої природи» (продовження), «Надорганізмові рівні організації живої природи», «Історичний розвиток органічного світу».

На вивчення цих розділів відводиться:

10 клас – 52 години (1,5 год на тиждень);

11 клас – 52 години (1,5 год на тиждень).

В основу навчального змісту біології 10-11 класів покладено вивчення рівнів організації живої природи (молекулярного, клітинного, організмового, популяційного, екосистемного, біосферного). На рівні кожної системи простежуються їх основні ознаки: обмін речовин і перетворення енергії, цілісність живих систем. Зміст курсу включає провідні теоретичні узагальнення біологічної науки: клітинну, хромосомну теорії, еволюційні гіпотези, біологічні закони Г. Менделя, Т.Моргана тощо.

Розпочинається курс розділом «Молекулярний рівень організації живої природи», який передбачає вивчення хімічного складу організмів і особливостей біохімічних реакцій. Наступні розділи програми передбачають опанування учнями закономірностей функціонування живих систем на клітинному, тканинному, організмовому рівнях. Знання про принципи функціонування клітини становить основу розуміння законів спадковості й закономірностей мінливості. Ознайомлення з цитологією й генетикою готує учнів до вивчення індивідуального розвитку організмів. Екологічні закономірності вивчаються в розділі «Надорганізмові рівні життя». Завершується вивчення біології розділом «Історичний розвиток органічного світу»,що передбачає знайомство з основами еволюційних гіпотез та формуванням великих таксонів органічного світу в процесі історичного розвитку.

Практичну частину програми становлять лабораторні та практичні роботи, які є важливою складовою уроку біології і, залежно від змісту матеріалу, що вивчається, рівня підготовки учнів, навчально-матеріальної бази, можуть виконуватися різними способами: демонстраційно, фронтально, групою або індивідуально. Лабораторні та практичні роботи, позначені в програмі зірочкою, виконуються учнями за вибором учителя з урахуванням матеріально-технічних можливостей; за відсутності відповідних умов вони можуть бути замінені демонструванням. Оцінювання практичних і лабораторних робіт з біології здійснюється на розсуд вчителя або у всіх учнів класу, або вибірково, в залежності від способу виконання.

Неодмінною умовою виконання навчальної програми є проведення шкільних екскурсій. Учитель має право самостійно обирати час їх проведення, використовуючи години навчальної практики або резервні години.

Формуванню навичок самостійної роботи, вмінь пошуку необхідної інформації у додаткових літературних джерелах слугують семінарські заняття, які учитель може планувати, враховуючи навчальні можливості учнів та доступ їх до науково-популярної літератури.

Програма дає право вчителю творчо підходити до реалізації її змісту, добирати об'єкти для вивчення та включати в зміст освіти приклади зі свого регіону, змінювати послідовність вивчення окремих питань у межах теми. Кількість годин на вивчення теми є орієнтовною і може бути змінена в межах визначених годин. Резервні години можуть бути використані для повторення, систематизації, узагальнення навчального матеріалу, контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів.

10 клас

52 години (1,5 год на тиждень, із них 4 год резервних)

	Зміст навчального матеріалу	**Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів**
2	*Вступ* Система біологічних наук. Зв'язок біологічних наук з іншими науками. Методи біологічних досліджень. Рівні організації живої природи.	Учень (учениця): *називає:* - рівні організації живої природи; *характеризує:* - методи біологічних досліджень (описовий, порівняльний, експериментальний, статистичний, моделювання, моніторинг); *пояснює:* - зв’язок біології з іншими природничими і гуманітарними науками.

Розділ І. Молекулярний рівень організації живої природи

3	**Тема 1. Неорганічні речовини** Елементний склад організмів. Класифікація хімічних елементів за їх кількістю в організмах: макроелементи, мікроелементи. Роль неорганічних речовин (води, кисню, мінеральних солей) у життєдіяльності організмів.	**Учень (учениця):** *називає:* - органогенні елементи; –причини ендемічних та екологічних захворювань людини; *характеризує:* - біологічну роль найважливіших для організму людини хімічних елементів; - роль води, кисню, мінеральних солей в існуванні живих систем різного рівня; - поняття: гідрофільність, гідрофобність; *робить висновки*: - про єдність елементного складу тіл живої і неживої природи;
8	**Тема 2. Органічні речовини** Органічні речовини, що входять до складу організмів, їх різноманітність та біологічне значення. Будова, властивості, роль у життєдіяльності організмів органічних молекул: ліпідів, моносахаридів, амінокислот нуклеотидів. Будова, властивості, роль в життєдіяльності організмів макромолекул (біополімерів): полісахаридів, білків, нуклеїнових кислот. Принципи дії ферментів, їх роль у	**Учень (учениця):** *називає:* - органічні речовини, що входять до складу організмів; біополімери; *характеризує:* - властивості та біологічну роль ліпідів (жирів, фосфоліпідів, стероїдів); - біологічну роль моносахаридів (рибози, дезоксирибози, глюкози), олігосахаридів (сахарози, лактози); полісахаридів (крохмалю, глікогену, целюлози, хітину); - будову, властивості та біологічну роль амінокислот, білків, нуклеотидів, нуклеїнових кислот; - структурні рівні організації білків; *пояснює:* - роль АТФ в життєдіяльності організмів; *спостерігає та описує:* - властивості органічних молекул; - дію ферментів; *розв'язує:* - елементарні вправи з молекулярної біології (моделювання реплікації, транскрипції); *дотримує правил:* - техніки безпеки при виконанні

	життєдіяльності організмів. ***Лабораторні роботи*:** № 1. Визначення деяких органічних речовин та їх властивостей. № 2. Вивчення властивостей ферментів. ***Практичні роботи:*** № 1. Розв'язування елементарних вправ з реплікації та транскрипції.	лабораторних і практичних робіт; *робить висновок:* - про єдність хімічного складу організмів.
	Розділ ІІ. Клітинний рівень організації живої природи	
5	**Тема 1. Загальний план будови клітин. Поверхневий апарат. Ядро.** Загальний план будови клітини. Методи цитологічних досліджень. Хімічний склад, будова і функції клітинних мембран (біомембран). Транспорт речовин через мембрани. Функції та особливості будови поверхневого апарату клітин організмів різних царств живої природи. Будова і функції ядра клітин еукаріотів. Значення нуклеоїду клітин прокаріотів.	**Учень (учениця):** *називає:* - методи вивчення клітин (світлова і електронна мікроскопія); - типи організації клітин; - функції поверхневого апарату клітин; - функції ядра; - механізми транспорту речовин через біомембрани; *наводить приклади:* - про- та еукаріотичних організмів; *характеризує*: - клітинну теорію Т. Шванна і її роль в обґрунтуванні єдності органічного світу; - хімічній склад, будову і функції клітинних мембран; - будову ядра (ядерна оболонка, нуклеоплазма, ядерний матрикс, хроматин, ядерце); - нуклеоїд прокаріотів; - будову клітини прокаріотів і еукаріотів; *пояснює:* - керівну роль спадкової програми у життєдіяльності клітин; - взаємозв'язок клітини із зовнішнім середовищем *порівнює:* - поверхневий апарат клітин бактерій, грибів,

	Особливості будови клітин прокаріотів і еукаріотів. ***Лабораторна робота:*** № 3. Будова клітин прокаріотів і еукаріотів.	рослин і тварин; - будову клітин рослин, тварин, грибів, бактерій; *дотримує правил:* - виготовлення мікропрепаратів; *застосовує знання:* - про будову клітин для доказу єдності органічного світу; *робить висновок*: про загальний план будови клітин прокаріотів і еукаріотів та їх особливості.
7	**Тема 2. Цитоплазма клітин.** Складники цитоплазми: цитозоль, цитоскелет, мембранні, немембранні органели, включення. Будова і функції цитоскелету. Будова клітинного центру, його роль в організації цитоскелету. Хімічний склад, будова і функції рибосом. Синтез білків. Будова і функції одномембранних органел клітин (гранулярна і гладенька ендоплазматичні сітки, апарат Гольджі, лізосоми, вакуолі). Будова і функції двомембранних органел клітини. Гліколіз. Клітинне дихання. Фотосинтез. Значення фотосинтезу.	**Учень (учениця):** *називає:* - складники цитоплазми; - мембранні і немембранні органели і включення клітини; - процеси, які відбуваються в цитоплазмі клітини; *наводить приклади:* - рухів клітин і внутрішньоклітинних рухів; *розпізнає:* - компоненти клітин на схемах; *характеризує*: - хімічний склад і функціональне значення цитозолю; - роль цитоскелету в організації рухів в клітині і рухів клітин; - роль клітинного центра в організації цитоскелету; - будову і функції одномембранних і двомембранних органел; - генетичний код та його значення в біосинтезі білків; - процеси гліколізу, біосинтезу білків, фотосинтезу, клітинного дихання; *пояснює:* - значення гліколізу, клітинного дихання; - значення фотосинтезу, його планетарну роль; *розв'язує:* - елементарні вправи з трансляції; *застосовує знання*: - про вплив факторів зовнішнього середовища на клітини для профілактики захворювань людини; - про будову клітин для доказу єдності органічного світу.

	Практична робота: № 2. Розв'язування елементарних вправ з трансляції	
6	**Тема 3. Клітина як цілісна система.** Функціонування клітини прокаріотів як цілісної системи. Поділ клітин прокаріотів. Клітинний цикл еукаріотів. Хімічний склад і будова хромосом на різних стадіях клітинного циклу. Мітоз. Мейоз. Обмін речовин і енергії в клітині – енергетичний і пластичний обмін. Сучасна клітинна теорія як уточнення і доповнення клітинної теорії Т. Шванна. ***Лабораторні роботи:*** № 4. Будова хромосом. № 5. Мітотичний поділ клітин.	**Учень (учениця):** *називає:* - положення сучасної клітинної теорії; - фази мітозу і мейозу; *наводить приклади*: - клітин, що не діляться; *характеризує:* - поділ клітин прокаріотів; - стадії клітинного циклу еукаріотів; - хімічний склад, будову і функції хромосом; - процеси мітозу та мейозу в еукаріотів; - етапи енергетичного обміну; - сучасну клітинну теорію; - клітинний рівень організація життя; *пояснює:* - зв'язок пластичного і енергетичного обміну в клітині; *порівнює:* - процеси мітозу і мейозу; - обмін речовин і енергії в клітинах автотрофних і гетеротрофних, аеробних і анаеробних організмів; - клітинну теорію Т. Шванна з сучасною клітинною теорією; *обґрунтовує:* - подібність і відмінності у будові клітин організмів різних царств живої природи у зв'язку зі способом їхнього існування; *застосовує знання:* - про процеси життєдіяльності клітини для збереження здоров'я; *робить висновок*: - клітина – елементарна цілісна жива система; - у клітинах організмів різних царств живої природи відбуваються подібні процеси обміну речовин
	Розділ ІІІ. Організмовий рівень організації живої природи	
4	Тема 1. **Неклітинні форми життя**	**Учень (учениця):** *називає:*

	Віруси, їхній хімічний склад, будова, життєві цикли. Роль в природі й житті людини. Профілактика ВІЛ-інфекції/СНІДу та інших вірусних захворювань людини. Пріони.	- неклітинні форми життя; *наводить приклади:* - захворювань людини, що спричинені вірусами і пріонами; *характеризує:* - хімічний склад, будову та життєвий цикл вірусів; - механізми проникнення вірусів у клітини людини, тварин, рослин, бактерій; - особливості вірусів, їх роль у природі й житті людини; - шляхи розповсюдження вірусних захворювань людини; - особливості пріонів; *пояснює:* - заходи профілактики вірусних захворювань людини, зокрема грипу, ВІЛ-інфекції/СНІДу, вірусного гепатиту; - заходи профілактики зараження пріонами; *робить висновок:* віруси – неклітинні форми життя, обов'язкові внутрішньоклітинні паразити.
4	**Тема 2. Одноклітинні організми** Характеристика прокаріотів. Особливості організації і життєдіяльності прокаріотів. Роль бактерій у природі та в житті людини. Профілактика бактеріальних захворювань людини. Особливості організації і життєдіяльності одноклітинних еукаріотів. Колоніальні одноклітинні організми.	**Учень (учениця)** *називає:* - одноклітинні організми; *наводить приклади:* - одноклітинних прокаріотів; - одноклітинних рослин, тварин, грибів; - колоніальних одноклітинних організмів; *характеризує:* - особливості будови прокаріотів; - особливості будови одноклітинних еукаріотів; - автотрофні бактерії, гетеротрофні бактерії; - аеробні та анаеробні бактерії; - шляхи розповсюдження бактеріальних захворювань людини; - явище колоніальності одноклітинних організмів; - відмінності одноклітинних еукаріотів від клітин багатоклітинних організмів; *пояснює:* - роль бактерій в екосистемах; - значення бактерій у господарчій діяльності людини; - засади профілактики бактеріальних захворювань людини;

		- принципи застосування антибіотиків у лікуванні бактеріальних захворювань; - роль одноклітинних еукаріотів у виникненні захворювань людини; - роль одноклітинних грибів у природі та життєдіяльності людини; - роль одноклітинних рослин і тварин у природі; *застосовує знання:* - про процеси життєдіяльності бактерій для профілактики інфекційних захворювань та використанні у господарчій діяльності людини.
8	**Тема 3. Багатоклітинні організми** Багатоклітинні організми без справжніх тканин. Багатоклітинні організми зі справжніми тканинами. Стовбурові клітини. Диференціація клітин. Принципи взаємодії клітин. Утворення тканин у тварин. Будова і функції тканин тварин. Гістотехнології. Утворення, будова і функції тканин рослин, їх здатність до регенерації. Органи багатоклітинних організмів. Регуляція функцій у багатоклітинних організмів. Колонії багатоклітинних організмів.	**Учень (учениця):** *називає:* - багатоклітинні організми; - тканини багатоклітинних організмів; - органи рослин і системи органів тварин; *наводить приклади:* - застосування гістотехнологій для лікування захворювань людини; - колоній багатоклітинних організмів; *характеризує:* - стовбурові клітини багатоклітинних організмів; - типи тканин тварин (епітеліальні, тканини внутрішнього середовища, м'язові, нервова); - типи тканин рослин (твірні, покривні, провідні, основні); - регуляцію функцій у рослин; - регуляторні системи тварин на прикладі людини (нервову, ендокринну, імунну); - тканинний, органний, організмовий рівні організації живої природи; *пояснює:* - значення стовбурових клітин багатоклітинних організмів, - значення процесу диференціації клітин, утворення тканин і органів; - значення процесів регенерації; - взаємодію систем регуляції у людини; *порівнює:* - організацію багатоклітинних рослин, тварин і грибів; - стовбурові та диференційовані клітини; *застосовує знання:* - для оцінки етичних аспектів досліджень в

	Лабораторні роботи № 6. Будова тканин тваринного організму. № 7. Будова тканин рослинного організму.	галузі цитотехнологій і гістотехнологій; *робить висновок:* про принципи організації та функціонування багатоклітинних організмів.
1	**Узагальнення.** Принципи організації , функціонування і властивості молекулярного, клітинного, організмового рівнів організації живої природи.	

11-й клас
52 години (1,5 год на тиждень, із них 4 год - резервних)

	Зміст навчального матеріалу	**Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів**
3	**Тема 4. Розмноження організмів** Нестатеве розмноження організмів. Статеве розмноження організмів. Будова і утворення статевих клітин. ***Лабораторні роботи*** № 8. Будова статевих клітин.	**Учень (учениця):** *називає:* - способи розмноження організмів; *наводить приклади:* - вегетативного розмноження у тварин і рослин; *характеризує:* - нестатеве і статеве розмноження організмів; - будову статевих клітин; - біологічні й соціальні аспекти регуляції розмноження у людини; *пояснює:* - значення статевих клітин в забезпеченні безперервності існування виду; - біологічне значення нестатевого розмноження; *порівнює:* - статеве і нестатеве розмноження; *робить висновок:* - про значення розмноження для існування виду.
7	**Тема 5. Закономірності спадковості** Основні поняття генетики. Методи генетичних досліджень. Закони Г. Менделя, їх статистичний характер	**Учень (учениця):** *називає:* - методи генетичних досліджень; *формулює означення понять:* - "генотип", "фенотип" "каріотип", "домінантний стан ознаки", "рецесивний стан ознаки", "алельні гени", "гомозигота", "гетерозигота"; *характеризує:* - закони Г. Менделя; - основні положення хромосомної теорії

	і цитологічні основи. Хромосомна теорія спадковості. Зчеплене успадкування. ***Практичні роботи*** № 3. Розв'язування типових задач з генетики (моно- і дигібридне схрещування).	спадковості; - особливості успадкування при зчепленні генів; *порівнює:* - гомозиготи і гетерозиготи; *застосовує знання:* - законів генетики для складання схем схрещування; - розв'язування типових задач з генетики (моно- і дигібридне схрещування); - для оцінки спадкових ознак у родині.
4	**Тема 6. Закономірності мінливості** Комбінативна мінливість. Мутаційна мінливість. Види мутацій. Мутагени. Модифікаційна мінливість. ***Лабораторні роботи*** № 9. Вивчення мінливості у рослин. Побудова варіаційного ряду і варіаційної кривої	**Учень (учениця):** *називає:* - форми мінливості; - причини модифікаційної мінливості; - мутагенні фактори; - типи мутацій; *наводить приклади:* - спадкової мінливості; - неспадкової мінливості; - мутацій; *характеризує:* - комбінативну мінливість; - мутаційну мінливість, - модифікаційну мінливість; - норму реакції; *пояснює:* - значення спадкової мінливості; - значення неспадкової мінливості; *порівнює:* - модифікаційну та мутаційну мінливість; *застосовує знання:* - про мутагени для обґрунтування заходів захисту від впливу мутагенних факторів.
6	**Тема 7. Генотип як цілісна систем**а Поняття про ген. Роль генотипу і середовища у формуванні фенотипу. Химерні та трансгенні організми.	**Учень (учениця):** *називає:* - завдання сучасної біотехнології; - методи селекції; *наводить приклади:* - речовин (продукції), які одержують методами генної інженерії; *характеризує:* - функції генів;

	Генетичні основи селекції організмів. Основні напрямки сучасної біотехнології.	- напрямки сучасної біотехнології; *пояснює:* - значення генотипу і умов середовища для формування фенотипу; - значення медико-генетичного консультування; - можливості профілактики спадкових хвороб людини; - можливості використання трансгенних організмів; *застосовує знання:* - для оцінки можливих наслідків застосування сучасних біотехнологій, використання продуктів, що виробляються генетично модифікованими організмами.
6	**Тема 9. Індивідуальний розвиток організмів** Запліднення. Періоди онтогенезу у багатоклітинних організмів: ембріогенез і постембріональний розвиток. Вплив генотипу та факторів зовнішнього середовища на розвиток організму. Діагностування вад розвитку людини та їх корекція. Життєвий цикл у рослин і тварин. Ембріотехнології. Клонування. ***Лабораторні роботи*** № 10. Ембріогенез хордових.*	**Учень (учениця):** *називає:* - періоди онтогенезу у багатоклітинних організмів; *характеризує:* - запліднення у тварин і рослин; - етапи онтогенезу у рослин і тварин; - ембріогенез хордових тварин; - постембріональний розвиток тварин; *пояснює:* - значення штучного запліднення; - біологічні основи контрацепції; - вплив зовнішніх умов на формування, ріст та розвиток організму; *застосовує знання:* - про вплив умов життя матері й батька на розвиток зародка і плода для підготовки до народження дитини; - для оцінки можливих наслідків клонування організмів; *робить висновок:* - про роль спадковості й факторів зовнішнього середовища в онтогенезі.
	Розділ IV. Надорганізмові рівні організації живої природи	
10	**Тема 1. Популяція. Екосистема. Біосфера.** Екологічні чинники.	**Учень (учениця):** *називає:* - надорганізмові системи; - основні характеристики популяції; - групи екологічних факторів;

	Поняття про середовище існування, шляхи пристосувань до нього організмів. Біологічні адаптивні ритми організмів. Популяція. Характеристика популяцій. Статева і вікова структура популяції. Фактори, які впливають на чисельність популяції. Угруповання та екосистеми. Склад і структура угруповань. Взаємодії організмів в екосистемах. Різноманітність екосистем. Розвиток і зміни екосистем. Колообіг речовин і потік енергії в екосистемах. Продуктивність екосистем. Загальна характеристика біосфери. Вчення В.І.Вернадського про біосферу. Роль живих організмів у біосфері. Біомаса. Збереження біорізноманіття. ***Демонстрування:*** колекцій, гербарних матеріалів, живих об'єктів, які ілюструють вплив різних екологічних факторів на рослини і тварини; моделей	*наводить приклади:* - угруповань, екосистем; - пристосованості організмів до умов середовища; - подібності у пристосуванні різних видів до однакових умов середовища; - ланцюгів живлення; *характеризує:* - середовища існування організмів; - екологічні фактори; - добові, сезонні, річні адаптивні біологічні ритми організмів; - структуру і функціонування надорганізмових систем; - взаємодію організмів в екосистемах; - ланцюги живлення; - правило екологічної піраміди; *пояснює:* - основні закономірності дії екологічних факторів на живі організми; - шляхи пристосування організмів до умов існування; - роль організмів (продуцентів, консументів, редуцентів) і людини в штучних і природних екосистемах; *порівнює:* - різні середовища життя; - природні та штучні екосистеми; *застосовує знання:* - про особливості функціонування популяцій, екосистем, біосфери для обґрунтування заходів їх охорони; *робить висновок:* - про цілісність і саморегуляцію живих систем; - про роль біологічного різноманіття, регулювання чисельності видів, охорони природних угруповань для збереження рівноваги у біосфері.

	екосистем; фільмів про охорону природи.	
	Розділ V. Історичний розвиток органічного світу	
7	**Тема 1. Основи еволюційного вчення** Становлення еволюційних поглядів. Основні положення синтетичної гіпотези еволюції. Природний добір. Вид, видоутворення. Мікроеволюція. Адаптації як результат еволюційного процесу. Макроеволюційний процес. Сучасні уявлення про фактори еволюції.	**Учень (учениця):** *називає:* - докази еволюції; - результати еволюції; *наводить приклади:* - внутрішньовидової, міжвидової боротьби за існування; - форм природного добору; - адаптацій організмів до умов середовища; *формулює означення понять:* - "конвергенція", "дивергенція", "паралелізм"; *характеризує:* - різні погляди на еволюцію; - рушійні сили еволюції; - природний добір, його види; - популяцію як елементарну одиницю еволюції; - елементарні фактори еволюції; основні положення синтетичної гіпотези еволюції; - критерії виду; - способи видоутворення; *пояснює:* - різноманіття адаптацій організмів як результат еволюції; *порівнює:* -штучний і природний добір, - географічне і екологічне видоутворення.
4	**Тема 2. Історичний розвиток і різноманітність органічного світу** Гіпотези виникнення життя на Землі. Еволюція одноклітинних та багатоклітинних організмів. Поява основних груп організмів на Землі та формування екосистем. Система органічного	**Учень (учениця):** *називає:* - основні гіпотези виникнення життя на Землі (креаціонізм, спонтанне зародження, біохімічна еволюція, панспермія); - ери, періоди розвитку Землі; - таксономічні одиниці; *характеризує:* - різні погляди на виникнення життя на Землі; - еволюційні події в протерозойську, палеозойську, мезозойську та кайнозойську ери; *робить висновок:* - про ускладнення тваринного і рослинного світу в процесі еволюції; - про єдність органічного світу.

	світу як відображення його історичного розвитку. ***Демонстрування:*** скам'янілостей, відбитків, викопних решток рослин і тварин, фільмів, схем.	
1	**Узагальнення курсу** Основні властивості живих систем. Можливості й перспективи застосування досягнень біології.	
	Екскурсії: 1. Різноманітність видів у природі (природничий музей/віртуальна екскурсія). 2. Історія розвитку життя на Землі (природничий музей/віртуальна екскурсія).	

ПРОГРАМА
для загальноосвітніх навчальних закладів

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

10—11 КЛАСИ

Рівень стандарту/Академічний рівень

(Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 14.07.2016 №826)

10 клас

(35 годин)

Розподіл годин за навчальними темами	**Зміст навчального матеріалу**	**Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів**
Вступ. (1 година)	Завдання і структура курсу. Джерела. Перший період Новітньої історії. Періодизація першої половини XX ст. Провідні країни світу на початку XX ст.: основні тенденції соціально-економічного, політичного розвитку. «Пробудження Азії».	**Учень/учениця:** — *показує на історичній карті* території провідних держав світу та їх колоніальні володіння; місця основних міжнародних конфліктів; — *визначає* основні тенденції соціально-економічного, політичного розвитку провідних країн світу; — *застосовує періодизацію історії* як інструмент для розуміння особливостей розвитку країн світу у першій половині XX ст.; — *тлумачить та застосовує поняття і терміни*: технічний прогрес, урбанізація, переділ світу, «пробудження Азії».
Тема 1. Передумови Першої світової війни. Війна та її наслідки. (5 годин)	Міжнародні кризи та конфлікти на початку XX ст. «Гонка озброєнь», посилення мілітаризму. Причини, привід до Першої світової війни. Стратегічні плани противників. Початок Першої світової війни. Бойові дії в 1914 р. «Диво на Марні». Позиційна криза. Розширення масштабів війни. Бойові дії 1915—1916 рр. **Практичне заняття.** ***Варіант 1.*** Життя на фронті і в тилу. Ставлення населення до війни. ***Варіант 2.*** Переосмислення системи	**Учень/учениця:** — *показує на історичній карті* країни — учасниці військово-політичних блоків **—** Троїстого блоку та Антанти; основні театри воєнних дій та основні битви 1914**—**1918 рр.; — *характеризує* міжнародні кризи та конфлікти на початку XX ст.; — *визначає* стратегічні плани противників у Першій світовій війні; — *пояснює* суть процесу «гонки озброєнь», посилення мілітаризму, зміну статусу жінки в суспільстві в період війни, причини вступу у війну США, виходу Росії з війни; — *дає характеристику* діяльності визначних військових

	загальнолюдських цінностей. Зміна статусу жінки в період війни. Вступ у війну США. Вихід Росії з війни. «Битва кайзера». Поразка Німеччини та її союзників. Комп'єнське перемир'я. Російська революція 1917 р. Прихід до влади більшовиків. Громадянська війна. «Воєнний комунізм». Спроба експорту комуністичної революції. Розпад багатонаціональних імперій і утворення нових незалежних держав у Європі.	діячів того періоду: П. фон Гінденбурга, Ф. Фоша, О. Брусилова; — *узагальнює* основні політичні, економічні та світоглядні наслідки Першої світової війни; — *застосовує поняття і терміни*: «гонка озброєнь», зброя масового знищення, мілітаризм, анексія, позиційна війна, репарація, контрибуція, геноцид, світова революція, Комінтерн.
Тема 2. **Повоєнне облаштування світу. Версальсько-Вашингтонська система договорів.** (2 години)	«14 пунктів» В. Вільсона. Паризька мирна конференція. Версальський договір. Створення Ліги Націй. Мирні договори із союзниками Німеччини. Вашингтонська конференція. Завершення формування Версальсько-Вашингтонської системи, її переваги та недоліки. Основні питання міжнародних відносин. Спроба перегляду повоєнних договорів у 1920-ті рр. і створення системи колективної безпеки. Пакт Бріана—Келлога. Джерела нестабільності.	**Учень/учениця:** — *показує на історичній карті* умови мирних договорів із Німеччиною та її союзниками; — *аналізує* підсумки роботи Паризької та Вашингтонської конференцій; — *характеризує* переваги та недоліки Версальсько-Вашингтонської системи, плани Дауеса та Юнга, пакт Бріана—Келлога; — *тлумачить та застосовує поняття і терміни*: Ліга Націй, Версальсько-Вашингтонська система, пакт, «санітарний кордон», система колективної безпеки.
Урок узагальнення і тематичного оцінювання. (1 година)		
Тема 3. **Провідні держави світу в 1920—1930-х рр.** (8 годин)	Зміна статусу провідних країн світу після Першої світової війни. Період економічної стабільності. Причини, прояви та наслідки світової економічної кризи 1929—1933 рр. (Великої депресії). Пошуки шляхів подолання кризових явищ в економіці й	**Учень/учениця:** — *показує на історичній карті* провідні країни світу; основні події Громадянської війни в Іспанії; — *вказує* зміну статусу провідних країн світу після Першої світової війни; — *описує* ключові події історії

	суспільному житті. Початки державного регулювання соціально-економічних процесів. Консерватизм, лібералізм. Робітничий, соціалістичний і комуністичний рухи. Фашизм. Доба «просперіті» (процвітання) у США. Прояви Великої депресії. «Новий курс» Ф. Д. Рузвельта та його основні підсумки. Реформи Д. Ллойд Джорджа. Ірландське питання. Велика Британія у роки стабілізації та Великої депресії. Династична криза. Спроби реформування Британської імперії. Політичний та соціально-економічний розвиток Франції у 20-х рр. XX ст. Уряди Народного фронту. На шляху до національної катастрофи. Листопадова революція та становлення Веймарської республіки в Німеччині. Світова економічна криза в Німеччині. Встановлення нацистської диктатури в Німеччині. А. Гітлер. Економічна, соціальна та ідеологічна політика гітлерівського режиму. Войовничий антисемітизм. Прихід до влади в Італії Б. Муссоліні. Фашизація Італії. Створення корпоративної системи. Експансіоністські претензії. Диктатура Прімо де Рівери. Революція 1931 р. Уряд Народного фронту.	США, Великої Британії, Франції, Німеччини, Італії, Іспанії; — *характеризує* добу «просперіті» в США та шляхи подолання проявів світової економічної кризи, процес становлення Веймарської республіки в Німеччині, встановлення фашистського режиму в Італії та нацистського режиму в Німеччині; суть династичної кризи та «ірландського питання» в Англії; діяльність урядів Народного фронту у Франції та Іспанії; — *пояснює* відмінності між італійським фашизмом та німецьким нацизмом; — *дає оцінку діяльності* керівників провідних країн світу 30-х рр. XX ст., їх ролі в політичному, економічному розвитку власної держави; — *тлумачить та застосовує поняття і терміни*: Листопадова революція, Веймарська республіка, «просперіті», Велика депресія, «Новий курс», Народний фронт, тоталітаризм, фашизм, корпоративна система, нацизм, антисемітизм, Британська співдружність.

	Громадянська війна Ф. Франко. **Практичне заняття**. Політичні портрети Ф. Д. Рузвельта, Ф. Франко, Б. Муссоліні, А. Гітлера (на вибір).	
Урок узагальнення і тематичного оцінювання. (1 година)		
Тема 4. **СРСР. Країни Центральної та Східної Європи** (5 годин)	Утворення СРСР. Становлення тоталітарного режиму. Й. Сталін. Становлення Другої Речі Посполитої. Переворот 1926 р. Ю. Пілсудський. Національні питання. Становлення Чехословаччини. Т. Масарик. Національні питання. Угорська революція. Режим Горті. Румунія в міжвоєнні роки. Королівська диктатура. Встановлення режиму Й. Антонеску. Болгарія. Режим А. Стамболійського. Перевороти. Королівська диктатура. Борис III. Від Королівства сербів, хорватів і словенців до Югославії. Національна проблема. **Практичне заняття.** Особливості соціально-економічного розвитку країн Центральної та Східної Європи.	**Учень/учениця:** — *показує на історичній карті* новоутворені держави після розпаду багатонаціональних імперій; території, за які виникали територіальні конфлікти; перебіг бойових дій на теренах колишньої Російської імперії, подій Угорської революції; — *характеризує* процес становлення тоталітарних і авторитарних режимів у СРСР та Східній Європі; — *порівнює* розвиток країн із демократичним і авторитарним режимами; — о*писує* ключові події історії СРСР та країн Центральної та Східної Європи; — *дає оцінку діяльності* В. Леніна, Л. Троцького, Й. Сталіна, Т. Масарика, Е. Бенеша, А. Стамболійського, Ю. Пілсудського, М. Горті, королів Александра, Кароля II. Бориса III; — тлумачить та застосовує поняття і терміни: «воєнний комунізм», форсована індустріалізація, насильницька колективізація, репресії, режим «санації» (оздоровлення), авторитаризм, сепаратистський рух, федерація, конфедерація, королівська диктатура.
Урок узагальнення і тематичного оцінювання. (1 година)		

Тема 5. **Країни Азії та Латинської Америки.** (5 годин)	Японія. Провал процесів демократизації суспільства. Мілітаризація економіки, державних інституцій та суспільної свідомості населення. Зовнішня експансія. Китай. Національна революція. Чан Кайші. Початок протистояння між Комуністичною партією Китаю і Гоміданом. Розгортання антиколоніальної боротьби в Індії. Махатма Ганді. Ненасильницький рух опору. Розпад Османської імперії. Турецька республіка за правління К. Ататюрка. Арабські держави. Витоки Палестинської проблеми. Національна революція в Персії. Встановлення династії Пехлеві. Латинська Америка. Особливості економічних і політичних процесів у регіоні. Протиборство демократичних сил і диктаторських режимів. **Практичне заняття.** Національні лідери країн Азії, Латинської Америки (на вибір учителя).	Учень/учениця: — *показує на історичній карті* країни Азії та Латинської Америки; перебіг основних подій Національної революції в Китаї, греко-турецької війни; територіальні зазіхання Японії; — *характеризує* особливості розвитку Японії, Китаю, Індії, Туреччини, Персії, провідних країн Латинської Америки; — *пояснює* витоки Палестинської проблеми; — *порівнює* методи боротьби за національний та соціальний прогрес народів Індії та Китаю; — *характеризує* роль визначних політичних діячів М. Ганді, Чан Кайші, К. Ататюрка, Реза шаха Пехлеві, Ж. Варгаса, Л. Карденаса; — *тлумачить та застосовує поняття і терміни*: мілітаризація, латифундизм, Палестинська проблема, етатизм, ненасильницький опір, хунта.
Тема 6. **Міжнародні відносини 1930—х рр. Назрівання Другої світової війни.** (3 години)	Зовнішньополітичні пріоритети провідних країн світу. Спроби створення системи колективної безпеки країнами Заходу. Активізація антивоєнних рухів. Процес утворення вогнищ війни на Далекому Сході, Африці та Європі.	**Учень/учениця:** — *показує на історичній карті* процес утворення вогнищ війни на Далекому Сході, в Африці та Європі; лінію поділу Європи між Німеччиною та СРСР згідно з пактом Молотова—Ріббентропа; — *описує* зовнішньополітичні пріоритети провідних країн

	Формування блоку агресивних держав осі Рим—Берлін—Токіо. Витоки, прояви та наслідки політики «умиротворення». Причини радянсько-німецького зближення (весна 1939 р.), провалу англо-франко-радянських переговорів у Москві (літо 1939 р.) та радянсько-німецького пакту про ненапад (пакт Молотова—Ріббентропа) і таємних протоколів до нього (23 серпня 1939 р.).	світу; — *визначає* витоки, прояви та наслідки політики «умиротворення»; — *характеризує* спроби створення системи колективної безпеки країнами Заходу; процес радянсько-німецького зближення та причини підписання пакту Молотова—Ріббентропа; — *тлумачить та застосовує поняття і терміни*: політика «умиротворення», аншлюс, Судетська проблема, демілітаризована зона, Мюнхенська угода, таємні протоколи, вісь Рим—Берлін—Токіо.
Тема 7. **Розвиток культури у перші десятиліття XX ст.** (2 години)	Найважливіші досягнення науки і техніки, їх вплив на повсякденне життя людей. Фемінізм. Основні ідеї й течії у розвитку культури. Поява масової культури. Нові напрямки в мистецтві та літературі, виникнення та розвиток кінематографа. Спорт, олімпійський рух.	**Учень/учениця:** — *характеризує* найважливіші досягнення науки і техніки, їх вплив на повсякденне життя людей; — *визначає* основні ідеї й течії у розвитку культури; нові напрямки в мистецтві та літературі; — *пояснює* причини виникнення масової культури; — *тлумачить та застосовує поняття і терміни*: модернізм, авангардизм, «втрачене покоління», масова культура, кінематограф, джаз, мюзикл, олімпійський рух, Нобелівська премія.
Урок узагальнення і тематичного оцінювання. (1 година)		

11 клас

(35 годин)

Розподіл годин за навчальними темами	**Зміст навчального матеріалу**	**Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів**

Вступ. (1 година)	Основні тенденції соціально-економічних та політичних перетворень у другій половині XX **—** на початку XXI ст. Світові інтеграційні та глобалізаційні процеси.	**Учень/учениця:** — *показує на історичній карті* території провідних країн світу; — *зазначає* основні тенденції розвитку людства в другій половині XX — на початку XXI ст.; — характеризує світові інтеграційні та глобалізаційні процеси.
Тема 1. **Друга світова війна. Світ після Другої світової війни.** (7 годин)	Причини, характер, періодизація Другої світової війни. Воєнні дії на першому етапі війни (1939 **—** червень 1941 р.). Загарбання нацистською Німеччиною Європи. «Битва за Англію». «Битва за Атлантику». Напад Німеччини на СРСР. Перебіг подій на радянсько-німецькому фронті у 1941—1942 рр. Бойові дії в Північній Африці. Вступ у війну США. Перл-Харбор. Бойові дії на Тихому океані. Створення антигітлерівської коаліції. Корінний перелом у війні: Сталінградська битва, битва під Ель-Аламейном, бій біля атолу Мідуей. Особливості окупаційного режиму та Руху Опору на окупованих територіях. Голокост. Поразка німецьких військ на Орловсько-Курській дузі, «битва за Дніпро» — завершення корінного перелому на радянсько-німецькому фронті. Поразка німецьких та італійських військ у Тунісі. Висадка англо-американських військ в Італії. Перебіг бойових дій у Тихому океані. **Практичне заняття.** Зміна ролі чоловіка і жінки в повсякденному житті в умовах війни.	**Учень/учениця:** — *показує на історичній карті* основні театри воєнних дій, місця основних битв, умови повоєнних мирних договорів; — *визначає* причини, характер, періодизацію, корінний перелом, наслідки Другої світової війни; — *характеризує* особливості окупаційного режиму та Руху Опору на окупованих територіях; — *зазначає* зміни ролі чоловіка і жінки в повсякденному житті в умовах війни; — *дає оцінку* пакту Молотова—Ріббентропа, відкриттю Другого фронту в Європі, Голокосту, атомного бомбардування Хіросіми і Нагасакі, рішенню Нюрнберзького та Токійського процесів над воєнними злочинцями, створенню ООН; — *дає характеристику* діяльності визначних військових діячів: У. Черчілля, Г. Жукова, Д. Ейзенхауера; — *тлумачить та застосовує поняття і терміни:* Друга світова війна, «новий порядок», Рух Опору, Голокост, Антигітлерівська коаліція, Другий фронт,

	Вигнання німецьких військ та їх союзників із території СРСР, перенесення воєнних дій у Центральну та Східну Європу. Відкриття Другого фронту. Завершальний період війни в Європі та Азії. Зміни у світі внаслідок Другої світової війни. Політичні, економічні та соціальні наслідки Другої світової війни для народів світу. Мирні договори з колишніми союзниками Німеччини. Сан-Франциська конференція. Створення ООН. Нюрнберзький та Токійський процеси над воєнними злочинцями.	«Велика трійка», колабораціонізм, корінний перелом, ООН, Нюрнберзький процес, Токійський процес.
Урок узагальнення і тематичного оцінювання. (1 година)		
Тема 2. **США та Канада. Країни Західної Європи.** (8 годин)	Основні тенденції розвитку країн Заходу у другій половині XX — на початку XXI ст. Добробут для всіх. Консервативна революція. Становлення постіндустріального суспільства. Інтеграційні процеси. Європейський Союз. Утвердження США як провідної країни повоєнного біполярного світу. Президентство Г. Трумена та Д. Ейзенхауера. Масовий демократичний та антивоєнний рухи. Мартін Лютер Кінг. Внутрішня та зовнішня політика адміністрацій Дж. Кеннеді, Л. Джонсона, Р. Ніксона. «Уотергейтський скандал». США наприкінці XX — на початку XXI ст. Рейганоміка. «Нова економічна філософія» Б. Клінтона. Внутрішньо- та зовнішньополітичні пріоритети американських президентів початку XXI ст. Канада. Внутрішньо- і зовнішньополітичний курс урядів.	**Учень/учениця:** — *показує на історичній карті* провідні країни Заходу, визначає етапи розширення Європейського Союзу; — *характеризує* основні тенденції розвитку країн Заходу у другій половині XX — на початку XXI ст.; сутність німецького та італійського «економічного дива», рейганоміки та тетчеризму; процес становлення незалежності Канади та об'єднання Німеччини; — *пояснює* причини утвердження США як провідної країни повоєнного світу; — *аналізує та порівнює* внутрішню і зовнішню політику американських адміністрацій; політику консерваторів і лейбористів в Англії; Четверту і П'яту республіки у Франції; — *дає оцінку* інтеграційним

	Утвердження незалежності. Конституційна реформа 1982 р. Проблема Квебеку. Німеччина. Створення ФРН і НДР. Німецьке «економічне диво». Об'єднання Німеччини. Роль Німеччини на сучасному етапі. Велика Британія. «Хвора людина Європи». Внутрішня і зовнішня політика лейбористських та консервативних урядів. Тетчеризм. Країна на сучасному етапі. Франція. Соціально-економічний та політичний розвиток Четвертої Республіки. Становлення П'ятої Республіки. Ш. де Голль. Травневі події 1968 р. Франція наприкінці XX — на початку XXI ст. Італія. Проголошення республіки. Італійське «економічне диво». Боротьба з мафією. Соціально-економічний і політичний розвиток країни наприкінці XX — на початку XXI ст. **Практичне заняття.** Європейська інтеграція: здобутки і труднощі.	процесам у Європі та Північній Америці; — *дає характеристику* діяльності політичних діячів: Р. Рейгана, М. Тетчер, Б. Обами, К. Аденауера, Ж. Ширака, Г. Коля; — *тлумачить та застосовує поняття і терміни*: маккартизм, доктрина Трумена, «нові рубежі», рейганоміка, неоконсерватизм, наддержава, військово-промисловий комплекс, діаспора, демілітаризація, план Маршалла, «економічне диво», соціальне ринкове господарство, тетчеризм, консервативна революція, неолібералізм, мафія, радикалізм, Європейський Союз (ЄС), Маастрихтський договір, монетаризм, Берлінський мур.
Тема 3. **СРСР у другій половині XX ст. та його розпад. Країни Центральної та Східної Європи.** (5 годин)	Наслідки Другої світової війни. Відбудова економіки. Завершення епохи Сталіна. «Хрущовська відлига». Криза радянської моделі розвитку. «Перебудова» та розпад СРСР (1985—1991 рр.). Росія та нові незалежні держави. Становлення прорадянських режимів у Польщі, Угорщині, Болгарії, Румунії, Чехословаччині, Югославії. Утворення системи світового соціалізму. Кризові явища 60—80-х рр. XX ст.	**Учень/учениця:** — *показує на історичній карті* СРСР та нові незалежні держави, що виникли після його розпаду; країни Центральної та Східної Європи, у яких після Другої світової війни були встановлені комуністичні режими; країни, які зазнали прямої збройної агресії СРСР; — *характеризує* розвиток СРСР, країн Центральної і Східної Європи у другій половині XX ст.; — *визначає* причини розпаду СРСР і падіння комуністичних

	Практичне заняття. Угорська революція 1956 р., «Празька весна» 1968 р. Демократичні революції, особливості їх здійснення. Політичні, економічні та соціальні трансформації посткомуністичного суспільства. Роль країн Центральної та Східної Європи в сучасних міжнародних відносинах.	режимів у Східній Європі; — *описує* процес становлення прорадянських режимів у країнах регіону; — *аналізує* внутрішньополітичну ситуацію та зовнішньополітичні пріоритети нових незалежних держав, сучасні напрямки їх політичного та економічного співробітництва; — *дає характеристику* діяльності політичних діячів: М. Хрущова, Л. Брежнєва, М. Горбачова, Б. Єльцина, В. Путіна, Л. Валенси, В. Гавела, Н. Чаушеску, Й. Броз Тіто. — *тлумачить та застосовує, поняття і терміни*: «відлига», волюнтаризм, «застій», «перебудова», гласність, путч, Біловезька угода, Союз Незалежних Держав (СНД), соціалістичний табір, Рада Економічної Взаємодопомоги (РЕВ), Варшавський договір, самоврядування, «оксамитова революція», Солідарність, «шокова терапія», приватизація
Урок узагальнення і тематичного оцінювання (1 година)		
Тема 4. **Розвиток провідних країни Азії, Африки та Латинської Америки.** (6 годин)	Розпад світової колоніальної системи. Етапи деколонізації. Шляхи розвитку незалежних держав. Нові індустріальні країни. Японія. Повоєнне реформування країни. Японське «економічне диво». Внутрішня та зовнішня політика. Китай. Завершення громадянської війни. Проголошення КНР. Соціально-економічні експерименти китайських комуністів. Культ особи Мао	**Учень/учениця:** — *показує на історичній карті* нові незалежні держави у Азії та Африці; етапи деколонізації; регіони, у яких відбувалися чи тривають регіональні збройні конфлікти; — *характеризує* процес здобуття незалежності народами Азії та Африки; японське «економічне диво»; соціально-економічні експерименти китайських комуністів; курс Дж. Неру та І. Ганді у внутрішній та

	Цзедуна. Реформування економіки Китаю наприкінці XX — на початку XXI ст. Південна Азія. Перемога народів Індії в боротьбі за незалежність. Розвиток Індії у другій половині XX — на початку XXI ст. Країни Близького та Середнього Сходу, Африки. Утворення держави Ізраїль. Близькосхідна проблема та шляхи її врегулювання. Ісламська революція в Ірані. «Арабська весна». Здобуття незалежності народами Африки. Крах апартеїду на Півдні Африки. Африка на сучасному етапі розвитку. Латинська Америка. Особливості соціально-економічного та політичного розвитку країн регіону в повоєнний час. Революції і диктаторські режими.	зовнішній політиці; особливості соціально-економічного та політичного розвитку країн Латинської Америки в повоєнний час; — *пояснює* суть японського «економічного дива»; культу особи Мао Цзедуна; причини виникнення близькосхідної проблеми та шляхи її врегулювання; — *дає характеристику діяльності політичних діячів*: Ден Сяопіна, Н. Мандели, Аятоли Хомейні, Ф. Кастро, А. Піночета; — *тлумачить та застосовує поняття і терміни*: японське економічне диво, «великий стрибок», «культурна революція», «Рух неприєднання», деколонізація, модернізація, апартеїд, шлях «соціалістичної орієнтації», хунта, фундаменталізм, сіонізм.
Тема 5. **Міжнародні відносини у другій половині XX — на початку XXI ст.** (3 години)	Виникнення, розгортання, основні етапи «холодної війни». Міжнародні кризи і конфлікти в 40—80-х рр. XX ст. Світ наприкінці XX — на початку XXI ст. Спроба Росії зламати систему міжнародних відносин, що склалася після «холодної війни». Міжнародний тероризм. **Практична робота.** Україна в системі міжнародних відносин кінця XX — початку XXI ст.	**Учень/учениця:** — *показує на історичній карті* місця міжнародних військових конфліктів, які відбувалися у 40—80-х рр. XX ст.; — *визначає* причини виникнення, перебіг та наслідки «холодної війни»; основні глобальні процеси та проблеми сучасності, причини їх появи; — *характеризує* рух за мир та безпеку, спроби обмежити «гонку озброєнь», внесок України в поліпшення загальної атмосфери безпеки; — *пояснює* суть нового політичного мислення, причини переходу від конфронтації до співробітництва;

		— *тлумачить та застосовує поняття і терміни*: «холодна війна», НАТО, Берлінська криза, Карибська криза, розрядка, нове політичне мислення, міжнародний тероризм, Гельсінська угода, глобальні процеси та проблеми, екологічна криза, демографічна криза, ЮНЕСКО.
Тема 6. **Розвиток культури (1945 р. — початок XXI ст.).** (2 години)	Основні напрямки науково-технічної революції в другій половині XX ст. та їх вплив на життя пересічного громадянина. Наукові відкриття, поява нових галузей науки, високих технологій, інтеграція науки і виробництва. Зміни в соціальній структурі суспільства, якості життя людей провідних країн світу та країн, що розвиваються. Становлення постіндустріального (інформаційного) суспільства. Основні тенденції і течії розвитку літератури, образотворчого мистецтва, архітектури, музики, театру, кіно й спорту	**Учень/учениця:** — *характеризує* основні напрямки НТР у другій половині XX ст. та їх вплив на життя пересічного громадянина; — *описує* наукові відкриття, нові галузі науки, високі технології, інтеграцію науки і виробництва; — *аналізує* зміни в соціальній структурі суспільства, якості життя людей провідних країн світу та країн, що розвиваються; — *пояснює* причини становлення постіндустріального (інформаційного) суспільства; — *характеризує* основні тенденції і течії світової літератури, образотворчого мистецтва, архітектури, музики, театру, кіно й спорту; — *тлумачить та застосовує поняття і терміни*: науково-технічна революція (НТР), постіндустріальне суспільство, інформаційне суспільство, соціалістичний реалізм, неореалізм, «поп-арт», функціоналізм, постмодернізм.
Урок узагальнення і тематичного оцінювання (1 година)		

Міністерство освіти і науки України

Е К О Л О Г І Я

Навчальна програма

для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів

Рівень стандарту, академічний рівень

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма «Екологія», запропонована для навчання в 11 класі, узагальнює шкільну екологічну освіту. Навчальний курс орієнтований на висвітлення екологічних проблем пов’язаних із змінами і перетвореннями природних процесів і компонентів природи. *Загальна мета курсу*: формування завершальних елементів екологічної культури старшокласників, навичок, фундаментальних екологічних знань, екологічного мислення і свідомості, що ґрунтуються на бережливому ставленні до природи як унікального природного ресурсу.

Провідні ідеї програми: висвітлення теоретико-методологічних основ, які ґрунтуються на базових принципах міжнародної стратегії сталого розвитку і прикладних сторін екологічних досліджень, ознайомлення з основними екологічними проблемами в Україні та світі.

Основними завданнями курсу "Екологія" (11 клас) для загальноосвітньої школи є:

– формування світоглядних знань про основні тенденції розвитку екологічних особливостей природокористування;

– розкриття наукових основ вивчення екологічних проблем у відповідності з положеннями міжнародної стратегії сталого розвитку;

– виховання почуття відповідальності за забруднення природного середовища, стан довкілля, свідомості щодо необхідності дотримання природоохоронного законодавства;

- розвиток системи інтелектуальних та практичних умінь і навичок, стосовно оцінювання екостанів і екоситуацій, ступеня їх напруженості, ефективності охорони природи.

Структура і зміст програми «Екологія» базуються на принципах неперервності і наступності шкільної екологічної освіти, її інтеграції на основі внутрішньопредметних і міжпредметних зв'язків, гуманізації, екологізації, диференціації навчального матеріалу залежно від практичної спрямованості.

У програмі знайшли відображення наскрізні для шкільної екологічної освіти змістові лінії, зазначені у Концепції екологічної освіти України.

Даний курс розрахований на 17 години (0,5 години тижневого навантаження у 11 класі) й охоплює 8 взаємопов'язаних тем.

Практична частина програми є важливою й обов'язковою її складовою, оскільки обґрунтування певних залежностей, доведення наявних тенденцій розвитку, зрештою аргументація конкретної позиції неможливе без наведення певних статистичних відомостей. Тому практичні роботи передбачають розв'язання нескладних екологічних задач, здійснення порівняльного аналізу, проведення спостереження, міні-дослідження, дискусій, семінарів, "круглих столів", ділових ігор, моніторингових досліджень, написання творчих робіт. Оцінюючи навчальні досягнення учнів з екології, необхідно керуватись критеріями, затвердженими МОН України ,враховуючи при цьому:

– правильність і науковість викладення матеріалу, повноту розкриття понять і закономірностей, точність вживання екологічної термінології;

– ступінь самостійності відповіді;

– логічність і доказовість у викладенні матеріалу;

– ступінь сформованості інтелектуальних, загальноосвітніх, специфічних умінь (робота з картографічними, статистичними та іншими додатковими матеріалами).

11 клас

17 годин (0,5 години на тиждень)

Кількість годин	Зміст навчального матеріалу	Навчальні досягнення учнів
2	**Тема 1. Екологія як наука про довкілля** Предмет, об'єкт, завдання і методи науки про довкілля. Структура сучасної екології та її місце в системі наук.	**Учень:** • ***розуміє*** екологію як комплексну складну багатогранну науку про взаємовідносини живої і неживої природи про тактику і стратегію збереження та збалансованого розвитку життя на землі; • ***знає*** складну структуру екології яка об'єднує два основні напрямки: теоретичний (класичний) і прикладний
2	**Тема 2. Природа і людина: системний підхід** Властивості складних систем. Біосфера, основні положення вчення В.І.Вернадського про біосферу. Еволюція уявлень про роль і місце природи у житті суспільства. Ноосфера. Еволюція уявлень про місце людини у природі. Історичні етапи взаємодії суспільства і природи та їх екологічні особливості. Масштаби і наслідки антропогенного впливу на природне середовище на	**Учень:** *розуміє* сутність складних систем; роль живої природи в організації біосфери; місце природи у житті суспільства; рушійну силу людського розуму у формуванні ноосфери; місце людини у природі; *досліджує* особливості основних етапів взаємодії

	сучасному етапі. **Практична робота:** „Аналіз особливостей історичних етапів взаємодії суспільства і природи”.	суспільства і природи; *аналізує* наслідки змін і перетворень природних процесів і компонентів природи антропогенною діяльністю.
2	**Тема 3. Проблема забруднення природного середовища та стійкості геосистем до антропогенних навантажень.** Категорія „забруднення”. Основні антропогенні джерела забруднення навколишнього середовища. Види забруднень та їх вплив на компоненти природи, живі організми. Стійкість природних компонентів, геосистем до антропогенних забруднень. Форми стійкості геосистем. Стійкість природних і антропогенізованих геосистем. **Практична робота:** „Порівняння обсягів і структури забруднення міст України”;	**Учень:** *знає* джерела, види забруднень навколишнього середовища, їх негативний вплив на живі організми та здоров’я людей; *розуміє* взаємопоєднаність таких категорій як „забруднення середовища” і „стійкість геосистем”; *пояснює* залежність стійкості геосистем від біорізноманіття, біомаси і біопродуктивності;
2	**Тема 4. Проблема деградації природних компонентів.** Поняття „деградація природи”. Основні причини деградації природних компонентів. Типологія компонентів природи за ступенем стійкості до антропогенних чинників. Поняття стійкого „консервативного” і нестійкого „прогресивного” компонента природи. Наслідки деградації природних	**Учень:** *характеризує* взаємопов’язаність понять „забруднення” і „деградація”; *порівнює* причини і наслідки деградації компонентів природного середовища; *розуміє* небезпечну тенденцію

	компонентів. Категорія деградована геосистема. **Практична робота:** „Вплив інтенсивності ерозійних процесів на стан ґрунтового покриву”;	деградації геосистем; *аналізує* вплив інтенсивності забруднення на ступінь деградованості геосистем.
2	**Тема 5. Проблема зміни ланок колообігу речовин та енергії.** Колообіг речовин і енергії як основний системотворчий фактор. Поняття біогеохімічного циклу та його ролі у функціонуванні та розвитку геосистем. Колообіги речовин, енергії, інформації та їх зміни антропогенною діяльністю. **Практична робота:** „Аналіз схем колообігу основних речовин у природі на предмет зміненості їх ланок антропогенною діяльністю”.	**Учень:** *розуміє* наслідки зміненості ланок колообігу речовин і енергії; *аналізує* антропогенні зміни на схемах колообігу речовин і енергії; *співставляє* маси природних та техногенних поступлень хімічних речовин у колообіги.
2	**Тема 6. Проблема збалансованого природокористування.** Категорія „збалансований розвиток”, її еволюція. Найважливіші баланси у сфері природокористування. Досягнення пропорцій між природо-ресурсним потенціалом і особливостями його використання. Збалансованість між біологічної продуктивністю і споживанням біологічної продукції. Поняття „невиснажливого природокористування”. Досягнення балансу між основними сферами господарської діяльності.	**Учень:** *розуміє* категорію „збалансований розвиток”; *характеризує* етапи еволюції цієї категорії; *уявляє* необхідність дотримання збалансованого розвитку, як гаранта невиснажливого природокористування; *аналізує* оптимальну модель збалансованого розвитку

	Практична робота: „Існуюча і оптимальна структура природокористування в Україні”;	природокористування України, своєї місцевості; *знає* категорії біологічна продуктивність, споживання біопродукції.
2	**Тема 7. Проблема збереження біотичного і ландшафтного різноманіть.** Категорія „біорізноманіття”. Генетичне видове і екосистемне біорізноманіття. Причини і наслідки деградації біорізноманіття. Природозаповідання як одна із ефективних форм збереження біорізноманіття. Основні категорії заповідних об’єктів. Уявлення про екомережі. Міжнародні та національні програми збереження біорізноманіття. **Практична робота:** „Аналіз особливостей розвитку заповідної мережі України”;	**Учень:** *розуміє* багатоаспектність категорії „біорізноманіття”; *пояснює* причини і наслідки деградації біорізноманіття; *знає* основні категорії природозаповідання; *має уявлення* про екомережу, як цілісну природоохоронну систему; *розглядає* основні структурні елементи екомережі; *аналізує* роль міжнародних та національних програм у збереженні біорізноманіття.
3	**Тема 8. Проблема оптимальної ландшафтно-екологічної організації території.** Категорія „оптимізація”. Критерії та пріоритети ландшафтно-екологічної оптимізації території. Ієрархія цілей організації. Найвищий пріоритет природоохоронної та антропоекологічної функцій. Оптимізація „природного каркасу” території. Оптимальне співвідношення природних та господарських угідь. Обґрунтування територіальної структури природних угідь.	**Учень:** *знає* сутність категорії „оптимізація”; *пояснює* етапність оптимізації геосистем; *вміє* визначати ландшафтно-екологічні пріоритети розвитку регіону з допомогою ранжування видів функцій геосистем; *аналізує* територіальну

	Нормування антропогенних навантажень. **Практична робота:** „Аналіз співвідношень природних і антропогенних угідь своєї області, адміністративного району і порівняння їх з оптимальними показниками”;	структуру місцевих геосистем на предмет її оптимальності;

Економіка

Програма для учнів 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів

Рівень стандарту, академічний рівень

Пояснювальна записка

Програма «Економіка» для учнів 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ) розроблена за формою, запропонованою Міністерством освіти та науки України, і має на меті реалізацію «Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти».

Основні цілі вивчення економіки у загальноосвітніх навчальних закладах

Вивчення курсу «Економіка» у 11 класах ЗНЗ спрямоване на досягнення таких цілей:

- формування світогляду цивілізованої людини, що визнає такі загальнолюдські цінності, як свобода діяльності та вибору, право приватної власності, толерантність, необхідність дотримання законів тощо,

- засвоєння фундаментальних знань про економічне життя суспільства, відображених у основних економічних категоріях, законах, закономірностях,
- сприяння розвитку навичок раціональної економічної поведінки людини як споживача, найманого працівника, підприємця, власника доходів і платника податків, користувача суспільними благами тощо,
- формування навичок самостійної роботи при виконанні практичних завдань з економіки та узагальнення одержаних результатів.

Структура курсу

Програма курсу «Економіка» розрахована на 35 годин, що охоплюють вивчення матеріалу на уроках (включно з проведенням практичних робіт) та резервний час.

Структура курсу передбачає дотримання певної логіки, яка спирається на основні принципи пізнання:

- рух від простого до складного,
- поєднання абстрактного (розуміння понять) і конкретного,
- перевірку достовірності отриманих знань.
- навчання у процесі діяльності

Курс «Економіки» представлено 4 розділами, які охоплюють 10 тем:

Розділи	*Теми*
Розділ 1. Основи економічного життя суспільства	Тема 1. Взаємозв'язки економічних процесів та явищ
	Тема 2. Раціональна поведінка споживача та виробника
Розділ 2. Ринкова економіка	Тема 3. Попит, пропонування, ринкова ціна та гроші у функціонуванні ринку
	Тема 4. Ринки виробничих ресурсів та доходи у ринковій економіці
	Тема 5. Підприємницька діяльність
Розділ 3. Національна економіка	Тема 6. Загальні результати

як ціле	національного виробництва
	Тема 7. Економічні коливання, безробіття та інфляція
	Тема 8. Державне регулювання економіки
Розділ 4. Світова економіка	Тема 9. Міжнародна торгівля, валютні відносини, рух капіталів між країнами
	Тема 10. Переваги та загрози глобалізації

За логікою програми, на початку вивчення курсу учень засвоює зміст тих економічних явищ, які властиві *будь-якій* економіці. Це – ресурси, продукт, виробництво, обмін, потреби, споживач і виробник, економічна ефективність, економічний кругообіг тощо. Далі він знайомиться з процесами та явищами, які властиві *ринковій* економіці, а саме: попитом, пропонуванням, ринковою ціною та ринковими доходами, грошима як економічним явищем, підприємницькою діяльністю, прибутком та витратами, ринковою інфраструктурою тощо. У подальшому формуються уявлення про *національну* економіку як ціле з притаманними цьому цілому загальними результатами (валовим внутрішнім продуктом та валовим національним доходом) та пояснюються причини економічних піднесень і спадів, безробіття й інфляції. Передбачається ґрунтовне пояснення ролі держави в організації економічного життя суспільства. Насамкінець, учень отримує уявлення про функціонування *світової* економіка, переваги та загрози для економік окремих країни, що пов’язані з глобалізаційними процесами.

Особливості оцінювання знань при вивченні «Економіки» у загальноосвітніх навчальних закладах

Враховуючи мету вивчення курсу «Економіки» - сформувати загальні уявлення та озброїти первинними вміннями економічного аналізу - при визначенні оцінки

доцільно враховувати не лише рівень теоретичних знань, а й набуті учнем навички. Формами перевірки теоретичних знань можуть бути:

- усні відповіді за заданою темою,
- реферати за заданою або обраною учнем темою,
- відповіді на тестові завдання різних рівнів складності,
- обговорення власної думки в процесі обговорень актуальних економічних проблем

Перевірка набутих навичок може здійснюватися у процесі:

- вирішення задач різних рівнів складності,
- побудови графіків, що пояснюють зміст або динаміку певних економічних процесів,
- розрахунків окремих економічних показників за фактичними даними,

Методичне забезпечення курсу

Необхідні передумови для викладання курсу економіки за запропоновано. Програмою створюють вітчизняні підручники та посібники з економіки для школи, видані під грифом Міністерства освіти та науки України, та перекладені іноземні підручники і посібники (посилання на них є у рекомендованій літературі).

Доцільним є використання «Інтегрованого електронного комплексу «Економіка, 10 клас», який сприяє автоматизації процесу навчання та спрощує контроль за його результатами

Зв’язки з іншими дисциплінами

Викладання економіки у ЗНЗ передбачає використання знань та навичок, здобутих учнями при вивченні таких шкільних дисциплін, як:

- всесвітня та вітчизняна історія,
- географія,
- математика,
- екологія
- технології

Тематика практичних робіт

Для глибшого засвоєння матеріалу та набуття учнями практичних навичок рекомендуються такі практичні роботи:

1. Структура споживання родин з різним рівнем доходів
2. Визначення ціни ринкової рівноваги з врахуванням функцій попиту та пропозиції за ціною
3. Визначення особистої здатності до підприємництва (за запропонованим учителем тестом)
4. Оцінка структури витрат та ціни конкретного продукту за методом «витрати плюс»
5. Аналіз змін ВВП України для оцінки загального стану економіки
6. Аналіз структури державного бюджету України з метою ознайомлення з основними статтями надходжень та видатків
7. Аналіз торгового балансу України з метою визначення основних статей експорту та імпорту і основних торгівельних партнерів

Плани виконання практичних робіт розробляються вчителем і пропонується учням перед початком роботи.

Результати практичних робіт оцінюються вчителем та обговорюються в класі.

Зміст програми

(35 годин, у тому числі 30 годин на вивчення матеріалу, 5 годин резервних)

Зміст навчального матеріалу	*Навчальні досягнення учнів*
Розділ 1. Основи економічного життя суспільства	
Тема 1. Взаємозв'язки економічних процесів та явищ (3 год.) Обмеженість ресурсів та безмежність потреб як основна проблема економіки. Роль економічної науки у житті окремої людини і суспільства.	**Учень** • **знає,** що вивчає економічна наука та які переваги має людина, озброєна економічними знаннями, • **розрізняє** суб'єкти та об'єкти економічних відносин, виробництво, споживання, розподіл та обмін,

Суб’єкти економічних відносин. Об’єкти економічних відносин Виробничі ресурси: земля, праця, капітал, здатність до підприємницької діяльності, інформація. Власність на виробничі ресурси. Виробництво та продукт (результат) економічної діяльності. Виробничі технології. Особливості сучасних технологій. Економічна ефективність: зміст та оцінка Доходи економічних суб’єктів Розподіл, обмін та споживання як взаємопов’язані процеси. Економічний кругообіг.	• **розкриває** економічний зміст понять «земля», «праця», «капітал», «здатність до підприємництва», «інформація» • **наводить приклади** окремих ресурсів (факторів) виробництва, • **уміє** визначити економічну ефективність та користуватися інформацією про ресурсний потенціал країни
Тема 2.Раціональна економічна поведінка споживача та виробника (3 год.) Споживач як основний суб’єкт сучасної економіки. Мета споживача та ознаки раціональної поведінки споживача Потреби споживача: зміст та класифікації. Споживчі блага та їх структура. Корисність споживчого блага і способи її оцінки. Граничне споживче благо і гранична корисність. Закон спадної граничної корисності. Бюджет споживача.	**Учень** • **знає**, чому споживач є основним суб’єктом економіки та роль, яку виконує виробник • **розуміє** причини безмежності потреб та обмежень щодо їх задоволення • **розрізняє** споживчі блага • **визначає** бюджет споживача • **наводить приклади** раціональної та нераціональної поведінки споживача і виробника • **уміє** класифікувати потреби, розрахувати загальну та граничну корисність блага, будувати криву виробничих можливостей • **визначає** різні варіанти виробництва за кривою

Виробник як суб'єкт економіки та мета його діяльності. Раціональний виробник. Прояви обмеженості виробничих ресурсів, відтворювані та невідтворювані ресурси. Виробничі можливості. Альтернативні варіанти використання ресурсів. Крива виробничих можливостей. Альтернативна вартість. Закон спадної продуктивності факторів виробництва	виробничих можливостей • **наводить приклади** відтворюваних та не відтворюваних ресурсів
Розділ 2. Ринкова економіка	
Тема 3 Попит, пропонування, ринкова ціна та гроші у функціонуванні економіки (4 год.) Ринкове вирішення питань «що виробляти?», «як виробляти?», «для кого виробляти?» Принцип «прихованої руки» ринку та сутність ринкового саморегулювання. Зміст та ознаки ринкової конкуренції, її роль в організації ринкової економіки. Ринковий попит: зміст, функція попиту від ціни. Крива індивідуального попиту. Ринкове пропонування: зміст, функція пропонування від ціни. Крива індивідуальної пропонування. Нецінові чинники попиту та пропонування.	**Учень** • **розуміє** принцип дії «прихованої руки ринку», • **визначає** переваги та обмеження ринкової економіки • **наводить приклади** досконалої та недосконалої конкуренції, виконання грошима різних функцій • **пояснює** мотиви спрямування ринкової економіки на потреби споживачів, зменшення витрат та зростання якості продукції • **розрізняє** ринкове та неринкове ціноутворення, цінові та нецінові чинники попиту і пропозиції • **визначає** рівноважну ціну графічно та через вирішення системи рівнянь, обмінний курс валюти за вихідними даними • **наводить приклади** впливу різних чинників на попит та пропонування на ринку

Ціна ринкової рівноваги: зміст, графічне відображення. Роль рівноважної ціни у ринковому саморегулюванні. Причини та наслідки неринкового ціноутворення Сутність грошей. Зміст функцій засобу обігу, платежу, міри вартості та засобу нагромадження Види грошей. Сучасні електронні гроші Грошова маса та її показники. Купівельна спроможність грошей. Стійкість національних грошей та курс національної валюти	конкретного товару • **пояснює** характер зв'язку обсягу попиту та ціни, обсягу пропонування і ціни та характер впливу на курс національної валюти різних чинників • **уміє** побудувати криву попиту та пропозиції за вихідними даними
Тема 4. Ринки виробничих ресурсів та доходи у ринковій економіці (3 год.) Особливості ринку праці. Попит і пропонування на ринку праці. Закон формування зарплати. Причини відмінностей у зарплаті. Види та системи оплати праці. Роль уряду та профспілок в організації ринку праці Особливості ринку землі. Попит і пропонування землі. Земельна рента. Ціна землі та причини її диференціації. Роль держави в організації ринку землі. Особливості ринку капіталів (кредитних ресурсів). Попит і пропозиція на ринку капіталів. Відсоток. Причини відмінностей у відсоткових ставках. Роль	**Учень** • **знає** спільні риси та особливості формування попиту і пропозиції на різних ринках ресурсів • **розрізняє** об'єкти купівлі – продажу та суб'єктів ринків праці, землі, капіталів та інформації • **наводить приклади** різних форм та систем оплати праці, різних видів відсотку (за кредитами та депозитами) • **характеризує** причини відмінностей у заробітній платі, ренті (ціні землі), відсоткових ставках, • **пояснює** роль уряду в організації ринку праці та ринку землі, переваги користувача Інтернет - ресурсів

банків в організації ринку капіталів Особливості ринку інформації. Попит і пропонування інформації. Ціна інформації. Доход власника інформаційних ресурсів. Роль Інтернет у забезпеченні руху інформації, його можливості та обмеження	• **уміє** рівень зарплати, ціну землі та рівень відсоткової ставки за вихідними даними
Тема 5. Підприємницька діяльність (3 год.) Функції підприємця та складники підприємницької діяльності. Доход і ризик у підприємництві Підприємництво і суспільний прогрес Види підприємництв: виробниче, комерційне, посередницьке, фінансове. Мале та велике підприємництво. Фермерство як особливий вид підприємницької діяльності. Приватне, колективне та державне підприємство. Переваги та обмеження різних форм підприємств. Валовий доход, витрати та прибуток підприємця. Структура витрат. Способи максимізації прибутку Прибутковість (рентабельність) як прояв результатів діяльності підприємства. Зв'язки підприємця з банками, страховими компаніями, іншими фінансово-кредитними установами Управління підприємством. Бізнес-план підприємця.	**Учень** • **розуміє** зміст підприємницької діяльності та її значення для ринкової економіки • **наводить** приклади підприємств у виробничій, комерційній, посередницькій та фінансовій сферах та приклади різних видів витрат підприємця • **розрізняє** підприємницьку та іншу продуктивну діяльність • **характеризує** особливі риси, які властиві підприємцю • **пояснює** роль банків, страхових компаній, інших організацій у діяльності підприємства, значення бізнес плану для управляння підприємством • **уміє** розрахувати валовий доход, загальні витрати, прибуток та рентабельність виробництва

Розділ 3. Національна економіка як ціле	
Тема 6. Загальні результати національного виробництва Виробничий потенціал національної економіки: трудові, земельні (природні), фінансові ресурси та технології. Сектори національної економіки: домашніх господарств, підприємницький, державний, зовнішній. Сукупні доходи та сукупні витрати: структура та взаємозв'язки Валовий внутрішній продукт (ВВП) – показник результатів національного виробництва. Способи розрахунку ВВП. Валовий національний доход (ВНД). Реальний та номінальний ВВП. Використання ВВП для міжнародних порівнянь	**Учень** • **розуміє,** що таке національна економіка як ціле • **розрізняє** рівновагу на окремих ринках та у економіці в цілому • **визначає** структурні елементи сукупних доходів та сукупних витрат • **наводить приклади** економічних суб'єктів, що формують окремі сектори національної економіки • **характеризує** основні елементи виробничого потенціалу національної економіки • **пояснює** відмінності ВВП реального та номінального • **уміє** розрахувати ВВП та ВНД , порівняти ВВП на одного працівника різних країн
Тема 7. Економічні коливання, безробіття та інфляція (3 год.) Причини економічних коливань. Економічні піднесення та спади. Індикатори (показники) економічних коливань. Циклічні коливання та види циклів Безробіття і зайнятість трудових ресурсів. Визначення рівня безробіття. Види безробіття: фрикційне, структурне, циклічне. Причини безробіття.	**Учень** • **розуміє,** що економічні коливання, безробіття та інфляція характеризують стан економіки як цілого • **розрізняє** різні цикли, види безробіття та види інфляції • **характеризує** причини виникнення різних видів безробіття та інфляції • **пояснює** наслідки безробіття та інфляції для економіки • **уміє** визначити рівень безробіття та рівень інфляції,

Наслідки безробіття для національної економіки Загальний рівень цін та інфляція. Вимірювання інфляції. Причини інфляції. Наслідки нерегульованої інфляції для національної економіки.	тлумачити фактичні показники інфляції та безробіття
Тема 8. Державне регулювання економіки Невдачі (обмеження) ринку як причина державного регулювання економіки. Цілі державного регулювання: економічне зростання, зайнятість, стабільність цін, конкурентоспроможність національної економіки. Інструменти фінансового регулювання: податки, видатки уряду та державний бюджет. Інструменти грошового регулювання: емісія грошей, режими формування валютного курсу. Інструменти регулювання у соціальній сфері: перерозподіл доходів, соціальні пільги, допомоги, гарантії для громадян. Суспільних блага: ознаки та необхідність державного регулювання обсягу. Підтримка конкуренції та антимонопольне регулювання.	**Учень** • **розуміє** об'єктивні причини державного регулювання економіки • **розрізняє** цілі та інструменти державного регулювання економіки • **визначає** роль податків, трансфертів та державних інвестицій, причини незбалансованого бюджету • **наводить приклади** суспільних благ, створюваних державою • **пояснює** невдачі (обмеження) ринку, причини дефіциту державного бюджету та необхідність регулювання курсу національної валюти • **уміє** визначати структуру надходжень та видатків бюджету та оцінювати рівень дефіциту бюджету
Розділ 4. Світова економіка	
Тема 9. Міжнародна торгівля, валютні відносини, рух капіталів між країнами (3	**Учень** • **знає,** в яких формах існують

год.) Сучасне світове господарство: визначальні риси. Групи країн, що формують світове господарство. Міжнародні економічні відносини. Необхідність міжнародної торгівлі та її сучасні форми. Торговий баланс країни. Міжнародні торгівельні організації. Переваги членства в СОТ. Механізми встановлення валютних курсів. Міжнародні організації валютного регулювання Форми міжнародних грошей. Європейська валютна система у XXI ст.. СДР та Євро. Валютні курси та умови зовнішньої торгівлі Форми міжнародного руху капіталів: міжнародний кредит та іноземне інвестування. Діяльність міжнародних фінансово – кредитних організацій у забезпеченні міжнародного руху капіталу Платіжний баланс країни.	міжнародні економічні відносини • **розуміє** переваги, які отримує національна економіка, інтегруючись у світове господарство, та які функції виконують певні міжнародні фінансові та торгові організації • **розрізняє** групи країн, що формують світове господарство, торговий та платіжний баланс країни • **наводить приклади** країн, що належать до певних груп у системі світового господарства • **характеризує** місце України у світовому господарстві, • **уміє** визначити сальдо торгового балансу країни
7.5. Переваги та загрози глобалізації (2 год.) Зміст глобалізації та її основні причини. Позитивні наслідки глобалізації: прискорення економічного розвитку,	**Учень** • **розуміє** об’єктивну причинність глобалізації • **визначає** місце різних країн у глобалізацій них процесах • **наводить** приклади загроз

поширення знань та сучасних технологій Проблеми, що потребують спільного (глобального) вирішення: вичерпання ресурсів, забруднення довкілля, поглиблення нерівності між країнами Місце «великих» та «малих» економік у процесах глобалізації Основні загрози глобалізації: втрата керованості національних економік, панування міжнародних монополій Способи протидії загрозам глобалізації	глобалізації • **пояснює** переваги глобалізації • **уміє** ілюструвати наслідки глобалізації статистичними даними

Рекомендована література

1. Бицюра Ю.В. Економіка України в цифрах: Методичний посібник. - Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2004. - 128 с.
2. Варналій З.С., Сизоненко В.О. Основи підприємницької діяльності: Підручник для учнів 10-11 кл. загальноосвітніх шкіл, ліцеїв та гімназій- К.:Знання України, 2003. - 404 с.
3. Ватаманюк О. Мікроекономіка. Навчальний посібник. - Львів: вид-во Львівського ун-ту, 2005 - 160 с.
4. Гальчинський А., Єщенко П. Економічна теорія. – Вища школа, 2007. – 503 с.
5. Горленко Г.О., Пархоменко І.М. Практикум з економіки. 10-11 клас: Посібник для вчителя. - Кам'янець-Подільський: „Абетка-НОВА", 2001.-76 с.
6. Горленко Г.О. Методичний посібник для вчителя до Збірника задач з економіки. Вид. 2-е. - Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2003. -116 с.
7. Економіка: Навч. посібник для 10-11 класів / З.Г.Ватаманюк, С.М.Панчишин, І.М.Грабинський та ін.; За ред. З.Г.Ватаманюка, С.М.Панчишина. - К.: Либідь, 2007. - 384с.
8. Економічна енциклопедія: У трьох томах. / Редкол.: ... С.В.Мочерний (відп. ред.) та ін. - К.: Видавничий центр „Академія", 2000.
9. Збірник різнорівневих завдань для державної підсумкової атестації з економіки / Тимченко І.Є., Крупська Л.П., Латер Ю.С., Чорна Т.І., Ящишина І.В. За ред. Тимченко І.Є. - Вид. 2, перероб. і доп. –Кам’янець-Подільський: "Абетка-НОВА", 2003. - 136 с.

10. Книга для вчителя економіки: Довідково-методичне видання / Упоряд. Н.В.Бєскова, В.М.Проценко. - Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. - 256 с.
11. Латер Ю.С., Ящишина І.В. Методичний посібник до „Робочого зошита із загальної економіки". - Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2004.
12. Моя економіка: Підруч. для уч. 8-9-х, 10-х кл. / Л.М.Кириленко, Л.П.Крупська, І.М.Пархоменко, І.Є.Тимченко. – К.: «А.П.Н.», 2008. – 320 с.
13. Основи економіки: Навч. посібник / БєляєвО.О., БебелоА.С., Бортнікова Л.П. та ін. – К.: КНЕУ, 2006. – 256 с.
14. Панчишин С. Економіка. 10-11 клас: Тестові завдання. - К.: Либідь, 2003.-184 с.
15. Прикладна економіка. Посібник для загальноосвітніх навчальних закладів (10 - 11 класів). Підготовлено на основі американського видання «Applied Economics» / за ред.. Радіонової І.Ф.- К.: АртЕк. 2001.- 224 с.
16. Прикладна економіка. Керівництво з планування навчального процесу для вчителя.- К.: АртЕк. 2001.- 96 с.
17. Прикладна економіка. Збірка завдань та вправ для учнів. - К.: АртЕк. 2001.-160 с.
18. І.Ф. Радіонова, І.С.Кравченко, В.В.Радченко. Загальна економіка: Підручник для 10 (11) класів середніх загальноосвітніх навчальних закладів. За ред. І.Ф.Радіонової. - 6-те вид., доповнене, перероблене, виправлене. -Кам'янець-Подільський: «Аксіома» 2008.- 395 с.

Міністерство освіти і науки України

Зарубіжна література

10-11 класи

Академічний рівень

(зі змінами 2016 року)

10 КЛАС

На навчальний рік **– 70 год.**

На тиждень **– 2 год.**

На текстуальне вивчення художніх творів **– 54 год.**

На контрольні роботи – **6 год.**

На роботи з розвитку мовлення – **4 год.**

На уроки позакласного читання – **4 год.**

Резервний час **– 2 год.**

К-ть год.	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня підготовки учнів
	1. Вступ. Із літератури реалізму	
2	Загальна характеристика розвитку культури та літератури XIX ст. Реалізм як напрям у світовій літературі. Розквіт реалістичної літератури, його зв'язок із розвитком природничих наук. Майстри соціальної прози: Стендаль, О.Бальзак, Г.Флобер, Ч.Діккенс, Генрі Джеймс, Ф.Достоєвський, Л.Толстой, А.Чехов та ін. Роль художньої літератури в культурному та суспільному житті XIX ст.	Учень (учениця): **називає** основні риси та етапи літературного процесу XIX ст.; **розповідає** про особливості соціальної прози XIX ст., роль художньої літератури в культурному та суспільному житті XIX ст.; **називає** найвизначніших представників соціальної прози XIX ст.; **обґрунтовує** твердження про те, що XIX ст. є «золотою добою» класичного роману. **ТЛ Дає визначення** поняття «соціальна проза».
6	**Стендаль (1783-1842). «Червоне і чорне»** Життєвий і творчий шлях письменника. Синтез романтизму й реалізму в його творчості. Роман «**Червоне і чорне»**, поєднання в ньому соціально-політичного й психологічного аспектів. Гостра критика режиму Реставрації. Конфлікт головного героя Жульєна Сореля з суспільством як сюжетний стрижень роману. Внутрішня драма	Учень (учениця): **розповідає** про головні віхи життєвого і творчого шляху Стендаля та місце в ньому роману «Червоне і чорне»; **висловлює судження** про багатозначність назви роману; **визначає** провідні риси характеру Жульєна Сореля та головні етапи формування його особистості; **порівнює** суспільні закони й звичаї у Вер'єрі – Безансоні - Парижі; **розповідає** про своєрідність втілення теми кохання в романі; **зіставляє** жіночі образи твору;

	героя як наслідок цього конфлікту. Жіночі образи роману. Психологізм творчості Стендаля. Багатозначність назви роману.	**визначає** риси романтизму й реалізму в романі. **ТЛ Висловлює судження** про *жанрові особливості соціально-психологічного роману*, а також про *психологізм твору*.
4	**Онорé де БАЛЬЗÁК (1799–1850). «Гобсéк»** Життєвий і творчий шлях письменника. Бальзак і Україна. Бальзак – видатний французький письменник, зачинатель соціального реалістичного роману. Поєднання реалістичних і романтичних елементів у його художній системі. «Людська комедія» – грандіозна енциклопедія життя Франції першої половини XIX ст., її проблематика і структура. Влада золота та її філософія в повісті **«Гобсек»**. Романтичні й реалістичні риси неоднозначного образу «філософа й скнари» Гобсека. Зіставлення образів Фанні Мальво і Анастазі де Ресто. Роль Дервіля в розгортанні й відтворенні подій повісті. Композиція і стиль твору.	Учень (учениця): **розповідає** про головні віхи життєвого і творчого шляху письменника і місце в ньому повісті «Гобсек»; **відзначає** зв'язок Бальзака з Україною; **пояснює**, чому «Людську комедію» Бальзака називають «енциклопедією життя Франції першої половини XIX ст.»; **наводить приклади** поєднання в образі Гобсека елементів реалізму та романтізму; **аналізує** особливості втілення мотиву влади золота в повісті «Гобсек»; **визначає** особливості композиції повісті; **характеризує** роль Дервіля в розгортанні й відтворенні подій твору; **висловлює особисте ставлення** до проблем, що порушуються в творі.
6	**Чарльз ДІККЕНС (1812–1870). «Пригоди Олівера Твіста»** Життєвий і творчий шлях письменника. Творчість Діккенса як одна з вершин англійської літератури, реалістичні та романтичні тенденції у його прозі. Місце роману «Пригоди Олівера Твіста» у творчій спадщині Ч. Діккенса. Гуманізм письменника, його співчуття до принижених і знедолених, передовсім дітей. Засудження жаги до наживи, холодного розрахунку та бездуховності суспільства. Розвінчання, «деромантизація» злочинного світу. Влучність характеристики різних суспільних верств Англії 30-х років XIX ст. Провідні засоби	Учень (учениця): **розповідає** про головні віхи життєвого і творчого шляху письменника і місце в ньому романі «Пригоди Олівера Твіста»; **характеризує** Ч. Діккенса як одного з провідних представників соціальної прози XIX ст.; **відзначає випадки** поєднання в його творі елементів романтизму і реалізму; **характеризує** образи головних героїв твору; **наводить приклади** вияву гуманізму письменника, його співчуття до дітей; **аналізує** провідні засоби характеристики різних суспільних верств Англії 30-х років XIX ст., а також індивідуалізації персонажів; **висловлює судження** про особливості розвінчання, «деромантизації» злочинного світу; **наводить приклади** діккенісівської іронії й сарказму; **розмірковує** про соціальну дієвість творчості Діккенса.

	індивідуалізації персонажів. Діккенс як майстер іронії і сарказму. Соціальна дієвість творчості Діккенса.	
7	**Фе́дір ДОСТОЄВСЬКИЙ (1821–1881). «Злочин і кара».** Життєвий і творчий шлях письменника. Творчість Достоєвського як одна з вершин світової літератури. Філософські, етичні й естетичні погляди письменника та їхнє втілення в художніх творах. Роман **«Злочин і кара»** як утілення нового, поліфонічного типу художнього мислення. Філософські, соціальні, психологічні й морально-етичні ідеї твору. Еволюція образу Раскольнікова і розвінчання теорії сильної особистості, «надлюдини». Розкриття складності та суперечливості духовного світу людини. Система образів роману, значення і символіка його назви.	Учень (учениця): **розповідає** про головні віхи життєвого і творчого шляху письменника і місце в ньому роману «Злочин і кара»; **називає** характерні риси літератури реалізму; **визначає** творчість Достоєвського як одну з вершин світової літератури; **акцентує увагу** на значному філософському і етичному потенціалі роману «Злочин і кара»; **простежує** еволюцію образу Раскольнікова; **висловлює судження** щодо теорії сильної особистості, «надлюдини»; **розкриває** особливості системи образів роману; **висловлює особисте ставлення** до проблем, що порушуються в творі; **висловлює** судження щодо символіки назви твору. **ТЛ Висловлює судження** про жанрові особливості роману «Злочин і кара»
7	**Лев ТОЛСТО́Й (1828–1910) «Анна Кареніна»** Життєвий і творчий шлях письменника. Творчість Льва Толстого як явище літератури реалізму. Духовні й творчі шукання та здобутки письменника. Роман «**Анна Кареніна»**. Образи-характери роману, пластичність змалювання і психологічна глибина. Суперечливий образ Анни. Образ Левіна, його автобіографічна складова. Паралелізм у композиції роману, особливості стилю. «Діалектика душі» толстовських героїв.	Учень (учениця): **розповідає** про головні віхи життєвого і творчого шляху письменника й місце в ньому роману «Анна Кареніна»; **виділяє** ключові епізоди роману; **називає** основні проблеми твору; **характеризує** образи головних героїв твору в їхній психологічній глибині; **висловлює особисте ставлення** до проблем, що порушуються в творі.
2. Традиції і новаторські зрушення в поезії середини – другої половини XIX ст.		

1	Загальна характеристика провідних шляхів розвитку поезії середини XIX ст. Нові грані романтичного поетичного світу в творчості «пізніх» романтиків (Ш.Бодлера, В.Вітмена, Ф.Тютчева). Принципи «чистого мистецтва» у поезії (група «Парнас», творчість А.Фета). Світоглядно-естетичні зрушення в мистецтві та літературі.	Учень (учениця): **розповідає** про провідні шляхи розвитку поезії середини-другої половини XIX ст. **розмірковує** про феномен «чистого мистецтва» у поезії, а також про світоглядно-естетичні зрушення у мистецтві та літературі середини – другої половини XIX ст.
2	**Волт ВІ́ТМЕН (1819–1892) (Вірші за вибором учителя)** Життєвий і творчий шлях письменника. Вітмен – американський поет-новатор. Збірка «Листя трави», її провідні теми й мотиви. Звернення до вільного вірша (верлібру).	Учень (учениця): **пояснює**, чому американця Волта Вітмена називають великим поетом-новатором; **виразно** читає і **аналізує** вірші В.Вітмена. **ТЛ Дає визначення** поняття «верлібр».
3	**Шарль БОДЛЕ́Р (1821–1867). «Альбатрос», «Відповідності», «Вечорова гармонія».** Життєвий і творчий шлях письменника. Ш.Бодлер – пізній романтик і один із зачинателів символізму. Світогляд і естетичні погляди Бодлера і збірка «Квіти зла». Протиставлення дійсності й ідеалу як семантико-образна вісь збірки. Традиційність і своєрідність вирішення проблеми «поет і натовп» у поезії «Альбатрос». Філігранність поетичної техніки, формальна довершеність і сугестивність вірша «Вечорова гармонія». Тлумачення предметних образів як “видимих знаків” ідей, почуттів, душевних станів («Відповідності»).	Учень (учениця): **розповідає** про модерністські зрушення у французькій поезії другої половини XIX ст.; **пояснює**, що Бодлер був водночас і пізнім романтиком, і одним із зачинателів символізму; **характеризує** естетичні погляди Бодлера, втілені у збірці «Квіти зла»; **висловлює судження** про своєрідність вирішення проблеми «поет і натовп» у поезії «Альбатрос»; **пояснює** особливості поетичної техніки і формальну довершеність вірша «Вечорова гармонія»; **наводить приклади** втілення рис символізму в поезіях Бодлера; **виразно** читає і **аналізує** вірші Бодлера. **ТЛ Дає визначення** понять «символ», «декаданс», «неоромантизм», «символізм».
4	**Із поезії французького символізму** Символізм як літературний напрям останньої третини XIX – початку XX ст. Основні естетичні принципи та поетичне новаторство символістів. **Поль ВЕРЛЕ́Н (1844–1896).**	Учень (учениця): **характеризує** символізм як літературний напрям останньої третини XIX – початку XX ст.; **визначає** музичність як важливу ознаку віршів Верлена, засіб прямого вираження інтуїтивно-емоційного, несвідомого,

	«Осіння пісня», «Так тихо серце плаче...», «Поетичне мистецтво». **Артюр РЕМБО́ (1854–1891). «Відчуття», «П'яний корабель», «Голосівки».** Поняття про символ як основний засіб поетичного самовираження, його потрактування французькими символістами: спонтанність з'яви, непроясненість і багатозначність, «підказування» смислів і простір для відгадування. Суге́стія (навіювання) як важливий художній засіб символістської поезії. Зняття інформаційно-розповідної функції поетичної мови.	настроєвого; **тлумачить** поняття суге́стія (навіювання), **визначає** її як важливий художній засіб поезії символізму; **наводить** конкретні приклади використання символів у поезіях П.Верлена або А.Рембо; **виразно** читає і **аналізує** вірші П.Верлена й А.Рембо. **ТЛ Дає визначення** понять «символізм», «сугестія».
3. Роман ранньомодерністської доби		
5	**Еміль ЗОЛЯ (1840 – 1902). «Кар'єра Ругонів».** Життєвий і творчий шлях письменника. Е.Золя – французький письменник, теоретик натуралізму. Цикл романів Золя «Ругон-Маккари» – «природнича й соціальна історія однієї родини в добу Другої імперії». Роман "Кар'єра Ругонів" як вступ до циклу, визначення в ньому її провідних тем і мотивів.	Учень (учениця): **розповідає** про головні віхи життєвого і творчого шляху письменника і місце в ньому роману «Кар'єра Ругонів»; **пояснює**, що Е.Золя є теоретиком французького натуралізму; **знаходить** конкретні ознаки натуралізму в романі; **висловлює власне ставлення** до героїв і проблем твору, спираючись на текст; **пояснює** символіку червоного кольору у творі **ТЛ Дає визначення** поняття «натуралізм».
5	**О́скар УА́ЙЛЬД (1854–1900). «Портрет Доріана Грея».** Життєвий і творчий шлях письменника. Уайльд – письменник англійського раннього модернізму. Естетизм Уайльда, імпресіоністичність стилю. «Портрет Доріана Грея» як осереддя творчості письменника, філософсько-естетичні та моральні проблеми твору. Риси інтелектуального роману.	Учень (учениця): **розповідає** про головні віхи життєвого і творчого шляху письменника й місце в ньому роману «Портрет Доріана Грея»; **характеризує** «Портрет Доріана Грея» як інтелектуальний роман і вказує на головні філософсько-естетичні та моральні проблеми твору: співвідношення краси й моралі, чи може краса бути вільною від моралі, як таке вивільнення діє на особистість. **ТЛ Дає визначення** понять «естетизм», «інтелектуальна проза», «парадокс».
4. Підсумок		

2	Узагальнення та систематизація вивченого протягом року матеріалу	Учень (учениця): **називає** авторів і **переказує** зміст вивчених протягом року творів; **повторює і систематизує** засвоєні протягом навчального року відомості про особливості перебігу світового літературного процесу); **ТЛ Дає визначення** понять: «верлібр», «декаданс», «естетизм», «імпресіонізм», «інтелектуальна проза», «модернізм», «неоромантизм», «парадокс», «психологічний роман», «символ», «символізм», «соціально-психологічна проза», «сугестія», «філософський роман».

Для вивчення напам’ять

- 2 - 3 вірші за вибором учня.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ЧИТАННЯ

Бальзак О. Шагренева шкіра. Батько Горіо.	О. Генрі. Новели
Бронте Ш. Джейн Ейр.	Ожешко Е. Оповідання
Верхарн Е. Вірші	По Е. Новели
Гауптман Г. Затонулий дзвін.	Прус Б. Фараон
Джеймс Г. Дейзі Міллер	Сенкевич Г. Камо грядєши?
Діккенс Ч. Великі сподівання.	Стендаль. Пармський монастир.
Достоєвський Ф. Брати Карамазови.	Теккерей В. Ярмарок марнославства.
Золя Е. Черево Парижа.	Тургенєв І. Ася.
Кнут Гамсун. Пан	Уайльд О. Комедії.
Конрад Джозеф. Твори.	Флобер Г. Пані Боварі.
Меріме П. Новели	Чехов А. Оповідання.
Мопассан Г. Любий друг. Новели.	

11 КЛАС

На навчальний рік **– 70 год.**

На тиждень **– 2 год.**

На текстуальне вивчення літературних творів **– 51 год.**

На контрольні роботи – **6 год.**

На роботи з розвитку мовлення – **4 год.**

На уроки позакласного читання – **2 год.**

Резервний час **– 7 год.**

Год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня підготовки учнів
1. Вступ. Із драматургії кінця XIX – початку XX століть (4 год.)		
1	Основні тенденції розвитку драматургії наприкінці XIX – на початку XX ст. «Нова драматургія», її засадничі принципи. Творчі знахідки та здобутки Г.Ібсена, А.Чехова, Дж. Б. Шоу.	Учень (учениця): **розповідає** про основні тенденції розвитку драматургії наприкінці XIX – на початку XX ст., зокрема – про «нову драматургію» та її засадничі принципи; **називає** творчі знахідки та здобутки Г.Ібсена, А.Чехова, Дж. Б. Шоу.
3	**Ге́нрік І́БСЕН (1828–1906). «Ляльковий дім»** Життєвий і творчий шлях письменника. Генрік Ібсен – норвезький письменник, зачинатель європейської «нової драматургії». **«Ляльковий дім»** як соціально-психологічна драма. Особливості драматичного конфлікту та розвитку сценічної дії в п'єсі. Аналітична композиція твору. Новаторство Ібсена-драматурга. Роль Ібсена в розвитку нової європейської драматургії («ібсенізм»).	Учень (учениця): **розповідає** про головні віхи життєвого і творчого шляху письменника та місце в ньому драми «Ляльковий дім»; **пояснює**, чому норвежця Генріка Ібсена вважають зачинателем європейської «нової драматургії»; **перелічує та ілюструє** прикладами з тексту основні нововведення Ібсена-драматурга; **дає визначення** п'єси «Ляльковий дім» як соціально-психологічної драми; **ілюструє** прикладами з тексту втілення рис «нової драми» в «Ляльковому домі; **висловлює особисте ставлення** до проблем, що порушуються творі. **ТЛ Дає визначення** поняття «зовнішня і внутрішня дія», «нова

Год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня підготовки учнів
		драма».
2. Із літератури першої половини XX ст. (17 год.)		
2	Складність і неоднозначність художнього процесу І пол. XX ст. Глибокий структурний переворот в естетичній свідомості та художній творчості, формування нових принципів і структур естетико-художнього мислення та нової системи літературних напрямів, стилів і жанрів. Модернізм як некласична модель культури, найновіше й найпослідовніше втілення естетико-художнього перевороту XX ст. Авангардизм 1910-20-их років і здійснювана ним «революція в мистецтві», його основні течії (футуризм, кубізм, дадаїзм, експресіонізм, сюрреалізм). Співвідношення модернізму та авангардизму, їхня естетико-художня спорідненість і специфічні риси. Доля реалізму в літературі І пол. XX ст., його еволюція та модифікації. Елітарна та масова культура.	Учень (учениця): **визначає** розвиток модернізму й авангардизму як провідні тенденції літературного процесу першої половини XX століття; **визначає** футуризм, кубізм, дадаїзм, експресіонізм, сюрреалізм як основні течії авангардизму 1910-20-их років; **висловлює судження** про долю реалізму в літературі XX ст.; **розповідає** про особливості культурної ситуації в умовах тоталітаризму; **характеризує** роздвоєння культурного процесу на два річища (елітарну та масову культуру) як характерну ознаку культурної ситуації XX століття. **ТЛ Дає визначення** понять «авангардизм», «модернізм» (у літературі).
2	Загальна характеристика модерністських явищ у художній прозі першої половини XX ст. **Франц КА́ФКА (1883–1924). «Перевтілення»** Життєвий і творчий шлях письменника. Кафка – австрійський письменник-модерніст. Своєрідність світобачення в оповіданні **«Перевтілення».** Грегор Замза та його родина. Особливості стилю Кафки, специфіка поєднання реальності	Учень (учениця): **характеризує** світоглядні та естетичні засади модернізму в літературі, головні художні здобутки європейської модерністської прози; **розповідає** про головні віхи життєвого і творчого шляху Франца Кафки та місце в ньому оповідання «Перевтілення»; **називає** характерні особливості індивідуального стилю письменника; **висловлює судження** про особливості стосунків Грегора з його родиною. **ТЛ Дає визначення** понять «гротеск», «міфотворчість»,

Год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня підготовки учнів
	та міфотворчості в гротесковому художньому світі письменника.	«експресіонізм».
2	**Джеймс ДЖОЙС (1882–1941). «Джакомо Джойс»** Життєвий і творчий шлях письменника. Джойс – ірландський письменник-модерніст. Характерні риси поетики творів Джойса. Психологічне есе **«Джакомо Джойс»,** його автобіографічний характер.	Учень (учениця): **розповідає** про головні віхи життєвого і творчого шляху письменника та місце в ньому психологічного есе «Джакомо Джойс»; **називає та ілюструє прикладами з тексту** характерні риси поетики творів Джеймса Джойса (використання «потоку свідомості»; наявність елементу пародійності й іронічності; інтертекстуальність). **ТЛ Дає визначення** понять «потік свідомості», «інтертекстуальність».
5	**Михáйло БУЛГÁКОВ (1891–1940). «Майстер і Маргарита»** Життєвий і творчий шлях М.Булгакова. Булгаков і Київ. Роман «Майстер і Маргарита» , проблематика й система образів твору. Особистість і влада, різні аспекти потрактування проблеми. Трагізм долі митця (майстра). «Майстер і Маргарита» як роман-міф, його джерела, трансформація міфічних мотивів. Поєднання реальності та фантастики в романі. «Московські» та «єршалаїмські» розділи твору та художні засоби їхнього зв’язку. Особливості композиції твору.	Учень (учениця): **розповідає** про головні віхи життєвого і творчого шляху письменника і його зв'язки з Україною; **наводить приклади** поєднання автором реального та ірреального в творі; **характеризує** проблематику та головних героїв роману; **розповідає** про дві частини твору («єршалаїмську» і «московську»); **висловлює судження** про особливості композиції твору Булгакова – «роман у романі»; **висловлює особисте ставлення** до проблем, що порушуються у творі. **ТЛ Висловлює судження** про особливості композиції твору (роман в романі)
3	Глибинні зрушення в поезії початку ХХ ст. Модернізм і основні течії європейської поезії ХХ ст. **Рáйнер Марíя РІЛЬКЕ (1875–1926). «Орфей, Евридіка, Гермес», «Ось дерево звелось...»** Життєвий і творчий шлях письменника. Синтетичний вияв новітніх течій і тенденцій в поезії	Учень (учениця): **розповідає** про головні віхи життєвого і творчого шляху поета; **характеризує** творчість Р.М.Рільке як синтетичний вияв новітніх течій і тенденцій у поезії;

Год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня підготовки учнів
	австрійського поета Р.М.Рільке. Вираження традиції відчуження людини в дегуманізованому світі. Ностальгія за втраченою єдністю людини зі світом. Рільке і Україна. **ҐІЙО́М АПОЛЛІНЕ́Р (1880–1918). «Міст Мірабо», «Зарізана голубка й водограй»** Життєвий і творчий шлях письменника, його еволюція від неоромантизму до кубофутуризму. Реакція на символізм, ствердження активно-творчого ставлення до життя. **Федері́ко ГАРСІ́А ЛО́РКА (1898–1936). «Балада про чорну тугу», «Гітара», «Газела про темну смерть», «Касида про сон під зорями»** Життєвий і творчий шлях іспанського поета Гарсіа Лорки, його міфопоетика. Синтез у творах міфології і фольклору з поетикою модернізму. Персоніфікація природних сил і стихій.	**розповідає** про головні віхи життєвого і творчого шляху поета; **характеризує** творчість Ґійома Аполлінера як шлях від неоромантизму до кубофутуризму; **розповідає** про головні віхи життєвого і творчого шляху поета; **визначає** персоніфікацію природних сил і стихій як важливу рису стилю поета»; **виразно читає та аналізує** вірші Р.М.Рільке, Ґійома Аполлінера, Ф. Гарсіа Лорки. **ТЛ**. **Дає визначення** понять «модернізм», «авангардизм».
3	**«Срібна доба» російської поезії**, розмаїття її напрямів і течій.	Учень (учениця): **називає** провідні модерністські й авангардистські напрями й течії «срібної доби» російської поезії та її найвідоміших представників;

Год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня підготовки учнів
	Олекса́ндр БЛОК (1880–1921). «Незнайома», «Весно, весно, без меж і без краю...», «Скіфи» Життєвий і творчий шлях письменника. О.Блок – найвидатніший поет російського символізму.	**розповідає** про головні віхи життєвого і творчого шляху О.Блока; **аналізує** поезії «Незнайома», «Весно, весно, без меж і без краю...», «Скіфи;
	Анна́ АХМА́ТОВА (1889–1966). «Довкола жовтий вечір ліг», «Дав мені юнь ти сутужную», «Реквієм» Життєвий і творчий шлях Анни Ахматової. Акмеїзм, його естетичні засади і поетика у її творчості. Пізня поезія Ахматової («Реквієм»). Анна Ахматова і Україна.	**розповідає** про головні віхи життєвого і творчого шляху Анни Ахматової; **визначає** творчість Анни Ахматової як одне з найповніших утілень можливостей акмеїзму; **аналізує** поезії «Довкола жовтий вечір ліг», «Дав мені юнь ти сутужную», відзначає наявність у них елементів акмеїзму; **називає** риси пізньої поезії Ахматової: вишукану «простоту» стилю, звернення до наболілих суспільних проблем («Реквієм»);
	Бори́с ПАСТЕРНА́К (1890–1960). «Визначення поезії», «По стіні збігали стрілки...», «Зимова ніч» Життєвий і творчий шлях письменника. Неоднозначність стосунків поета з російським футуризмом. Еволюція поезії Пастернака.	**розповідає** про головні віхи життєвого і творчого шляху поета; **висловлює судження** про поетичну творчість Б.Пастернака, аналізує його поезії «Визначення поезії», «По стіні збігали стрілки...», «Зимова ніч»; **виразно** читає і **аналізує** вірші О.Блока, Анни Ахматової, Б.Пастернака. **ТЛ Дає визначення** понять «символізм», «акмеїзм», «футуризм».
3. Із літератури другої половини XX століття (18 год.)		

Год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня підготовки учнів
2	Тема Другої світової війни й руху Опору в повоєнні десятиліття. Поширення екзистенціалізму в літературі цього періоду. Активізація літератур країн «третього світу», вихід на авансцену світової літератури 1950-60-х рр. роману й поезії Латинської Америки. Художня література в Японії. Нові явища та тенденції в світовій літературі 1960-70-х років. Переростання модернізму в постмодернізм у літературі останньої третини XX ст.	Учень (учениця): **розповідає** про провідні тенденції в розвитку літератури середини – другої половини XX ст.; **висловлює судження** про реалізацію теми Другої світової війни й руху Опору в повоєнні десятиліття, а також поширення екзистенціалізму в літературі цього періоду. **визначає** як помітні явища літературного процесу другої половини XX століття: активізацію літератур країн «третього світу», вихід на авансцену світової літератури 1950-60-х рр. роману та поезії Латинської Америки; розквіт художньої літератури в Японії; пожвавлення провідних жанрів інтелектуальної прози в 1960-70-х рр.; переростання модернізму в постмодернізм у літературі останньої третини XX ст.
3	**Бертóльт БРЕХТ (1898–1956). «Життя Галілея»** Життєвий і творчий шлях письменника. Брехт як драматург-новатор. «Епічний театр» Брехта, його теоретичні засади й творча практика. Проблема моральної відповідальності вчених за наслідки наукових досліджень у драмі «Життя Галілея». Неоднозначність образу Галілея. Інтелектуальний характер драми.	Учень (учениця): **розповідає** про головні віхи життєвого і творчого шляху письменника та місце в ньому драми «Життя Галілея»; **пояснює**, що Брехт створив «епічний театр», де домінувала не дія, а ідея; **визначає** проблему моральної відповідальності вчених за наслідки своїх наукових досліджень як головну в драмі «Життя Галілея»; **висловлює судження** про інтелектуальний характер драми «Життя Галілея», наявність у ній проблем, що спонукають людину до філософських роздумів; **висловлює особисте ставлення** до проблем, що порушуються у творі. **ТЛ Пояснює** поняття «епічна драма».
4	**Альбе́р КАМЮ (1913–1960). «Чума»** Життєвий і творчий шлях письменника, його філософські й естетичні погляди. Камю і екзистенціалізм. Абсурд і трагічний стоїцизм у романі «Чума». Проблема вибору людини в	Учень (учениця): **розповідає** про головні віхи життєвого і творчого шляху письменника та місце в ньому роману «Чума»; **характеризує** філософські та естетичні погляди Камю; **висловлює судження** про втілення в романі «Чума» рис екзистенціалізму; **характеризує** головних героїв твору;

Год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня підготовки учнів
	межовій ситуації та особистої відповідальності за цей вибір. Композиція і стиль твору.	**пояснює**, в чому полягає сенс пересторо ги Камю; **висловлює міркування** про важливу думку Камю, висловлену у фіналі роману: «Люди більше заслуговують на захоплення, ніж на зневагу»; **висловлює особисте ставлення** до проблем, що порушуються в творі, аргументуючи свою точку зору прикладами і цитатами з тексту. **ТЛ Дає визначення** поняття «екзистенціалізм» (як літературне явище).
2	**Ернéст Мíллер ХЕМІНГУЕ́Й (1899–1961). «Старий і море».** Життєвий і творчий шлях письменника, особливості його поетики й стилю. «Старий і море» – повість-притча про людину. «Життєподібний» сюжет і філософсько-символічний зміст твору. Вплив Хемінгуея на розвиток художньої прози XX століття.	Учень (учениця): **розповідає** про головні віхи життєвого і творчого шляху письменника та місце в ньому повісті «Старий і море»; **пояснює**, чому твір Хемінгуея називають повістю-притчею про людину; **висловлює особисте ставлення** до проблем, що порушуються в творі. **ТЛ Дає визначення** поняття «повість-притча».
3	**КАВАБА́ТА Ясунáрі (1899–1972). «Тисяча журавлів»** Життєвий і творчий шлях письменника. Кавабата Ясунарі – «красою Японії народжений». Відображення національної етики та естетики в повісті. Гармонія людини і природи – одна з головних проблем твору. Вишукана простота стилю письменника.	Учень (учениця): **розповідає** про головні віхи життєвого і творчого шляху письменника та місце в ньому повісті «Тисяча журавлів»; **наводить приклади** утілення в повісті японської етики та естетики; **доводить прикладами з тексту**, що пошук гармонії людини і природи є однією з головних проблем твору; **висловлює особисте ставлення** до проблем, що порушуються в творі. **ТЛ Дає визначення** поняття «індивідуальний стиль» письменника; «національний (місцевий) колорит» художнього твору; **наводить приклади** використання місцевого колориту в тексті повісті «Тисяча журавлів».
4	**Габріéль ГАРСÍА МА́РКЕС (1928-2014). «Сто років самотності»** Життєвий і творчий шлях	Учень (учениця): **розповідає** про головні віхи життєвого і творчого шляху письменника та місце в ньому роману «Сто років самотності»;

Год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня підготовки учнів
	письменника. Органічне поєднання буденного й фантастичного як характерні риси «магічного реалізму» в романі «Сто років самотності». Проблематика та система образів твору. Родина Буендіа в художньому часі й просторі твору.	**висловлює судження** про алегоричний сенс зображення історії родини Буендіа в художньому часі й просторі твору; **розрізняє** реальність і вигадку в оповіданні; **характеризує** підкреслено «буденне» зображення автором фантастичного як характерну ознаку «магічного реалізму»; **висловлює особисте ставлення** до проблем, що порушуються в творі. **ТЛ Дає визначення** поняття «магічний реалізм»; **розповідає** про національний колорит художнього твору.
4. Із літератури кінця XX - початку XXI століття (8 год.)		
2	Постмодернізм – одне з найяскравіших літературних явищ другої половини XX ст., його теоретичні засади й художня (літературна) практика. Соціоісторичні, культурно-філософські та естетичні чинники розвитку постмодернізму в художній літературі. Основоположні принципи постмодерністської поетики. Найяскравіші представники постмодерністської прози (У.Еко, Дж.Фаулз, Дж.Барт, Дж.Хеллер, І.Кальвіно, П.Зюскінд, К.Рансмайр, М.Кундера, М.Павич та ін.). Постмодерністське мистецтво, його стосунки з елітарною та масовою культурою.	Учень (учениця): **розповідає** про соціоісторичні, культурно-філософські та естетичні чинники розвитку постмодернізму в художній літературі; **називає** представників постмодерністської прози та їхні твори; **наводить приклади** втілення елементів постмодерністського мистецтва в масовій культурі. **ТЛ. Висловлює судження** про особливості літератури постмодернізму.
2	**Мúлорад ПÁВИЧ (1929-2009). «Дамаскин»** «Перший письменник третього тисячоліття» М.Павич. Утілення в оповіданні «**Дамаскин**» рис постмодернізму.	Учень (учениця): **розповідає** про головні віхи життєвого і творчого шляху письменника та місце в ньому оповідання «Дамаскин»; **наводить приклади** втілення в оповіданні «Дамаскин» рис постмодернізму. **ТЛ Дає визначення** поняття «постмодернізм».
2	**Пáтрік Зюскінд. «Запахи, або Історія одного вбивці»** Життєвий і творчий шлях письменника. Риси постмодернізму в повісті	Учень (учениця): **розповідає** про головні віхи життєвого і творчого шляху письменника та місце в ньому повісті «Запахи, або Історія одного вбивці»;

Год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня підготовки учнів
	«Запахи, або Історія одного вбивці». Образ Гренуя та його літературні прототипи (крихітка Цахес, персонажі Ч.Діккенса і т.д.).	**характеризує** головного персонажа; **формулює** судження про значення фінальної сцени твору для розуміння ідеї твору; **висловлює особисте ставлення** до проблем, що порушуються у творі; **наводить приклади** втілення в повісті рис постмодернізму**.**
2	**Сучасний літературний процес (огляд)** Співіснування і взаємодія різних стилів, напрямів, течій. «Утеча культури на університетські кафедри», виживання і конкуренція художньої літератури з «відео», «мультимедіа», Інтернетом та іншими реаліями сучасності: «від Інтернету до Гуттенберга» (У.Еко). Помітні сучасні літературні явища: творчість Ричарда Баха, Патріка Зюскінда, Паоло Коельо, Італо Кальвіно, Мілана Кундери, Харукі Муракамі, Януша Вишневського та ін.	Учень (учениця): **висловлює своє ставлення** до творів сучасної літератури, обраних учителем/учнями для розгляду в класі; **аналізує й інтерпретує** конкретний сучасний літературний твір; **висловлює свої судження** про роль художньої літератури в житті сучасної людини.
5. Узагальнення та систематизація вивченого матеріалу (4 год.)		
1	Найвидатніші здобутки світової літератури доби античності, Середньовіччя та Відродження	Учень (учениця): **називає та дає загальну характеристику** найвидатніших явищ світової літератури цих епох, їхні характерні ознаки і висловлює судження про них. **ТЛ Дає визначення** зазначених у програмі понять.
1	Найвидатніші здобутки світової літератури XVII і XVIII століть, а також XIX століття (доба романтизму)	Учень (учениця): **називає та дає загальну характеристику** найвидатніших явищ світової літератури цих епох, їхні характерні ознаки і висловлює судження про них. **ТЛ Дає визначення** зазначених у програмі понять.
1	Найвидатніші здобутки світової літератури XIX століття (доби	Учень (учениця): **називає та дає загальну характеристику** найвидатніших явищ

Год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня підготовки учнів
	реалізму та раннього модернізму)	світової літератури цих епох, їхні характерні ознаки і висловлює судження про них. **ТЛ Дає визначення** зазначених у програмі понять.
1	Найвидатніші здобутки світової літератури ХХ – початку ХХІ століття (у т.ч. сучасного літературного процесу)	Учень (учениця): **називає та дає загальну характеристику** найвидатніших явищ світової літератури цієї доби, їхні характерні ознаки і висловлює судження про них. **ТЛ Дає визначення** зазначених у програмі понять.

Для вивчення напам’ять

- 1-2 вірш за вибором учня.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ЧИТАННЯ

Айтматов Ч. І понад вік триває день. Акутагава Рюноске. Новели. Ануй Ж. Жайворонок Апдайк Дж. Кентавр Бах Р. Чайка Джонатан Лівінгстон Беккет С. Чекаючи на Годо Белль Г. Очима клоуна Биков В. Альпійська балада. Знак біди Борхес Х.Л. Оповідання. Есе Браун Д. Код да Вінчі та ін. Бредбері Р. 451 градус за Фаренгейтом. Новели Брехт Б. Матінка Кураж та її діти Булгаков М. Дні Турбіних. Собаче серце Бунін І. Антонівські яблука Вишневський Я. Самотність у Мережі. Повторення долі Вулф В. Місіс Деллоуей	Кальвіно І. Коли однієї зимової ночі подорожній… Камю А. Міф про Сізіфа Купрін О. Гранатовий браслет. Олеся Лондон Джек. Мартін Іден Манн Т. Доктор Фаустус. Маріо і чарівник Маяковський В. Поезії Моем С. Театр Моруа А. Белетризовані біографії письменників Набоков В. Дар Незвал В. Поезії Оден В.Г. Поезії Орвелл Дж. 1984. Скотоферма Павич М. Хозарський словник. Оповідання Пастернак Б. Лікар Живаго Платонов А. Чевенгур. Оповідання

Гамсун Кнут. Пан. Смерть Глана Гарсіа Маркес Г. Полковнику ніхто не пише. Стариган із крилами Гашек Я. Пригоди бравого вояка Швейка Гессе Г. Степовий вовк Голдінг В. Володар мух Голсуорсі Дж. Сага про Форсайтів Горький Максим. Оповідання Джойс Дж. Портрет митця замолоду Драйзер Т. Американська трагедія Дюрренматт Ф. Гостина старої дами. Фізики Еко У. Ім'я троянди. Маятник Фуко Еліот Т.С. Поезії Елюар П. Поезії Єсенін С. Поезії Замятін Є. Ми Зощенко М. Оповідання Ільф І., Петров Є. Дванадцять стільців. Золоте теля Йонеско Е. Носороги Коельо П. Алхімік. Щоденник мага. Книга воїна світла Кортасар Х. Гра в класики	Пруст М. У пошуках утраченого часу Рансмайр К. Останній світ Ремарк Е.М. Три товариші Сартр Ж. П. Мухи Селінджер Дж. Ловець у житі Сен-Жон Перс. Поезії Сіменон Ж. Записки Мегре Стругацькі А. і Б. Важко бути богом Тувім Ю. Поезії Фаулз Дж. Маг. Колекціонер Фріш М. Санта-Крус Фолкнер В. Ведмідь. Хакслі О.Л Прекрасний новий світ Хемінгуей Е. По кому подзвін. Цвейг С. Новели. Белетризовані біографії письменників Целан П. Поезії Чапек К. Фабрика абсолюту Чехов А. Вишневий сад. Чайка. Оповідання Шолом-Алейхем. Пісня над піснями. Оповідання Шоу Дж. Б. Пігмаліон

Інтернетні джерела (електронні бібліотеки)

1. Оліференко С.М. Мандрівка Інтернет-сторінками світової літератури: Посібник-довідник для вчителів і учнів. – Київ: Грамота, 2007.
2. Бібліотека світової літератури (оригінали та переклади): **http://ae-lib.narod.ru**
3. Електронна бібліотека «Джерело»: **http://ukrlib.com**
4. Бібліотека українського центру: **http://ukrcenter.com**
5. Національна бібліотека України для дітей з віртуальною бібліографічною довідкою: **http://chl.kiev.ua**

Міністерство освіти і науки України

Зарубіжна література

10-11 класи

Рівень стандарту

(зі змінами, затвердженими наказом МОН від 14.07.2016 № 826)

Київ – 2016

10 КЛАС

На навчальний рік **– 35 год.**

На тиждень **– 1 год.**

На текстуальне вивчення художніх творів **– 23 год.**

На контрольні роботи –**4 год.**

На роботи з розвитку мовлення –**4 год.**

На уроки позакласного читання – **2 год.**

Резервний час **– 2 год.**

К-ть год.	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня підготовки учнів
1. Вступ. Із літератури реалізму		
1	Загальна характеристика розвитку культури та літератури XIX ст. Реалізм як напрям у світовій літературі. Розквіт реалістичної літератури, його зв'язок із розвитком природничих наук. Майстри соціальної прози: Стендаль, О.Бальзак, Г.Флобер, Ч.Діккенс, Ф.Достоєвський,	Учень (учениця): **називає** основні риси та етапи літературного процесу XIX ст.; **розповідає** про особливості соціальної прози XIX ст., роль художньої літератури у культурному та суспільному житті XIX ст.; **називає** найвизначніших представників соціальної прози

	Л.Толстой, А.Чехов та ін. Роль художньої літератури в культурному та суспільному житті XIX ст.	XIX ст.; **обґрунтовує** твердження про те, що XIX ст. є «золотою добою» класичного роману. **ТЛ Дає визначення** поняття «соціальна проза».
3	**Стендаль (1783-1842). «Червоне і чорне»** Життєвий і творчий шлях письменника. Синтез романтизму й реалізму в його творчості. Роман «**Червоне і чорне»**, поєднання в ньому соціально-політичного й психологічного аспектів. Гостра критика режиму Реставрації. Конфлікт головного героя Жульєна Сореля з суспільством як сюжетний стрижень роману. Внутрішня драма героя як наслідок цього конфлікту. Жіночі образи роману. Психологізм творчості Стендаля. Багатозначність назви роману.	Учень (учениця): **розповідає** про головні віхи життєвого й творчого шляху Стендаля та місце в ньому роману «Червоне і чорне»; **висловлює судження** про багатозначність назви роману; **визначає** провідні риси характеру Жульєна Сореля та головні етапи формування його особистості; **порівнює** суспільні закони й звичаї у Вер'єрі – Безансоні - Парижі; **розповідає** про своєрідність втілення теми кохання у романі; **зіставляє** жіночі образи твору; **визначає** риси романтизму і реалізму в романі. **ТЛ Висловлює судження** про жанрові особливості соціально-психологічного роману, а також про психологізм твору.
2	**Онорé де БАЛЬЗÁК (1799–1850). "Гобсéк"** Життєвий і творчий шлях письменника. Бальзак і Україна. Бальзак – видатний французький письменник, зачинатель соціального реалістичного роману. Поєднання реалістичних і романтичних елементів у його художній системі. «Людська комедія» – грандіозна енциклопедія життя Франції першої половини XIX ст., її проблематика і структура. Влада золота та її філософія в повісті **«Гобсек»**. Романтичні й реалістичні риси неоднозначного образу «філософа й скнари» Гобсека. Зіставлення образів Фанні Мальво і Анастазі де Ресто. Роль Дервіля в розгортанні й відтворенні подій повісті. Композиція і стиль твору.	Учень (учениця): **розповідає** про головні віхи життєвого й творчого шляху письменника і місце в ньому повісті «Гобсек»; **відзначає** зв'язок Бальзака з Україною; **пояснює**, чому «Людську комедію» Бальзака називають "енциклопедією життя Франції першої половини XIX ст."; **наводить приклади** поєднання в образі Гобсека елементів реалізму і романтизму; **аналізує** особливості втілення мотиву влади золота в повісті «Гобсек»; **визначає** особливості композиції повісті; **характеризує** роль Дервіля в розгортанні й відтворенні подій твору; **висловлює особисте ставлення** до проблем, що порушуються в творі.
3	**Фéдір ДОСТОЄВСЬКИЙ (1821–1881). «Злочин і кара».**	Учень (учениця): **розповідає** про головні віхи життєвого й творчого

	Життєвий і творчий шлях письменника. Творчість Достоєвського як одна з вершин світової літератури. Філософські, етичні й естетичні погляди письменника та їхнє втілення в художніх творах. Роман **«Злочин і кара»** як утілення нового, поліфонічного типу художнього мислення. Філософські, соціальні, психологічні й морально-етичні ідеї твору. Еволюція образу Раскольнікова і розвінчання теорії сильної особистості, «надлюдини». Розкриття складності та суперечливості духовного світу людини. Образна система роману, символіка його назви.	шляху письменника і місце в ньому роману «Злочин і кара»; **називає** характерні риси літератури реалізму; **визначає** творчість Ф.Достоєвського як одну з вершин світової літератури; **акцентує увагу** на філософському й етичному потенціалі роману “Злочин і кара”; **простежує** еволюцію образу Раскольнікова; **висловлює судження** щодо теорії сильної особистості, “надлюдини”; **розкриває** особливості образної системи роману; **висловлює особисте ставлення** до проблем, що порушуються в творі; **висловлює судження** про символіку назви твору; **ТЛ Висловлює судження** про жанрові особливості роману “Злочин і кара”
3	**Лев ТОЛСТО́Й (1828–1910) «Анна Кареніна»** Життєвий і творчий шлях письменника. Творчість Льва Толстого як явище літератури реалізму. Духовні й творчі шукання та здобутки письменника. Роман **“Анна Кареніна”**. Образи-характери роману, пластичність змалювання і психологічна глибина. Суперечливий образ Анни. Образ Левіна, його автобіографічна складова. Паралелізм у композиції роману, особливості стилю. “Діалектика душі” толстовських героїв.	Учень (учениця): **розповідає** про головні віхи життєвого й творчого шляху письменника і місце в ньому роману «Анна Кареніна»; **виділяє** ключові епізоди роману; **називає** основні проблеми твору; **характеризує** образи головних героїв твору в їхній психологічній глибині; **висловлює особисте ставлення** до проблем, що порушуються в творі.
2. Традиції і новаторські зрушення в поезії середини – другої половини XIX ст.		
1	Загальна характеристика головних шляхів розвитку поезії сер. XIX ст. Нові грані романтичного поетичного світу в творчості «пізніх» романтиків (Ш.Бодлера, В.Вітмена, Ф.Тютчева). Принципи «чистого мистецтва» у поезії (група «Парнас», творчість А.Фета). Світоглядно-естетичні зрушення у	Учень (учениця): **розповідає** про провідні шляхи розвитку поезії середини-другої половини XIX ст.; **розмірковує** про феномен «чистого мистецтва» у поезії, а також про світоглядно-естетичні зрушення у мистецтві та літературі середини – другої половини XIX ст.

	мистецтві та літературі.	
2	**Волт ВІ́ТМЕН (1819–1892). (Вірші за вибором учителя)** Життєвий і творчий шлях письменника. Вітмен – американський поет-новатор. Збірка “Листя трави», її провідні теми й мотиви. Звернення до вільного вірша (верлібру).	Учень (учениця): **пояснює**, чому американця Волта Вітмена називають великим поетом-новатором; **виразно** читає і **аналізує** вірші В.Вітмена. **ТЛ Дає визначення** поняття «верлібр».
2	**Шарль БОДЛЕ́Р (1821–1867). «Альбатрос», «Відповідності», «Вечорова гармонія».** Життєвий і творчий шлях письменника. Ш.Бодлер – пізній романтик і один із зачинателів символізму. Світогляд і естетичні погляди Бодлера і збірка “Квіти зла». Протиставлення дійсності й ідеалу як семантико-образна вісь збірки. Традиційність і своєрідність вирішення проблеми “поет і натовп» у поезії “Альбатрос». Філігранність поетичної техніки, формальна довершеність і сугестивність вірша “Вечорова гармонія”. Тлумачення предметних образів як “видимих знаків” ідей, почуттів, душевних станів (“Відповідності”).	Учень (учениця): **розповідає** про модерністські зрушення у французькій поезії другої половини XIX ст.; **пояснює**, що Бодлер був водночас і пізнім романтиком, і одним із зачинателів символізму; **характеризує** естетичні погляди Бодлера, втілені у збірці «Квіти зла»; **висловлює судження** про своєрідність вирішення проблеми “поет і натовп” у поезії «Альбатрос»; **пояснює** особливості поетичної техніки вірша “Вечорова гармонія”; **наводить приклади** втілення рис символізму в поезіях Бодлера; **виразно** читає і **аналізує** вірші Бодлера. **ТЛ Дає визначення** понять «символ», «декаданс», «неоромантизм», «символізм».
2	**Із поезії французького символізму** Символізм як літературний напрям останньої третини XIX – початку XX ст. Основні естетичні принципи та поетичне новаторство символістів. **Поль ВЕРЛЕ́Н (1844–1896). “Осіння пісня”, “Так тихо серце плаче...”, “Поетичне мистецтво”.** **Артюр РЕМБО́ (1854–1891). “Відчуття”, “П’яний корабель”, “Голосівки”.** Поняття про символ як основний засіб поетичного самовираження, його потрактування французькими символістами: спонтанність з’яви, непроясненість і багатозначність,	Учень (учениця): **характеризує** символізм як літературний напрям останньої третини XIX – початку XX ст.; **визначає** музичність як важливу ознаку віршів Верлена, засіб прямого вираження інтуїтивно-емоційного, несвідомого, настроєвого; **тлумачить** поняття суге́стія (навіювання), **визначає** її як важливий художній засіб поезії символізму; **наводить** приклади використання символів у поезіях П.Верлена й А.Рембо; **виразно** читає і **аналізує** вірші П.Верлена й А.Рембо. **ТЛ Дає визначення** понять «імпресіонізм», «сугестія».

	“підказування” смислів і простір для відгадування. Суге́стія (навіювання) як важливий художній засіб символістської поезії. Зняття інформаційно-розповідної функції поетичної мови.	
3. Роман ранньомодерністської доби		
3	**О́скар УА́ЙЛЬД (1854–1900). «Портрет Доріана Грея».** Життєвий і творчий шлях письменника. Уайльд – письменник англійського раннього модернізму. Естетизм Уайльда, імпресіоністичність стилю. «Портрет Доріана Грея» як осереддя творчості письменника, філософсько-естетичні та моральні проблеми твору. Риси інтелектуального роману.	Учень (учениця): **розповідає** про головні віхи життєвого й творчого шляху письменника і місце в ньому роману «Портрет Доріана Грея»; **характеризує** “Портрет Доріана Грея” як інтелектуальний роман і вказує на головні філософсько-естетичні та моральні проблеми твору: співвідношення краси й моралі, чи може краса бути вільною від моралі, як таке вивільнення діє на особистість; **ТЛ Дає визначення** понять «естетизм», «інтелектуальна проза», «парадокс».
4. Підсумок		
1	Узагальнення та систематизація вивченого протягом року матеріалу	Учень (учениця): **називає** авторів і **переказує** зміст вивчених протягом року творів; **повторює і систематизує** засвоєні протягом навчального року відомості про особливості перебігу світового літературного процесу; **ТЛ Дає визначення** понять: «верлібр», «декаданс», «естетизм», «імпресіонізм», «інтелектуальна проза», «модернізм», «неоромантизм», «парадокс», «психологічний роман», «символ», «символізм», «соціально-психологічна проза», «сугестія», «філософський роман».

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ЧИТАННЯ

Бальзак О. Шагренева шкіра. Батько Горіо.	О. Генрі. Новели
Бронте Ш. Джейн Ейр.	Ожешко Е. Оповідання
Верхарн Е. Вірші	По Е. Новели
Гауптман Г. Затонулий дзвін.	Прус Б. Фараон

Джеймс Г. Дейзі Міллер Діккенс Ч. Великі сподівання. Достоєвський Ф. Брати Карамазови. Золя Е. Черево Парижа. Кнут Гамсун. Пан Конрад Джозеф. Твори. Меріме П. Новели Мопассан Г. Любий друг. Новели.	Сенкевич Г. Камо грядєши? Стендаль. Пармський монастир. Теккерей В. Ярмарок марнославства. Тургенєв І. Ася. Уайльд О. Комедії. Флобер Г. Пані Боварі. Чехов А. Оповідання.

11 КЛАС

На навчальний рік **– 35 год.**

На тиждень **– 1 год.**

На текстуальне вивчення літературних творів - **24 год.**

На контрольні роботи – **4 год.**

На роботи з розвитку мовлення – **4 год.**

На уроки позакласного читання – **2 год.**

Резервний час**–1 год.**

К-сть год.	**Зміст навчального матеріалу**	**Державні вимоги до рівня підготовки учнів**
І. Із літератури першої половини ХХ ст. (10 год.)		
1	Складність і неоднозначність художнього процесу І пол. ХХ ст. Модернізм як некласична модель культури. Авангардизм 1910-20-их років, його основні течії. Співвідношення модернізму та авангардизму. Еволюція реалізму в літературі І пол. ХХ ст. Елітарна та масова культура.	Учень (учениця): **називає** розвиток модернізму і авангардизму як провідні тенденції літературного процесу першої половини ХХ століття; **визначає** основні течії авангардизму 1910-20-их років; **висловлює судження** про долю реалізму в літературі ХХ ст.; **називає** роздвоєння культурного процесу на два річища (елітарну та масову культуру) як характерну ознаку культурної ситуації ХХ століття. **ТЛ Дає визначення** понять «авангардизм», «модернізм» (у літературі).
2	Загальна характеристика модерністських явищ у художній прозі першої половини ХХ ст. **Франц КА́ФКА (1883–1924). «Перевтілення»** Життєвий і творчий шлях	Учень (учениця): **характеризує** світоглядні та естетичні засади модернізму в літературі, художні здобутки європейської модерністської прози; **розповідає** про головні віхи життєвого й творчого шляху письменника та місце в ньому оповідання

	письменника. Кафка – австрійський письменник-модерніст. Своєрідність світобачення в оповіданні **«Перевтілення».** Грегор Замза та його родина. Особливості стилю Кафки, специфіка поєднання реальності та міфотворчості у гротесковому художньому світі письменника.	«Перевтілення»; **називає** характерні особливості індивідуального стилю Франца Кафки; **висловлює судження** про особливості стосунків Грегора з його родиною. **ТЛ Дає визначення** понять «гротеск», «міфотворчість», «експресіонізм».
2	**Джеймс ДЖОЙС (1882–1941). «Джакомо Джойс»** Життєвий і творчий шлях письменника. Джойс – ірландський письменник-модерніст. Характерні риси поетики творів Джойса. Психологічне есе **«Джакомо Джойс»,** його автобіографічний характер.	Учень (учениця): **розповідає** про головні віхи життєвого й творчого шляху письменника та місце в ньому психологічного есе «Джакомо Джойс»; **визначає** характерні риси поетики творів Дж. Джойса: а) використання «потоку свідомості»; б) наявність елементу пародійності й іронічності; в) інтертекстуальність; **ТЛ Дає визначення** понять «потік свідомості», «інтертекстуальність».
3	**Миха́йло БУЛГА́КОВ (1891–1940). «Майстер і Маргарита»** Життєвий і творчий шлях М.Булгакова. Булгаков і Київ. Роман «Майстер і Маргарита», проблематика й система образів твору. «Майстер і Маргарита» як роман-міф. Поєднання реальності та фантастики в романі. «Московські» та «єршалаїмські» розділи твору та художні засоби їхнього зв'язку. Особливості композиції твору.	Учень (учениця): **розповідає** про головні віхи життєвого й творчого шляху письменника; **наводить приклади** поєднання реального та ірреального в творі; **характеризує** проблематику та головних героїв роману; **розповідає** про дві частини твору («єршалаїмську» і «московську»); **висловлює судження** про особливості композиції твору Булгакова – «роман у романі»; **висловлює особисте ставлення** до проблем, що порушуються в творі. **ТЛ Висловлює судження** про особливості композиції твору (роман в романі)
1	Глибинні зрушення в поезії початку ХХ ст. Модернізм і основні течії європейської поезії ХХ ст. **Ра́йнер Марія РІ́ЛЬКЕ (1875–**	Учень (учениця): **розповідає** про головні віхи життєвого й творчого шляху поета; **характеризує** творчість Р.М. Рільке як синтетичний вияв

	1926). «Орфей, Евридіка, Гермес», «Ось дерево звелось...» Життєвий і творчий шлях письменника. Синтетичний вияв новітніх течій і тенденцій в поезії австрійського поета Р.М.Рільке. Вираження традиції відчуження людини в дегуманізованому світі. Ностальгія за втраченою єдністю людини зі світом. Рільке і Україна. **ҐІЙО́М АПОЛЛІНЕ́Р (1880–1918). «Міст Мірабо», «Зарізана голубка й водограй»** Життєвий шлях письменника, його творча еволюція від неоромантизму до кубофутуризму.	новітніх течій і тенденцій у поезії; **розповідає** про головні віхи життєвого й творчого шляху поета; **характеризує** творчість Ґійома Аполлінера як шлях від неоромантизму до кубофутуризму; **виразно читає** і **аналізує** вірші Р.М.Рільке, Гійома Аполлінера. **ТЛ**. **Дає визначення** понять «модернізм», «авангардизм».
2	**«Срібна доба» російської поезії**, розмаїття її напрямів і течій. **Олекса́ндр БЛОК (1880–1921). «Незнайома», «Весно, весно, без меж і без краю...», «Скіфи»** Життєвий і творчий шлях письменника. О.Блок – найвидатніший поет російського символізму. **Анна́ АХМА́ТОВА (1889–1966). «Довкола жовтий вечір ліг», «Дав мені юнь ти сутужную», «Реквієм»** Життєвий і творчий шлях Анни Ахматової. Акмеїзм,	Учень (учениця): **називає** напрями і течії «срібної доби» російської поезії та її найвідоміших представників; **розповідає** про головні віхи життєвого й творчого шляху О.Блока; **аналізує** поезії «Незнайома», «Весно, весно, без меж і без краю...», «Скіфи», **розповідає** про головні віхи життєвого й творчого шляху Анни Ахматова; **аналізує** твори «Довкола жовтий вечір ліг», «Дав мені юнь ти сутужную», «Реквієм» **виразно** читає вірші О.Блока, Анни Ахматової. **ТЛ Дає визначення** понять «символізм», «акмеїзм».

	його естетичні засади і поетика у її творчості. Пізня поезія Ахматової («Реквієм»). Анна Ахматова і Україна.	
2. Із літератури другої половини XX століття (9 год.)		
2	Тема Другої світової війни в повоєнні десятиліття. **Бертóльт БРЕХТ (1898–1956). «Життя Галілея»** Життєвий і творчий шлях письменника. «Епічний театр» Брехта. Проблема моральної відповідальності вчених за наслідки наукових досліджень у драмі «Життя Галілея». Неоднозначність образу Галілея. Інтелектуальний характер драми.	Учень (учениця): **розповідає** про провідні тенденції в розвитку літератури середини – другої половини XX ст.; **розповідає** про головні віхи життєвого й творчого шляху письменника та місце в ньому драми «Життя Галілея»; **пояснює**, що Брехт створив «епічний театр», де домінувала не дія, а ідея; **визначає** проблему моральної відповідальності вчених за наслідки своїх наукових досліджень як головну в драмі «Життя Галілея»; **ТЛ Пояснює** поняття «епічна драма».
2	**Альбе́р КАМЮ (1913–1960). «Чума»** Життєвий і творчий шлях письменника, його філософські й естетичні погляди. Камю і екзистенціалізм. Абсурд і трагічний стоїцизм у романі «Чума». Проблема вибору людини в межовій ситуації та особистої відповідальності за цей вибір. Композиція і стиль твору.	Учень (учениця): **розповідає** про головні віхи життєвого й творчого шляху письменника та місце в ньому роману «Чума»; **висловлює судження** про втілення в романі «Чума» рис екзистенціалізму; **характеризує** головних героїв твору; **висловлює міркування** про важливу думку Камю, висловлену у фіналі роману: «Люди більше заслуговують на захоплення, ніж на зневагу»; **ТЛ Дає визначення** поняття «екзистенціалізм» (як літературне явище).
2	**Ернéст Мíллер ХЕМІНГУЕ́Й (1899–1961). «Старий і море».** Життєвий і творчий шлях Е.Хемінгуея, особливості його поетики й стилю. «Старий і море» – повість-притча про людину. «Життєподібний» сюжет і філософсько-символічний зміст твору.	Учень (учениця): **розповідає** про головні віхи життєвого й творчого шляху письменника та місце в ньому повісті «Старий і море»; **пояснює**, чому твір «Старий і море» називають повістю-притчею про людину. **ТЛ Дає визначення** поняття «повість-притча».

2	Вихід на авансцену світової літератури 1950-60-х рр. літератури Латинської Америки**.** **Габріе́ль ГАРСÍА МÁРКЕС (1928-2014). «Стариган із крилами»** Життєвий і творчий шлях письменника. Органічне поєднання буденного й фантастичного як характерні риси «магічного реалізму» в оповіданні «**Стариган із крилами».**	Учень (учениця): **розповідає** про головні віхи життєвого й творчого шляху письменника та місце в ньому оповідання «Стариган із крилами»; **висловлює судження** про символічний сенс зустрічі людей із янголом, багатозначність назви та фіналу оповідання; **характеризує** підкреслено «буденне» зображення автором фантастичного як характерну ознаку «магічного реалізму»; **ТЛ Дає визначення** поняття «магічний реалізм».
3. Із літератури кінця XX - початку XXI століття (3 год.)		
1	Постмодернізм у літературі другої половини XX ст. **Сучасний літературний процес (огляд)** Співіснування і взаємодія різних стилів, напрямів, течій. «Утеча культури на університетські кафедри», виживання і конкуренція художньої літератури з «відео», «мультимедіа», Інтернетом та іншими реаліями сучасності: «від Інтернету до Гуттенберга» (У.Еко). Помітні сучасні літературні явища: творчість Ричарда Баха, Патріка Зюскінда, Паоло Коельо, Італо Кальвіно, Мілана Кундери, Харукі Муракамі, Дена Брауна та ін.	Учень (учениця): **розповідає** про соціоісторичні, культурно-філософські та естетичні чинники розвитку постмодернізму в художній літературі; **називає** сучасних письменників (зокрема постмодерністів) та їхні твори.
2	**Мúлорад ПÁВИЧ (1929-2009). «Дамаскин»** «Перший письменник третього тисячоліття» М.Павич. Утілення в оповіданні «**Дамаскин**» рис постмодернізму.	Учень (учениця): **розповідає** про головні віхи життєвого й творчого шляху письменника та місце в ньому оповідання «Дамаскин»; **наводить приклади** втілення в оповіданні «Дамаскин» рис постмодернізму; **ТЛ Дає визначення** поняття «постмодернізм».
4. Узагальнення та систематизація вивченого матеріалу (за рахунок резерву годин)		

1	Найвидатніші здобутки світової літератури доби античності, Середньовіччя, Відродження, XVII і XVIII століть, а також XIX століття (доба романтизму)	Учень (учениця): **називає та дає загальну характеристику** найвидатніших явищ світової літератури цих епох, їхні характерні ознаки і висловлює судження про них. **ТЛ Дає визначення** зазначених у програмі понять.
1	Найвидатніші здобутки світової літератури XIX століття (доби реалізму та раннього модернізму), а також XX – початку XXI століття (у т.ч. сучасного літературного процесу)	Учень (учениця): **називає та дає загальну характеристику** найвидатніших явищ світової літератури цих епох , їхні характерні ознаки і висловлює судження про них. **ТЛ Дає визначення** зазначених у програмі понять.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ЧИТАННЯ

Айтматов Ч. І понад вік триває день. Акутагава Рюноске. Новели. Алексієвич С. Твори Ануй Ж. Жайворонок Апдайк Дж. Кентавр. Аполлінер Гійом. Альба, співана колись на вербну. Відповідь запорожців турецькому султанові Бах Р. Чайка Джонатан Лівінгстон Беккет С. Чекаючи на Годо Белль Г. Очима клоуна Биков В. Альпійська балада. Знак біди Борхес Х.Л. Оповідання. Есе Браун Д. Код да Вінчі Бредбері Р. 451 градус за Фаренгейтом. Новели Брехт Б. Матінка Кураж та її діти Булгаков М. Собаче серце Бунін І. Антонівські яблука Вишневський Я. Самотність у Мережі.	Кортасар Х. Гра в класики Кальвіно І. Коли однієї зимової ночі подорожній… Камю А. Міф про Сізіфа Купрін О. Гранатовий браслет. Олеся Лондон Джек. Мартін Іден Мандельштам О. Поезії Манн Т. Доктор Фаустус. Маріо і чарівник Маяковський В. Поезії Метерлінк М. Синій птах Моем С. Театр Моруа А. Белетризовані біографії письменників Набоков В. Дар Незвал В. Поезії Оден В.Г. Поезії Орвелл Дж. 1984. Скотоферма Павич М. Хозарський словник Пастернак Б. Поезії.

Вулф В. Місіс Деллоуей	Пруст М. У пошуках утраченого часу
Гамсун Кнут. Пан. Смерть Глана	Рансмайр К. Останній світ
Гарсіа Лорка Ф. Поезії	Ремарк Е.М. Три товариші
Гарсіа Маркес Г. Полковнику ніхто не пише. Сто років самотності	Сартр Ж. П. Мухи
Гашек Я. Пригоди бравого вояка Швейка	Сафон К. Р. Тінь вітру
Гессе Г. Степовий вовк	Селінджер Дж. Ловець у житі
Голдінг В. Володар мух	Сен-Жон Перс. Поезії
Голсуорсі Дж. Сага про Форсайтів	Сіменон Ж. Записки Мегре
Гумільов М. Поезії	Стругацькі А. і Б. Важко бути богом
Джойс Дж. Портрет митця замолоду	Толкін Дж. Р. Твори.
Драйзер Т. Американська трагедія	Тувім Ю. Поезії
Дюрренматт Ф. Гостина старої дами	Фаулз Дж. Колекціонер
Еко У. Ім’я троянди	Фріш М. Санта-Крус
Ібсен Г. Ляльковий дім	Фолкнер В. Ведмідь.
Еліот Т.С. Поезії	Хакслі О.Л Прекрасний новий світ
Елюар П. Поезії	Хемінгуей Е. По кому подзвін.
Єсенін С. Поезії	Цвейг С. Новели. Белетризовані біографії письменників
Замятін Є. Ми	Целан П. Поезії
Зощенко М. Оповідання	Чапек К. Фабрика абсолюту
Зюскінд П. Запахи, або Історія одного вбивці	Чехов А. Вишневий сад. Чайка.
Ільф І., Петров Є. Дванадцять стільців. Золоте теля	Шимборська В. Поезії.
Йонеско Е. Носороги	Шолом-Алейхем. Оповідання
Коельо П. Алхімік	Шоу Дж. Б. Пігмаліон

Інтернетні джерела (електронні бібліотеки)

6. Бібліотека світової літератури (оригінали та переклади): **http://ae-lib.narod.ru**
7. Електронна бібліотека «Джерело»: **http://ukrlib.com**
8. Бібліотека українського центру: **http://ukrcenter.com**
9. Національна бібліотека України для дітей з віртуальною бібліографічною довідкою: **http://chl.kiev.ua**

Навчальна програма
«ЗАХИСТ ВІТЧИЗНИ»
(для навчальних закладів системи загальної середньої освіти)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчальний предмет «Захист Вітчизни» вивчається на підставі діючого законодавства та входить до інваріантної складової Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів ІІІ ступеня, затверджених наказом МОН від 27.08.2010 N 834, зі змінами, що внесені наказом МОН від 29.05.2014 № 657.

Метою навчального предмета «Захист Вітчизни» є формування в учнівської молоді життєво необхідних знань, умінь і навичок щодо захисту Вітчизни та системного уявлення про військово-патріотичне виховання як складову частину патріотичного виховання.

Відповідно до мети сформовано завдання предмета:

- підготовка учнівської молоді до захисту життя і здоров'я, забезпечення власної безпеки і безпеки інших людей у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часу;
- ознайомлення учнівської молоді з основами нормативно-правового забезпечення захисту Вітчизни, цивільного захисту та охорони життя і здоров'я;
- набуття знань про задачі Збройних Сил України та інших військових формувань, їх характерні особливості; засвоєння основ захисту Вітчизни, цивільного захисту, основ медичних знань; здійснення психологічної підготовки молоді до захисту Вітчизни;
- підготовка учнів до захисту Вітчизни, професійної орієнтації молоді, служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, визначених чинним законодавством.

Предмет «Захист Вітчизни» є обов'язковим навчальним предметом, який вивчається в навчальних закладах системи загальної середньої освіти. Відповідно до потижневого (календарного) плану по півтори години на тиждень уроки проводяться: 10 клас - по 1,5 години на тиждень протягом навчального року; 11 клас: в першому семестрі - по 1,5 години на тиждень, а в другому семестрі - по 1 годині на тиждень та 18 годин відводиться на проведення навчально-польових занять (зборів) і занять у лікувально-оздоровчому закладі. При потижневому навантаженні по дві години на тиждень: 10 клас та перший семестр 11 класу - по 2 години, другий семестр 11 класу - по 1,5 години на тиждень та 18 годин - на проведення навчально-польових занять (зборів) і занять у лікувально-оздоровчому закладі.

Предмет вивчається упродовж 10 і 11 класів та під час навчально-польових занять (зборів) і занять у лікувально-оздоровчому закладі.

У кожному періоді предмет вивчається юнаками та дівчатами окремо (лист-роз'яснення Міністерства освіти і науки України від 09.10.2002 № 1/9-444). Навчальний предмет при цьому в обох випадках називається «Захист Вітчизни» з уточненням («Основи медичних знань» для дівчат).

Поділ класів на групи юнаків та дівчат здійснюється незалежно від кількості учнів у класі (але не менше ніж 5 осіб). Якщо у групі є менше 5 осіб, то учні цієї групи навчаються за індивідуальними навчальними планами. Дівчата за їх власним бажанням (у разі згоди батьків, опікунів або піклувальників) навчаються за програмою для групи юнаків Юнаки, які за станом здоров'я, релігійними поглядами не вивчають основи військової справи, навчаються за програмою для групи дівчат.

Навчально-польові заняття (збори) і заняття у лікувально-оздоровчому закладі проводяться з метою практичного закріплення рівня знань, умінь та навичок учнів 11 класів наприкінці навчального року або поетапно (по мірі вивчення тем (розділів), наприкінці першого семестру та навчального року. Організовуються 3-х денні (18 годин) навчально-польові заняття (збори) на базі військових частин, військових комісаріатів, базових навчальних закладів та навчальних закладів які організуються та проводяться міськими/районними військовими комісаріатами та органами місцевого самоврядування.

У навчальних закладах, в яких учні навчаються за спортивним напрямком, вивчення предмета «Захист Вітчизни» здійснюється з наданням додатково 36 годин до розділу «Прикладна фізична підготовка» за тематикою навчального закладу.

Оцінювання навчальних досягнень з предмета «Захист Вітчизни» здійснюється відповідно до Критеріїв.

Під час складання контрольних вправ з прикладної фізичної підготовки необхідно врахувати деякі особливості, спрямовані на убезпечення учнів від нещасних випадків:

1. Контрольні вправи складають тільки учні основної медичної групи, які на момент прийняття нормативу не скаржаться на погане самопочуття та стан здоров'я.

2. Перевірка безпечності місць занять та справності інвентарю.

3. Проведення розминки.

При здачі заліків та нормативів також мають ураховуватися фізіологічні особливості та релігійні погляди учнів.

Програма предмета «Захист Вітчизни» включає:

1) пояснювальну записку;

2) зміст навчального матеріалу та державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів;

3) додатки, що включають: критерії оцінювання навчальних досягнень учнів, перелік об'єктів навчально-матеріальної бази , заходи безпеки на заняттях , нормативи та окремі положення курсу стрільб.

Зміст програмового матеріалу, у залежності від матеріальної бази навчального закладу та ін. може бути скореговано на 20 відсотків в межах розділу. Послідовність вивчення тем, вчитель може коригувати самостійно.

Завершальний етап навчання наприкінці військово-польових занять (зборів) і занять у лікувально-оздоровчому закладі може бути проведено як військово-спортивне свято.

Практичне закріплення теоретичного матеріалу з розділу «Основи цивільного захисту» також передбачається під час проведення Тижнів безпеки життєдіяльності та Днів цивільного захисту.

Стрільба з автомата (малокаліберної гвинтівки) проводиться на відповідно обладнаних стрільбищах і в тирах згідно з планами військових комісаріатів на підставі наказів, погоджених з начальником гарнізону (командиром військової частини, начальником вищого військового навчального закладу), органом управління освітою і керівником навчального закладу.

Основною організаційною формою вивчення предмета «Захист Вітчизни» в загальноосвітніх навчальних закладах усіх типів є урок, що проводиться вчителем згідно з календарно-тематичним плануванням та навчальним планом, складеними відповідно до навчальної програми.

Обов'язкова форма одягу для вчителя (викладача), під час проведення занять з предмету «Захист Вітчизни» – військова форма Збройних Сил України.

РОЗДІЛ 1. ЗБРОЙНІ СИЛИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Зміст розділу розглядає основи законодавства про призначення, структуру Збройних Сил України та військову службу, розкриваються історія українського війська. Вивчення розділу спрямовано на формування у молоді ідеалу людини-патріота, захисника Вітчизни на прикладах героїчної боротьби українського народу за незалежність.

Особливості подання матеріалу

Організаційні форми і методи навчання визначає вчитель (викладач) предмета. Вивчення навчального матеріалу щодо історії українського війська базується на знаннях учнів з історії України основної школи. Проблеми реформування та розвитку Збройних Сил України висвітлюються щорічником «Біла книга» Міністерства оборони України, який інформує про оборонну політику держави та інші заходи у цій сфері. Окремі навчальні питання розділу отримають розвиток під час виконання заходів військово-патріотичного виховання, використання резервного часу програми. Особливо це стосується розширення обізнаності та поглиблення знань зі спільних міжнародних військових навчань, миротворчих міжнародних акцій та місії ООН.

Учні також оволодівають знаннями з міжнародного гуманітарного права. Викладачі самостійно вибирають форми і методи проведення занять, визначають питання, які потребують особливої уваги під час занять. Окремі навчальні питання з міжнародного гуманітарного права можуть розширюватися та вивчатися у резервний час, під час заходів військово-патріотичного виховання. У стислому вигляді основні нормативно-правові акти міжнародного гуманітарного права (а також пам'ятка військовослужбовцям Збройних Сил України щодо застосування цих норм) викладено у бойовому статуті.

Перевірка знань учнів здійснюється в ході засвоєння навчального матеріалу, а правил поведінки в бою - на тактичних заняттях під час навчально-польових занять (зборів).

РОЗДІЛ 2. СТАТУТИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Зміст розділу формує уявлення учнів про статути Збройних Сил як про закони військової служби. У ньому розглядаються основні положення організації внутрішньої служби, повсякденної життєдіяльності військ.

Особливості подання матеріалу

Основою засвоєння військових статутів є загальне ознайомлення зі статутами Збройних Сил України. Організаційні форми і методи навчання вчитель (викладач) вибирає самостійно. Заняття проводяться, як правило, практично, на спеціально обладнаних місцях. Правила військової ввічливості, поведінки та військового вітання військовослужбовців відпрацьовуються створенням практичних ситуацій.

Удосконалення знань зі статутів Збройних Сил України, практичних навичок їх виконання здійснюється у ході навчально-виховного процесу, а також у ході навчально-польових зборів.

РОЗДІЛ 3. СТРОЙОВА ПІДГОТОВКА

У розділі вивчаються стройові прийоми та рухи зі зброєю та без зброї, стройова підготовка навчального відділення, під час яких учні оволодівають стройовими прийомами і діями.

Особливості подання матеріалу

Стройова підготовка є одним з важливих напрямів навчання і виховання учнівської молоді. Вона вирішує такі завдання: дисциплінує учнів, загартовує їх фізично, виробляє гарну поставу, формує уміння правильно і швидко виконувати команди. Навички із виконання стройових прийомів вдосконалюються під час занять із вогневої, прикладної фізичної та ін підготовок.

Стройова підготовка учнів здійснюється на планових заняттях, а також під час шикувань і пересувань протягом усього вивчення предмета. Заняття зі стройової підготовки починається з роз'яснення відповідних статей Стройового статуту Збройних Сил України, потім показуються стройові прийоми, що відпрацьовуються, далі проводиться тренування. Усі заняття проводяться, як правило, на обладнаному стройовому майданчику навчального закладу з дотриманням такої методичної послідовності: тренування та перевірка прийомів, що вивчалися на попередніх заняттях; показ із коротким поясненням нового стройового прийому та розучування цього прийому (якщо прийом складний, він вивчається за елементами або за допомогою підготовчих вправ, потім у цілому; якщо прийом не складний, розучувати його спочатку в повільному темпі, а потім доводиться у процесі навчання до встановленого темпу); тренування до зразкового виконання розученого прийому з використанням індивідуального і попарного способів навчання; організація змагання на краще виконання прийому та проведення розбору занять.

Під час проходження навчально-польових занять (зборів) стройова підготовка учнів у складі навчальних підрозділів удосконалюється у ході занять з тактичної та вогневої підготовки.

Перевірка рівня знань учнів здійснюється у ході засвоєння навчального матеріалу. Вміння виконувати стройові прийоми та діяти у складі навчального відділення оцінюється протягом курсу навчання.

РОЗДІЛ 4. ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА

Це один із основних розділів програми. Вогнева підготовка передбачає вивчення теоретичних положень основ стрільби, оволодіння прийомами та правилами стрільби зі стрілецької зброї і метання ручних гранат.

Особливості подання матеріалу

Вогнева підготовка проводиться на заняттях: з основ стрільби, вивчення зброї, прийомів і правил стрільби; із виконання вправ початкових і навчальних стрільб; на вогневих тренуваннях; із виконання вправи контрольних стрільб і вправи бойових стрільб під час навчально-польових занять (зборів).

Під час вивчення основ стрільби зі стрілецької зброї застосовують такі методи: розповідь, показ і тренування у вирішенні вогневих завдань із використанням навчально-тренувальних засобів, прицілів, наочних посібників. Практичні заняття з вивчення будови зброї і боєприпасів проводяться у кабінеті предмета з використанням навчальної зброї та її макетів. Основний метод занять – розповідь у поєднанні з показом будови, роботи частин і механізмів на схемах, плакатах, макетах та навчальних зразках зброї, а також виконання практичних дій зі зброєю. Неможливість використання на заняттях зразків навчальної зброї компенсується їх комп'ютерним відображенням. Під час вивчення прийомів і правил стрільби та метання ручних гранат учням прищеплюються знання та практичні навички у застосуванні зброї для ураження цілей різними способами. Головна увага звертається на навчання учнів виявленню цілей та визначення дальності до них, коректування стрільби, техніку метання гранат. Виконання прийомів і правил стрільби та метання ручних гранат удосконалюються на вогневих тренуваннях, стрільбах і тактичних заняттях.

Вогневі тренування і стрільби проводяться, як правило, у стрілковому тирі, на військовому стрільбищі. На вогневих тренуваннях учні навчаються прийомам та правилам стрільби і метанню гранат, відпрацьовують нормативи, вирішують вогневі завдання, тренуються у спостереженні за полем бою, виявляють цілі і визначають дальності до них. У ході цих тренувань в учнів формуються і удосконалюються первинні навички із вогневої підготовки.

Перевірка знань і виконання нормативів з вогневої підготовки здійснюється під час проведення занять на навчальних місцях. Результати перевірки враховуються при визначені поточної оцінки за заняття. Отримані оцінки за виконання вправ стрільб враховуються під час тематичного оцінювання.

Бали за виконання першої і другої навчальних вправ з метання ручних гранат та оцінка за виконання вправи бойових стрільб із автомата не впливають на загальний бал учня з предмета.

РОЗДІЛ 5. ТАКТИЧНА ПІДГОТОВКА

Тактична підготовка передбачає: основні положення щодо підготовки та ведення сучасного бою механізованим відділенням; прийоми і способи дій солдата в основних видах бою у складі відділення.

Особливості подання матеріалу

На *теоретичних заняттях* учні вивчають загальні положення бойових статутів щодо підготовки та ведення загальновійськового бою. Основним методом теоретичних занять є **демонстрація** бою відділення механізованого взводу сучасними графічно-інформаційними технологіями, в тому числі комп'ютерне моделювання бойових дій та імітація бою на місцевості. Основним методом навчання на практичних (тактико-стройових, тактичних) заняттях є **вправа** (тренування) з виконання прийомів і способів дій. На *практичних заняттях* учні оволодівають прийомами і способами дій солдата в бою, удосконалюють дії солдата у

складі відділення в основних видах бою. За необхідності можуть застосовуватися пояснення і показ. Вчителями (викладачами) створюються можливі ситуації, що вимагають прийняття рішень з дотримання кодексу поведінки учасниками бойових дій, під час відпрацювання яких учні отримують практичні навички і удосконалюють теоретичні знання щодо застосування норм міжнародного гуманітарного права.

Особливістю практичних занять і військової тактичної гри є створення у ході тактичних дій екстремальних та стресових ситуацій за рахунок обмеження часу на виконання та ускладнення нормативних завдань, несподівана постановка ввідних та інше. Тим самим тактична підготовка сприятиме *морально-психологічній готовності* молоді до військової діяльності.

Під час занять відпрацьовуються нормативи, що є складовими змісту навчальних питань. Їх результати враховуються при оцінюванні навчання із тактичної підготовки.

У ході занять з військової топографії особлива увага звертається на вироблення в учнів практичних навичок у орієнтуванні на незнайомій місцевості та визначення захисних властивостей місцевості. Знання, вміння і навички, одержані на заняттях з військової топографії, удосконалюються на заняттях з тактичної і вогневої підготовки.

Перевірка рівня навчальних компетентностей учнів здійснюється у ході викладення навчального матеріалу, а також може уточнюватися під час занять на навчально-польових заняттях (зборах).

РОЗДІЛ 6. ПРИКЛАДНА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА

У розділі значна увага приділяється розучуванню та систематизації прийомів самозахисту, розвитку основних фізичних якостей учнів засобами фізичних вправ (прискорене пересування, гімнастика, елементи видів спорту (національні бойові мистецтва, гирьовий спорт, атлетична гімнастика).

Особливості подання матеріалу

Прикладна фізична підготовка учнів здійснюється на планових заняттях та у процесі засвоєння інших основних розділів предмета. Висока ефективність занять досягається скороченням часу на перешикування і пересування, коротким поясненням, виконанням вправ усіма учнями одночасно.

На заняттях учні оволодіють прийомами застосування зброї в бою (удари прикладом, уколи багнетом). Завданням цих занять є навчання учнів прийомам захисту зброєю та обеззброювання противника в оборонному бою.

Пересування навчальних підрозділів до місць занять під час вивчення інших розділів навчальної програми, у ході занять та під час повернення з них супроводжується фізичним тренуванням учнів.

Змістове наповнення теми «Прикладні фізичні вправи та елементи видів спорту (національні бойові мистецтва, гирьовий спорт, атлетична гімнастика)» вчитель може формувати самостійно із фізичних вправ, спрямованих на розвиток основних фізичних якостей учнів або з елементів зазначених видів спорту.

На опанування елементів теми можливо відведення приблизно однакової кількості годин. Однак не виключається варіанти збільшення чи зменшення кількості годин на вивчення окремих видів рухової діяльності.

РОЗДІЛ 7. ОСНОВИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Розділ передбачає ознайомлення з нормативно-правовою базою цивільного захисту; розглядаються надзвичайні ситуації природного, техногенного, воєнного і соціально-політичного характеру, заходи і засоби захисту населення від надзвичайних ситуацій.

Особливості подання матеріалу

На заняттях учні вивчають способи захисту від зброї масового ураження, набувають первинних навичок у використанні засобів індивідуального захисту, спеціальної обробки, а також навчаються діям в умовах застосування зброї масового ураження та інших

надзвичайних ситуацій. Навички, які отримані на заняттях, вдосконалюються на заняттях з інших предметів навчання, особливо під час занять з тактичної підготовки.

З метою удосконалення умінь і навичок учнів як на планових заняттях, так і на польових заняттях з інших розділів предмета в обов'язковому порядку відпрацьовуються відповідні нормативи з основ цивільного захисту.

РОЗДІЛ 8. ОСНОВИ МЕДИЧНИХ ЗНАНЬ І ДОПОМОГИ

Розділ передбачає вивчення порядку надання домедичної допомоги пораненим, невідкладні дії та організаційні заходи, спрямовані на врятування та збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я, а також навчання практичним навичкам з рятування та збереження життя людини, яка перебуває у невідкладному стані, навчання користуванню індивідуальними засобами медичного захисту.

Особливості подання матеріалу

Головна увага на заняттях звертається на набуття учнями практичних навичок. Теоретичний матеріал повинний викладатися тільки в тому обсязі, який необхідний для свідомого виконання практичних прийомів.

Перевірка рівня знань, вмінь і навичок учнів здійснюється у ході навчальних занять, а також може уточнюватися під час занять з тактичної і вогневої підготовки.

Розділи програми для групи дівчат (юнаків, які за станом здоров'я, релігійними поглядами не вивчають основи військової справи) містять завдання навчання та особливості подання навчального матеріалу.

РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ МЕДИЧНИХ ЗНАНЬ І ДОПОМОГИ

У розділі викладається порядок надання домедичної допомоги пораненим як при ураженні звичайною зброєю, так і зброєю масового ураження, а також навчання користуванню індивідуальними засобами медичного захисту.

Особливості подання матеріалу

Головна увага на заняттях звертається на набуття учнями практичних навичок. Теоретичний матеріал повинний викладатися тільки в тому обсязі, який необхідний для свідомого виконання практичних прийомів.

Перевірка рівня знань, вмінь і навичок учнів здійснюється у ході навчальних занять.

РОЗДІЛ 2. ДОМЕДИЧНА ДОПОМОГА У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Основною метою навчання є підготовка учнів до надання домедичної допомоги постраждалим в умовах надзвичайних ситуацій мирного і воєнного часу. У розділі подається домедична допомога при отриманні механічних травм, радіаційних уражень та різноманітних отруєнь.

Особливості подання матеріалу

Практичні заняття з надання домедичної допомоги проводяться вчителем (викладачем) предмета за участю медичних працівників навчального закладу. Практичний показ прийомів і способів домедичної допомоги здійснюється особисто вчителем (викладачем), для чого використовуються муляжі та манекени, а також можуть залучатися учні.

Перевірка рівня знань, умінь і навичок учнів здійснюється у ході викладення навчального матеріалу, відпрацювання нормативів з домедичної допомоги у надзвичайних ситуаціях та під час занять у лікувально-оздоровчому закладі.

РОЗДІЛ 3. ОСНОВИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Тематичний зміст навчального матеріалу цього розділу відповідає розділу 6 програми для групи юнаків.

РОЗДІЛ 4. МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО ПРО ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ

У розділі розглядаються основні положення міжнародного гуманітарного права щодо захисту цивільного населення, природного середовища та установок і споруд, які мають небезпечні сили від наслідків збройних конфліктів. Розглядаються також засоби і методи ведення воєнних дій, що заборонені нормами міжнародного гуманітарного права.

Особливості подання матеріалу

Тематика занять для дівчат спрямована, насамперед, на вивчення застосування норм міжнародного гуманітарного права щодо захисту цивільного населення (осіб та об'єктів) у збройних конфліктах, ознайомлення із забороненими засобами і методами воєнних дій. Резервний час також може бути використаний для вивчення питань міжнародного правосуддя, етики проведення гуманітарних операцій, планування табору для людей, переміщених під час надзвичайних ситуацій.

Перевірка знань учнів здійснюється в ході засвоєння навчального матеріалу.

РОЗДІЛ 5. ДОМЕДИЧНА ДОПОМОГА В БОЙОВИХ УМОВАХ

У розділі розглядаються основні принципи надання домедичної допомоги в умовах бойових дій.

Особливості подання матеріалу

Головна увага на заняттях звертається на набуття учнями практичних навичок надання домедичної допомоги в бойових умовах. Переходити до відпрацьовування чергового прийому необхідно тільки після засвоєння попереднього.

Перевірка рівня знань, вмінь і навичок учнів здійснюється у ході навчальних занять.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН №1
вивчення предмета юнаками (дівчатами за їх власним бажанням)

№ з/п		Кількість годин на тиждень (1,5 год.)			Кількість годин на тиждень (2 год.)			З них на військово-польові заняття
		Разом.	1 рік (10 клас)	2 рік (11 клас)	Разом	1 рік (10 клас)	2 рік (11 клас)	
	Вступний урок	***1***	***1***	***-***	***1***	***1***	***-***	***-***
	Розділ 1. Збройні Сили України на сучасному етапі	***5***	***2***	***3***	***6***	***2***	***4***	***-***
1	Нормативно-правова база з військових питань. Історія розвитку українського війська	2	1	1	3	1	2	-
2	Основи міжнародного гуманітарного права	2	-	2	2	-	2	-
3	Військова присяга та військова символіка України	1	1	-	1	1	-	-
	Розділ ІІ. Статути Збройних сил України	***5***	***3***	***2***	***5***	***3***	***2***	***-***
1	Військовослужбовці та відносини між ними	1	1	-	1	1	-	-
2	Військова дисципліна	1	-	1	1	-	1	-
3	Розподіл часу й повсякденний порядок у підрозділах	2	2	-	2	2	-	-
4	Вартова служба	1	-	1	1	-	1	-
	Розділ ІІІ. Стройова підготовка	**8**	**4**	**4**	**10**	**5**	**5**	
1	Стройові прийоми і рух без зброї та зі зброєю	6	4	2	8	5	3	-
2	Строї відділення	2	-	2	2	-	2	-
	Розділ ІV. Вогнева підготовка	***23***	***10***	***9***	***30***	***15***	***11***	***4***
1	Стрілецька зброя та поводження з нею	6	4	2	10	7	3	-
2	Основи стрільби зі стрілецької зброї	2	1	1	3	2	1	-
3	Ведення вогню з місця по нерухомих цілях і цілях, що з’являються	13	5	4	15	6	5	4
4	Ручні осколкові гранати та поводження з ними	2	-	2	2	-	2	-
	Розділ V. Тактична підготовка	***26***	***11***	***4***	***36***	***16***	***9***	***11***
1	Основи загальновійськового бою	1	1	-	2	2	-	-
2	Дії солдата в бою	4	4	-	6	6	-	-

№ з/п		Кількість годин на тиждень (1,5 год.)			Кількість годин на тиждень (2 год.)			З них на військово-польові заняття
		Разом.	1 рік (10 клас)	2 рік (11 клас)	Разом	1 рік (10 клас)	2 рік (11 клас)	
3	Дії солдата в бою у складі бойових груп	4	2	2	7	3	4	-
4	Основи військової топографії	6	4	2	10	5	5	-
5	Дії солдата в бою у складі механізованого відділення	10	-	-	10	-	-	10
6	Озброєння та бойова техніка військової частини (підрозділу)	1	-	-	1	-	-	1
	Розділ VI. Прикладна фізична підготовка	***11***	***6***	***3***	***19***	***11***	***6***	***2***
1	Гімнастика	2	1	1	3	2	1	-
2	Прискорене пересування та подолання перешкод	3	1	-	3	1	-	2
3	Основи самозахисту	2	2	-	3	2	1	-
4	Прикладні фізичні вправи та елементи видів спорту (національні бойові мистецтва, гирьовий спорт, гімнастика атлетична)	4	2	2	10	6	4	-
	Розділ VII. Основи цивільного захисту	***11***	***6***	***5***	***14***	***7***	***7***	***-***
1	Нормативно-правова база цивільного захисту	1	1	-	1	1	-	-
2	Надзвичайні ситуації та загроза їх виникнення	2	2	-	2	2	-	-
3	Основні способи захисту населення в надзвичайних ситуаціях	5	2	3	7	3	4	-
4	Основи рятувальних та інших невідкладних робіт	3	1	2	4	1	3	-
	Розділ VIII. Основи медичних знань і допомоги	***13***	***7***	***5***	***16***	***8***	***7***	***1***
1	Смерть, ознаки клінічної та біологічної смерті, методи оживлення потерпілих	2	2	-	2	2	-	-
2	Надання домедичної допомоги при кровотечах, пораненнях, переломах та вивихах	3	2	1	4	2	2	-
3	Домедична допомога в умовах бойових дій	7	3	3	9	4	4	1
4	Психологічна підготовка до захисту Вітчизни	1	-	1	1	-	1	-
	Резерв часу	***4***	***3***	***1***	***5***	***2***	***3***	***-***

№ з/п		Кількість годин на тиждень (1,5 год.)			Кількість годин на тиждень (2 год.)			З них на військово-польові заняття
		Разом.	1 рік (10 клас)	2 рік (11 клас)	Разом	1 рік (10 клас)	2 рік (11 клас)	
	РАЗОМ	**105**	**52**	**35**	**140**	**70**	**52**	**18**

Орієнтовний план проведення навчально-польових занять (зборів)

№ з/п	Назва розділу (предмета)	Кількість годин	1 день	2 день	3 день
1	Тактична підготовка	11	6	5	
2	Вогнева підготовка	4			4
3	Основи медичних знань і допомоги	1			1
4	Прикладна фізична підготовка	2		1	1
	Всього:	**18**	**6**	**6**	**6**

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ
ТА ДЕРЖАВНІ ВИМОГИ ДО РІВНЯ
ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ

10 КЛАС, група юнаків (дівчат за їх власним бажанням)

Зміст навчального матеріалу	**Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів**
1	2
Вступний урок (1 година) Військово-патриотичне виховання – складова патріотичного виховання молоді. Поняття національної безпеки держави. Розвиток національних Збройних Сил та інших військових формувань України - необхідна умова забезпечення могутності української держави. Підготовка до захисту Вітчизни - обов'язок кожного громадянина. Зміст програми предмета «Захист Вітчизни», завдання кожного розділу, порядок проведення занять. Обов'язки та правила поведінки учнів на уроках.	**Учень (учениця):** **розуміє** роль і місце військово-патріотичного виховання у системі патріотичного виховання молоді; **характеризує** вимоги Конституції України щодо захисту Вітчизни, свої обов'язки у разі виникнення загрози суверенітету та територіальної цілісності України, поняття національної безпеки держави; **визначає** основні поняття з військової справи, основ цивільного захисту, психологічної та медико-санітарної підготовки; **виконує** правила поведінки на заняттях.
Розділ 1. Збройні Сили України на сучасному етапі. (2 години)	
Тема 1. Нормативно-правова база з військових питань. Історія розвитку українського війська (1 година)	
Структура воєнної організації держави та її керівництво. Воєнна доктрина України. Міжнародне військове співробітництво та участь збройних формувань України в миротворчих місіях ООН. Військове співробітництво України з Північноатлантичним блоком (НАТО), напрями розвитку взаємовідносин. Основні історичні етапи розвитку українського війська. Готовність Збройних Сил України до сучасних воєнних загроз та викликів	**характеризує:** історично-політичні умови формування Збройних Сил України; **називає:** головні напрямки політики Уряду України в галузі оборони і безпеки країни, основні історичні етапи розвитку українського війська, призначення, організаційну структуру, озброєння та тактику ведення бойових дій; **визначає:** основні положення Воєнної доктрини України щодо військової служби, основи міжнародного гуманітарного права; **розуміє:** завдання служби за контрактом, альтернативної та їх відмінності; доцільність військового співробітництва з метою досягнення безпеки країни; готовність Збройних Сил України до сучасних воєнних загроз та викликів.
Тема 3. Військова присяга та військова символіка України (1 година)	

Історія походження військової присяги, бойового прапора, військової символіки збройних формувань України. Військова присяга - клятва на вірність українському народові, її значення і порядок прийняття. Бойовий прапор військової частини – символ честі, доблесті і слави.	**характеризує**: військову присягу, її історію, порядок прийняття та значення, походження бойового прапора, військових відзнак та символіки України
Розділ ІІ. Статути Збройних сил України (3; 5 годин)	
Тема 1. Військовослужбовці та стосунки між ними. (1 година)	
Поняття про військові статути. Військові звання і знаки розрізнення. Начальники та підлеглі, старші та молодші, їх права і обов'язки. Дотримання військовослужбовцями статутних взаємовідносин. Правила військової ввічливості і поведінки військовослужбовців. Порядок звернення до начальників, віддання і виконання наказів.	**Учень (учениця):** **називає:** статути Збройних сил України, основні їх вимоги; **розуміє:** військові звання і знаки розрізнення; правила військової ввічливості й поведінки військовослужбовця як у військовій частині так і у громадських місцях; права й обов'язки військовослужбовця; **обґрунтовує:** поняття військова ввічливість, статутні, нестатутні відносини.
Тема 3. Розподіл часу й повсякденний порядок у підрозділах (2 години)	
Розподіл часу і повсякденний порядок. Розпорядок дня та його значення для виконання основних заходів повсякденної діяльності навчання й побуту особового складу підрозділів. Призначення, склад та озброєння добового наряду роти. Обов'язки днювального роти та його підлеглість. Обладнання та оснащення місця, де черговий днювальний виконує свої обов'язки. Вивчення дій днювального під час прибуття в роту прямих начальників, чергового частини, у випадку тривоги і пожежі. Дії днювального під час виносу майна з розташування роти. Дії днювального вільної зміни.	**Учень (учениця):** **характеризує:** розпорядок дня військової частини та його значення для виконання заходів повсякденної діяльності, побут особового складу підрозділів; призначення добового наряду роти; **знає:** основні положення внутрішньої служби; **розуміє:** обов'язки днювального роти, під час прибуття в роту прямих начальників, чергового частини, у випадку тривоги, пожежі, евакуації майна з розташування роти, а також під час порушень встановлених статутом правил відносин між військовослужбовцями, обов'язки днювального роти; **дотримується:** правил безпеки під час користування зброєю, застосовування засобів пожежогасіння;
Розділ ІІІ. Стройова підготовка (4; 5 годин)	
Тема 1. Стройові прийоми і рух без зброї та зі зброєю (4; 5 годин)	
Строї та їх елементи. Обов'язки військовослужбовця перед шикуванням і в строю. Попередня та виконавча команди. Виконання команд "Ставай",	**характеризує:** строї та їх елементи; **розуміє**: обов'язки солдата перед шикуванням і в строю; попередні та виконавчі команди;

"Рівняйсь", "Струнко", "Вільно". Стройове положення. Повороти на місці. Рух стройовим і похідним кроком. Повороти під час руху. Військове привітання на місці й під час руху.	**виконує:** команди які подаються в строю; рухається стройовим і похідним кроком; здійснює повороти на місці і під час руху; військове вітання на місці і під час руху.
Розділ IV. Вогнева підготовка (10; 15 годин)	
Тема 1. Стрілецька зброя та поводження з нею (4; 7 годин)	
Стрілецьке озброєння сучасної армії. Призначення, загальна будова та бойові властивості автомата. Послідовність неповного розбирання та складання автомата.	**Учень (учениця):** **характеризує**: бойові властивості та загальну будову автомата; **розбирає та складає** автомат.
Призначення і будова основних частин і механізмів автомата. Приладдя до автомата, порядок чищення, змащення і зберігання зброї. Тренування у неповному розбиранні та складання автомату.	**пояснює** принцип роботи автоматичної зброї; **розпізнає** основні частини автомата; **порівнює** основні характеристики сучасної стрілецької зброї; **обґрунтовує** особливості приготування до стрільби.
Підготовка автомата до стрільби. Можливі затримки і несправності під час стрільби і способи їх усунення. Спорядження магазину патронами і порядок зарядження автомата. Загальна будова пневматичної гвинтівки та її характеристика. Основи стрільби з пневматичної гвинтівки. Помилки при стрільбі з гвинтівки та їх усунення. Тренування у стрільбі з пневматичної гвинтівки.	**дотримується правил** безпеки при проведенні стрільби зі стрілецької зброї**;** **вміє** виготовлятись до стрільби лежачі
Тема 2. Основи стрільби зі стрілецької зброї (1; 2 години)	
Постріл і його періоди. Початкова швидкість кулі, її вплив на стрільбу. Відбій зброї і кут вильоту. Утворення траєкторії, прямий постріл, прикритий, уражувальний і мертвий простір та їх практичне значення.	**Учень (учениця):** **характеризує** основи внутрішньої та зовнішньої балістики; **обґрунтовує** поняття прямий постріл і прикритий, уражувальний і мертвий простір; **дотримується правил** безпеки під час проведення стрільби
Тема 3. Ведення вогню з місця по нерухомих цілях і цілях, що з'являються (5; 6 годин)	
Основні заходи безпеки при проведенні стрільб в тирі та на військовому стрільбищі. Організація і порядок проведення стрільби з пневматичної гвинтівки та автомата. Влучність стрільби. Вибір цілі, прицілу та точки прицілювання. Вивчення умов виконання вправ	**пояснює** матеріальну частину сучасної зброї та порядок її підготовки до стрільби; **обґрунтовує** основні правила стрільби; **виконує** вправи стрільб, передбачених програмою та нормативи з вогневої підготовки;

стрільби з пневматичної гвинтівки. Приготування до стрільби. Тренування в одноманітності прицілювання.	
Виконання вправи стрільби з пневматичної гвинтівки. Практичне тренування.	**дотримується правил** безпеки під час стрільби.
Розділ V. Тактична підготовка (11; 16 годин)	
Тема 1. Основи загальновійськового бою (1; 2 години)	
Поняття про бій. Характеристика загальновійськового бою. Види вогню та маневру, їх значення в бою. Обов'язки солдата в бою. Особиста зброя та екіпіровка солдата. Організаційна структура механізованого відділення, його озброєння та бойові можливості.	**характеризує** риси загальновійськового бою, види вогню та маневру, обов'язки солдата в бою, організаційну структуру механізованого відділення; **пояснює** необхідність якісної підготовки екіпіровки та особистої зброї солдата до ведення бойових дій; **вміє** припасовувати елементи екіпіровки.
Тема 2. Дії солдата в бою. (4; 6 годин).	
Способи пересування на полі бою під час дії у пішому порядку.	**Учень (учениця):** **характеризує** вогневу позицію в обороні, пояснює способи вивчення місцевості, способи боротьби з танками;
Поняття про вогневу позицію в обороні. Вимоги до вибору місця для ведення вогню і спостереження. Послідовність обладнання і маскування окопу для стрільби лежачи. Вибір місця для ведення спостереження. Способи вивчення місцевості, виявлення цілей та доповідь про їх знаходження. Способи боротьби з танками за допомогою ручних гранат та інших засобів озброєння механізованого відділення. Основні види інженерних загороджень. Способи застосування (встановлення) мінно-вибухових загороджень та її демаскуючих ознак, порядок їх подолання.	**називає** вимоги до організації місця для ведення вогню і спостереження, види інженерних загороджень та їх демаскуючі ознаки**;** способи пересування на полі бою; знає, як вибирати вогневу позицію та обладнувати її, вести спостереження у заданому секторі, визначати розташування цілей відносно орієнтирів, доповідати про результати спостереження; **дотримується** при цьому правил безпеки; **виконує** другу вправу з метання ручної кумулятивної гранати
Тема 3. Дії солдата в бою у складі бойових груп. (2; 3 години).	
Завдання, прийоми і способи дій солдата на полі бою у складі бойової групи. Склад бойової групи (двійки, трійки). Розподіл обов'язків між військовослужбовцями та їх взаємодія у бойовій групі. Порядок дій у складі бойових груп.	**Учень (учениця):** **називає** обов'язки солдата в бою у складі бойової групи; **виконує** способи пересування на полі бою, **оволодіває** прийомами і способами знищення противника в бою у складі бойової групи; **знає** особливості дій солдата у складі

	бойових груп.
Тема 4. Основи військової топографії (4; 5 години)	
Військова топографія, її зміст і особливості. Основні елементи топографічної карти. Умовні знаки топографічних карт. Масштабний ряд топографічних карт. Види масштабів. Визначення відстаней за топографічною картою. Визначення за топографічною картою географічних і прямокутних координат.	**Учень (учениця):** **характеризує** поняття військової топографії, її зміст і особливості; **має уявлення** про умовні знаки топографічних карт, як користуватися топографічними картами; **пояснює** основні елементи топографічних карт; **визначає** масштаб топографічної карти; відстані, географічні і прямокутні координати за топографічною картою; **обґрунтовує** необхідність знання основ топографії для виконання бойового завдання; **вміє** користуватись топографічною картою; розпізнавати умовні знаки топографічних карт на місцевості
Розділ IV. Прикладна фізична підготовка (6; 11 годин)	
Тема 1. Гімнастика (1; 2 години)	
Комплексні вправи. Розучування і тренування комплексу вільних вправ, комплексної силової вправи і вправи на спритність. Вправи на перекладині і брусах. Вправи на удосконалення положення «наскок» і «зіскок». Вправи для розвитку сили: підтягування на перекладині, згинання та розгинання рук в упорі на паралельних брусах	**Учень (учениця):** **виконує** комплексні вправи та вправи на паралельних брусах; **дотримується** правил безпеки під час занять з прикладної фізичної підготовки
Тема 2. Прискорене пересування та подолання перешкод. (1 година)	
Біг. Техніка бігу на короткі та середні дистанції. Біг по пересіченій місцевості (до 1500 м –). Подолання окремих перешкод. Ознайомлення з елементами єдиної смуги перешкод.	**характеризує особливості**: бігу, подолання горизонтальних і вертикальних перешкод; **розучує** техніку бігу на будь-якій місцевості на короткі та середні дистанції; **долає** перешкоди різними способами; **виявляє** витривалість під час подолання смуги перешкод.
Тема 3. Основи самозахисту (2 години)	
Розучування і тренування вправ без зброї: стійки, рухи вперед та назад, удари рукою на місці та русі Захист від ударів рукою та ногою.	**пояснює** вправи і прийоми самозахисту із зброєю та без зброї; **координує** свої рухи та захищається в залежності від обставин; **дотримується правил** безпечної поведінки

Розучування і тренування прийомів без зброї: прийоми самострахування, захвати та звільнення від них, больові прийоми.	під час опрацювання вправ і прийомів самозахисту;
Тема 4. Прикладні фізичні вправи та елементи видів спорту (національні бойові мистецтва, гирьовий спорт, атлетична гімнастика) (2; 6 годин)	
Виникнення національних бойових мистецтв. Особливості бойової техніки «Хортинг» та «Рукопаш – Гопак». Техніка нанесення ударів рукою та ногою. Порядок застосування в бойових ситуаціях. Спеціально-допоміжні вправи з гирями вагою 8 кг. Ривок гирі вагою 8 кг. Комплекси вправ з атлетизму без обтяжень	**Учень (учениця):** **характеризує:** вплив занять з вагою власного тіла та з обтяженнями на організм школяра; фізичні якості, що розвиваються під час занять з вагою власного тіла та на заняттях з обтяженнями; **пояснює** необхідність виникнення та застосування національних бойових мистецтв; **виконує** прийоми нанесення ударів за технікою «Хортинг» та «Рукопаш – Гопак»; спеціально-допоміжні вправи з гирями вагою 8 кг; ривок гирі вагою 8 кг; вправи без обтяжень з атлетизму; **знає** як застосовувати прийоми в бойових ситуаціях **д о т р и м у є т ь с я** правил техніки безпеки під час занять.
Розділ VII. Основи цивільного захисту (6; 7 годин)	
Тема 1. Нормативно-правова база цивільного захисту (1 година)	
Нормативно-правова база цивільного захисту України. Організаційна структура цивільного захисту України. Обов'язки учнів щодо вивчення основ цивільного захисту.	**називає** основні положення нормативно-правової бази цивільного захисту та міжнародні розпізнавальні знаки; **пояснює** важливість знань основ цивільного захисту.
Тема 2. Надзвичайні ситуації та загроза їх виникнення (2 години)	
Надзвичайні ситуації воєнного характеру від дії зброї масового ураження: ядерна, хімічна та біологічна зброя. Особливості уражаючої дії.	**Учень (учениця):** **характеризує** причини виникнення надзвичайних ситуацій, їх вплив на довкілля та безпеку життєдіяльності людини, сучасні звичайні засоби ураження та ураження від дії

Сучасні звичайні засоби ураження. Осколкові, кулькові та фугасні боєприпаси. Вибухонебезпечні предмети та правила поводження з ними. Запалювальна та високоточна зброя, заходи та засоби захисту від неї. Прилади радіаційної розвідки. Їх класифікація,призначення,принцип дії та порядок використання Надзвичайні ситуації соціально – політичного характеру. Сучасний тероризм, як загроза людству XXI століття. Заходи, щодо попередження надзвичайних ситуацій терористичного походження.	ядерної, хімічної та біологічної зброї; **оцінює** обстановку в надзвичайних ситуаціях та визначає заходи, щодо попередження надзвичайних ситуацій терористичного походження; **наводить** приклади виникнення надзвичайних ситуацій на Україні та за її межами; **пояснює** негативний вплив надзвичайних ситуацій на довкілля та життєдіяльність людини; **дотримується правил** безпечної поведінки при виникненні надзвичайних ситуацій, з вибухонебезпечними предметами.
Тема 3. Основні способи захисту населення в надзвичайних ситуаціях (2; 3 годин)	
Поняття про надзвичайну ситуацію. Надзвичайні ситуації природного, техногенного та соціально – політичного характеру. Сигнали і порядок оповіщення про загрозу виникнення надзвичайних ситуацій. Повідомлення населення попереджувальним сигналом „Увага всім!”. Дії населення по сигналам оповіщення. Засоби індивідуального захисту органів дихання, їх призначення, будова, підбір та правила використання. Правила виготовлення найпростіших засобів захисту органів дихання та порядок їх використання.	**Учень (учениця):** **характеризує** основні способи захисту населення в надзвичайних ситуаціях, призначення та будову основних засобів індивідуального захисту органів дихання та шкіри, сигнали і порядок оповіщення населення про виникнення надзвичайних ситуацій і порядок дій при цьому, способи проведення евакуації населення; **вміє користуватися** основними засобами індивідуального захисту органів дихання та шкіри.
Ізолюючі засоби індивідуального захисту шкіри. Загальновійськовий захисний комплект (ЗЗК). Його призначення, склад, правила використання.	**виготовляє** найпростіші засоби захисту органів дихання та шкіри; **пояснює** правила безпеки під час захисту населення в надзвичайних ситуаціях.
Тема 4. Основи рятувальних та інших невідкладних робіт (1 година)	
Рятувальні та інші невідкладні роботи у надзвичайних ситуаціях. Мета, види і обсяги рятувальних та інших невідкладних робіт. Сили і засоби ведення рятувальних та інших невідкладних робіт в районах стихійного лиха, аварії й осередку ураження. **Організація та проведення**	**Учень (учениця):** **характеризує** порядок проведення рятувальних та інших невідкладних робіт; **проводить** часткову санітарну обробку обмундирування та тіла; **дотримується** правил особистої гігієни в умовах радіаційного, хімічного та біологічного зараження; **володіє** знаннями про основні заходи по

рятувальних робіт в осередку ураження. *Завдання та зміст рятувальних і невідкладних аварійно-рятувальних робіт.* Прийоми і способи виконання рятувальних робіт. Заходи безпеки. Особиста гігієна в умовах радіаційного, хімічного та біологічного зараження. **Заходи по ліквідації наслідків зараження.** Санітарна обробка людей. Заходи санітарної обробки та порядок їх проведення. ***Знезаражування території та об'єктів у формі дезактивації, дегазації і дезінфекції, порядок та способи проведення.***	ліквідації наслідків зброї масового ураження; **уявляє** *масштаби рятувальних робіт в осередках ураження;* ***знає порядок та способи проведення санітарної обробки і знезаражування території та об'єктів.***
Розділ VIII. Основи медичних знань і допомоги (7; 8 годин)	
Тема 1. Смерть, ознаки клінічної та біологічної смерті, методи оживлення потерпілих (2 години)	
Загальні уявлення про смерть – характеристика клінічної та біологічної смерті. Орієнтуючі вірогідні та підозрілі ознаки смерті. Поняття про реанімацію (оживлення). Основні правила та порядок проведення реанімації. Звільнення дихальних шляхів від сторонніх предметів – западання язика, нижньої щелепи, слизу, води тощо. Штучне дихання – його різновиди, методика та техніка проведення штучної вентиляції легенів. Непрямий масаж серця, як спосіб відновлення діяльності серцево-судинної системи, методика його виконання. Техніка проведення реанімаційних заходів одним та двома рятівниками.	**Учень (учениця):** **називає** ознаки клінічної та біологічної смерті, характеризує орієнтуючі вірогідні та підозрілі ознаки смерті; **вміє:** робити штучне дихання та непрямий масаж серця; проводити штучну вентиляцію легенів, непрямий масаж серця; **пояснює** техніку проведення та **дотримується правил** безпеки під час реанімаційних заходів.
Тема 2. Надання домедичної допомоги при кровотечах, пораненнях, переломах та вивихах (2 години)	
Поняття про рану. Класифікація ран. Види кровотечі, їх класифікація. Домедична допомога при внутрішній та зовнішній кровотечах та проникаючих пораненнях грудей і живота.	**характеризує:** рани, види кровотечі, правила надання домедичної допомоги при кровотечі, проникаючих пораненнях грудей і живота;

Техніка накладання пов'язок на голову, передпліччя, ліктьовий та плечовий суглоби, колінний та гомілковостопний суглоби. Техніка накладання кровоспинного джгута і закрутки на стегно і плече. Техніка стискання судин для зупинки кровотеч в типових місцях. Дії рятівника при травматичній ампутації кінцівки.	**вміє** користуватися шприц-тюбиком; **виконує** накладання пов'язки, кровоспинного джгута та закрутки; **може** транспортувати потерпілих при різноманітних ушкодженнях та пораненнях; **дотримується правил** безпеки під час надання домедичної допомоги при кровотечах та пораненнях.
Тема 3. Домедична допомога в умовах бойових дій (3; 4 години).	
Основні принципи надання домедичної допомоги в умовах бойових дій.	**Учень (учениця):** **знає** принципи надання домедичної допомоги в умовах бойових дій.
Тема. 3.1. Надання домедичної допомоги в секторі обстрілу (1; 2 години)	
Загальні положення. Переведення пораненого в положення на боці (животі). Зупинка кровотечі з ран шиї, тулуба, кінцівок.	**Учень (учениця):** **вміє** переводити пораненого в положення на боці (животі); **володіє** навичками зупинки кровотечі з ран шиї, тулуба, кінцівок.
Тема 3.2. Транспортування (переміщення) пораненого в сектор укриття (1 година).	
Транспортування однією особою в положенні лежачи та стоячи.	**Учень (учениця):** **вміє** проводити транспортування однією особою в положенні лежачи (стоячи).
Тема 3.3. Надання допомоги в секторі укриття (1 година).	
Первинний огляд пораненого, визначення ознак життя. Проведення серцево-легеневої реанімації. Переведення в стабільне положення. Накладання пов'язки на грудну клітку, голову, живіт. Накладання джгута на кінцівки.	**Учень (учениця):** **виконує** алгоритм первинного огляду пораненого, проведення серцево-легеневої реанімації; **визначає** ознаки життя; **вміє** накладати пов'язки на грудну клітку, голову, живіт, джгут на кінцівки.

11 КЛАС, група юнаків (дівчат за їх власним бажанням)

Зміст навчального матеріалу	**Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів**
1	**2**
Розділ 1. Збройні Сили України на сучасному етапі. (3; 4 години)	
Тема 1. Нормативно-правова база з військових питань. Історія розвитку українського війська (1; 2 години)	

Основні історичні періоди військового мистецтва українського народу, їх значення для розбудови сучасних ЗСУ.	**Учень (учениця):** **називає** основні історичні періоди військового мистецтва українського народу, їх значення для розбудови сучасних Збройних Сил; **наводить** приклади визначних воєнних подій, переможних битв українського війська; **розуміє** значення військової могутності держави у сучасному світі;
Тема 2. Основи міжнародного гуманітарного права (2 години)	
Об'єктивна необхідність урегулювання ведення бойових дій за допомогою міжнародного гуманітарного права. Особливості ведення воєнних дій з врахуванням норм МГП. Заборонені засоби та методи ведення воєнних дій. Правила застосування норм МГП щодо розпізнавання осіб та об'єктів. Міжнародний правовий захист жертв війни та цивільних об'єктів. Захист дітей та жінок в МГП. Запобігання порушення норм МГП.	**знає**: - основні поняття та терміни міжнародного гуманітарного права; - правила поведінки солдата в бою; - міжнародні розпізнавальні знаки; - принципи діяльності під час проведення гуманітарних операцій; **вміє** розпізнавати особи та об'єкти які знаходяться під захистом МГП; **розуміє:** особливості ведення воєнних дій з врахуванням норм МГП; механізм та види юридичної відповідальності за порушення норм МГП;. **обґрунтовує** участь України в миротворчих операціях; **характеризує** заборонені методи та засоби ведення воєнних дій.
Розділ ІІ. Статути Збройних сил України (1 година)	
Тема 2. Військова дисципліна (1 година)	
Військова дисципліна, її суть і значення. Обов'язки військовослужбовців з дотримання військової дисципліни. Заохочення та стягнення, що накладають на солдат (матросів), сержантів (старшин).	**характеризує:** поняття щодо суті і значення військової дисципліни; **пояснює:** обов'язки військовослужбовців з дотримання військової дисципліни; заохочення та стягнення, що накладаються на солдат (матросів), сержантів (старшин);
Тема 4. Вартова служба (1 година)	
Розподіл часу і повсякденний порядок. Розпорядок дня та його значення для виконання основних заходів повсякденної діяльності навчання й побуту особового складу підрозділів.	**Учень (учениця):** **характеризує:** розпорядок дня військової частини та його значення для виконання заходів повсякденної діяльності, побут особового складу підрозділів; призначення добового наряду роти.
Розділ ІІІ. Стройова підготовка (4; 5 годин)	
Тема 1. Стройові прийоми і рух без зброї та зі зброєю (2; 3 години)	
Вихід зі строю. Підхід до начальника. Повернення до строю.	**Учень (учениця):** **називає:** строї та їх елементи;

Тренування у виконанні стройових прийомів і руху без зброї. Стройове положення з автоматом. Виконання прийомів: "Ремінь послабити (підтягти)", "Автомат на груди", "На ремінь", "Зброю за спину", "Покласти зброю", "До зброї", "За зброю".	**розуміє**: обов'язки солдата перед шикуванням і в строю; попередні та виконавчі команди; **виконує:** команди які подаються в строю; вихід із строю та повернення до нього; підхід до начальника та відхід від нього, стройові прийоми зі зброєю: „Ремінь послабити (підтягнути)", „Автомат на груди", „На ремінь", „Зброю за спину", „Покласти зброю", „До зброї", „За зброю"; **дотримується** правил безпеки при діях зі зброєю.
Тема 4. Строї відділення (2 години)	
Шикування відділення в розгорнутий і похідний строї. Розмикання і змикання відділення. Перешикування відділення з однієї шеренги у дві і навпаки, з розгорнутого строю в похідний. Рух відділення стройовим і похідним кроком. Перешикування відділення під час руху з колони по одному в колону по два і навпаки. Військове вітання відділення на місці і під час руху. Відповіді відділення на привітання та поздоровлення.	**називає:** строї відділення; **вміє діяти:** у складі відділення під час шикування в розгорнутий і похідний строї, розмикання та змикання, перешикування на місці та під час руху; **рухається** у складі відділення стройовим та похідним кроком, **віддає** військове привітання, **відповідає** на привітання та поздоровлення;
Розділ IV. Вогнева підготовка (9; 11 годин)	
Тема1. Стрілецька зброя та поводження з нею (2; 3 години)	
Прийоми стрільби (вогневі тренування). Положення автоматника під час стрільби з місця і в русі в пішому порядку. Вибір і зайняття місця для стрільби. Прийоми стрільби з автомата під час приготування до стрільби, проведення і припинення стрільби. Тренування у приготуванні до стрільби.	**Учень (учениця):** **знає** прийоми і правила стрільби із стрілецької зброї; **виконує** прийоми стрільби із стрілецької зброї;
Тема 2. Основи стрільби зі стрілецької зброї (1 година)	
Правила стрільби. Спостереження за полем бою, вибір цілі для обстрілу. Призначення вихідних установок (вибір прицілу і точки прицілювання). Вибір моменту для відкриття вогню. Ведення вогню, спостереження за його результатами. Коректування стрільби.	**вміє** призначати вихідні дані для стрільби та розуміє коректуру стрільби.

Тема 3. Ведення вогню з місця по нерухомих цілях і цілях, що з'являються (4; 5 годин)	
Тренування у одноманітності прицілювання, вирішення завдань на визначення прицілу і точки прицілювання. Виконання вправи стрільби з пневматичної гвинтівки. Удосконалення знань з будови автомата.	**Учень (учениця):** **обґрунтовує** основні правила стрільби; **виконує** вправи стрільб, передбачені програмою та нормативи з вогневої підготовки; **дотримується правил** безпеки під час стрільби.
Тема 4. Ручні осколкові гранати та поводження з ними (2 години)	
Призначення, бойові властивості, загальна будова і принцип дії ручних гранат. Порядок огляду і підготовки гранат до метання. Заходи безпеки під час поводження з ручними гранатами. Вивчення прийомів і правил метання ручних гранат. Виконання першої вправи з метання ручних гранат.	**характеризує** загальну будову і принцип дії ручних осколкових гранат; **розпізнає** імітаційні та бойові гранати; **володіє** технікою метання гранати; **дотримується правил** безпеки при метанні гранат; **виконує** першу вправу з метання ручних гранат
Розділ V. Тактична підготовка (4; 9 годин)	
Тема 3. Дії солдата в бою у складі бойових груп (2; 4 годин)	
Способи пересування на полі бою під час дії у пішому порядку. Порядок дій у складі бойових груп. Поняття про вогневу позицію в обороні. Вимоги до вибору місця для ведення вогню і спостереження. Послідовність обладнання і маскування окопу для стрільби лежачи. Вибір місця для ведення спостереження. Способи вивчення місцевості, виявлення цілей та доповідь про їх знаходження. Способи боротьби з танками за допомогою ручних гранат та інших засобів озброєння механізованого відділення. Основні види інженерних загороджень. Способи застосування (встановлення) мінно-вибухових загороджень та її демаскуючих ознак, порядок їх подолання.	**характеризує** вогневу позицію в обороні, пояснює способи вивчення місцевості, способи боротьби з танками; **називає** вимоги до організації місця для ведення вогню і спостереження, види інженерних загороджень та їх демаскуючі ознаки**;** способи пересування на полі бою; знає, як вибирати вогневу позицію та обладнувати її, вести спостереження у заданому секторі, визначати розташування цілей відносно орієнтирів, доповідати про результати спостереження; **дотримується** при цьому правил безпеки; **виконує** другу вправу з метання ручної кумулятивної гранати
Тема 4. Основи військової топографії (2; 5 годин)	
Суть орієнтування на місцевості. Визначення сторін горизонту за компасом, годинником та сонцем, зірками, місцевими предметами.	**Учень (учениця):** **характеризує** поняття орієнтування на місцевості; **має уявлення** про визначення сторін

Азимут магнітний і його визначення. Визначення азимута на місцевий предмет і напрямку руху за азимутом. Складання опису місцевості. Спосіб горизонталей як основний спосіб зображення рельєфу на топографічних картах. Висота перерізу рельєфу. Визначення абсолютних і відносних висот за топографічною картою. Визначення зон видимості.	горизонту за компасом, годинником та сонцем, зірками, місцевими предметами; **пояснює** порядок орієнтування на місцевості, рух за азимутом та яким чином здійснюється обхід перешкод; **визначає** відстані на місцевості за топографічною картою, сторони горизонту та азимут за предметами на місцевості; визначає абсолютні і відносні висоти та зони видимості; складає опис місцевості; **обґрунтовує** необхідність знання основ топографії для виконання бойового завдання; **вміє** користуватись та рухатись на місцевості за компасом і топографічною картою, навігатором.
***Розділ VI. Прикладна фізична підготовка* (*3; 6 годин*)**	
Тема 1. Гімнастика (1 година)	
Комплексні вправи. Розучування і тренування комплексу вільних вправ, комплексної силової вправи і вправи на спритність. Вправи на перекладині і брусах. Вправи на удосконалення положення «наскок» і «зіскок». Вправи для розвитку сили: підтягування на перекладині, згинання та розгинання рук в упорі на паралельних брусах	**Учень (учениця):** **виконує** комплексні вправи та вправи на паралельних брусах; **дотримується** правил безпеки під час занять з прикладної фізичної підготовки
Тема 3. Основи самозахисту (0; 1 година)	
Розучування і тренування прийомів зі зброєю: підготовка до бою, укол багнетом (ножем) та захист від нападу, удар навідліг палкою (ножем) та захист від нападу, удар ножем знизу та захист від нападу, захист від погрози пістолетом.	**виконує** прийоми нанесення ударів руками та захист від них; **вміє** наносити удари штик-ножем та порядок захисту від них; знає порядок захисту від погрози пістолетом.
Тема 4. Прикладні фізичні вправи та елементів видів спорту (основи самозахисту, національні бойові мистецтва, гирьовий спорт, атлетична гімнастика) (2; 4 години)	
Особливості бойової техніки «Хортинг» та «Рукопаш – Гопак». Техніка нанесення ударів рукою та ногою. Порядок застосування в бойових ситуаціях.	**Учень (учениця):** **виконує** прийоми нанесення ударів за технікою «Хортинг» та «Рукопаш – Гопак»; **знає** як застосовувати прийоми в бойових ситуаціях;
Розучування і тренування вправ без зброї: стійки, рухи вперед та назад,	**пояснює** вправи і прийоми самозахисту із зброєю та без зброї;

удари рукою на місці та русі Захист від ударів рукою та ногою. Розучування і тренування прийомів без зброї: прийоми самострахування, захвати та звільнення від них, больові прийоми.	**координує** свої рухи та захищається в залежності від обставин; **дотримується правил** безпечної поведінки під час опрацювання вправ і прийомів самозахисту;
Розучування і тренування прийомів зі зброєю: підготовка до бою, укол багнетом (ножем) та захист від нападу, удар навідліг палкою (ножем) та захист від нападу, удар ножем знизу та захист від нападу, захист від погрози пістолетом.	**виконує** прийоми нанесення ударів руками та захист від них; **вміє** наносити удари штик-ножем та порядок захисту від них; знає порядок захисту від погрози пістолетом.
Спеціально-допоміжні вправи з гирями вагою до 16 кг. Комплекси вправ з атлетизму з обтяженням і без обтяжень	**характеризує:** вплив занять з вагою власного тіла та з обтяженнями на організм школяра; **виконує** вправи з вагою власного тіла та з обтяженнями
Розділ УІІ. Основи цивільного захисту (5; 7 годин)	
Тема 3. Основні способи захисту населення в надзвичайних ситуаціях (3; 4 годин)	
Медичні засоби індивідуального захисту. Аптечка індивідуальна медичного захисту її склад та порядок використання. Індивідуальний протихімічний пакет та його склад. Порядок обробки шкіри, одягу, взуття. Пакет перев'язувальний індивідуальний та порядок його використання. Інженерні споруди, призначені для укриття і тимчасового захисту людей, їх класифікація, обладнання та порядок використання.	**Учень (учениця):** **класифікує** обладнання та пояснює порядок використання інженерних споруд для захисту населення; **характеризує** основні способи захисту населення в надзвичайних ситуаціях, способи проведення евакуації населення; **вміє користуватися** медичними засобами захисту (аптечка індивідуальна, індивідуальний протихімічний пакет (ІПП), пакет перев'язувальний індивідуальний(ППІ); **пояснює** правила безпеки під час захисту населення в надзвичайних ситуаціях, **характеризує** способи проведення евакуації населення; **виконує** алгоритм підготовки населення до евакуаційних заходів та розміщення населення.
Евакуаційні заходи. Поняття про евакуацію та її види. Принципи і способи здійснення евакуації населення. Підготовка та проведення евакуації населення з небезпечних районів. Порядок розміщення евакуйованого населення у безпечних районах. Організація польового табору.	
Тема 4. Основи рятувальних та інших невідкладних робіт (2; 3 години)	

Характерні види рятувальних робіт. Організація і проведення рятувальних та інших невідкладних робіт на промислових об'єктах та в осередках ураження. Поняття про дегазацію, дезактивацію та дезінфекцію. Порядок та способи їх проведення. Особиста гігієна в умовах радіаційного, хімічного та біологічного зараження. Знезаражуючі речовини і розчини. Санітарна обробка. Порядок та способи проведення.	**Учень (учениця):** **характеризує** порядок проведення рятувальних та інших невідкладних робіт; **пояснює** порядок та способи проведення спеціальної обробки; **проводить** часткову обробку стрілецької зброї, обмундирування та тіла; **дотримується** правил особистої гігієни в умовах радіаційного, хімічного та біологічного зараження; **вміє** користуватися приладами дегазації та дезинфікації
Розділ VIII. Основи медичних знань і допомоги (5; 7 годин)	
Тема 2. Надання домедичної допомоги при кровотечах, пораненнях, переломах та вивихах (1; 2 години)	
Поняття про переломи кісток і їх ознаки. Види переломів. Табельні та підручні засоби іммобілізації. Накладання шин з підручного матеріалу при переломах плеча, передпліччя, стегна, гомілки.	**виконує** накладання шини з підручних матеріалів;
Правила користування шприц-тюбиком. Правила транспортування потерпілих при різноманітних ушкодженнях та пораненнях**.**	**може** транспортувати потерпілих при різноманітних ушкодженнях; **дотримується правил** безпеки під час надання домедичної допомоги при переломах та вивихах.
Тема 3. Домедична допомога в умовах бойових дій (3; 4 година).	
Тема 3.1. Надання домедичної допомоги в секторі обстрілу (1; 2 години).	
Зупинка кровотечі з ран верхньої та нижньої кінцівки кінцівок (взаємодопомога). Зупинка кровотечі за допомогою спеціальних джгутів (самодопомога).	**Учень (учениця):** **вміє** проводити зупинку кровотечі з ран верхньої та нижньої кінцівки кінцівок; **володіє** навичками зупинки кровотечі з ран шиї, тулуба, кінцівок, за допомогою спеціальних джгутів.
Тема 3.2. Транспортування (переміщення) пораненого в сектор укриття (1 година).	
Транспортування двома особами в положенні лежачи та стоячи.	**Учень (учениця):** **вміє** проводити транспортування в положенні лежачи (стоячи), двома особами.
Тема 3.3. Надання допомоги в секторі укриття (1; 2 години).	
Зупинка кровотечі з рани тулуба за допомогою гемостатичних засобів (само- та взаємодопомога). Зупинка кровотечі з рани кінцівки за допомогою спеціальних перев‘язувальних пакетів (само- та взаємодопомога). Введення знеболювальних засобів за допомогою шприца-тюбика.	**Учень (учениця):** **вміє** вводити знеболювальних засобів за допомогою шприца-тюбика; **володіє** навичками зупинки кровотечі з рани тулуба за допомогою гемостатичних засобів та кровотечі з рани кінцівки за допомогою спеціальних перев‘язувальних пакетів.

Тема 4. Психологічна підготовка до захисту Вітчизни (1 години)	
Поняття про психіку військово-службовця. Фактори, що обумовлюють напруження психічної діяльності. Психологічна готовність до їх усунення.	**характеризує** фактори, що обумовлюють напруження психічної діяльності***;*** **називає** способи зняття психологічної напруги.
Поняття психологічної війни. Види впливу та специфіка психологічних операцій у ході бойових дій. Форми та методи психологічної війни. Психологічний вплив через засоби масової інформації.	**характеризує** основні риси психологічної війни; **знає** порядок психологічного впливу через засоби масової інформації, форми та методи психологічної війни; **розуміє** специфіку ведення психологічних операцій у ході бойових дій.

НАВЧАЛЬНО-ПОЛЬОВІ ЗБОРИ

Зміст навчального матеріалу	**Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів**
1	2
Розділ IV. Вогнева підготовка (4 годин)	
Тренування у одноманітності прицілювання, вирішення завдань на визначення прицілу і точки прицілювання. Виконання початкової вправи стрільби з автоматичної зброї. Удосконалення знань з будови автомата.	**Учень (учениця):** **обґрунтовує** основні правила стрільби; **виконує** вправи стрільб, передбачених програмою, нормативи з вогневої підготовки (№ 1, 2, 3, 4, 5) та початкову вправу стрільби з автомата бойовими патронами; **дотримується правил** безпеки під час стрільби.
Розділ V. Тактична підготовка (11 години)	
Тема 4. Дії солдата в бою у складі механізованого відділення (10 годин)	
Завдання та озброєння механізованого відділення Дії солдата в обороні. Вибір вогневої позиції, її інженерне обладнання та маскування. Ведення спостереження. Дії з початком вогневої підготовки, відбиття атаки танків і піхоти.	**знає** завдання та озброєння механізованого відділення; **характеризує** дії механізованого відділення в обороні, наступі та в розвідувальному дозорі; дії солдат із початком вогневої підготовки в обороні, під час застосування зброї масового ураження;

Способи боротьби з авіацією противника. Дії під час застосування зброї масового ураження. Дії солдата у наступі. Похідний і бойовий порядок механізованого відділення. Висування на рубіж атаки, атака з подоланням мінно - вибухових та інших інженерних перешкод. Подолання ділянки місцевості з радіоактивним зараженням. Поняття про дії розвідувального дозору. Дії дозорних під час огляду місцевості та місцевих предметів, загороджень, мостів, різних перешкод. Дії в засаді.	**володіє** способами подолання місцевості з уражувальними факторами, з мінно-вибуховими загородженнями, дотримується при цьому правил безпеки; **виконує** дії по обладнанню та маскуванню вогневої позиції, веденню спостереження, у пересуванні на місцевості у складі підрозділу, огляду місцевості та місцевих предметів
Тема 5. Озброєння та бойова техніка військової частини (підрозділу) (1 година)	
Ознайомлення з озброєнням та бойовою технікою військової частини (підрозділом), їх призначення, тактико-технічна характеристика. Демонстрація озброєння та бойової техніки в дії. *- при неможливості проводити урок у військовій частині, проходить ознайомлення з роботою призовного пункту у РВК або здійснюється відвідування місць бойової слави.	**характеризує** озброєння та бойову техніку військової частини; **пояснює** основи повсякденної життєдіяльності підрозділу (частини).
Розділ VI. Прикладна фізична підготовка	
Тема 2. Прискорене пересування та подолання перешкод (2 години)	
Біг по пересіченій місцевості (до 1500 м). Подолання єдиної смуги перешкод.	**характеризує особливості**: бігу, подолання горизонтальних і вертикальних перешкод; **долає** перешкоди різними способами; **виявляє** витривалість під час бігу по пересіченій місцевості та подоланні смуги перешкод.
Розділ VIII. Основи медичних знань і допомоги (1 година)	
Зупинка кровотечі з ран шиї, тулуба, кінцівок в умовах бойових дій. Транспортування пораненого одною та двома особами в положенні лежачи та стоячи.	**Учень (учениця):** **вміє** проводити зупинку кровотечі з ран верхньої та нижньої кінцівки кінцівок в умовах бойових дій; проводити транспортування в положенні лежачи (стоячи), двома особами **володіє** навичками зупинки кровотечі з ран шиї, тулуба, кінцівок.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН № 2
вивчення предмета дівчатами (юнаками, які за станом здоров'я, релігійними поглядами не вивчають основи військової справи)
1 рік (10 клас), 2 рік (11 клас)

Розділ, тема	**К-сть годин на тиждень (1,5 год.)**			**К-сть годин на тиждень (2 год.)**			**З них на заняття у лікувальні оздоровчому закладі**
	Разом	**1 рік (10 клас)**	**2 рік (11 клас)**	**Разом**	**1 рік (10 клас)**	**2 рік (11 клас)**	
Вступний урок	1	1	-	1	1	-	-
Розділ І. Основи медичних знань і допомоги.	34	34	-	45	45	-	8
Тема 1.1. Основи законодавства України щодо охорони здоров'я людини	1	1	-	2	2	-	-
Тема 1.2. Медична допомога при порушенні здоров'я людини	2	2	-	3	3	-	4
Тема 1.3. Ліки та засоби домедичної допомоги	3	3	-	4	4	-	-
Тема 14. Вплив уражаючих факторів надзвичайних ситуацій на людину	1	1	-	2	2	-	-
Тема 1.5. Поняття про травму. Травми основних системи організму людини систем та їх наслідки. Травматичний шок. Політравма.	6	6	-	8	8	-	-
Тема 1.6. Поранення. Кровотечі. Домедична допомога при пораненнях і кровотечах. Перев'язка пораненого.	10	10	-	12	12	-	-
Тема 1.7. Домедична допомога при переломах і вивихах.	4	4	-	5	5	-	-
Тема 1.8. Правила транспортування травмованих	2	2	-	2	2	-	-
Тема 1.9. Інфекційні захворювання. Профілактика інфекційних захворювань	4	4	-	5	5	2	2
Тема 1.10. Дія на організм людини йонізуючого випромінювання	1	1	-	2	2	-	1
Розділ 2. Домедична допомога у надзвичайних ситуаціях	22	10	12	36	13	23	-
Тема 2.1. Оцінювання стану організму людини. Термінальний стан	2	2	-	2	2	-	-
Тема 2.2. Домедична допомога при гострих порушеннях	3	3	-	4	4	-	2

дихання та під час зупинки серця							
Тема 2.3. Опіки. Домедична допомога при опіках. Допомога при тепловому та сонячному ударі, обмороженні і електротравмах	5	5	-	7	7	-	-
Тема 2.4. Отруєння. Домедична допомога при отруєннях	5	-	5	10	-	10	1
Тема 2.5. Домедична допомога при укусах отруйних змій та комах	2	-	2	3	-	3	-
Тема 2.6. Домедична допомога при утопленні, тривалому здавлюванні та інших паталогічних станах	5	-	5	10	-	10	-
Розділ 3. Основи цивільного захисту	7	7	-	7	7	-	-
Тема 3.1. Нормативно-правова база цивільного захисту	1	1	-	1	1	-	-
Тема 3.2. Надзвичайні ситуації та загроза їх виникнення	2	2	-	2	2	-	-
Тема 3.3. Основні способи захисту населення в надзвичайних ситуаціях	7	3	4	7	3	4	-
Тема 3.4. Основи рятувальних та інших невідкладних робіт	5	3	2	5	3	2	-
Розділ 4. Міжнародне гуманітарне право (МГП) про захист цивільного населення	3	-	3	3	-	3	-
Тема 4.1. Основні положення МГП	1	-	1	1	-	1	-
Тема 4.2. Застосування МГП	1	-	1	1	-	1	-
Тема 4.3. Засоби і методи ведення воєнних дій	1	-	1	1	-	1	-
Розділ 5. Домедична допомога в бойових умовах	12	-	13	17	-	17	5
Тема 5.1. Основні принципи надання домедичної допомоги в умовах бойових дій. Тактична медицина	1	-	1	1	-	1	-
Тема. 5.2. Надання домедичної допомоги в секторі обстрілу	3	-	3	5	-	5	1
Тема 5.3. Транспортування (переміщення) пораненого в сектор укриття	2	-	3	2	-	2	1
Тема 5.4. Надання допомоги в секторі укриття	6	-	6	9	-	9	3
Контроль практичних навичок	-	-	-	-	-	-	2

10-й клас, група дівчат

(юнаків, які за станом здоров'я, релігійними поглядами звільнені від засвоєння основ військової справи)

Зміст навчального матеріалу	**Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів**
Вступний урок (1; 1 год).	
Поняття національної безпеки держави. Розвиток національних Збройних Сил та інших військових формувань України - необхідна умова забезпечення могутності української держави. Підготовка до захисту Вітчизни - обов'язок кожного громадянина. Зміст програми предмета "Захист Вітчизни", завдання кожного розділу, порядок проведення занять. Обов'язки та правила поведінки учнів на уроках.	**Учениця (учень):** **характеризує** вимоги Конституції України щодо захисту Вітчизни, свої обов'язки в разі виникнення загрози суверенітету та територіальної цілісності України, поняття національної безпеки держави; **визначає** основні поняття з військової справи, основ цивільного захисту, психологічної та медико-санітарної підготовки; **виконує** правила поведінки на заняттях.
Розділ 1. Основи медичних знань і допомоги (34; 45 год)	
Тема 1.1. Основи законодавства України щодо охорони здоров'я людини (1; 2 год).	
Основні документи нормативно-правової бази щодо захисту життя і здоров'я людини в Україні. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». Закон України «Про екстрену медичну допомогу». Основні принципи охорони здоров'я України.	**Учениця (учень):** **називає** основні документи щодо захисту життя і здоров'я людини в Україні; **обґрунтовує** правові, організаційні та соціально-економічні засади охорони здоров'я в Україні.
Тема 1.2. Медична допомога при порушенні здоров'я людини (2; 3 год).	
Значення, види медичної допомоги. Суть, мета та принципи домедичної допомоги. Правила надання, обсяг та послідовність заходів домедичної допомоги відповідно до специфіки допомоги. Поняття про невідкладні стани людини. Правила виклику бригади екстреної медичної допомоги. Самодопомога та взаємодопомога – основні способи домедичної допомоги. Невідкладні заходи домедичної допомоги. Порядок проведення огляду і надання домедичної допомоги потерпілим. Визначення, усунення та запобігання головних факторів, які загрожують життю потерпілого.	**Учениця (учень):** **знає** принципи домедичної допомоги; **класифікує** види медичної допомоги; **називає** заходи домедичної допомоги; **визначає заходи** домедичної допомоги. **перелічує** засоби домедичної допомоги і порядок їх застосування;
Тема 1.3. Ліки та засоби домедичної допомоги (3, 4 год).	
Ліки, що можуть використовуватись при	**Учениця (учень):**

наданні домедичної допомоги. Форми ліків та способи їх введення. Засоби домедичної допомоги, їх призначення та порядок застосування (пластикові рукавички і маски штучного дихання, тонометр, термометр, піпетка та одноразові шприци, шприц-тюбик, гумова трубка або джгут, затискач або пінцет, ніж, скальпель або ножиці). Комплекти медичних засобів домедичної допомоги: медична аптечка домашня, автомобільна, індивідуальна та невідкладної медичної допомоги, санітарна сумка. Їх комплектність та застосування.	**називає** засоби домедичної допомоги і порядок їх застосування; **класифікує** комплекти домедичної допомоги; **знає** види ліків та їх призначення; **вміє** застосовувати засоби домедичної допомоги.
Тема 1.4. Вплив уражаючих факторів надзвичайних ситуацій на людину (1; 2 год).	
Медична характеристика ураження людей від дії стихійного лиха, виробничих аварій і катастроф, уражаючих факторів зброї масового ураження. Уражаюча дія сучасної зброї (вогнепальної, зброї масового ураження) та можливі санітарні втрати при її використанні.	**Учениця (учень):** **визначає** основні види ушкоджень людей від дії уражаючих факторів надзвичайних ситуацій; **характеризує** можливі санітарні втрати при використанні сучасної зброї.
Тема 1.5. Поняття про травму. Травми основних системи організму людини систем та їх наслідки. Травматичний шок. Політравма (6; 8 год).	
Поняття про травму. Види травм залежно від чинників довкілля. Особливості промислових і воєнних травм. Класифікація травм від ступені важкості поранення. Закриті ушкодження: забиття, розтягнення м'язів і зв'язок. Травми грудної клітки. Анатомічні передумови для розвитку пневмотораксу. Пневмоторакс (закритий та відкритий). Причини пневмотораксу. Ушкодження органів черевної порожнини (закрита травма живота). Травма голови та її наслідки: струс і забій головного мозку, деформація (здавлювання) черепа. Поняття про травматичний шок. Характеристика первинного і вторинного шоку, фази розвитку. Види травматичного шоку залежно від ступеня тяжкості. Синдром тривалого здавлювання. Політравма. Політравма, отримана внаслідок ДТП. Причини та наслідки втрати свідомості.	**Учениця (учень):** **називає** особливості травм грудної клітки, органів черевної порожнини, травм голови; характерні поранення, від яких наступає травматичний шок; **розрізняє** закритий та відкритий пневмоторакс, струс головного мозку та забій головного мозку; **характеризує** клінічний перебіг при ушкодженнях органів черевної порожнини, ознаки травматичного шоку; **пояснює** особливості полі травми; **вміє** застосувати знання про особливості домедичної допомоги при ДТП, синдромі тривалого здавлювання. **розуміє** причини та наслідки втрати свідомості; **вміє** визначати стан свідомості людини.

Оцінка стану свідомості людини.	
Тема 1.6. Поранення. Кровотечі. Домедична допомога при пораненнях і кровотечах. Перев'язка пораненого (10; 12год).	
Поняття про рану, класифікація ран. Основні види та загальна характеристика ускладнень при пораненнях. Кровотечі, їх класифікація. Зовнішня і внутрішня кровотечі, причини виникнення та ознаки. Внутрішня кровотеча, причини виникнення та ознаки. Допомога при появі ознак внутрішньої кровотечі. Носові кровотечі. Обробка рани – основа домедичної допомоги при пораненнях. Асептичні і антисептичні засоби обробки ран. Правила асептики і антисептики. Правила надання домедичної допомоги при пораненнях. Способи зупинки зовнішньої артеріальної, венозної і капілярної кровотечі. Місця затискання артерій. Порядок застосування джгута для зупинки крові. Тренування у наданні домедичної допомоги при артеріальній кровотечі. Перев'язка ран. Засоби перев'язування ран. Пакет перев'язувальний індивідуальний, порядок користування. Поняття десмургії. Визначення і класифікація пов'язок за призначенням і виконанням. Загальні вимоги до накладання та правила накладання пов'язок при пораненнях. Характеристика покривних, давлючих, іммобілізуючих та підтримуючих пов'язок. Будова покривної і давлючої пов'язки. Методи накладання покривних пов'язок і стисної бинтової пов'язки. Методи накладання іммобілізуючих і підтримуючих пов'язок. Накладання бинтових пов'язок на голову, грудну клітку, плече, низ живота, нижню і верхню кінцівки. Накладання косинкових пов'язок на голову, плече, стегно, пах, стопу. Накладання пращоподібних пов'язок на голову, ніс і щелепу. Накладання підтримуючої пов'язки підвішуванням кінцівки. Тренування у наданні домедичної	**Учениця (учень):** **називає** види ран; **пояснює** види раневих ускладнень; **орієнтується** в порядку надання домедичної допомоги при пораненнях; **характеризує** види кровотечі; види пов'язок; **розуміє** порядок надання домедичної допомоги при зовнішніх та внутрішніх кровотечах; з**астосовує** способи накладання джгута; методи накладання пов'язки на різні частини тіла пораненого*;* **дотримується** правил безпеки під час домедичної допомоги при кровотечах; **вміє** накладати пов'язку для зупинки кровотеч; накладати пращоподібні та підтримуючі пов'язки; **володіє** методикою накладання пращоподібних, підтримуючих і іммобілізуючої шинної пов'язки; **виконує** норматив з надання домедичної допомоги при артеріальній кровотечі; норматив з надання домедичної допомоги пораненому.

допомоги при пораненнях..	
Тема 1.7. Домедична допомога при переломах і вивихах (4; 5 год).	
Поняття про переломи кісток, їх класифікація. Ознаки переломів. Вивихи суглобів, їх класифікація. Ознаки вивихів. Заходи домедичної допомоги при переломах і вивихах. Постановка транспортної шини з підручного матеріалу на плече, передпліччя, нижню кінцівку. Накладання іммобілізуючої шинної пов'язки: шини Крамера на передпліччя, дерев'яної шини на стегно. Тренування у наданні допомоги при переломах.	**Учениця (учень):** **класифікує** переломи та вивихи; **характеризує** ознаки травматичного шоку; **застосовує** способи накладання шини з підручного матеріалу; **вміє** накладати шину Крамера на передпліччя та дерев'яні шини на стегно. **надає** домедичну допомогу при переломах та вивихах; **виконує** норматив з надання допомоги при переломах.
Тема 1.8. Правила транспортування травмованих (2, 2 год).	
Поняття транспортування потерпілих. Способи та правила транспортування потерпілих при різноманітних ушкодження: перенесенням на руках, на плечах, на спині, з використанням носильних лямок і підручних засобів, на санітарних ношах.	**Учениця (учень):** **називає** способи транспортування потерпілих; **пояснює** доцільність того чи іншого способу транспортування потерпілих при різних видах ушкоджень; **вибирає** способи транспортування потерпілих; **вміє** застосувати на практиці різні способи транспортування потерпілих при різноманітних ушкодженнях.
Тема 1.9. Інфекційні захворювання. Профілактика інфекційних захворювань (4; 5 год).	
Поняття про інфекційні захворювання. Збудники інфекційних захворювань, їх характеристика. Умови поширення інфекції: джерело інфекції, шляхи перенесення збудників, об'єкти зараження. Поняття про епідемію і пандемію. Механізм (шляхи) передачі інфекції, інкубаційний період. Імунітет та його форми. Характеристика вродженого (природного), набутого і штучного імунітету. Профілактика інфекційних захворювань. Профілактичні щеплення (вакцинація) та методи їх виконання. Запобіжне лікування (екстрена профілактика) комплексними препаратами з антибіотиків. Особиста профілактика інфекційних захворювань під час перебування у колективах та при контакті з інфекційними хворими. Основні інфекційні захворювання дихальних шляхів, місця локалізації їх збудників, шляхи передачі інфекції. Особливості потрапляння та місця	**Учениця (учень):** **визначає** поняття інфекційних захворювань; **характеризує** імунітет та його форми; інфекційні хвороби, перебіг інфекційних захворювань; **має** уявлення про особливості потрапляння та називає місця локалізації різних інфекцій в організмі людини; **розуміє** особливості потрапляння та місця локалізації різних інфекцій в організм людини; **характеризує** особливо небезпечні інфекційні захворювання;

локалізації кишкових інфекцій в організмі людини. Кров'яні інфекції, місця локалізації в організмі, шляхи і способи поширення. Інфекції зовнішнього покрову, місця локалізації в організмі, контактні шляхи передачі інфекції.	
Тема 1.10. Дія на організм людини йонізуючого випромінювання (1; 2 год).	
Біологічна дія радіації. Променева хвороба та її синдроми. Ступені тяжкості перебігу променевої хвороби. Характеристика перебігу променевої хвороби кожного ступеня. Засоби та заходи домедичної допомоги для профілактики первинної реакції і у разі небезпеки опромінення. Використання радіозахисних засобів.	**Учениця (учень):** **пояснює** класифікацію уражень від дії променевої енергії; **характеризує** перебіг променевої хвороби кожного ступеня; **володіє** заходами домедичної допомоги при радіаційних ураженнях; **використовує** радіозахисні засоби під час надання домедичної допомоги.
Розділ 2. Домедична допомога у надзвичайних ситуаціях (10; 13 год).	
Тема 2.1. Оцінювання стану організму людини. Термінальний стан (2; 2 год).	
Оцінювання загального стану потерпілого. Оцінювання рівня свідомості; перевірка наявності дихання і серцебиття. Шок. Види шоку (геморагічний, кардіогенний, інфекційно-токсичний, анафілактичний). Поняття про термінальний стан та його періоди. Характеристика передагонального і агонального періоду. Клінічна смерть, ознаки та тривалість. Біологічна смерть, основні ознаки.	**Учениця (учень):** **оцінює** загальний стан і стан критичних систем організму людини; **називає** ознаки шоку; **пояснює** ознаки клінічної та біологічної смерті; **визначає** ознаки втрати свідомості.
Тема 2.2. Домедична допомога при гострих порушеннях дихання та під час зупинки серця (3; 4 год).	
Поняття про реанімацію. Основні завдання реанімації потерпілого в стані клінічної смерті. Основні реанімаційні заходи: підготовка потерпілого до відновлення дихання, в тому числі забезпечення прохідності дихальних шляхів (звільнення дихальних шляхів від сторонніх	**Учениця (учень):** **розуміє** основні завдання реанімаційних заходів; **володіє** способами звільнення дихальних шляхів від сторонніх предметів; **проводить** штучне дихання та непрямий масаж серця; **володіє** методикою одночасного проведення реанімаційних заходів двома-трьома реаніматорами.

предметів, западання язика, слизу, води тощо); штучне дихання (примусова вентиляція легень), непрямий масаж серця. Штучний масаж серця одним реаніматором. Штучне дихання різними методами одним реаніматором. Одночасне проведення штучного масажу серця та штучного дихання двома-трьома реаніматорами.	
Тема 2.3. Опіки. Домедична допомога при опіках. Допомога при тепловому та сонячному ударі, обмороженні і електротравмах (5; 7 год).	
Поняття про опіки. Характеристика термічних, хімічних, променевих і радіаційних опіків. Класифікація термічних опіків залежно від глибини ураження. Ускладнення опіків - опіковий шок та опікова хвороба. Охолодження та висушування місця термічного опіку. Накладання стерильних пов'язок при опіках та обмороженнях. Промивка ділянок тіла від дії агресивних речовин (сильних кислот і лугів). Засипка уражених ділянок нейтралізуючими речовинами. Домедична допомога при хімічних опіках. Тепловий та сонячний удар, причини та симптоми їх розвитку, домедична допомога. Обмороження та його періоди. Класифікація обмороження. Стадії загального замерзання тіла. Домедична допомога при обмороженнях. Дія електричного струму на організм людини. Електротравма як наслідок	**Учениця (учень):** **класифікує** опіки; **характеризує** опіки; називає порушення в організмі людини від дії електричного струму чи блискавки; **називає** ускладнення опіків; **пояснює** способи профілактики опікового шоку, сонячного удару, відмороження та ураження електричним струмом; особливості укусів отруйних комах; **називає** симптоми загального отруєння від укусу змій; **розуміє** періоди обмороження та стадії загального замерзання тіла; **розрізняє** відмінність між ураженнями електричним струмом і блискавкою. **надає** домедичну допомогу при тепловому та сонячному ударі, діях низьких температур, ураженні електричним струмом, дотримується гігієнічних правил при цьому; **застосовує** способи накладання пов’язок при опіках та відмороженнях.

ураження. Характеристика порушень в організмі людини від дії електричного струму. Надання домедичної допомоги при ураженні електричним струмом. Ураження блискавкою, її фізична природа та наслідки ураження. Домедична допомога, дотримання правил безпеки під час допомоги при ураженні електричним струмом і блискавкою.	
Розділ 3. Основи цивільного захисту (7 год).	
Тема 3.1. Нормативно-правова база цивільного захисту (1 год).	
Нормативно-правова база цивільного захисту України. Організаційна структура цивільного захисту України. Обов'язки учнів щодо вивчення основ цивільного захисту.	**Учениця (учень):** **називає** основні положення нормативно-правової бази цивільного захисту та міжнародні розпізнавальні знаки; **пояснює** важливість знань основ цивільного захисту.
Тема 3.2. Надзвичайні ситуації та загроза їх виникнення (2 год).	
Надзвичайні ситуації воєнного характеру від дії зброї масового ураження: ядерна, хімічна та біологічна зброя. Особливості уражаючої дії. Сучасні звичайні засоби ураження. Осколкові, кулькові та фугасні боєприпаси. Вибухонебезпечні предмети та правила поводження з ними. Запалювальна та високоточна зброя, заходи та засоби захисту від неї. Прилади радіаційної розвідки. Їх класифікація, призначення, принцип дії та порядок використання. Надзвичайні ситуації соціально-політичного характеру. Сучасний тероризм, як загроза людству XXI століття. Заходи, щодо попередження	**Учениця (учень):** **характеризує** причини виникнення надзвичайних ситуацій, їх вплив на довкілля та безпеку життєдіяльності людини, сучасні звичайні засоби ураження та ураження від дії ядерної, хімічної та біологічної зброї; **оцінює** обстановку в надзвичайних ситуаціях та визначає заходи, щодо попередження надзвичайних ситуацій терористичного походження; **наводить** приклади виникнення надзвичайних ситуацій на Україні та за її межами; **пояснює** негативний вплив надзвичайних ситуацій на довкілля та життєдіяльність людини; **дотримується правил** безпечної поведінки при виникненні надзвичайних ситуацій, з вибухонебезпечними предметами.

надзвичайних ситуацій терористичного походження.	
Тема 3.3. Основні способи захисту населення в надзвичайних ситуаціях (3 год.)	
Поняття про надзвичайну ситуацію. Надзвичайні ситуації природного, техногенного та соціально-політичного характеру. Сигнали і порядок оповіщення про загрозу виникнення надзвичайних ситуацій. Повідомлення населення попереджувальним сигналом «Увага всім!». Дії населення по сигналам оповіщення**.** Засоби індивідуального захисту органів дихання, їх призначення, будова, підбір та правила використання. Правила виготовлення найпростіших засобів захисту органів дихання та порядок їх використання. Ізолюючі засоби індивідуального захисту шкіри. Загальновійськовий захисний комплект (ЗЗК). Його призначення, склад, правила використання.	**Учениця (учень):** **характеризує** основні способи захисту населення в надзвичайних ситуаціях, призначення та будову основних засобів індивідуального захисту органів дихання та шкіри, сигнали і порядок оповіщення населення про виникнення надзвичайних ситуацій і порядок дій при цьому, способи проведення евакуації населення; **вміє користуватися** основними засобами індивідуального захисту органів дихання та шкіри; **виготовляє** найпростіші засоби захисту органів дихання та шкіри; **пояснює** правила безпеки під час захисту населення в надзвичайних ситуаціях.
Тема 3.4. Основи рятувальних та інших невідкладних робіт (2 год).	
Мета, види і обсяги рятувальних та інших невідкладних робіт. Сили і засоби ведення рятувальних та інших невідкладних робіт в районах стихійного лиха, аварії й осередку ураження. Завдання та зміст рятувальних і невідкладних аварійно-рятувальних робіт. Прийоми і способи виконання рятувальних робіт. Заходи безпеки. Особиста гігієна в умовах радіаційного, хімічного та біологічного зараження.	**Учениця (учень):** **характеризує** порядок проведення рятувальних та інших невідкладних робіт; **проводить** часткову санітарну обробку обмундирування та тіла; **дотримується** правил особистої гігієни в умовах радіаційного, хімічного та біологічного зараження; **володіє** знаннями про основні заходи по ліквідації наслідків зброї масового ураження; **уявляє** масштаби рятувальних робіт в осередках ураження; **знає** порядок та способи проведення санітарної обробки і знезаражування території та об’єктів.

Заходи по ліквідації наслідків зараження. Санітарна обробка людей. Заходи санітарної обробки та порядок їх проведення. Знезаражування території та об’єктів у формі дезактивації, дегазації і дезінфекції, порядок та способи проведення.	
Резерв: 2; 4год.	
ВСЬОГО: 54; 70 год.	

11-й клас, група дівчат *(юнаків, які за станом здоров'я, релігійними поглядами не вивчають основи військової справи)*

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Розділ 4. Міжнародне гуманітарне право (МГП) про захист цивільного населення (3; 3 год).	
Тема 4.1. Основні положення МГП (1; 1 год).	
МГП як галузь міжнародного публічного права. Призначення, сфера застосування МГП. Відмінність МГП від права людини. Принципи і норми МГП щодо захисту життя, інших прав цивільних осіб, захисту жертв збройних конфліктів. Женевські Конвенції 1949 року і Додаткові протоколи до них 1977 року – основні нормативно-правові акти МГП.	**Учениця (учень):** **характеризує** принципи і норми МГП; **знає** Женевські конвенції та Додаткові протоколи до них; **розуміє** відмінність МГП від права людини.
Тема 4.2. Застосування МГП (1; 1 год).	
Захист цивільного населення, природного середовища та установок і споруд, які знаходяться захистом МГП. Спеціальний захист окремих категорій цивільного населення: захист жінок у випадку збройного конфлікту. Захист жертв війни – поранених, хворих і осіб, які зазнали аварії корабля. Захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту.	**Учениця (учень):** **називає** особи та розпізнає об'єкти, які знаходяться під захистом МГП; **знає** норми Женевських конвенцій про захист жертв війни; **характеризує** міжнародні розпізнавальні знаки.
Тема 4.3. Засоби і методи ведення воєнних дій (1; 1 год).	
Засоби ведення воєнних дій, що заборонені нормами МГП: конкретні види звичайної зброї невибіркової дії і зброї, що спричиняє надмірні страждання й ушкодження. Заборонені методи (способи) воєнних дій у збройних конфліктах. Відповідальність держав і фізичних осіб за порушення міжнародного гуманітарного права.	**Учениця (учень):** **обґрунтовує** необхідність правил ведення збройного конфлікту; **характеризує** заборонені засоби та методи ведення воєнних дій; **називає** умови відповідальності держав і фізичних осіб порушення міжнародного гуманітарного права.
Розділ 2. Домедична допомога у надзвичайних ситуаціях (12; 23 год).	
Тема 2.4. Отруєння. Домедична допомога при отруєннях (5; 10 год)	
Поняття про отруту і отруєння. Шляхи потрапляння отрути до організму, шляхи її виведення. Ознаки та класифікація отруєнь. Дія отруйних речовин на організм людини. Характеристика побутових і виробничих отруєнь. Корозійні отруєння та отрути, що їх визивають. Домедична допомога при отруєнні метиловим спиртом, дихлоретаном, парами бензину, хлору, амоніаку, сильними кислотами і лугами. Резорбтивні отруєння, їх види. Особливості кров'яного отруєння чадним газом,	**Учениця (учень):** **класифікує** отруєння організму людини; **наводить** приклади згубного впливу отруйних речовин на організм людини; **характеризує** профілактичні заходи отруєння хімічними речовинами, продуктами харчування тваринного та рослинного походження; **знає** характеристику отруйних речовин хімічної зброї, знає їх дію на організм людини; **надає** домедичну допомогу ураженнях небезпечними хімічними речовинами;

двоокисом вуглецю, метаном і азотом. Явище асфіксії. Домедична допомога при отруєнні газами. Особливості отруєння солями важких металів, сполуками фосфору та іншими деструктивними речовинами. Особливості функціонального отруєння нейротропними препаратами, алкоголем та нікотином. Отруєння речовинами, що є хімічною зброєю. Заходи безпеки під час надання домедичної допомоги. Антидоти та їх використання. Основні ознаки отруєння й загальні принципи надання домедичної допомоги при отруєнні неякісною їжею, ліками, побутовими речовинами, отрутохімікатами, грибами, отруйними рослинами і ягодами. Оволодіння засобами домедичної допомоги при різноманітних отруєннях. Лікарські препарати, засоби і способи для надання домедичної допомоги при різноманітних отруєннях.	**застосовує** антидоти при отруєннях; **характеризує** особливості отруєння солями важких металів, фосфорними речовинами; **володіє** навичками надання домедичної допомоги при різноманітних отруєння; **вибирає** алгоритм надання домедичної допомоги при алергічній реакції; **знає** лікарські препарати необхідні для надання домедичної допомоги і заходи безпеки під час надання домедичної допомоги; **розпізнає** ознаки анафілактичного шоку; **дотримується** заходів безпеки під час надання домедичної допомоги.
Тема 2.5. Домедична допомога при укусах отруйних змій та комах (2, 3 год).	
Укуси отруйних змій. Симптоми загального отруєння від укусу змій. Домедична допомога. Отруйні комахи та наслідки їх укусів. Клінічна картина дії отрути комах. Ускладнення від укусів – анафілактичний шок. Допомога у випадку анафілактичного шоку.	**Учениця (учень):** **пояснює** особливості укусів отруйних комах; **називає** симптоми загального отруєння від укусу змій.
Тема 2.6. Домедична допомога при утопленні, тривалому здавлюванні та інших паталогічних станах (5; 10 год).	
Ознаки утоплення людини, домедична допомога при цьому. Дії рятівника під час надання домедичної допомоги при утопленні. Здавлювання грудної клітки і кінцівок, наслідки тривалого здавлювання для організму людини. Удушення, явище ядухи. Дії рятівника під час надання домедичної допомоги при тривалому здавлюванні і удушенні людини. Прийом Хеймліка. Причини та характерні ознаки гострого болю у животі, домедична допомога. Печінкова і ниркова коліки, домедична допомога. Надання домедичної допомоги при інфаркті міокарда, інсульті, гіпертонічному кризі.	**Учениця (учень):** **називає** види та ознаки утоплення, ознаки гострих хвороб шлунка; **характеризує** наслідки тривалого здавлювання; **пояснює** достовірні ознаки утоплення, синдрому тривалого здавлювання частин тіла людини; **виконує** алгоритм дій при наданні домедичної допомоги при утопленні, синдромі тривалого здавлювання частин тіла людини; **дотримується** санітарно-гігієнічних правил при наданні домедичної допомоги; **володіє** способами переведення потерпілого в стабільне положення під час здавлювання; **застосовує** методи позбавлення болю в животі.

Домедична допомога при епілептичних нападах . Надання домедичної допомоги під час приступів бронхіальної астми.	
Розділ 5. Домедична допомога в бойових умовах (12; 17 год).	
Тема 5.1. Основні принципи надання домедичної допомоги в умовах бойових дій. Тактична медицина (1; 1 год)	
Основні принципи надання домедичної допомоги в умовах бойових дій. Індивідуальна аптечка стандарту НАТО Improved First Aid Kit	**Учениця (учень):** **називає** приблизний склад аптечки НАТО; **знає** принципи надання домедичної допомоги в умовах бойових дій.
Тема. 5.2. Надання домедичної допомоги в секторі обстрілу (3; 5 год).	
Загальні положення надання домедичної допомоги у секторі обстрілу. Переведення пораненого в положення на боці (животі). Зупинка кровотечі з ран шиї, тулуба, кінцівок. Зупинка кровотечі з ран верхньої та нижньої кінцівки кінцівок (взаємодопомога). Зупинка кровотечі за допомогою спеціальних джгутів (самодопомога).	**Учениця (учень):** **вміє** переводити пораненого в положення на боці (животі); **володіє** навичками зупинки кровотечі з ран шиї, тулуба, кінцівок, за допомогою спеціальних джгутів.
Тема 5.3. Транспортування (переміщення) пораненого в сектор укриття (2; 2 год).	
Поняття про сектор укриття. Транспортування однією особою в положенні лежачи та стоячи. Транспортування двома особами.	**Учениця (учень):** **вміє** проводити транспортування однією особою в положенні лежачи (стоячи), двома особами.
Тема 5.4. Надання допомоги в секторі укриття (6;9 год).	
Первинний огляд пораненого, визначення ознак життя. Проведення серцево-легеневої реанімації. Переведення в стабільне положення. Накладання пов'язки на грудну клітку, голову, живіт. Накладання джгута на кінцівки. Зупинка кровотечі з рани тулуба за допомогою гемостатичних засобів (само- та взаємодопомога). Зупинка кровотечі з рани кінцівки за допомогою спеціальних перев'язувальних пакетів (само- та взаємодопомога). Введення знеболювальних засобів за допомогою шприца-тюбика.	**Учениця (учень):** **виконує** алгоритм первинного огляду пораненого, проведення серцево-легеневої реанімації; **визначає** ознаки життя; **вміє** накладати пов'язки на грудну клітку, голову, живіт, джгут на кінцівки; вводити знеболювальних засобів за допомогою шприца-тюбика; **володіє** навичками зупинки кровотечі з рани тулуба за допомогою гемостатичних засобів та кровотечі з рани кінцівки за допомогою спеціальних перев'язувальних пакетів.
Розділ 3. Основи цивільного захисту (7 год.)	
Тема 3. Основні способи захисту населення в надзвичайних ситуаціях (4 год).	
Медичні засоби індивідуального захисту. Аптечка індивідуальна медичного захисту її склад та порядок використання. Індивідуальний протихімічний пакет та його склад. Порядок обробки шкіри, одягу,	**Учениця (учень):** **класифікує** обладнання та пояснює порядок використання інженерних споруд для захисту населення; **характеризує** основні способи захисту

взуття. Пакет перев'язувальний індивідуальний та порядок його використання. Інженерні споруди, призначені для укриття і тимчасового захисту людей, їх класифікація, обладнання та порядок використання. Евакуаційні заходи. Поняття про евакуацію та її види. Принципи і способи здійснення евакуації населення. Підготовка та проведення евакуації населення з небезпечних районів. Порядок розміщення евакуйованого населення у безпечних районах. Організація польового табору	населення в надзвичайних ситуаціях, способи проведення евакуації населення; **вміє користуватися** медичними засобами захисту (аптечка індивідуальна, індивідуальний протихімічний пакет (ІПП), пакет перев'язувальний індивідуальний (ППІ); **пояснює** правила безпеки під час захисту населення в надзвичайних ситуаціях, **характеризує** способи проведення евакуації населення; **виконує** алгоритм підготовки населення до евакуаційних заходів та розміщення населення.
Тема 4. Основи рятувальних та інших невідкладних робіт (3 год).	
Характерні види рятувальних робіт. Організація і проведення рятувальних та інших невідкладних робіт на промислових об'єктах та в осередках ураження. Поняття про дегазацію, дезактивацію та дезінфекцію. Порядок та способи їх проведення. Особиста гігієна в умовах радіаційного, хімічного та біологічного зараження. Знезаражуючі речовини і розчини. Санітарна обробка. Порядок та способи проведення.	**Учениця (учень):** **характеризує** порядок проведення рятувальних та інших невідкладних робіт; **пояснює** порядок та способи проведення спеціальної обробки; **проводить** часткову обробку стрілецької зброї, обмундирування та тіла; **дотримується** правил особистої гігієни в умовах радіаційного, хімічного та біологічного зараження; **вміє** користуватися приладами дегазації та дезінфекції
Заняття у лікувально-оздоровчому закладі (18 год).	
Розділ 1. Основи медичних знань і допомоги (8 год)	
Тема 1.2. Медична допомога при порушенні здоров'я людини (4 год)	
Особливості огляду та гігієни хворих і важкопоранених. Засоби догляду за хворими: підкладний круг, підкладне судно. Вимірювання артеріального тиску й температури тіла. Практичне оволодівання засобами догляду за пораненими і лежачими хворими. Ознайомлення з перебігом гострих захворювань органів травлення. Надання домедичної допомоги. Правила застосування лікарських препаратів.	**Учениця (учень):** вміє проводити огляд потерпілого, надає домедичну допомогу, знає порядок застосування засобів домедичної допомоги, оволодіває навичками їх використання; **виявляє** ознаки гострих хвороб шлунка; **надає** домедичну допомогу під час гострих приступів цих захворювань.
Тема 1.9. Профілактика інфекційних захворювань (2 год)	
Спеціальні заходи знищення збудників інфекційних захворювань. Поняття про дезинфекцію та її окремі види - дезинсекцію і дератизацію, їх призначення. Завдання профілактичної, поточної і остаточної дезінфекції. Методи дезінфекції, засоби знезаражування. Дезінфекційні засоби, способи їх застосування та об'єкти знезаражування.	**Учениця (учень):** **називає** завдання профілактичної, поточної і остаточної дезінфекції; **володіє** методами дезінфекції, застосовує засоби знезаражування під час проведення дезінфекції, дотримується заходів особистої безпеки при проведенні заходів дезінфекції.

Приготування робочих розчинів дезінфекційних засобів.	
Тема 1.10. Домедична допомога при радіаційних ураженнях (2 год)	
Медична профілактика: застосування радіозахисних препаратів (аптечки індивідуальної АІ-2 або препаратів, що містять йод). Надання домедичної допомоги при радіаційних ураженнях: використання захисних споруд, одягання захисного одягу, респіраторів, часткова санітарна обробка, дезактивація одягу і взуття, допомога в залежності від характеру уражень організму людини.	**Учениця (учень):** **уявляє** радіаційні ураження і їх профілактику; **ознайомлюється** з лікарськими препаратами для надання домедичної допомоги і заходами безпеки під час надання домедичної допомоги; **оволодіває** навичками надання домедичної допомоги при радіаційному ураженні.
Розділ 2. Домедична допомога у надзвичайних ситуаціях (3 год)	
Тема 2.2. Домедична допомога при гострих порушеннях дихання та під час зупинки серця (2 год)	
Основні реанімаційні заходи: підготовка потерпілого до відновлення дихання, в тому числі забезпечення прохідності дихальних шляхів (звільнення дихальних шляхів від сторонніх предметів, западання язика, слизу, води тощо); штучне дихання (примусова вентиляція легень), непрямий масаж серця. Штучний масаж серця одним реаніматором. Штучне дихання різними методами одним реаніматором. Одночасне проведення штучного масажу серця та штучного дихання двома-трьома реаніматорами.	**Учениця (учень):** **володіє** способами звільнення дихальних шляхів від сторонніх предметів; **вміє** проводити реанімаційні заходи.
Тема 2.4. Домедична допомога при отруєннях (1 год)	
Домедична допомога при ураженнях сильнодіючими отруйними речовинами. Профілактика ураження отруйними речовинами, що є хімічною зброєю. Заходи безпеки під час надання домедичної допомоги. Антидоти та їх використання**.** Домедична допомога при шлунково кишкових отруєннях. Негайна допомога у випадку анафілактичного шоку.	**Учениця (учень):** **надає** допомогу при ураженнях сильнодіючими отруйними речовинами; **розпізнає** ознаки анафілактичного шоку; **дотримується** заходів безпеки під час надання домедичної допомоги; **оволодіває** засобами домедичної допомоги при різноманітних отруєннях.
Розділ 5. Домедична допомога в бойових умовах (5 год)	
Тема. 5.2. Надання домедичної допомоги в секторі обстрілу (1 год)	
Само- та взаємодопомога при кровотечах в секторі обстрілу. Використання спеціальних джгутів	**Учениця (учень):** **володіє** навичками само- та взаємодопомогу при кровотечах, вміє накладати спеціальні джгути.
Тема 5.3 Транспортування (переміщення) пораненого в сектор укриття (1 год)	
Транспортування однією особою в положенні лежачи. Транспортування в положенні стоячи. Транспортування двома особами.	**Учениця (учень):** **вміє** транспортувати (виносити) пораненого в сектор укриття.

Тема 5.4 Надання допомоги в секторі укриття (**3 год**)	
Первинний огляд потерпілого. Проведення серцево-легеневої реанімації. Зупинка кровотеч за допомогою спеціальних перев'язувальних пакетів. Використання гемостатичних засобів. Перев'язка поранених при пораненнях різних частин тіла. Іммобілізація при ушкодженнях кісток і суглобів. Введення знеболювальних засобів за допомогою шприц-тюбика.	**Учениця (учень):** **проводить** первинний огляд потерпілого; **виконує** заходи реанімації; **здійснює** зупинку кровотеч та перев'язку поранених; **вміє** використовувати шприц тюбик для введення знеболювальних засобів.
Контроль практичних навичок (2 год)	
Резерв: 2; 4 год.	
ВСЬОГО: 54; 70 год.	

Додаток 1

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів

1. Види оцінювання.

Основними видами оцінювання є: поточне; тематичне; підсумкове за семестр, перший і другий рік навчання та навчально-польові заняття (збори).

Поточне оцінювання здійснюється на всіх етапах навчальної діяльності у формах: опитування учнів на предмет засвоєння навчального матеріалу; тестового контролю; виконання учнями нормативних прийомів і вправ, письмових робіт; створення навчальних комп'ютерних (та іншого виду) моделей бойових дій і надзвичайних ситуацій, навчальних макетів (мішеней). Необхідність поточного оцінювання визначає викладач.

Тематичне оцінювання є обов'язковим для кожного розділу, оскільки основною структурною одиницею предмета є тема. Оцінка за тему виставляється шляхом узагальнення поточних оцінок за тему з урахуванням оцінок за виконання нормативних прийомів і вправ, письмових робіт, за створені навчальні моделі (макети).

2. Індивідуальна оцінка.

Рівень компетентності	**Бали**	**Критерії оцінювання якості знань, умінь і навичок учнів**
1	**2**	**3**
І. Початковий рівень	1	Учень (учениця) може розрізняти об'єкт вивчення і відтворити деякі його елементи. Володіє навчальним матеріалом на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів, що відтворюються учнем окремими словами чи реченнями з постійною допомогою викладача, виконує лише фрагменти практичних завдань
	2	Учень (учениця) фрагментарно відтворює незначну частину навчального матеріалу, має поверхові уявлення про об'єкт вивчення, виявляє здатність викласти думку на елементарному рівні, має елементарні навички, практичні завдання виконує лише з допомогою викладача
	3	Учень (учениця) відтворює менше половини навчального матеріалу, за допомогою викладача виконує елементарні завдання, розрізняє елементи техніки виконання нормативних вимог і здатний виконати незначну їх частину
ІІ. Середній рівень	4	Учень (учениця) знає близько половини навчального матеріалу,

		здатний відтворювати його не в повному обсязі відповідно до тексту підручника або пояснення викладача, його вміння і навички дають змогу виконувати практичні дії на рівні нижчої межі середнього рівня нормативного часу
	5	Учень (учениця) розуміє основний навчальний матеріал, здатний дати визначення понять, але допускає помилки. За допомогою викладача може логічно відтворювати значну його частину, його уміння і навички дають змогу виконувати практичні дії на рівні середньої межі нормативного часу
	6	Учень (учениця) виявляє знання і розуміння основних положень навчального матеріалу, відповіді його правильні, він може відтворити значну частину теоретичного матеріалу, за допомогою викладача може його аналізувати, порівнювати та робити висновки, здатний виконувати контрольні нормативи на рівні вищої межі середнього нормативного часу
ІІІ. Достатній рівень	7	Учень (учениця) виявляє знання і розуміння переважної більшості навчального матеріалу, здатний застосовувати його на рівні стандартних вимог, частково контролювати власні навчальні дії, рівень практичних умінь і навичок дає змогу виконувати нормативи на рівні нижчої межі достатнього нормативного часу
	8	Знання учня (учениці) достатньо повні, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, вміє аналізувати, робити висновки. Самостійно застосовує теоретичні знання для виконання практичних завдань. Виконує нормативи на рівні середньої межі достатнього нормативного часу
	9	Учень (учениця) вільно володіє вивченим матеріалом, вміє узагальнювати інформацію, застосовує її на практиці, рівень умінь і навичок при виконанні нормативів відповідає вищій межі достатнього нормативного часу
IV. Високий рівень	10	Учень (учениця) володіє глибокими, міцними знаннями, здатний використовувати їх у нестандартних ситуаціях. Виявляє творчі здібності, самостійно визначає окремі цілі власної пізнавальної діяльності, знаходить джерела інформації та самостійно використовує їх при вирішенні поставлених завдань. Нормативи виконує на рівні нижчої межі високого рівня
	11	Учень (учениця) володіє узагальненими знаннями з предмета, вільно висловлює власні думки, визначає програму особистої пізнавальної діяльності без допомоги вчителя знаходить джерела інформації і використовує одержані відомості відповідно до мети та завдань власної пізнавальної діяльності. Нормативи виконує на рівні середньої межі високого нормативного часу
	12	Учень (учениця) має системні знання, виявляє здатність приймати творчі рішення, самостійно розвиває власні обдарування і нахили, вміє самостійно здобувати знання, рівень умінь і навичок дає змогу виконувати нормативи на бездоганному рівні та зі значним перевищенням високого рівня нормативного часу

Індивідуальна оцінка визначається:

- **12 балів** - якщо не менше 50 % перевірених нормативів (прийомів, вправ, завдань, питань) оцінюється - 12 балів, а решта - не нижче 9 балів;

- **11 балів** - якщо не менше 50 % перевірених нормативів (прийомів, вправ, завдань, питань) оцінюється - 11 - 12 балів, а решта - не нижче 8 балів;

- **10 балів** - якщо не менше 50 % перевірених нормативів (прийомів, вправ, завдань, питань) оцінюється - 10 - 12 балів, а решта - не нижче 7 балів;

- 9 балів - якщо не менше 50 % перевірених нормативів (прийомів, вправ, завдань, питань) оцінюється - 9 - 12 балів, а решта - не нижче 6 балів;

- **8 балів** - якщо не менше 50 % перевірених нормативів (прийомів, вправ, завдань, питань) оцінюється - 8 - 12 балів, а решта - не нижче 5 балів;

- 7 балів - якщо не менше 50 % перевірених нормативів (прийомів, вправ, завдань, питань) оцінюється - 7 - 12 балів, а решта - не нижче 4 балів;

- 6 балів - якщо 50 % перевірених нормативів (вправ, завдань, питань) оцінюється 6 - 12 балів та один з них - не нижче 3 балів;

- 5 балів - якщо 50 % перевірених нормативів (вправ, завдань, питань) оцінюється 5 - 12 балів та один з них - не нижче 2 балів;

- 4 бали - якщо 50 % перевірених нормативів (вправ, завдань, питань) оцінюється 4 - 12 балів та один з них - не нижче 1 - 3 бали;

- 3 бали - якщо два і більше нормативів (прийомів, вправ, завдань, питань) оцінюється на 3 бали;

- 2 бали - якщо два і більше нормативів (прийомів, вправ, завдань, питань) оцінюється на 2 бали;

- 1 бал - якщо два і більше нормативів (прийомів, вправ, завдань, питань) оцінюється, як 1 бал.

Додаток 2

Табель
оснащення навчальних закладів учбовим майном для підготовки учнів до цивільного захисту (забезпечуються згідно заявок, поданих у відповідні штаби цивільного захисту)

NN п/п	Назва	Одиниця виміру	Середні загальноосвітні школи
1.	Протигаз фільтруючий	шт.	60
2.	Протигаз дитячий	- " -	50
3.	Респіратор	- " -	30
4.	Протипилова маска з тканини ПТН - 1	- " -	5
5.	Протигаз (в розрізі)	- " -	1
6.	Рентгенометр	- " -	1
7.	Радіометр	- " -	1
8.	Прилад хімічної розвідки	- " -	1
9.	Захисний костюм ЗЗК	- " -	2
10.	Захисний костюм Л-1	- " -	2
11.	Ноші санітарні	шт.	2
12.	Сумки санітарні	- " -	6
13.	Індивідуальний перев'язувальний пакет	- " -	10
14.	Індивідуальний протихімічний пакет	- " -	10
15.	Аптечка індивідуальна	- " -	10
16.	Учбовий набір дегазуючих речовин	компл.	2
17.	Плакати з цивільного захисту	- " -	3

Додаток 3

Табель
майна для проведення навчальних занять основ медичних знань і допомоги в навчальних закладах

NN п/п	Назва	Одиниця виміру	Кількість на школу	Термін служби
1.	Аптечка індивідуальна	шт.	10	2 роки
2.	Банки кровососні	шт.	20	- « -
3.	Бинт марлевий 10 х 5 см	шт.	20	1 рік
4.	Булавки безпечні	шт.	20	- « -
5.	Вата гігроскопічна нестерильна в пачках по 500 г	пачка	10	- « -
6.	Вата компресна в пачках по 100.0 г	- « -	5	- « -
7.	Повітроводна трубка «рот у рот»	шт.	1	Безтерміново

8.	Лійка скляна	шт.	2	- « -
9.	Грілка	шт.	1	- « -
10.	Джгут кровоспинний гумовий	шт.	10	3 роки
11.	Шприци одноразові, 10 мл, з голками	шт.	10	2 роки
12.	Індивідуальний перев'язувальний пакет	шт.	10	1 рік
13.	Хусточка перев'язувальна	шт.	20	2 роки
14.	Кровоспинний затискач прямий	шт.	1	- « -
15.	Кухоль Есмарха з приладдям до неї	компл.	1	Безтерміново
16.	Настойка йоду у флаконах	фл.	1	1 рік
17.	Ножиці для перев'язувального матеріалу, прямі	шт.	1	Безтерміново
18.	Нарукавна пов'язка (виготовляється учнями)	шт.	10	1 рік
19.	Пов'язка мала стерильна	шт.	10	1 рік
20.	Пов'язка велика стерильна	шт.	10	1 рік
21.	Рушники	шт.	1	2 роки
22.	Пінцет хірургічний	шт.	1	Безтерміново
23.	Поїльник	шт.	1	- « -
24.	Простирадло	шт.	1	2 роки
25.	Хлорамін та інші деззасоби	г	200	1 рік
26.	Шприц-тюбик (без наповнювача)	шт.	10	2 роки
27.	Шинний матеріал (цупкі шмати картону, рейки і т. п. довжиною 1,5 м, - 10 штук. І 70 – 90 см – 20 штук, та інші підручні матеріали			
28.	Комплект таблиць «Надання домедичної допомоги»	компл.	1	Безтерміново
29.	Методичний посібник для викладача		1	- « -
30.	Підручник з основ медичних знань	- « -	1	- « -
31.	Відеофільми за тематикою програми	- « -	5 – 6	- « -
32.	Література з військово-патріотичного виховання	- « -	8 – 10	Безтерміново
33.	Настанова з медичного забезпечення Сухопутних військ (з'єднання, частина, підрозділ) на воєнний час	- « -	1	Безтерміново
34.	Санітарні ноші	шт.	6	Безтерміново
35.	Муляжі для відпрацьовування дій під час серцево-легеневої реанімації потерпілих	шт.	1	5 років

Додаток 4

Окремі положення курсу стрільби зі стрілецької зброї бойових машин і танків сухопутних військ

Керівник стрільб відповідає за точне дотримання стріляючими правил безпеки, встановленого порядку, а також умов виконання вправи тими, хто стріляє. Йому підпорядковується оператор пункту управління мішеневим полем і всі посадові особи, призначені для обслуговування стрільб на дільниці.

Він зобов'язаний:

а) перед початком стрільби: довести до всього особового складу підрозділу сигнали про припинення вогню; перевірити стан та відповідність мішеневого обладнання умовам навчальної вправи і наявність зв'язку зі старшим керівником стрільб; перевірити готовність навчальних місць до занять; організувати контроль за проведенням стрільб; доповісти старшому керівникові про готовність до стрільби, кількість особового складу, що стріляє і виставити на пункті управління візуальний сигнал червоного кольору;

б) під час стрільби: керувати стрільбою на ділянці; вести облік снарядів (гранат), що не розірвались; при порушенні заходів безпеки негайно припинити стрільбу і доповісти старшому керівникові стрільби;

в) після закінчення стрільби: доповісти старшому керівникові про закінчення стрільби; організувати збирання гільз; доповісти старшому керівникові про результати стрільби. Провести аналіз стрільби, оголосити оцінки кожному учаснику стрільби.

Організація виконання вправ стрільби

При виконанні вправ дотримується такий порядок: командир взводу наказує командиру відділення, що буде стріляти, поставити бойове завдання підлеглим і одержати на пункті боєпостачання боєприпаси на чергову зміну стріляючих.

Боєприпаси видаються стріляючим поштучно за відомістю або у споряджених магазинах. Якщо необхідно, боєприпаси можуть видаватися роздатчиками боєприпасів у вихідному положенні. Учні, отримавши боєприпаси, оглядають їх, споряджають патронами магазини, вкладають магазини, гранати в сумки і під керівництвом командира відділення (старшого зміни) прямують на вихідне положення, яке знаходиться не ближче 10 м від рубежу відкриття вогню.

Після прибуття зміни на вихідне положення керівник стрільб уточнює кожному учаснику стрільби порядок виконання вправи (вогневу позицію, місце і положення для стрільби, сектор стрільби, черговість стрільби тих, хто навчається, заходи безпеки).

Переконавшись у готовності зміни і дільниці до стрільби, керівник наказує підняти на дільничному пункті управління червоний прапор і доповідає про готовність до стрільби старшому керівникові стрільб.

За командою керівника стрільб "На вогневий рубіж вперед!" зміна виходить на вогневий рубіж.

Після сигналу "Вогонь" за командою керівника стрільб на дільниці "До бою!" учні готуються до стрільби, заряджають зброю і доповідають: "Такий-то до бою готовий". При виконанні вправ стрільби з місця учні, діючи відповідно до отриманого завдання, ведуть спостереження у вказаному секторі обстрілу, самостійно виявляють і уражають цілі із положення для стрільби, передбаченого умовами вправи.

Закінчивши виконання вправи, учні розряджають зброю, керівник стрільб на дільниці проглядає її, повертає зміну на вихідне положення, дає розпорядження замінити на пункті керування червоний прапор білим і заслуховує доповідь кожного учня про його дії під час виконання вправ, про спостереження за результатами стрільби, витратами боєприпасів, поломками і затриманням зброї.

Приблизна форма доповіді: "Товаришу майоре, учень Петренко виконав вправу контрольної стрільби з автомата. Під час стрільби спостерігав: грудна фігура уражена,

атакуючий стрілець уражений, патрони використані повністю (не повністю, залишилось стільки-то патронів), затримок під час стрільби не було (були такі-то затримки)".

Заслухавши доповіді учнів і зробивши короткий розбір виконання вправ, керівник стрільб наказує здати на пункт бойового постачання або роздавальнику боєприпасів невикористані боєприпаси і перейти на чергове навчальне місце. Після цього доповідає старшому керівникові стрільб про закінчення стрільби зміною.

Після повернення зміни у вихідне положення старший керівник стрільб дає розпорядження підняти на командному пункті білий прапор, подати команду "Відбій" і, якщо це необхідно, оглянути мішені.

Вправи стрільби з малокаліберної (пневматичної) гвинтівки

Вправа 1. Стрільба з малокаліберної (пневматичної) гвинтівки.

Умови виконання:

- ціль - (мішень № 4) грудна фігура з колами, зменшена в 4 рази, нерухома;
- відстань до цілі - 25 м;
- кількість патронів - 3 шт.;
- час на стрільбу - не обмежений;
- положення для стрільби - лежачи з упору.

Оцінка: 12 балів – вибити 25 очок; 11 балів – вибити 24 очки; 10 балів вибити 23 очки; 9 балів – вибити 22 очки; 8 балів – вибити 21 очко;7 балів – вибити 20 очок; 6 балів – вибити 19 очок; 5 балів – вибити 17 очок; 4 бали – вибити 15 очок; 3 бали – вибити 12 очок; 2 бали – вибити 10 очок; 1 бал – менше 10 очок.

Примітка: при стрільбі з пневматичної гвинтівки, стрільба ведеться з положення «сидячи за столом з опорою на лікті» з відстані 5 м. по мішені зменшеної в 20 разів.

Вправа № 2. Стрільба з малокаліберної (пневматичної) гвинтівки.

Умови виконання:

Ціль - мішень № 8 (ростова фігура, що біжить), зменшена у 8 разів, нерухома. Відстань до цілі — 25 м. Кількість патронів - 3 шт. Час на стрільбу — не обмежений. Положення для стрільби — лежачи з упору.

Оцінка:

Мішень поділити на три рівні частини.

12 балів - уразити мішень трьома пострілами, з яких три у верхню частину мішені; 11 балів — уразити мішень трьома пострілами, з яких два у верхню частину мішені; 10 балів - уразити мішень трьома пострілами, з яких один у верхню частину мішені; 9 балів — уразити мішень трьома пострілами, з яких три у середню частину мішені; 8 балів - уразити мішень трьома пострілами, з яких два у середню частину мішені; 7 балів - уразити мішень трьома пострілами, з яких один у середню і два у нижню частину мішені; 6 балів - уразити мішень двома пострілами, з яких один у верхню частину мішені; 5 балів — уразити мішень двома пострілами, з яких один у середню частину мішені; 4 бали - уразити мішень двома пострілами, з яких два у нижню частину мішені; 3 бали — уразити мішень одним пострілом у верхню частину мішені; 2 бали — уразити мішень одним пострілом у середню частину мішені; 1 бал — уразити мішень одним пострілом у нижню частину мішені.

Примітка: при стрільбі з пневматичної гвинтівки, стрільба ведеться з положення «сидячи за столом з опорою на лікті» з відстані 5 м. по мішені зменшеної в 40 разів.

Вправа № 3. Стрільба з малокаліберної (пневматичної) гвинтівки по двом цілям.

Умови виконання:

Цілі - мішень № 8 (ростова фігура, що біжить), зменшена у 8 разів, нерухома та мішень № 4 (грудна фігура з колами), зменшена в 4 рази, нерухома. Відстань до цілі - 25 м. Кількість патронів - 6 шт. Час на стрільбу - не обмежений. Положення для стрільби - лежачи з упору.

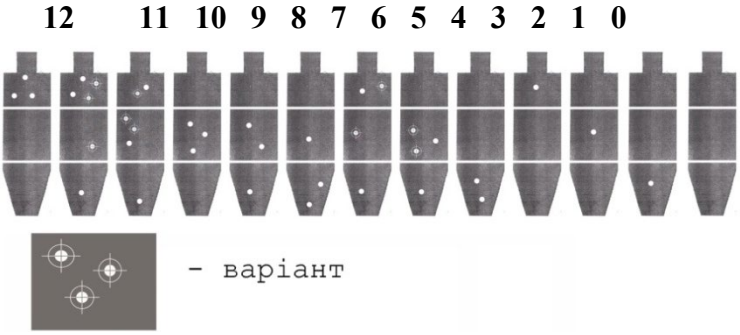
Оцінка:

Пробні постріли виконуються по мішені № 8.

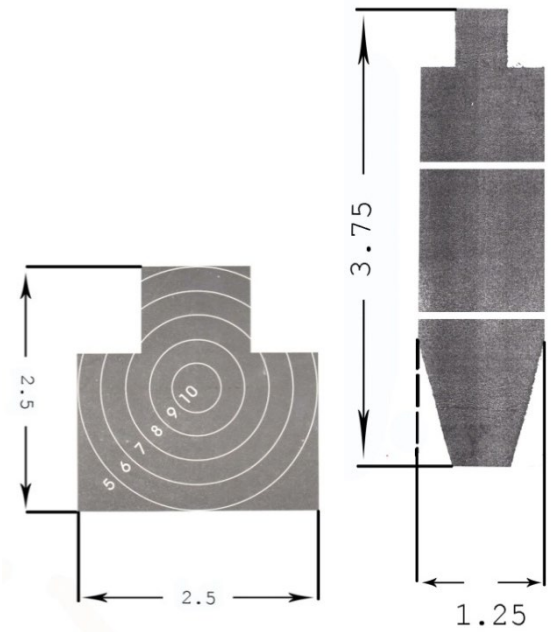
12 балів — уразити обидві мішені і вибити 28 очок; 11 балів — уразити обидві мішені і вибити 26 очок; 10 балів - уразити обидві мішені і вибити 24 очок; 9 балів - уразити обидві мішені і вибити 23 очок; 8 балів - уразити обидві мішені і вибити 21 очок; 7 балів - уразити обидві мішені і вибити 19 очок; 6 балів - уразити обидві мішені і вибити 18 очок; 5 балів — уразити обидві мішені і вибити 16 очок; 4 бали — уразити обидві мішені і вибити 14 очок; 3 бали - уразити обидві мішені і вибити 13 очок;2бали- уразити обидві мішені і вибити 10 очок; 1 бал - уразити одну мішень № 8.

Примітка: при стрільбі з пневматичної гвинтівки, стрільба ведеться з з положення «сидячи за столом з опорою на лікті» з відстані 5 м. по мішеням: №4 - зменшеною в 20 разів, №8 – зменшеною в 40 разів.

Оціночні показники при стрільбі по мішені №8

Розміри мішеней для стрільби з пневматичної гвинтівки (в сантиметрах)

Початкова вправа стрільби з автомата

Стрільба з місця по нерухомим цілям і цілям, що з'являються. Цілі: - грудна фігура з колами (мішень №4) на щиті 0,75х0,75 м, нерухома; щит установлюється на рівні ґрунту (без просвіту);

- атакуючий (контратакуючий) стрілець - ростова фігура (мішень №8), яка з'являється на необмежений час.

Відстань до цілей: - до грудної фігури -100 м;

- до атакуючого (контратакуючого) стрільця 200 м.

Положення для стрільби - лежачи з упору. Кількість патронів - 9 (3+6).

Оцінка: (12-11-10 балів) - уразити обидві цілі і вибити (27-26-25 очок); (9-8-7 балів) - уразити обидві цілі і вибити (22-21-20 очок); (6-5 ^ бали) - уразити обидві цілі і вибити (17-16-15 очок); (3-2-1 бали) - уразити одну ціль або обидві цілі і вибити (12-11-10 очок).

Вправи з метання ручних гранат

Вправа 1. Метання ручної осколкової гранати під час руху.

Умови виконання:

Цілі — стрільці в окопі: три грудні фігури (мішень № 4), встановлені у визначеному габариті по фронту 10 м і в глибину 5 м на відкритій місцевості. Габарит розбивається у глибину на три частини: центральну — глибиною 1 м, ближню і дальню — глибиною по 2 м кожна.

Мішені встановлюються в центральній частині. Відстань до цілі — 25 м. Кількість гранат — 1 болванка масою 310 г. Положення для метання — під час руху з відстані 40 — 25 м.

Рівень компетентності: „високий" — влучити в центральну частину габариту; „достатній" — влучити в дальню частину габариту; „середній" - влучити в ближню частину габариту.

Вправа 2. Метання ручних протитанкових гранат. Умови виконання:

Ціль — танк (мішень № 12), встановлюється в габариті по фронту 3,5 м і в глибину 7 м. Габарит розбивається в глибину на три частини: центральну — глибиною 2,5 м, ближню і дальню - глибиною по 2,25 м кожна. Відстань до цілі — 20-15 м. Кількість гранат — 1 болванка масою 1070 г. Положення для метання — з окопу.

Рівень компетентності: „високий" - влучити в центральну частину габариту, „достатній" — влучити в дальню частину габариту; „середній" — влучити в ближню частину габариту.

Примітка: 1. Відстань до цілі вимірюється від передньої стінки окопу до середини центральної частини габариту.

2. Під час розподілу по балам ураховується якість виконання тактичних прийомів.

Вправа 3. Метання гранати з розбігу на дальність (вага гранати 600 г).

Умови виконання:

Форма одягу — військова, польова. Кількість гранат — 3 шт. Вправа виконується з макетом автомату, який тримається в правій (лівій) руці.

Зараховується краща з трьох спроб.

Оцінка: 12 балів - 42 м; 11 балів - 40 м; 10 балів -38 м; 9 балів - 36 м; 8 балів-34 м; 7 балів-32 м; 6 балів-30 м; 5 балів - 28 м; 4 бали - 26 м; 3 балів — 24 м; 2 бали — 22 м; 1 бал — 20 м.

Вправа 4. Метання гранати на влучність (вага гранати 600 г).

Умови виконання:

Форма одягу — військова, польова. Кількість гранат — 13 шт. (3 пробні та 10 залікових). Відстань до цілі — 25 м.

Оцінка: 12 балів — 70 очок; 11 балів — 64 очки; 10 балів — 60 очок; 9 балів — 54 очки; 8 балів — 48 очок; 7 балів — 42 очки; 6 балів — 38 очки; 5 балів — 34 очка; 4 бали — 28 очок; 3 бали — 26 очок; 2 бали — 20 очок; 1 бал — менше 20 очок.

Додаток 5

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ І ВПРАВИ З ПРИКЛАДНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

1. Методика

1.1. Навчальні заняття організовуються і проводяться за методикою, яка включає сукупність методів і методичних прийомів навчання, розвитку і виховання учнів.

1.2. Навчання спрямоване на формування у учнів прикладних рухливих навичок, прищеплення їм організаторсько-методичних умінь. Розвиток спрямовано на вдосконалення у учнів фізичних і спеціальних якостей, зміцнення здоров'я.

Виховання в процесі фізичної підготовки спрямоване на формування моральних і психічних якостей учнів.

1.3. Навчання фізичним вправам і прийомам включає *ознайомлення*, *розучування* і *вдосконалення*.

Ознайомлення сприяє створенню в учнів правильного уявлення про розучувану вправу. Для ознайомлення необхідно: назвати вправу, зразково її показати; пояснити техніку виконання; показати, при необхідності, вправу ще раз за частинами (розділами) з попутним поясненням техніки виконання. В процесі ознайомлення може проводитися опробування вправи учнями.

Розучування спрямоване на формування вучнів нових рухливих навичок. В залежності від підготовленості учнів і складності вправ застосовуються такі способи розучування:

в цілому, якщо вправа не складна і доступна для учнів, або її виконання за елементами (частинами) неможливе;

за частинами, якщо вправа складна і її можна розділити на окремі елементи;

за розділами, якщо вправа складна і її можна виконати із зупинками;

за допомогою підготовчих вправ, якщо вправу виконати в цілому не можна, через її складність, а розділити на частини неможливо.

Удосконалення спрямоване на закріплення в учнів рухливих навичок і умінь. Удосконалення у виконанні вправ, розвиток фізичних і спеціальних якостей забезпечується постійним фізичним тренуванням.

Основними *методами* тренувань є рівномірний, повторний, змінний, інтервальний, контрольний і змагальний.

1.4. Способами організації учнів при виконанні фізичних вправ можуть бути індивідуальний, груповий, фронтальний, поточний, круговий і змагально-круговий.

1.5. Навчальні заняття є основною формою фізичної підготовки і проводяться у вигляді: теоретичних, практичних (навчально-тренувальних, показових) занять.

1.6. Теоретичні заняття спрямовані на оволодіння учнями необхідними знаннями, передбаченими програмою навчань, і проводяться у вигляді лекцій та семінарів.

1.7. Практичні заняття є основним видом навчальних занять і проводяться за розділами прикладної фізичної підготовки (гімнастика, прискорене пересування та легка атлетика, подолання перешкод, основи самозахисту) або комплексно, і повинні мати навчально-тренувальну спрямованість.

1.8. Навчально-тренувальні заняття складаються з трьох частин: підготовчої, основної, заключної.

Підготовча частина проводиться 6-8 хв. В ній вирішуються завдання організації, загального зміцнення організму і підготовки його до оволодіння військово-прикладними рухливими навичками в розвитку фізичних і спеціальних якостей в основній частині занять. Зміст підготовчої частини складають вправи, прийоми і дії загальнорозвиваючого характеру, які виконуються в русі і на місці. Загальнорозвиваючі вправи включають потягуючі вправи, вправи для м'язів рук і плечового пояса, тулуба, ніг, всього тіла, у парах, комплекси вільних вправ, стрибки. Підбір вправ залежить від завдань, які вирішуються в основній частині занять. Виконання вправ на місці і у русі починається із вихідного положення, яке приймається за командою "Вихідне положення ПРИЙНЯТИ". Вправа виконується за

командою "Вправу почи-НАЙ". Для закінчення виконання на місці замість останнього рахунку подається команда "СТІЙ", в русі - "Вправу - ЗАКІНЧИТИ". Показ загальнорозвиваючих вправ, що виконуються на місці, керівник виконує стоячи обличчям (дзеркально) або боком до учнів, а що виконуються у русі - назустріч строю. Прості і раніше вивчені загальнорозвиваючі вправи тільки називаються керівником занять, всі інші - демонструються.

Складні вправи виконуються за розподілом, наприклад, "Упор присівши, роби-РАЗ, упор лежачи, роби-ДВА, упор присівши, роби-ТРИ, стройова стійка, роби-ЧОТИРИ". Потім вправи виконуються за командою "Роби-РАЗ, роби-ДВА, роби-ТРИ, роби-ЧОТИРИ". Після цього вправи виконуються в цілому за командою "Вправу почи-НАЙ". Для підвищення щільності підготовчої частини раніше вивчені вправи виконуються одна за одною без пауз для відпочинку за командою "Потоком вправу почи-НАЙ".

1.9. Основна частина занять проводиться 35-40 хв. В ній вирішуються завдання оволодіння військово-прикладними рухами, навичками та їх удосконалення, розвиток фізичних і спеціальних якостей, виховання моральних і психічних якостей, удосконалення злагодженості навчальних підрозділів, формування умінь діяти в складних умовах. Зміст основної частини занять складають вправи, прийоми і дії, передбачені програмою з прикладної фізичної підготовки. Основна частина занять проводиться на трьох і більше навчальних місцях з наступною їх зміною і закінчується тренуванням у бігові чи комплексним тренуванням протягом 6-10 хв.

Виконання вправ на навчальних місцях організовується груповим чи фронтальним способом. При груповому способі підрозділ після закінчення підготовчої частини шикується в колону по три (чотири). Вказавши навчальні місця, керівник занять подає команду "Взвод, до місць занять кроком (бігом) - РУШ". За цією командою відділення взводу найкоротшим шляхом виходять до місць занять, розташовуються так, щоб вказані місця знаходились ліворуч від строю і визначають крок на місці, потім за загальною командою зупиняються і повертаються ліворуч. Керівник занять подає команду "До виконання вправ - ПРИСТУПИТИ". Командири відділень виходять на середину строю, повертаються обличчям до підрозділів, називають виконувану вправу і подають команду "Відділення - ВІЛЬНО"; на заняттях з гімнастики - "Гімнастичну стійку - ПРИЙНЯТИ", учні відставляють праву ногу на півкрока вбік, руки з'єднують ззаду, вагу тіла рівномірно розподіляють на обидві ноги. Для зміни місць занять керівник подає команду "Вправу ЗАКІНЧИТИ". Після цієї команди командири відділень припиняють виконання вправ і шикують свій підрозділ, зміна місць занять проводиться за командою "Право-РУЧ", "Для зміни місць занять кроком (бігом) - РУШ". При першій зміні вказується порядок переходу.

1.10. При фронтальному способі керівник занять після закінчення підготовчої частини визначає перше навчальне місце і подає команду "До місця заняття кроком (бігом) - РУШ". Взвод висувається найкоротшим шляхом до вказаного місця, за командою керівника зупиняється і повертається ліворуч. Після виконання вправ підрозділ переходить до другого місця занять, потім до третього і т.д. В цьому випадку спочатку виконуються вправи з розвитку швидкості, спритності і дії, пов'язані з тонкою рухливою координацією, вправи на силу, а потім на витривалість.

1.11. Вихід учня із строю для виконання вправи проводиться за командою "Учень Петров, на вихідне положення кроком (бігом) - РУШ". Учень, почувши своє прізвище, приймає стройову стійку, відповідає: "Я", за командою про вихід на вихідне положення відповідає: "СЛУХАЮСЬ", а потім стройовим кроком чи бігом займає його. За командою "ДО СНАРЯДУ" чи "ВПЕРЕД" учень приймає стройову стійку і виконує вправу. Для поточного виконання вправи подається команда "Взвод, потоком, дистанція п'ять (десять) кроків - ВПЕРЕД".

1.12. Комплексні тренування проводяться з метою удосконалення фізичних, спеціальних, психічних якостей і військово-прикладних рухливих навичок. В їх зміст включаються вправи з

різних тем прикладної фізичної підготовки, які вивчені як на цьому, так і на попередніх заняттях.

1.13. Заключна частина занять проводиться 2-3 хв. Завдання - приведення організму учня у відносно спокійний стан, наведення порядку на навчальних місцях та підведення підсумків занять. Зміст заключної частини становить ходьба, біг в уповільненому темпі, вправи в глибокому диханні і для розслаблення м'язів.

Безпека занять. Керівники занять зобов'язані вживати всіх заходів попередження травматизму в процесі фізичної підготовки. Попередження травматизму забезпечується: чіткою організацією і дотриманням методики занять; високою дисциплінованістю учнів, хорошими знаннями ними прийомів страхування та самострахування; своєчасною підготовкою місць занять та інвентаря; систематичним контролем за дотриманням встановлених правил і заходів безпеки з боку керівників занять.

2. Вправи прикладної фізичної підготовки

Вправа 1. Перший комплекс вільних вправ (мал.1)

Мал. 1. Перший комплекс вільних

Вихідне положення — стройова стійка.

1—2 — піднімаючись на носках, повільно підняти руки вперед, потім — вгору, пальці затиснуті в кулаки долонями до середини, дивитись вгору, потягнутися;

3 — опускаючись на всю ступню, з силою зігнути руки, притиснути їх до тулуба, кулаки до плечей, дивитись прямо;

4 — підняти руки догори, прогнутися, дивитися вгору;

5 — з'єднати носки ніг, присісти до упору на всій ступні, долоні на стегнах, лікті — в боки;

6 — випрямитись, піднімаючи руки вперед і розводячи їх в сторони і назад до упору, пальці затиснуті в кулак;

7 — присісти до упору на всій ступні, долоні на стегнах, лікті в боки;

8 — стрибком встати, ноги нарізно на ширину плечей, руки на пояс;

9 — розігнути ліву руку і, відводячи її ліворуч і до упору назад (пальці затиснуті в кулак), одночасно повернути тулуб вліво, ноги з місця не зрушувати, дивитися на кисть лівої руки;

10 — повернути тулуб прямо, ліву руку на пояс;

11 — розігнути праву руку і, відводячи її праворуч і до упору назад (пальці затиснуті в кулак), одночасно повернути тулуб вправо, ноги з місця не зрушувати, дивитись на кисть правої руки;

12 — повернути тулуб прямо, праву руку на пояс;
13 — різко нахилитись вперед, торкнутися руками землі, ноги прямі;
14 — випрямляючись, підняти руки вперед і, відводячи їх в боки і назад, прогнутися;
15 — різко нахилитися вперед, торкнутися землі руками, ноги прямі;
16 — випрямляючись, стрибком з'єднати ноги і прийняти стройову стійку.

Вправа 2. Підтягування на перекладині. Виконується з вису на прямих руках хватом зверху (положення вису фіксується 1-2 секунди). При підтягуванні підборіддя повинно бути вище перекладини.

Вправа 3. Згинання і розгинання рук в упорі на брусах. Виконувати в положенні упору, руки випрямлені, опускання проводиться до повного згинання рук, а розгинання - до повного їх випрямлення (положення упору фіксується1-2с).

Вправа 4. Комплексна силова вправа. Виконується протягом 1 хвилини: перші 30 секунд - максимальна кількість нахилів вперед до торкання руками ніг із положення лежачи на спині, руки за голову, ноги закріплені (допускається незначне згинання ніг, при поверненні в вихідне положення необхідний дотик до підлоги лопатками); повернутись в упор лежачи (руки на ширині плечей) і без паузи для відпочинку виконати протягом 30 секунд максимальну кількість згинання - розгинання рук в упорі лежачи (тіло пряме, руки згинати і розгинати до торкання грудьми підлоги).

Вправа 5. Комплексна вправа на спритність. Проводиться у будь-якому приміщенні чи на рівному майданчику з трав'яним покриттям. За командою "Руш!" пробігти з високого старту 10м, виконати два перекиди вперед, стрибком поворот кругом, два перекиди вперед, пробігти 10м, у зворотному напрямку. При виконанні перекидів у залі дозволяється використання матів.

Вправа 6. Біг на 1км. Проводиться на будь-якій місцевості з загального чи роздільного старту. Старти і фініш обладнуються в одному місці.

Вправа 7. Метання гранати Ф-1 на дальність. Виконується з макетом автомату в руці будь-яким способом з розбігу без поворотів або з місця. Дальність кидка вимірюється від лінії кидання довжиною 4м і шириною 7см. Коридор шириною 10м розмічується паралельними білими лініями. Виконувати 3 (три) спроби підряд, залік за кращою.

Вправа 8. Марш-кидок на 5 у складі підрозділу. Проводиться в складі взводу, роти і рівних їм підрозділах на пересіченій місцевості. Кожен військовослужбовець повинен мати автомат (карабін), сумку для магазинів, два магазини і протигаз. Старт і фініш обладнуються в одному місці. Під час контрольного заняття оцінка виставляється при умові прибуття підрозділу на фініш у повному складі з розтяжкою не більше 50 м, час визначається за останнім учасником. При проведенні перевірок дозволяється взаємодопомога без передачі зброї, протигазу та інших предметів спорядження.

Вправа 9. Загальна контрольна вправа на смузі перешкод.

Виконується без зброї. Дистанція - 400м. Вихідне положення - стоячи в траншеї: метнути гранату масою 600г із траншеї на 20м, по цегляній стінці (проломах) або по площі (2,6м х 1м) перед стінкою (зараховується пряме попадання); при непоподанні в ціль першою гранатою продовжувати метання (не більше 3-х гранат) до поразки цілі; за непопадання гранати до результату на фініші додається 5 сек. Вискочити із траншеї і пробігти 100м по доріжці у напрямку до лінії початку смуги; оббігти прапорець і перестрибнути рів шириною 2,5 м; пробігти проходами лабіринта; подолати паркан; залізти по вертикальній драбині на другий (зігнутий) відрізок зруйнованого моста; пробігти по балках, перестрибнути через розрив і зіскочити на землю із положення " стоячи " з кінця останнього відрізка балки; подолати три щаблі зруйнованої драбини і обов"язково торкнутись двома ногами землі між щаблями, пробігти під четвертим щаблем; пролізти у пролом стінки; зіскочити в траншею; пройти по ходу сполучення; вискочити із колодязя; стрибком подолати цегляну стінку; вибігти по похилій драбині на четвертий щабель і збігти по щаблях зруйнованої драбини; залізти по вертикальній драбині на балку зруйнованого моста; пробігти по балці, перестрибнути через

розриви і збігти по нахиленій дошці; перестрибнути рів шириною 2 м, пробігти 20 м, оббігти прапорець і пробігти в зворотному напрямку 100 м по доріжці.
Примітка. Для подолання кожної перешкоди дозволяється не більше трьох спроб. Якщо пропущена будь-яка перешкода, порушено умови подолання перешкод, вправа вважається невиконаною.

Додаток 6

БЕЗПЕКА ЗАНЯТЬ

1. Загальні вимоги безпеки під час проведення занять з предмета

Безпека під час проведення занять з предмета забезпечується їх чіткою організацією, суворим дотриманням заходів безпеки, які визначаються статутами, курсом стрільб, відповідними керівництвами та настановами.
Керівники навчальних закладів зобов'язані вживати заходів щодо попередження загибелі та травмування учнів, встановлювати необхідні вимоги безпеки під час роботи з озброєнням та військовою технікою, під час здійснення маршу в район занять, проведення занять, стрільб, спеціальних занять і робіт, своєчасно доводити ці вимоги до учнів та добиватися їх суворого виконання.
Перед початком занять керівник навчального закладу зобов'язаний особисто впевнитись, що для цього створені безпечні умови, учні засвоїли вимоги безпеки та мають достатні практичні навички щодо їх виконання.
Відповідальність за дотримання учнями вимог безпеки на заняттях несуть викладачі предмета. Вони зобов'язані:
- вивчити з учнями вимоги безпеки під час проведення занять, прийняти заліки зі знання цих вимог та забезпечити постійний контроль за їх дотриманням;
- перевірити справність озброєння, військової та іншої техніки, яка виводиться (вивозиться) на заняття, звернувши особливу увагу на знання учнями правил поводження з ними;
- перевірити справність та припасування одягу (обмундирування), спорядження й засобів індивідуального захисту учнів з урахуванням пори року;
- під час проведення занять на військовій техніці, з озброєнням, у лісистій місцевості, під час розташування табором та в інших пожежонебезпечних місцях вимагати від учнів суворого дотримання вимог пожежної безпеки;
- визначати маршрути руху у пішому порядку (маршрути руху машин) та порядок пересування (перевезення) учнів до місць проведення занять;
- на заняттях використовувати тільки технічно справне навчальне обладнання, зразки озброєння та військову техніку.

2. Вимоги безпеки під час проведення занять у кабінеті

Безпека учнів під час занять у кабінеті предмета забезпечується постійним і неухильним дотриманням планів проведення занять, грамотною експлуатацією обладнання кабінету, а також визначених викладачем заходів безпеки.
До роботи з проекційною та відеоапаратурою, іншими апаратними засобами допускаються лише викладач та учні, які мають відповідні навички роботи з нею.
На заняттях зі зброєю – перевіряти її справність, переконатися у відсутності гострих задирок, заклинень та інших причин травматизму учнів. Обов'язково перевіряти зброю на розрядженість.
Забороняється проводити заняття з електрообладнанням без вентиляції, встановлення захисних загороджень і протипожежного обладнання та якщо учні не склали залік з правил електробезпеки. Вимагати особливої обережності в роботі з бензином, антифризом та іншими

речовинами, які легко займаються чи є отруйними речовинами, а також під час роботи з індикаторними трубками військового приладу хімічної розвідки. Не допускати миття рук, деталей та одягу етилованим бензином.
У випадку проведення в кабінеті вправ початкових стрільб з пневматичної гвинтівки дотримуватися вимог безпеки для стрільби у стрілецькому тирі.

3. Вимоги безпеки під час проведення занять на місцевості

Місцевість для занять обмежується. Обмежена ділянка місцевості доводиться до тих, хто навчається, при необхідності та за умов виконання вправ її межі позначаються попереджувальними знаками (позначками).
Використання холостих патронів на заняттях дозволяється тільки військовослужбовцям і викладачу предмета. Стрільбу холостими патронами дозволяється вести тільки з бойової зброї.
Метання навчальних гранат дозволяється, коли в радіусі не менше 100 від рубежу метання відсутні люди та об'єкти, що підлягають небезпеці. Категорично забороняється:
- брати в руки вибухонебезпечні предмети;
- використовувати бойові патрони на тактичних заняттях;
- проводити імітаційну стрільбу різного виду патронами з навчальної і саморобної зброї.
Виявлені в учнів вибухонебезпечні предмети підлягають негайному вилученню.

4. Вимоги безпеки під час проведення стрільб у стрілецькому тирі

До навчальних стрільб у стрілецькому тирі допускаються учні, які пройшли інструктаж з вимог безпеки під час стрільб та склали заліки, результати яких зафіксовано у журналі, знають матеріальну частину зброї та можуть нею користуватися.
Під час навчальних стрільб у стрілецькому тирі потрібно дотримуватись наступних правил поведінки та вимог безпеки:
- без дозволу керівника учні не повинні: заходити до приміщення тиру; брати до рук зброю; виносити боєприпаси та зброю з приміщення тиру; заряджати та розряджати зброю; проводити підготовку до стрільби (прицілюватися); проводити стрільбу.
Забороняється:
- перебування учнів у приміщенні стрілецького тиру без викладача предмета або керівника стрілецького гуртка (далі — керівник);
- спрямовувати зброю в сторону від мішеней, наводити її на людей;
- брати зброю чи підходити до неї без команди.

Вимоги безпеки перед початком навчальних стрільб у стрілецькому тирі

Перед початком навчальних стрільб керівник повинен перевірити:
- знання учнями вимог безпеки при стрільбі;
- справність зброї, наявність боєприпасів та мішеней;
- стан приміщення стрілецького тиру, стан освітлення та обладнання.

Керівник повинен забезпечити належну поведінку і безпеку учнів на вихідному рубежі та безпечне проведення стрільб на вогневому рубежі.

Вимоги безпеки під час проведення навчальних стрільб

У приміщенні стрілецького тиру можуть знаходитися тільки учні, зазначені у списку допущених до стрільб.
На вихідному рубежі керівник роздає учням визначену кількість набоїв. Учні доповідають керівникові про їх отримання та чекають подальших команд. Учні підходять до зброї тільки після команди керівника «На вогневий рубіж кроком руш». Після команди керівника «Заряджай» учні самостійно заряджають зброю та доповідають керівникові про свою готовність. Учні проводять стрільбу тільки після команди керівника «По мішенях — вогонь». Після закінчення стрільб учні самостійно розряджають зброю і доповідають керівнику про їх закінчення. Керівник повинен оглянути зброю кожного учня, який закінчив стрільбу. Тільки

після того, як усі учні повідомлять про закінчення стрільб, керівник дає команду «До мішеней кроком — руш» та разом з учням підходить до мішеней, де проводиться аналіз результатів стрільби кожного учня.

Вимоги безпеки після закінчення навчальних стрільб

Після закінчення стрільб керівник разом з командиром навчального взводу або старостою стрілецького гуртка переносять зброю у спеціально відведене місце, де проводять її огляд, чищення та змащування. Почищена зброя під наглядом керівника переноситься до кімнати її зберігання. У журналах «Обліку відвідування» та «Обліку видачі боєприпасів» керівник робить відповідні записи.

Вимоги безпеки у разі виникнення надзвичайної ситуації

У разі виникнення надзвичайної ситуації керівник негайно припиняє стрільби та виводить учнів з приміщення стрілецького тиру.

Потерпілим надається перша долікарська медична допомога, викликається швидка медична допомога та інформується адміністрація навчального закладу про виникнення надзвичайної ситуації.

4. Вимоги безпеки під час проведення стрільб на військовому стрільбищі

Безпека під час стрільби досягається чіткою організацією стрільб, точним дотриманням правил та вимог безпеки, високою дисциплінованістю всіх військовослужбовців.

На кожній директрисі (військовому стрільбищі) з урахуванням особливостей та місцевих умов розробляється і вивішується на командному пункті та на дільничних пунктах управління інструкція з вимог безпеки, яку повинен твердо знати особовий склад підрозділів, що виводяться на стрільбу.

Учні, які не засвоїли правила та вимоги безпеки, до стрільби та її обслуговування не допускаються.

Кожний учень повинен беззаперечно та точно виконувати всі правила та вимоги безпеки під час стрільби.

Викладачі предмета відповідають за точне виконання встановлених правил та вимог безпеки підпорядкованими учнями.

Для забезпечення безпеки перед кожною стрільбою виставляється оточення.

Пересування на полігоні дозволяється лише по дорогах та в районах, які позначені начальником полігона.

Забороняється заходити (заїжджати) на ділянки, де є снаряди, міни, бомби, вибухові речовини. Ці ділянки є забороненими зонами з відповідними попереджувальними написами.

Забороняється торкатися снарядів, мін, бомб, вибухових речовин, які не розірвалися, та предметів імітаційного обладнання. Кожний снаряд, міну, бомбу, заряд вибухової речовини, що не розірвалися, відразу ж після виявлення необхідно позначити покажчиком з попереджувальним написом та повідомити начальника полігона.

З метою контролю за безпекою стрільби та діями учнів, що стріляють, а також своєчасного попередження про появу людей, тварин і транспортних засобів на мішеневих полях або у небезпечних зонах місцевості, виявлення вибухів і місць падіння снарядів, що не розірвалися, організовується спостереження. Спостерігачі забезпечуються оптичними приладами (біноклями, стереотрубами) та планшетами. Кількість спостерігачів визначається керівником стрільби на ділянці для надійного забезпечення спостереження.

Дозвіл на відкриття вогню на директрисі (військовому стрільбищі, вогневому містечку) дає старший керівник стрільби. Ведення вогню дозволяється тільки після підняття на всіх ділянках та командному пункті червоних прапорів ВСП.

Стрільба негайно припиняється за командою керівника або самостійно кожним стріляючим разі:

появи людей, тварин і машин на мішеневому полі, низьколітних апаратів, вертольотів над районом стрільби;

падіння снарядів (гранат) за межами безпечної зони або поблизу бліндажа, у якому перебувають люди, та втрати зв'язку з бліндажем;
доповіді або подання встановленого сигналу з поста оточення про небезпеку продовження стрільби;
підняття білого прапора (ВСП, ліхтарів) на командному пункті;
виникнення пожежі на мішеневому полі та на території полігона;
втрати орієнтування тими, хто стріляє;
Для негайного припинення вогню тими, хто стріляє подається сигнал "Відбій", а також подається команда: "Стій! Припинити вогонь" та виставляється білий прапор (ВСП, ліхтар) замість червоного. За командою "Стій! Припинити вогонь" ті, хто стріляє, припиняють вогонь. Зброю розряджають. Зброю дозволяється заряджати тільки на рубежі відкриття вогню. У вихідне положення стріляючі повертаються тільки за командою керівника.
Категорично забороняється:
заряджати зброю бойовими та холостими набоями, а також бойовими та інертними гранатами до сигналу "Вогонь" (команди керівника, командира);
направляти зброю на людей, у бік або в тил стрільбища незалежно від того, заряджена вона чи ні;
відкривати та вести вогонь: з несправної зброї, несправними боєприпасами або боєприпасами, які не передбачені таблицями стрільби для цієї системи; за межі небезпечних напрямків стрільби; при піднятому білому прапорі на командному (дільничному) пункті та укриттях (бліндажах): по бліндажах, незалежно від того, перебувають у них люди чи ні, а також по інших спорудах (вишках, тригонометричних пунктах та декоративному обладнанню); у разі втрати зв'язку з керівником стрільби;
залишати де б то не було заряджену зброю або передавати її іншим особам; залишати на вогневій позиції (місці для стрільби) індивідуальну зброю без команди керівника стрільби;

Додаток 7

ОБ'ЄКТИ НАВЧАЛЬНО - МАТЕРІАЛЬНОЇ БАЗИ

1. **Кабінет** предмета Захист Вітчизни, призначений для проведення занять за програмою предмета. Кабінет повинен відповідати вимогам Положення про навчальні кабінети загальноосвітніх навчальних закладів (затверджено наказом МОН України від 20.07.2004 р. № 601).
2. **Кімната для зберігання зброї** обладнується у загальноосвітніх навчальних закладах для зберігання навчальної зброї, пневматичних, малокаліберних гвинтівок і боєприпасів до них, навчальної техніки і військово-технічного майна.
3. **Стрілецький тир** - це спеціально обладнане приміщення для стрільби з пневматичної і малокаліберної гвинтівки. У загальноосвітньому навчальному закладі під стрілецький тир обладнується будь-яке закрите приміщення, що відповідає вимогам безпеки, має спеціальне обладнання і за розмірами дозволяє виконувати вправи початкових і навчальних стрільб. Якщо такого приміщення немає, то виготовляється переносний кулеуловлювач, який дозволяє проводити вправи стрільб з пневматичної гвинтівки в кабінеті предмета, іншому місці, за умови неухильного дотримання правил проведення стрільб та вимог безпеки. Ділянка стрільб тиру включає (як і на військовому стрільбищі) вихідний рубіж, рубіж відкриття вогню та напрямок стрільб довжиною до 25-30 м.

4. **Стройовий майданчик** для проведення:
- занять зі стройової підготовки;
- заходів з військово-патріотичного виховання учнів, урочистих заходів.

Стройова площадка розміром 8 х 16 м призначена для відпрацювання стройових прийомів учнями. Лінії, нанесені по периметру площадки з інтервалом 800 мм, призначено для

відпрацювання руху стройовим кроком. Кола, нанесені по периметру площадки, - для відпрацювання стройового положення та поворотів на місці. Великі квадрати - для відпрацювання поворотів під час руху. Для навчальних закладів кількість великих квадратів у довжину площадки може бути зменшена до трьох. Усі лінії на плацу наносяться білою фарбою. Крім стройової площадки, на майданчику виділяється смуга для проходження навчальних підрозділів урочистим маршем.

5. **Навчальні місця для занять з вогневої підготовки**, складаються з місць для вогневих тренувань зі стрілецької зброї і мішенного поля. Місця тренувань вибираються і розгортаються на обмеженій ділянці місцевості, розгортаються у стрілецькому тирі або кабінеті предмета. На вказаних місцях виконуються розроблені викладачами підготовчі вправи, інші вогневі завдання, тому насиченість місць навчально-тренувальними засобами залежить від їх творчих здібностей.

6. **Навчальне місце «Днювальний роти»**, призначене для вивчення обов'язків днювального. Воно обладнується, як правило, навпроти вхідних дверей. Таке розміщення навчального місця дозволяє максимально наблизити навчально-виховний процес до реальних умов функціонування військового підрозділу.

Обладнання: тумбочка, телефон, нагрудний знак «ДНЮВАЛЬНИЙ РОТИ», макет штик-ножа та стенд з документацією добового наряду роти. Документація добового наряду: інструкції чергового та днювального роти, у тому числі на випадок тривоги, збору й пожежної безпеки; розпорядок дня, список номерів телефонів пожежної команди й чергового частини; опис документів і майна; книга прийняття та здавання чергування; комплект військових статутів Збройних Сил України.

Крім того, обов'язково знаходяться: перелік типових команд і сигналів, які повинен подавати днювальний; список військовослужбовців роти, які проживають поза казармою; зразки форм одягу для ранкової фізичної зарядки; схема території, яка закріплена для прибирання; книги видачі зброї та боєприпасів, запису хворих, звільнених; комплект ключів від замків запалювання, люків бойових машин та дорожні листки на випадок тривоги – в опечатаній скриньці.

7. **Місце для метання ручних гранат** - для відпрацювання першої та другої навчальних вправ з метання ручних гранат.

8. **Навчально-тренувальний комплекс**, - це обмежена ділянка місцевості з розгорнутими навчальними місцями для практичних занять і тренувань з основ військової справи. Ділянка вибирається в біля навчального закладу, її розміри визначаються шляхом моделювання. Наприклад, для занять з тактичної підготовки ділянка поділяється на смуги, в межах яких доведеться діяти навчальному підрозділу за навчальним завданням.

9. Навчальне місце «Основи самозахисту», для навчання прийомам самозахисту в бою, що проводиться: - зі зброєю - на спеціальному майданчику із стаціонарними і переносними макетами живої сили та мішенями, на обмеженій ділянці місцевості;

- без зброї - на рівному трав'яному майданчику, спеціально підготовленій ямі з піском та тирсою або у спортивному залі (на килимі з матів).

10. Виносне навчальне обладнання, - це навчальні стрілецькі прилади, що дозволяють викладачеві навчати стрільбі та виявляти помилки, що допускаються учнями. Вони звичайно включаються в комплект командирських ящиків (КЯ-56, КЯ-58, КЯ-73, КЯ-83). Окрім цих комплектів та іншого навчального обладнання, що поставляється, потребують виготовлення:

- комплекти мішеней для підготовчих вправ стрільб;
- комплект мішеней, тактичних знаків і позначок для тактико-стройових, тактичних занять і військової тактичної гри.

11. Єдина смуга перешкод, призначена для подолання горизонтальних і вертикальних перешкод індивідуально і в складі підрозділу, метання гранат на влучність. При відсутності смуги у навчальному закладі допускається проведення занять на місцевості, дообладнаній перешкодами і мішенями. Така місцевість повинна забезпечити подолання окремих

природних, штучних перешкод (елементів смуги) висотою до 2 м різними способами (стрибки, перелітання), рух по вузькій опорі на незначній висоті (до 1 м), вистрибування із заглиблень, інші прийоми і дії.

Єдина смуга перешкод

1 - лінія початку смуги; 2 - ділянка швидкісного бігу довжиною 20 м; 3 - рів шириною угорі 2, 2.5 і 3 м, глибиною 1м; 4 - лабіринт довжиною 6 м, шириною - 2 м, висотою 1.1 м (кількість проходів - 10, ширина проходу - 0.5 м); 5 - паркан висотою - 2 м, товщиною 0.25 м, з похилою дошкою довжиною 3.2 м, шириною 0.25 - 0.3 м; 6 - зруйнований міст висотою 2 м, що складається з трьох відрізків (прямокутних балок 0.2 х 0.2 м): перший довжиною 2 м, другий - 3.8 м зі згином у 135 градусів (довжина від початку до згину - 1 м), третій - 3.8 м зі згином 135 градусів (довжина від початку до згину 2.8 м), розриви між відрізками балок 1 м на початку другого і третього відрізків балок і в кінці перешкоди - вертикальні драбини з трьома ступенями; 7 - зруйнована драбина шириною 2м (висота східців 0.8; 1.2; 1.5 і 1.8 м, відстань між ними 1.2 м, біля високого східця - нахилена драбина довжиною 2.3 м з чотирма східцями); 8 - стінка висотою 1.1 м, шириною 2.6 м і товщиною 0.4 м з двома проломами (нижній розміром 1х0.4 м розташований на рівні землі, верхній розміром 0.5х0.6 м на висоті 0.35м від землі з прилягаючою до неї площиною 1х2.6 м; 9 - колодязь і хід сполучення (глибина колодязя 1.5 м, площа перетину вгорі 1х1 м; у задній стінці колодязя щілина розміром 1х0.5м, що сполучає колодязь з перекритим ходом сполучення глибиною 1.5 м, довжиною 8 м з одним згином; відстань від колодязя до траншеї по прямій - 6 м); 10 - траншея глибиною 1.5 м; 11 - бігова доріжка шириною 2 м.

Додаток 8

ПЕРЕЛІК ПЛАКАТІВ,
НЕОБХІДНИХ ДЛЯ ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТА
”ЗАХИСТ ВІТЧИЗНИ”

1. Державна і військова символіка.
2. Основи військового законодавства України.
3. Складові сектору безпеки (загальна структура ЗСУ та інших військових формувань).
4. Військові звання й знаки розрізнення. Зразки військової форми одягу.
5. Стройові прийоми і рух без зброї та зі зброєю. Строї відділення.
6. Вартова служба.
7. Виконання вправ зі стрілецької зброї та заходи безпеки.
8. Автомат Калашникова (АК74).
9. Ручні осколкові гранати.
10. Протитанкові і протипіхотні міни.
11. Склад механізованого відділення та його озброєння.
12. Танки і броньована техніка та боротьба з ними.

13. Основні зразки озброєння та військової техніки ЗСУ.
14. Військова топографія. Місцевість та її значення у бою. Орієнтування на місцевості.
15. Вогнева позиція (обладнання та маскування).
16. Цивільний захист та засоби ураження.
17. Засоби і способи індивідуального захисту.
18. Основи медичних знань і допомоги.

Додаток 9

НОРМАТИВИ:
а) ***вогнева підготовка***

№	Норматив, умови (порядок) його виконання	Критерії оцінки											
		високий			достатній			середній			низький		
		12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
1.	***Приготування до стрільби і ведення вогню з автомата.*** Учень знаходиться у вихідному положенні, автомат тримає „на ремінь”, магазин у сумці для магазинів. За командою керівника роздавач видає 5 навчальних патронів. Учень споряджає магазин і укладає його у сумку. За командою „До бою!” виконує норматив: займає місце для стрільби, заряджає зброю, готується до ведення вогню і доповідає: „Такий-то до бою готовий!”. Час фіксується від подачі команди до доповіді учня. За командою „Вогонь!” послідовно встановлює приціл, знімає із запобіжника і встановлює вид вогню та імітує два-три постріли. Доповідає про закінчення стрільби та за командою керівника розряджає зброю, надає для огляду, повертається у вихідне положення. Дії після команди ”Вогонь” виконуються без урахування часу.	Виконано правильно, чітко.			Не більше двох помилок.			Не більше трьох помилок.			Допущено більше трьох помилок. Порушені заходи безпеки під час поводження зі зброєю.		
		10с	11с	12с	13с	14с	15с	16с	17с	18с	19с	20с	21с
№	Норматив, умови (порядок) його виконання	Критерії оцінки											
		високий			достатній			середній			низький		
		12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

2.	***Неповне розбирання автомату.*** Автомат на столі, учень знаходиться біля зброї. За командою „До розбирання автомату приступити!” здійснює неповне розбирання автомату та доповідає „Готово!” Час фіксується від подачі команди до доповіді учня. Після виконання нормативу називає частини автомату.												
		Помилок немає.			Не більше однієї помилки.			Не більше двох помилок.			Допущено більше трьох помилок.		
		13с	15с	18с	19с	20с	21с	22с	23с	25с	27с	29с	31с
3.	***Складання автомату після неповного розбирання.*** За командою „До складання автомата приступити!” учень, дотримуючись послідовності, складає автомат та доповідає „Готово!”. Час фіксується від подачі команди до доповіді учня.												
		Помилок немає.			Не більше однієї помилки.			Не більше двох помилок.			Допущено більше трьох помилок.		
		23с	24с	25с	26с	28с	30с	31с	33с	35с	37с	39с	41с
№	**Норматив, умови (порядок) його виконання**	**Критерії оцінки**											
		високий			**достатній**			**середній**			**низький**		
		12	**11**	**10**	**9**	**8**	**7**	**6**	**5**	**4**	**3**	**2**	**1**
4.	***Чищення і змащування каналу ствола автомата після неповного розбирання.*** Для чищення зброї потрібне ганчір’я, маслянка із рушничним мастилом. За командою „До чищення і змащування приступити!” учень виконує норматив №2 та доповідає „Готово!”. Час фіксується від подачі команди до доповіді учня. Потім збирає приладдя для чищення каналу ствола і готує матеріал для змащування, називаючи елементи приладдя. Чищення і змащування каналу ствола												
		Помилок немає.			Не більше однієї помилки			Не більше двох помилок.			Допущено більше двох помилок.		
		13с	15с	18с	19с	20с	21с	22с	23с	25с	27с	29с	31с

	автомату здійснюється без урахування час												
5.	***Спорядження магазину патронами.*** Учень стоїть біля столу, на якому знаходиться 30 патронів та магазин до автомату. За командою „До спорядження магазину приступити!”, учень споряджає магазин патронами та доповідає „Готово!”. Час фіксується від подачі команди до доповіді учня.	35с	40с	45с	46с	48с	50с	51с	53с	55с	57с	59с	1хв. 02с.

б) ***тактична підготовка***

№	Норматив, умови (порядок) його виконання	Критерії оцінки											
		високий			достатній			середній			низький		
		12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
1	***Виявлення цілей , визначення їх місцезнаходження відносно орієнтирів, доповідь про результати спостереження.*** За командою керівника учень займає місце для спостереження. На відстані 200-500 м від спостерігача розмішені 9 цілей (мішеней). Завдання: виявити цілі, визначити їх місцезнаходження відносно орієнтирів і доповісти про результати спостереження.	Виявлені цілі 9	8	7	Виявлені цілі 6	5	4	Виявлені цілі 3	2	1	Помилка у визначенні дальності більше 15%	20%	25%
											а в напрямку від цілі до орієнтира		
											0-20	0-25	0-30

2	***Пересування на полі бою.*** Вихідне положення – вогнева позиція. Учню доводять тактичну обстановку, ставлять завдання вийти на новий рубіж. За командою керівника „Учень Петренко, на такий-то рубіж – вперед!" учень, враховуючи місцевість, долає 50 м: перебіжкою 15 м, переповзанням по-пластунські 20 м і перебіжкою – 15 м. час відраховується від команди на пересування до досягнення вказаного рубежу і приготування до стрільби.	Виконано правильно, чітко.			Не більше двох помилок.			Не більше трьох помилок.			Допущено більше трьох помилок		
		1хв 55с	2 хв	2хв 05с	2хв 10с	2хв 15с	2хв 20с	2хв 25с	2хв 30с	2хв 35с	2хв 40с	2хв 45с	2хв 50с

№	Норматив, умови (порядок) його виконання	Критерії оцінки											
		високий			достатній			середній			низький		
		12	**11**	**10**	**9**	**8**	**7**	**6**	**5**	**4**	**3**	**2**	**1**
3	***Вибір місця для стрільби (спостереження), обладнання окопу для стрільби з автомату лежачи.*** Вихідне положення – лежачи або стоячи. Учню доводять тактичну обстановку, ставлять завдання на вказаному рубежі вибрати місце для стрільби (спостереження) і обладнати окоп для стрільби лежачи. Відстань до рубежу не більше 50м.	Окоп обладнано правильно			Не більше двох помилок.			Не більше трьох помилок.			Більше трьох помилок.		
		30хв	32хв	35хв	37хв	39хв	41хв	43хв	45хв	47хв	49хв	51хв	53хв
4	***Встановлення окремої протитанкової міни.*** Вихідне положення лежачи для стрільби. Керівник	Помилок немає.			Не більше однієї помилки.			Не більше двох помилок.			Більше двох помилок.		

	визначає місце , де необхідно встановити міну. За командою „До встановлення міни приступити!” учень встановлює міну, не припиняючи спостереження за місцевістю і противником.	4 хв 30с	4 хв 40с	4 хв 50с	5хв	5хв 10с	5хв 20с	5хв 40с	5хв 50с	6 хв	6 хв 15с	6 хв 30с	6 хв 45с
5	***Визначення сторін горизонту.*** Учень з компасом або годинником в руці знаходиться у вказаній точці місцевості. За командою керівника „До орієнтування приступити!” визначає сторони горизонту і доповідає „Готово!”.	Помилок немає.			Не більше однієї помилки.			Не більше двох помилок.			Більше двох помилок.		
		22с	24с	26с	28с	30с	32с	34с	36с	38с	40с	42с	44с
№	**Норматив, умови (порядок) його виконання**	**Критерії оцінки**											
		високий			**достатній**			**середній**			**низький**		
		12	**11**	**10**	**9**	**8**	**7**	**6**	**5**	**4**	**3**	**2**	**1**
6	***Визначення магнітного азимуту на вказаний предмет за компасом.*** На місцевості учню вказується окремий предмет. За командою керівника „До визначення магнітного азимуту, приступити” він визначає азимут та доповідає. Час фіксується від подачі команди до доповіді.	Помилок немає. Похибка не більше 3 град.			Не більше однієї помилки. Похибка не більше 6 град.			Не більше двох помилок. Похибка не більше 9 град.			Більше двох помилок. Похибка більше 9 град.		
		28с	30с	32с	34с	36с	38с	40с	42с	44с	46с	48с	50с
7	***Визначення напрямку руху за вказаним магнітним азимутом за допомогою компасу.*** На місцевості учню вказується магнітний азимут. За командою керівника „До визначення напрямку	Помилок немає. Похибка не більше 3 град.			Не більше однієї помилки. Похибка не більше 6 град.			Не більше двох помилок. Похибка не більше 9 град.			Більше двох помилок. Похибка більше 9 град.		

	руху, приступити” він визначає окремий орієнтир та доповідає. Час фіксується від подачі команди до доповіді.	40с	45с	50с	55с	1хв	1хв 05с	1хв 10с	1хв 15с	1хв 20с	1хв 25с	1хв 30с	1хв 35с
8	***Рух за азимутом.*** Учню видається схема (таблиця) даних для руху за азимутом, на якій вказані вихідний та кінцевий пункти 3-4 проміжних орієнтира, магнітні азимути та відстані між ними в метрах. Довжина маршруту не менше 2 км. дотримуючись маскування, пішим порядком учень повинен вийти до кінцевого пункту. Час враховується від видачі схеми до виходу у кінцевий пункт.	24хв	26хв	28хв	30хв	32хв	34хв	36хв	38хв	40хв	42хв	44хв	46хв

в) з основ медичних знань

№	Норматив, умови (порядок) його виконання	Критерії оцінки											
		високий			достатній			середній			низький		
		12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
1	*Тимчасова зупинка кровотечі.* Учень знаходиться біля „пораненого”, тримаючи в руках джгут.Час відраховується від команди: «До виконання нормативу приступити!» і до закріплення джгута. Після чого позначається час його накладання.	Виконано без помилок			Допущено не більше одної помилки			Допущено не більше двох помилок			Допущено більше двох помилок		
	Накладання джгуту на стегно або плече	20с	25с	30с	35с	40с	45с	50с	55с	1хв.	1хв. 05с	1хв. 10с	1хв. 15с
	Накладання закрутки на стегно або плече	50с	55с	1хв	1хв. 05с	1хв. 10с	1хв. 15с	1хв. 20с	1хв. 25с	1хв. 30с	1хв. 35с	1хв. 40с	1хв. 45с

№	Норматив, умови (порядок) його виконання	Критерії оцінки											
		високий			достатній			середній			низький		
		12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
2	*Накладання пов'язки.* Учень з перев'язочним матеріалом у руках знаходиться біля „пораненого". За командою „Пов'язку накласти!" починає накладання.	Виконано без помилок			Допущено не більше одної помилки			Допущено не більше двох помилок			Допущено більше двох помилок		
	Накладання пов'язки на голову (око, вухо).	1хв. 50с	2хв	2хв 05с	2хв 10с	2хв 15с	2хв 20с	2хв 25с	2хв 30с	2хв 35с	2хв 40с	2хв 45с	2хв 50с
	Накладання пов'язки на кість у вигляді вісімки, на передпліччя,ліктьовий суглоб.	1хв. 50с	2хв	2хв 05с	2хв 10с	2хв 15с	2хв 20с	2хв 25с	2хв 30с	2хв 35с	2хв 40с	2хв 45с	2хв 50с
	Накладання пов'язки на плечовий суглоб, груди.	2хв 20с	2хв 30с	2хв 35с	2хв 40с	2хв 45с	2хв 50с	2хв 55с	3хв	3хв 05с	3хв 10с	3хв 15с	3хв 20с
	Накладання пов'язки на нижні кінцівки.	1хв. 50с	2хв	2хв 05с	2хв 10с	2хв 15с	2хв 20с	2хв 25с	2хв 30с	2хв 35с	2хв 40с	2хв 45с	2хв 50с
3	*Надання першої допомоги при переломах.* Учень знаходиться біля пораненого. Перев'язочний матеріал і шина в руках або поряд з учнем. За командою „Шину накласти!" учень накладає шину. Виконання нормативу закінчується підвішуванням руки на хустку (бинт, ремінь).	Виконано без помилок			Допущено не більше одної помилки			Допущено не більше двох помилок			Допущено більше двох помилок		
		3хв	3хв 30с	4хв	4хв 30с	5 хв	5хв 30с	6 хв	6хв 30с	7 хв	7хв 30с	8хв	8хв 30с

№	Норматив, умови (порядок) його виконання	Критерії оцінки											
		високий			достатній			середній			низький		
		12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
	Накладання шини з підручного матеріалу на плече.	2хв 40с	2хв 50с	3хв	3хв 10с	3хв 20с	3хв 30с	3хв 40с	3хв 50с	4хв	4хв 10с	4хв 20с	4хв 30с
	Накладання шини з підручного матеріалу на передпліччя.	3хв	3хв 30с	4хв	4хв 30с	5 хв	5хв 30с	6 хв	6хв 30с	7 хв	7хв 30с	8хв	8хв 30с
	Накладання шини Крамера на нижню кінцівку.	19с	21с	23с	25с	27с	29с	31с	33с	35с	37с	39с	41с

г) з прикладної фізичної підготовки

ВПРАВИ		Одиниці вимірювання	Б А Л И											
			12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
1	Комплексна силова вправа *	разів за 1 хв.	46	44	42	40	38	36	34	32	30	28	26	24
2	Метання гранати Ф-1 на влучність	очки	70	64	60	54	48	42	38	34	28	26	20	<20
3	Стрільба з пневматичної гвинтівки (по мішені «П»)	очки	40	35	33	31	29	27	25	20	17	12	10	<10
4	Метання гранати Ф-1 на дальність	метри	42	40	38	36	34	32	30	28	26	24	22	20
5	Єдина смуга перешкод	хв. сек.	1.30	1.33	1.35	1.40	1.43	1.45	1.50	1.53	1.55	2.00	2.03	2.05

д) з основ цивільного захисту

№	Норматив, умови (порядок) його виконання	Критерії оцінки											
		високий			достатній			середній			низький		
		12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
1	*Одягання протигазу.* Учні знаходяться в строю. Протигази у похідному положенні. За раптовою командою „Гази!” учні одягають протигази. Час відраховується з моменту подання команди до відновлення дихання після одягнення протигазу.	6,5с	7с	7,4с	7,7с	8с	8,4с	8,7с	9с	9,4с	9,7 с	10с	10,4 с
2	*Одягання респіратора Р-2.* За раптовою командою „Респіратор одягнути!”, учні одягаютьреспіратори. Час відраховується з моменту подачі команди до відновлення дихання	10,5 с	11с	11,4 с	11,7 с	12 с	12,4 с	12,7 с	13 с	13,4 с	13,7 с	14с	14,4 с
3	*Одягання загальновійськового захисного комплекту (плащ у рукава)* Засоби захисту учнів у похідному положенні. а) За командою „Плащ в рукава- Гази” або сигналом „Радіаційна небезпека” учні одягають протигази, захисні плащі в рукава, захисні панчохи та рукавиці. Час відраховується від подачі команди керівника до одягання засобів захисту та доповіді „Готово!”.	2 хв 50 с.	3 хв	3 хв 07 с.	3 хв 14 с.	3 хв 20 с.	3 хв 35 с.	3 хв 45 с.	4х в	4 хв 10 с.	4 хв 20 с.	4 хв 30 с.	4 хв 40 с.

	б)За командою „Захисний комплект одягнути - Гази” учні одягають панчохи, плащі у вигляді комбінезону, протигази, рукавиці. Час відраховується від подачі команди керівника до повного одягання засобів захисту та доповіді „Готово!”.	4 хв 25 с.	4 хв 35 с.	4 хв 45 с.	4 хв 50 с.	5 хв	5 хв 20 с.	5 хв 40 с	6 хв	6 хв 20 с	6 хв 40 с	7 хв	7 хв 20 с
4	*Дії за сигналом „Хімічна тривога”.* Засоби захисту учнів у похідному положенні. Подається сигнал „Хімічна тривога”. Ті хто навчаються одягають протигази, плащі у вигляді накидки і ведуть спостереження за місцевістю. Час відраховується від моменту подачі сигналу до повного одягання засобів захисту.	33с	35с	37с	38с	40с	43с	46с	50с	57с	1хв. 04с	1хв. 10с	1хв. 20с

ІНФОРМАТИКА

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

ДЛЯ УЧНІВ 10-11 КЛАСІВ

ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

РІВЕНЬ СТАНДАРТУ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма розрахована на вивчення інформатики в 10–11 класах старшої школи загальноосвітніх навчальних закладів в обсязі 1 години на тиждень.

Мета і завдання навчання інформатики

Метою навчання є формування в учнів теоретичної бази знань з основ інформатики, умінь і навичок ефективного використання сучасних комп'ютерно-інформаційних технологій у своїй діяльності, що має забезпечити формування у випускників школи основ *інформаційної культури* та *інформатичної компетентності*.

Завданнями навчання є:

- формування в учнів знань, необхідних для ефективного використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-пізнавальній діяльності, при вивченні інших навчальних предметів та повсякденному житті;
- формування в учнів уміння застосовувати інформаційно-комунікаційні технології з метою ефективного виконання різноманітних завдань щодо інформаційних процесів, які пов’язані з майбутньою професійною діяльністю в умовах інформаційного суспільства;
- формування знань правил безпеки життєдіяльності і стійких навичок дотримання зазначених правил при виконанні робіт з використанням засобів інформаційно-комунікаційних технологій;
- формування інформаційної культури та навичок безпечної поведінки у використанні мережних технологій
- розвиток в учнів здатності самостійно опановувати та раціонально використовувати програмні засоби загального та прикладного призначення, цілеспрямовано шукати й систематизувати відомості, використовувати електронні засоби обміну даними.

Структура навчальної програми

Навчальна програма складається з:

- пояснювальної записки, де визначено мету та завдання навчання інформатики, охарактеризовано структуру навчальної програми, наведено рекомендації щодо викладання навчального матеріалу за програмою, а також критерії оцінювання навчальних досягнень учнів;
- змісту навчального матеріалу та вимог щодо рівня навчальних досягнень учнів;
- характеристик умов навчання.

Рекомендації щодо викладання курсу інформатики за програмою

Система знань, умінь та навичок, яких має набути учень, що успішно пройшов навчання за цією програмою, набуті в результаті компетентності мають відповідати рівню стандарту і тому всі теми курсу повинні викладатися в загальноосвітніх навчальних закладах у обсязі, не меншому, ніж визначений програмою.

Кількість навчального часу, що відводиться на вивчення тієї чи іншої теми, може бути збільшена за рахунок варіативної складової навчального плану залежно від особливостей того чи іншого напряму й профілю навчання.

Доповнення змісту навчання здійснюється через викладання певних тем за програмами курсів за вибором. Реалізація профільного навчання під час викладання інших тем курсу може здійснюватися як шляхом розширення їх змісту, так і добору профільно-орієнтованих навчальних завдань.

Вивчення деяких тем курсу може бути поглиблено і в тому випадку, коли учні почали вивчення інформатики до 9 класу і деякі теми курсу вже успішно опанували. У цьому випадку поглиблене вивчення окремих тем також здійснюється за програмами курсів за вибором. Використовуючи програми курсів за вибором, вивчення окремих тем можна поглиблювати і в тому випадку, коли в 10–11 класах згаданих вище профілів на вивчення інформатики виділяється більше 1 години на тиждень.

Зміст усіх практичних робіт має бути підібраний так, щоб тривалість роботи за комп'ютером не перевищувала чинних санітарно-гігієнічних норм.

Методика проведення кожного уроку визначається вчителем.

Вивчення більшості тем курсу має завершуватися тематичним оцінюванням. У тому випадку, коли вивчення окремих тем заплановано протягом 2–4 навчальних годин, тематичне оцінювання рекомендується проводити за підсумками вивчення кількох тем. Форму проведення тематичного контролю знань учитель обирає самостійно: контрольні роботи, тестування, комплексні практичні роботи, захист навчальних проектів тощо, але оцінювання має бути обов'язково індивідуальним, навіть за виконання роботи у групах.

Характеристика умов навчання

Кожний урок проводиться в комп’ютерному класі. На уроці класи діляться на підгрупи так, щоб кожен учень був забезпечений індивідуальним робочим місцем за комп’ютером.

Робота учнів може бути організована в середовищі як пропрієтарних операційних систем, так і створених на основі ліцензій вільного поширення, з використанням як пропрієтарних, так і вільно поширюваних програмних засобів.

Перелік необхідних програмних засобів:

операційна система з графічним інтерфейсом;

програма для запису даних на оптичні носії;

програма — архіватор;

антивірусна програма;

растровий графічний редактор (на різних етапах навчання використовуються кілька різних за складністю графічних редакторів);

векторний графічний редактор;

текстовий процесор;

редактор презентацій;

програма для створення комп’ютерних публікацій;

табличний процесор;

програма для опрацювання аудіо й відеоданих і розроблення потокових презентацій;

програма для захоплення зображення з екрану (у тому числі — рухомого);

електронні словники і програми, призначені для перекладу;

веб_браузер;

навчальне середовище програмування;

середовище розроблення програм.

Для виконання навчальних проектів або проведення навчання за деякими профілями, програмне й апаратне забезпечення має бути доповнене необхідними компонентами.

Обладнання навчального приміщення (класу, кабінету) має відповідати вимогам (технічним, санітарно гігієнічним, педагогічним тощо), викладеним у «Положенні про кабінет інформатики та інформаційно_комунікаційних технологій навчання загальноосвітніх навчальних закладів» (Наказ МОН України від 20.05.2004 №407, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 14.06.2004 р. № 730/9329) й нормативних документах, на які в ньому здійснено посилання. За умов внесення змін до «Положення про кабінет інформатики та інформаційно_комунікаційних технологій навчання загальноосвітніх навчальних закладів» та нормативних документів, на які здійснено посилання, зміст програми у частинах, пов'язаних зі змінами, має переглядатися з виконанням передбачених чинним законодавством процедур.

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів

У наведеній нижче таблиці вказано критерії, за якими визначається рівень навчальних досягнень учня та відповідний бал. Слід вважати, що знання, уміння та навички учня відповідають певному рівню навчальних досягнень, якщо вони відповідають критерію, вказаному для цього рівня, та критеріям для всіх попередніх рівнів.

Рівні навчальних досягнень	*Бали*	*Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з інформатики*
І.Початковий	1	Учень (учениця): • розпізнає окремі об'єкти, явища і факти предметної галузі; • знає і виконує правила безпеки життєдіяльності під час роботи з комп'ютерною технікою
	2	Учень (учениця): • розпізнає окремі об'єкти, явища і факти предметної галузі та може фрагментарно відтворити знання про них

Рівні навчальних досягнень	*Бали*	*Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з інформатики*
	3	Учень (учениця): • має фрагментарні знання незначного загального обсягу (менше половини навчального матеріалу) за відсутності сформованих умінь та навичок
ІІ.Середній	4	Учень (учениця): • має початковий рівень знань, значну (більше половини) частину навчального матеріалу може відтворити; • виконує елементарне навчальне завдання із допомогою вчителя; • має елементарні навички роботи на комп'ютері
	5	Учень (учениця): • має рівень знань вищий, ніж початковий; • може з допомогою вчителя відтворити значну частину навчального матеріалу; • має стійкі навички виконання елементарних дій з опрацювання даних на комп'ютері
	6	Учень (учениця): • пояснює основні поняття навчального матеріалу; • може самостійно відтворити значну частину навчального матеріалу; • вміє за зразком виконати просте навчальне завдання; • має стійкі навички виконання основних дій з опрацювання даних на комп'ютері
ІІІ.Достатній	7	Учень (учениця): • вміє застосовувати вивчений матеріал у стандартних ситуаціях; • може пояснити основні процеси, що відбуваються під час роботи інформаційної системи, та наводити власні приклади на підтвердження деяких тверджень; • вміє виконувати навчальні завдання передбачені програмою
	8	Учень (учениця) вміє: • аналізувати навчальний матеріал, в цілому самостійно застосовувати його на практиці; • контролювати власну діяльність; • самостійно виправляти вказані вчителем помилки; • самостійно визначати спосіб розв’язування навчальної задачі; • використовувати довідкові системи програмних засобів

Рівні навчальних досягнень	*Бали*	*Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з інформатики*
	9	Учень (учениця): • вільно володіє навчальним матеріалом, застосовує знання на практиці; • вміє систематизувати і узагальнювати отримані відомості; • самостійно знаходить і виправляє допущені помилки; • може аргументовано обрати раціональний спосіб виконання навчального завдання; • використовує електронні засоби для пошуку потрібних відомостей
IV.Високий	10	Знання, вміння і навички учня відповідають вимогам державної програми у повному обсязі. Учень (учениця): • володіє міцними знаннями, самостійно визначає проміжні етапи власної навчальної діяльності, аналізує нові факти, явища; • вміє самостійно знаходити додаткові відомості та використовує їх для реалізації поставлених перед ним навчальних завдань, судження його логічні і достатньо обґрунтовані; • має сформовані навички керування інформаційними системами
	11	Учень (учениця): • володіє узагальненими знаннями з предмета; • вміє планувати особисту навчальну діяльність, оцінювати результати власної практичної роботи; • вміє самостійно знаходити джерела даних і відомостей та використовувати їх відповідно до мети і завдань власної пізнавальної діяльності; • використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях; • вміє виконувати завдання, не передбачені навчальною програмою; • має стійкі навички керування інформаційними системами
	12	Учень (учениця): • має стійкі системні знання та творчо їх використовує у процесі продуктивної діяльності; • вільно опановує та використовує нові інформаційні технології для поповнення власних знань та розв’язування задач; • має стійкі навички керування інформаційними системами в нестандартних ситуаціях

Розподіл навчальних годин на вивчення тем програми

10 клас (30 годин + *5 годин резервного часу*)

№ розділу	*Розділ навчальної програми*		*Години*
1	**Текстовий процесор**		**10**
2	**Служби Інтернету**		**6**
	2.1	Електронна пошта	3
	2.2	Комунікації за допомогою Інтернету	3
3	**Комп'ютерні презентації**		**14**
	3.1	Опрацювання мультимедійних даних	5
	3.2	Створення й показ слайдових презентацій	6
	3.3	Спільна робота з документами. Розробка колективного проекту з використанням комп'ютерної презентації	3

11 клас (32 години + *3 години резервного часу*)

4	**Моделювання. Основи алгоритмізації**		**8**
5	**Системи опрацювання табличних даних**		**11**
	5.1	Електронні таблиці. Табличний процесор	5
	5.2	Аналіз даних у середовищі табличного процесора	6
6	**Бази даних. Системи управління базами даних**		**7**
7	**Автоматизоване створення й публікація веб-ресурсів. Сучасні сервіси Інтернету**		**6**

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ТА ВИМОГИ ДО НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ

10 клас

(30 годин + 5 годин резервного навчального часу; 1 година на тиждень)

Зміст навчального матеріалу	*Навчальні досягнення учнів*
1. Текстовий процесор (10 год.) Поняття про шаблон документа; створення документа за допомогою майстра. Створення нумерованих і маркованих списків. Вставлення зображень у текстовий документ і налагодження їхніх властивостей. Таблиці в текстових документах. Використання стилів, поняття про схему документа Перегляд документа в різних режимах. Автоматичне створення змісту документа. Правила стильового оформлення документів різних типів. Налагодження параметрів сторінок. Створення колонтитулів. Друкування документа. Налагодження середовища користувача текстового процесора. *Практична робота № 1.* Робота з таблицями і	***Учень (учениця):*** ***пояснює:*** • правила стильового оформлення документів різних типів; • поняття шаблону документа; ***використовує:*** • різні режими перегляду документа; • майстер створення документів; • стилі символів та абзаців для форматування тексту й визначення схеми документа; • шаблони документів; • інструменти для креслення й настроювання властивостей таблиць у текстовому документі; • схему документа для перегляду його змісту та навігації ним; ***вміє:*** • створювати нумеровані й марковані списки; • імпортувати зображення в текстовий документ; • створювати в текстовому документі таблиці довільного рівня складності; • вставляти в документ зображення та настроювати їхні властивості; • налагоджувати параметри сторінок та створювати колонтитули; • створювати зміст документа в автоматичному режимі; • роздруковувати документ на принтері.

Зміст навчального матеріалу	*Навчальні досягнення учнів*
зображеннями у текстових документах. *Практична робота № 2.* Використання стилів і шаблонів документів. *Практична робота № 3.* Автоматичне створення змісту документа. Налагодження параметрів сторінок. Створення колонтитулів.	
2. Служби Інтернету (6 год.) **2.1. Електронна пошта (3 год.)** Принципи функціонування електронної пошти. Програми для роботи з електронною поштою. Робота з електронною поштою через веб-інтерфейс: реєстрування поштової скриньки, надсилання (у тому числі кільком адресатам), отримання й перенаправлення повідомлень, навігація папками, вилучення повідомлень, вкладання файлів. Етикет електронного листування. *Практична робота № 4.* Електронне листування через веб-інтерфейс.	***Учень (учениця):*** ***описує:*** • принципи функціонування послуг електронної пошти; • елементи адреси електронної пошти; ***наводить приклади:*** • адрес електронної пошти; ***формулює:*** • правила етикету електронної переписки; ***вміє:*** • реєструвати поштову скриньку на сервері електронної пошти через веб-інтерфейс; • керувати електронними повідомленнями: складати, надсилати, отримувати, вилучати й роздруковувати повідомлення, вказувати тему повідомлення, перевіряти його правопис, надсилати повідомлення з зазначенням терміновості, відповідати на повідомлення й перенаправляти їх; • керувати вмістом папок поштової скриньки: переміщуватися папками, переміщувати повідомлення з однієї папки до іншої, відновлювати вилучені повідомлення, очищувати поштову скриньку; • копіювати й переміщувати текст як у межах повідомлення, так і з повідомлення до зовнішнього джерела і навпаки; • вкладати файли у повідомлення, вилучати вкладені файли, зберігати файли з отриманих повідомлень на комп'ютері; • створювати, редагувати й вилучати записи в адресній книзі; • оновлювати адресну книгу після отримання повідомлення; • створювати й використовувати списки розсилання.

Зміст навчального матеріалу	*Навчальні досягнення учнів*
2.2. Комунікації за допомогою Інтернету (3 год.) Поняття миттєвого повідомлення. Обмін миттєвими повідомленнями: принципи функціонування служби, огляд популярних програм. Реєстрація в службі обміну миттєвими повідомленнями. Створення й ведення списку контактів, надсилання текстових, графічних та відеоповідомлень. Поняття форуму та чату. Етикет інтерактивного спілкування. *Практична робота № 5.* Обмін миттєвими повідомленнями.	***Учень (учениця)*** ***пояснює:*** • поняття миттєвого повідомлення; • принцип функціонування служби обміну миттєвими повідомленнями; • правила етикету інтерактивного спілкування; ***наводить приклади:*** • програм обміну миттєвими повідомленнями; • тематичних інтернет-форумів; ***уміє:*** • реєструватися у службі обміну миттєвими повідомленнями; • отримувати ідентифікаційний номер у програмі обміну миттєвими повідомленнями; • запускати на виконання та завершувати роботу з програмою обміну миттєвими повідомленнями; • знаходити співрозмовників і запрошувати їх до мережі обміну миттєвими повідомленнями; • керувати списком контактів; • надсилати й отримувати повідомлення; • надсилати й отримувати файли в програмі обміну миттєвими повідомленнями.
3. Комп'ютерні презентації (14 год.) **3.1. Опрацювання мультимедійних даних (5 год.)** Поняття про мультимедійні дані. Формати аудіо- та відеофайлів. Мультимедійні програвачі. Засоби перетворення аудіо- та відеоформатів. Програмне	***Учень (учениця)*** ***пояснює:*** • поняття мультимедійних даних; ***порівнює:*** • формати аудіо- та відео файлів; • режими відображення відеоряду; ***наводить приклади:*** • джерел мультимедійних даних; • засобів перетворення аудіо- та відеоформатів; ***вміє:*** • розробляти план відеокліпу; • створювати у середовищі розробки відеокліпів проекти за

Зміст навчального матеріалу	*Навчальні досягнення учнів*
забезпечення для опрацювання мультимедійних даних. Захоплення аудіо та відео, створення кліпів. Налагодження часових параметрів аудіо- та відеоряду. Додавання до відеокліпу відеоефектів та налагодження переходів між його фрагментами. *Практична робота № 6.* Створення відеокліпу.	допомогою майстру та пусті проекти; • імпортувати у відеокліп аудіо- та відеоінформацію з зовнішніх джерел; • синхронізувати відеоряд з аудіорядом; • налагоджувати часові параметри аудіо- та відеоряду; • додавати до відеокліпу відеоефекти та налагоджувати переходи між його фрагментами.
3.2. Створення й показ слайдових презентацій (6 год.) Поняття презентації та комп'ютерної презентації, їх призначення. Поняття про слайдові та потокові презентації. Огляд програмних і технічних засобів, призначених для створення і демонстрації презентацій. Створення презентації за допомогою майстра автовмісту та шаблонів оформлення, створення пустої презентації, а також однієї презентації на базі іншої. Відкриття презентації та збереження її в різних форматах. Створення написів і зображень на слайдах презентації. Вставлення зображень у презентації. Принципи стильового оформлення презентацій.	***Учень (учениця)*** ***пояснює:*** • поняття та призначення комп'ютерних презентацій; • правила вибору стильового оформлення слайдів презентації; • принципи дизайну слайдів презентації; ***порівнює:*** • властивості слайдових та потокових презентацій; ***описує:*** • призначення й можливості програмних засобів, призначених для створення презентацій; • спосіб застосування ефектів анімації до процесу змінення слайдів та об'єктів на слайдах; • способи показу презентацій у різних програмних середовищах; ***вміє:*** • створювати презентацію за допомогою майстра, з шаблону, на базі іншої презентації та з пустих слайдів; • розробляти структуру презентації; • добирати стильове оформлення презентації та дизайн слайдів; • додавати до слайдів текст і зображення та настроювати їх параметри; • додавати до об'єктів на слайдах анімаційні ефекти; • настроювати анімаційні ефекти змінення слайдів; • зберігати презентацію в різних форматах і відтворювати її як у середовищі програми розроблення презентацій, так і за допомогою інших засобів.

Зміст навчального матеріалу	*Навчальні досягнення учнів*
Основні принципи дизайну слайдів. Додавання анімаційних ефектів до об'єктів слайда. Анімаційні ефекти змінення слайдів. Додавання відеокліпів, звукових ефектів та мовного супроводу до слайдової презентації. Демонстрація презентації у різних програмних середовищах. *Практична робота № 7.* Розробка слайдової презентації. *Практична робота № 8.* Анімація в слайдових презентаціях.	
3.3. Спільна робота з документами. Розроблення колективного проекту (3 год.) Середовище для спільної роботи з документами. Колективне виконання завдань з опрацювання даних. Служби онлайнового документообігу. Спільна робота з онлайновими документами. *Практична робота №* 9. Розроблення	***Учень (учениця)*** ***описує:*** • стратегію організації колективної роботи над завданням з опрацювання даних; • правила опрацювання даних у середовищі для спільної роботи з документами; ***уміє:*** • публікувати документ у середовищі для спільної роботи з документами, змінювати такий документ і керувати правами доступу до нього; • працювати у колективі з 3–4 учнів над розв'язуванням спільної задачі з опрацювання даних; • використовувати комп'ютерні засоби інтерактивного спілкування й обміну даними для організації та виконання колективної роботи.

Зміст навчального матеріалу	***Навчальні досягнення учнів***
колективного проекту.	

11 клас

(32 години + 3 години резервного навчального часу; 1 година на тиждень)

4. Моделювання. Основи алгоритмізації (8 год.) Поняття об'єкта і моделі. Типи моделей. Моделювання як метод дослідження об’єктів. Поняття алгоритму. Властивості алгоритмів. Форми подання алгоритму. Виконавець алгоритму. Система команд виконавця алгоритму. Базові структури алгоритмів: слідування, розгалуження, повторення. Вхідні дані та результати, їх взаємозв’язок. Графічне подання алгоритмів. Етапи розв’язування задач за допомогою комп’ютера. Складання і описання алгоритмів. Поняття про мови програмування. *Практична робота № 1.* Побудова інформаційної моделі *Практична робота № 2.* Створення та виконання алгоритмів	***Учень (учениця)*** ***описує:*** • поняття моделі, об’єкта, предметної області; • типи моделей, їх характеристики; • поняття алгоритму; • властивості алгоритмів; • форми подання алгоритму; • базові структури алгоритмів та їх особливості; • порядок описання алгоритмів; ***називає:*** • призначення графічних позначень елементів алгоритмів; ***пояснює:*** • етапи розв’язування задачі за допомогою комп’ютера; • поняття програми; ***має уявлення:*** ▪ про мови програмування; ***використовує:*** • графічні позначення для опису алгоритмів; • різні форми подання алгоритмів; ***уміє:*** • будувати інформаційну модель задачі; • аналізувати алгоритм розв’язування задачі; • будувати графічні схеми найпростіших алгоритмів; • формально виконувати алгоритми.
5. Системи опрацювання табличних даних (11 год.) **5.1. Електронні таблиці. Табличний процесор (5**	***Учень (учениця)*** ***описує:*** • поняття електронної книги, аркушу, рядка, стовпця, клітинки, діапазону комірок;

год.) Поняття електронної таблиці. Засоби опрацювання електронних таблиць. Запуск на виконання табличного процесора, відкриття й збереження документа. Огляд інтерфейсу табличного процесора. Основні об'єкти: книги, аркуші, рядки, стовпці, комірки. Навігація аркушем і книгою; виокремлення об'єктів електронної таблиці. Введення даних до комірок і редагування їх вмісту. Копіювання, переміщення й вилучення даних. Автозаповнення. Типи даних і формати їх подання. Форматування даних, комірок і діапазонів комірок. Використання формул. Абсолютні, відносні та мішані посилання на комірки і діапазони комірок. Посилання на комірки інших аркушів та інших книг. Копіювання формул та модифікація посилань під час копіювання. Створення та настроювання діаграм, вибір типу діаграми. *Практична робота № 3.* Уведення даних і форматування таблиць у	• способи навігації аркушем і книгою; • типи і формати подання даних: числовий, грошовий, текстовий, формат дати та часу; • способи введення даних різних форматів; • види помилок під час уведення даних і формул та способи їх усунення; • призначення основних панелей інструментів табличного процесора та елементів керування; • критерії добору типу діаграми для найкращого відображення даних; ***пояснює:*** • необхідність правильного добору і визначення форматів подання даних; • правила запису абсолютних, відносних та мішаних посилань на комірки та діапазони комірок; • правила запису формул; • правила перетворення абсолютних, відносних та мішаних посилань під час копіювання формул; ***використовує:*** • автозаповнення комірок для прискорення введення даних; ***вміє:*** • здійснювати навігацію аркушем і книгою; • вводити дані і формули у комірки та редагувати їх вміст; • виокремлювати діапазони комірок із заданими адресами; • форматувати дані, комірки та діапазони комірок; • копіювати, переміщувати й видаляти вміст комірок і діапазонів комірок; • записувати абсолютні, відносні та змішані посилання на комірок і діапазони комірок; • добирати тип діаграми для найкращого відображення даних; • змінювати тип діаграми; • уміє будувати, редагувати та форматувати діаграми.

середовищі табличного процесора *Практична робота № 4.* Використання формул в електронних таблицях *Практична робота № 5.* Побудова діаграм	
5.2. Аналіз даних у середовищі табличного процесора (6 год.) Призначення й використання основних математичних, статистичних і логічних функцій табличного процесора. Сортування й фільтрація даних у таблицях. Умовне форматування. *Практична робота № 6.* Аналіз даних за допомогою функцій табличного процесора *Практична робота № 7.* Сортування та фільтрація даних	***Учень (учениця)*** ***описує:*** • мету та способи фільтрації даних у таблицях; • призначення умовного форматування даних; • алгоритмічну конструкцію розгалуження; ***наводить приклади:*** • математичних, статистичних і логічних функцій табличного процесора; ***уміє:*** • сортувати дані в таблицях за значеннями одного чи кількох полів; • виконувати умовне форматування даних; • застосовувати основні математичні, статистичні і логічні функції для аналізу й опрацювання даних; ***використовує:*** • автофільтри для вибору даних з таблиць за простими критеріями.
6. Бази даних. Системи управління базами даних (7 год.) Поняття, призначення, класифікація баз даних. Поняття таблиці, поля, запису. Основні етапи	***Учень (учениця):*** ***має уявлення про:*** • особливості реляційних, мережевих, ієрархічних та об'єктно-орієнтованих баз даних; ***пояснює:*** • поняття бази даних; • поняття таблиці, поля, запису;

роботи з базами даних у середовищі системи управління базами даних. Інтерфейс для введення і відображення даних в БД. Створення в базі даних таблиць. Визначення властивостей полів. Надання значень властивостям полів. Зв'язки між таблицями в базі даних, їхні різновиди. Вибір типу зв'язку. Створення зв'язків різних типів. Поняття цілісності даних. Поняття запиту до реляційної бази даних. Автоматизоване створення запитів. *Практична робота №8.* Робота з готовою базою даних. Введення та отримання даних. *Практична робота №9.* Створення бази даних з кількома зв'язаними таблицями. *Практична робота №10.* Створення запитів у базі даних.	• поняття ключа; • призначення запиту; • призначення систем управління базами даних; • поняття цілісності даних; • порядок створення зв'язків різної множинності між таблицями; ***класифікує:*** • зв'язки між таблицями реляційної БД за множинністю; ***називає:*** • типи даних, що використовуються в певному середовищі СУБД; ***наводить приклади:*** • реляційних СУБД; ***вміє:*** • створювати таблиці в середовищі реляційної СУБД; • створювати ключі та надавати інші властивості полям таблиць; • добирати типи зв'язків між таблицями; • створювати зв'язки між таблицями СУБД з підтримкою обмежень цілісності; • вводити дані в таблиці, дотримуючись обмежень, що накладаються структурою бази даних; • сортувати дані в таблицях бази за одним чи кількома полями; • застосовувати засоби пошуку даних в одній таблиці; • фільтрувати дані в таблицях; • знаходити в базі дані за певними критеріями відбору, створюючи прості вибіркові запити в автоматизованому режимі; • редагувати таблиці, запити й дані в таблицях.
7. Автоматизоване створення й публікація веб-ресурсів. Сучасні сервіси Інтернету (4 год.) Структура веб-сайтів, різновиди веб-сайтів. Різновиди веб-	***Учень (учениця)*** ***пояснює:*** • поняття та особливості сайтів різних типів: статичних веб-сайтів, веб-спільнот, інтернет-магазинів, порталів, блогів; • відмінності між веб-сторінками типу візитівки, веб-каталогу, форуму, чату, сторінкою розділу веб-сайту;

сторінок. Поняття про системи керування вмістом сайту. Поняття хостингу. Основи веб-дизайну. Поняття про засоби автоматизованого розроблення веб-сайтів, редактор веб-сайтів з графічним інтерфейсом. Етапи створення веб-сайтів. Огляд сервісів Веб 2.0. Автоматизоване створення статичної веб-сторінки, вибір її типу й оформлення. Веб-спільноти. Вікі технології. Поняття блогу, різновиди блогів. Створення й оформлення блогу, публікація повідомлень та настроювання його параметрів. *Практична робота № 11.* Автоматизоване створення веб-сайту.	• поняття блогу; • дизайн та правила оформлення веб-сторінок; • поняття хостингу; • призначення та типи сервісів Веб 2.0; • призначення та особливості функціонування веб-спільнот; ***описує:*** • процес створення веб-сайтів; • процес створення блогу й публікації повідомлень; • формати зображень, відео- та аудіокліпів, що публікуються на веб-сторінках; ***уміє:*** • створювати статичні веб-сторінки різних типів, добирати їх оформлення; • створювати вміст веб-сайту й оновлювати його.

ІНФОРМАТИКА

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
ДЛЯ 10-11 КЛАСІВ

ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

АКАДЕМІЧНИЙ РІВЕНЬ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма розрахована на вивчення інформатики в 10–11 класах старшої школи загальноосвітніх навчальних закладів в обсязі 1 години на тиждень у 10 класі та 2 годин на тиждень в 11 класі.

Мета і завдання навчання інформатики на академічному рівні в профільній старшій школі

Метою курсу є формування в учнів теоретичної бази знань з основ інформатики, умінь і навичок ефективного використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у своїй діяльності, що має забезпечити формування у випускників школи основ *інформаційної культури* та *інформатичних компетентностей.*

Завданнями курсу є:

- формування в учнів бази знань, умінь і навичок, необхідних для ефективного використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-пізнавальній діяльності, зокрема при вивченні всіх навчальних предметів та повсякденному житті;
- розвиток в учнів уміння самостійно опановувати та раціонально використовувати програмні засоби загального та спеціального призначення, цілеспрямовано шукати й систематизувати дані, використовувати електронні засоби обміну даними;
- формування в учнів уміння застосовувати інформаційно-комунікаційні технології з метою ефективного розв’язування різноманітних завдань щодо пошуку, опрацювання, зберігання, подання, передавання різноманітних повідомлень і даних.

Структура навчальної програми

Навчальна програма складається з:

- пояснювальної записки, де визначено мету та завдання навчання інформатики, охарактеризовано структуру навчальної програми, наведено рекомендації щодо викладання навчального матеріалу за програмою, а також критерії оцінювання навчальних досягнень учнів;
- змісту навчального матеріалу та вимог щодо рівня навчальних досягнень учнів;
- додатків, де вказано перелік курсів за вибором, якими може доповнюватися даний курс, та перелік методичної літератури.

Рекомендації щодо навчання курсу інформатики за програмою

Кількість навчального часу, що відводиться на вивчення тієї чи іншої теми, може бути збільшена за рахунок варіативної складової навчального плану залежно від особливостей того чи іншого напряму й профілю навчання. Розширення тем курсу може здійснюватися через вивчення матеріалу цих тем за програмами курсів за вибором, перелік деяких з яких наведено в додатку 1. Реалізація завдань профільного навчання під час вивчення інших тем курсу може здійснюватися як шляхом їх розширення, так і за рахунок добору профільно-орієнтованих навчальних завдань.

Вивчення деяких тем курсу може бути поглиблено і в тому випадку, коли учні почали вивчення інформатики до 9 класу і деякі теми курсу вже успішно опанували. У цьому випадку поглиблене вивчення окремих тем також здійснюється за програмами курсів за вибором, перелік деяких з яких наведено в додатку 1. Використовуючи вказані програми курсів за вибором, вивчення окремих тем можна поглиблювати і в тому випадку, коли в 10 класах згаданих вище профілів на вивчення інформатики відводиться більше 1 або в 11 класах більше 2 годин на тиждень.

Зміст усіх практичних робіт має бути дібраний так, щоб їх тривалість не перевищувала вимог діючих санітарно-гігієнічних норм.

Вчитель може самостійно добирати засоби подання теоретичного матеріалу (презентація, що відображається на екрані за допомогою мультимедійного проектора; презентація, що відтворюється на екранах учнівських комп’ютерів; спільна робота учнів та вчителя над документом в середовищі локальної мережі тощо) і визначати форму проведення практичних робіт (робота з елементами досліджень, спільна робота в Інтернеті, лабораторні роботи, тренувальні вправи, виконання навчальних проектів, практикуми). Методика проведення кожного уроку визначається вчителем. Вивчення більшості тем курсу має завершуватися тематичним оцінюванням. Проте, в тому випадку, коли вивчення окремих тем заплановано протягом 2–4 навчальних годин, тематичне оцінювання рекомендується проводити за кількома темами водночас. Форму проведення тематичного контролю знань вчитель обирає самостійно: контрольні роботи, тестування, комплексні практичні роботи, захист навчальних проектів тощо.

Обов’язковими умовами навчання за програмою є наявність комп’ютерного класу та встановленого програмного забезпечення (орієнтовний перелік програм наведено нижче). На кожному уроці має бути забезпечено доступ кожного учня до окремого комп’ютера.

Бажаною умовою є наявність у школі швидкісного каналу підєднання до Інтернету (від 1 Мбіт/с). Якщо такого каналу немає, потрібно організувати роботу з імітаційним програмним забезпеченням.

Вчителю при навчанні теми «Основи алгоритмізації та програмування» пропонується уникати використання штучних навчальних або застарілих середовищ програмування. Усі програми, які розроблятимуть учні, мають

відповідати принципам функціонування сучасного програмного забезпечення в середовищі операційної системи з графічним інтерфейсом.

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів

У наведеній нижче таблиці вказано критерії, за якими визначається рівень навчальних досягнень учня та відповідний бал. Слід вважати, що знання, уміння та навички учня відповідають певному рівню навчальних досягнень, якщо вони відповідають критерію, вказаному для цього рівня, та критеріям для всіх попередніх рівнів.

Рівні навчальних досягнень	*Бали*	*Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з інформатики*
І.Початковий	1	Учень: • розпізнає окремі об’єкти, явища і факти предметної галузі; • знає і виконує правила техніки безпеки під час роботи з комп’ютерною технікою
	2	Учень: • розпізнає окремі об’єкти, явища і факти предметної галузі та може фрагментарно відтворити знання про них
	3	Учень: • має фрагментарні знання незначного загального обсягу (менше половини навчального матеріалу) за відсутності сформованих умінь та навичок
ІІ.Середній	4	Учень: • має початковий рівень знань, значну (більше половини) частину навчального матеріалу може відтворити; • виконує елементарне навчальне завдання при допомозі вчителя; • має елементарні навички роботи на комп'ютері
	5	Учень: • має рівень знань вищий, ніж початковий; • може при допомозі вчителя відтворити значну частину навчального матеріалу; • має стійкі навички виконання елементарних дій з опрацювання даних на комп'ютері

Рівні навчальних досягнень	*Бали*	*Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з інформатики*
	6	Учень: • пояснює основні поняття навчального матеріалу; • може самостійно відтворити значну частину навчального матеріалу; • вміє за зразком виконати просте навчальне завдання; • має стійкі навички виконання основних дій з опрацювання даних на комп'ютері
ІІІ.Достатній	7	Учень: • вміє застосовувати вивчений матеріал у стандартних ситуаціях; • може пояснити основні процеси, що відбуваються під час роботи інформаційної системи, та наводити власні приклади на підтвердження деяких тверджень; • вміє виконувати навчальні завдання передбачені за програмою
	8	Учень вміє: • контролювати власну діяльність; • самостійно виправляти вказані вчителем помилки; • самостійно визначати спосіб розв’язування навчальної задачі; • використовувати довідкові системи програмних засобів
	9	Учень: • вільно володіє навчальним матеріалом, застосовує знання на практиці; • самостійно знаходить і виправляє допущені помилки; • може аргументовано обрати раціональний спосіб виконання навчального завдання; • використовує електронні засоби для пошуку потрібних даних та відомостей

Рівні навчальних досягнень	*Бали*	*Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з інформатики*
IV. Високий	10	Знання, вміння і навички учня відповідають вимогам державної програми у повному обсязі. Учень: • аналізувати навчальний матеріал, в цілому самостійно застосовувати його на практиці; • вміє систематизувати і узагальнювати отримані відомості; • володіє міцними знаннями, самостійно визначає проміжні етапи власної навчальної діяльності, аналізує нові факти, явища; • вміє самостійно знаходити додаткові відомості та використовує їх для реалізації поставлених перед ним навчальних завдань, судження його логічні і достатньо обґрунтовані; • має сформовані навички роботи з інформаційними системами
	11	Учень: • має узагальнені знання з предмета; • вміє планувати особисту навчальну діяльність, оцінювати результати власної практичної роботи; • вміє самостійно знаходити джерела різноманітних відомостей і використовувати їх відповідно до мети і завдань власної пізнавальної діяльності; • використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях; • вміє виконувати завдання, не передбачені в навчальній програмі; • має стійкі навички роботи з інформаційними системами
	12	Учень: • має стійкі системні знання та творчо їх використовує у процесі навчальної діяльності; • вільно опановує та використовує нові інформаційні технології для поповнення власних знань та розв’язування задач; • має стійкі навички роботи з інформаційними системами в нестандартних ситуаціях

Орієнтовний перелік програмного забезпечення, необхідного для успішного навчання за програмою курсу

Тип програмного забезпечення	*Приклад програми*
Операційна система з графічним інтерфейсом	Windows, Linux
Програма для роботи з електронною поштою	Outlook Express
Веб-браузер	Internet Explorer, Opera, Chrome
Текстовий процесор	MS Word, OO Writer
Табличний процесор	MS Excel, OO Calc
Візуальне середовище програмування	Visual Studio, Borland Delphi
Програма для обміну миттєвими повідомленнями	ICQ, Windows Messenger, Skype
Електронні словники та програми-перекладачі	Lingvo, Prompt, Плай, Рута
Засіб для розробки комп'ютерних презентацій	MS PowerPoint, OO Impress
Засіб для опрацювання аудіо- та відеоданих і розробки мультимедійних презентацій	MS Producer, Movie Maker
Система управління базами даних	MS Access, OO Base
Графічний редактор веб-сайтів	MS Front Page, Macromedia Dreamweaver
Засіб для створення комп'ютерних публікацій	MS Publisher
Програми засоби навчання математики	GRAN, DG

Розподіл навчальних годин на вивчення тем програми

10 клас (32 години *+ 3 години резервного часу*)

1	**Інформаційні технології у навчанні**		**2**
	1.1	Навчання в Інтернеті	1
	2.2	Програмні засоби навчання іноземних мов	1
2	**Текстовий процесор**		**7**
3	**Комп'ютерні презентації**		**6**
4	**Системи опрацювання даних, розміщених у таблицях**		**11**
	4.1	Електронні таблиці. Табличний процесор	5
	4.2	Аналіз даних у середовищі табличного процесора	6
5	**Служби Інтернету**		**6**
	5.1	Електронна пошта	3
	5.2	Інтерактивне спілкування	3

11 клас (66 години *+ 4 години резервного часу*)

6	**Інформаційні технології в навчанні**		**8**
	6.1.Програмні засоби навчання математики		6
	6.2.Програмні засоби навчання фізики, хімії та біології		2
7	**Основи алгоритмізації та програмування**		**28**
	7.1	Базові поняття програмування. Засоби візуальної розробки програм	9
	7.2	Основи структурного програмування	19
8	**Бази даних. Системи управління базами даних**		**12**
9	**Інформаційні технології персональної та колективної комунікації**		**16**
	9.1.	Автоматизоване створення й публікація веб-ресурсів	6
	9.2.	Основи створення комп'ютерних публікацій	3
	9.3.	Опрацювання мультимедійних даних	3
	9.4.	Інтегроване використання засобів опрацювання електронних документів	2
	9.5	Спільна робота з документами. Розробка колективного проекту	2

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ТА ВИМОГИ ДО НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ

10 клас

(32 години + 3 години резервного навчального часу; 1 година на тиждень)

Зміст навчального матеріалу	*Навчальні досягнення учнів*
1. Інформаційні технології у навчанні (2 год.) **1.1. Навчання в Інтернеті (1 год.)** Огляд українських та зарубіжних освітніх веб-ресурсів. Веб-енциклопедії. Інтерактивне дистанційне навчання.	***Учень*** **описує:** • технологію перекладу текстів за допомогою електронних словників і програм-перекладачів; **наводить приклади:** • веб-ресурсів для дистанційного навчання; • веб-енциклопедій. **вміє:** • використовувати веб-енциклопедії для здобуття необхідних навчальних даних; • перекладати тексти з іноземної мови за допомогою електронних словників і програм-перекладачів; • навчатися використовувати програмні засоби для вивчення іноземних мов
1.2. Програмні засоби навчання іноземних мов (1 год.) Електронні словники й програми- перекладачі. Форуми перекладачів. Мультимедійні курси вивчення іноземних мов	
2. Текстовий процесор (7 год.) Створення нумерованих і маркованих списків. налаштування параметрів сторінок. Створення колонтитулів. Перегляд документа в різних режимах. Друк документа. Таблиці в текстових документах.	***Учень:*** **називає:** • види списків; • об’єкти сторінки документа та їх властивості; • елементи таблиці та їх властивості; • види графічних зображень в текстовому документі та їх властивості; **пояснює:**

Зміст навчального матеріалу	*Навчальні досягнення учнів*
Вставлення зображень у текстовий документ і налаштування їхніх властивостей. Робота з редактором формул. Використання стилів, правила стильового оформлення документів різних типів. Поняття про схему документа. Автоматичне створення змісту документа. Поняття про шаблон документа; створення документа за допомогою майстра. Настроювання середовища користувача текстового процесора. *Практична робота №1.* Робота з таблицями і зображеннями у текстових документах. *Практична робота №2.* Робота з редактором формул. *Практична робота №3.* Використання стилів і шаблонів документів.	• правила стильового оформлення документів різних типів; • поняття шаблону документа; • призначення схеми документа; • призначення різних режимів перегляду документів; **вміє:** • переглядати документ в різних режимах; • використовувати різні режими перегляду документа; • використовувати майстер створення документів; • використовувати стилі символів та абзаців для форматування тексту; • створювати документи на основі шаблону документа; • використовувати інструменти для креслення й налаштування властивостей таблиць у текстовому документі; • використовувати схему документа для перегляду його змісту та навігації в ньому; • використовувати редактор формул; • створювати нумеровані й марковані списки; • імпортувати зображення в текстовий документ; • налаштувати середовище користувача текстового процесора; • створювати в текстовому документі таблиці довільного рівня складності; • вставляти в документ графічні побудови та налаштовувати їхні властивості; • налаштовувати параметри сторінок та створювати колонтитули; • роздруковувати документ

3. Комп’ютерні презентації (6 год.)	***Учень***
Поняття презентації та комп’ютерної презентації, їх призначення. Поняття про	**пояснює:**
Зміст навчального матеріалу	***Навчальні досягнення учнів***
слайдові та потокові презентації. Огляд програмних і технічних засобів, призначених для створення і демонстрації презентацій. Створення презентації за допомогою майстра автовмісту та шаблонів оформлення, створення порожньої презентації, а також однієї презентації на базі іншої. Відкриття презентації та збереження її в різних форматах. Створення текстових написів і вставлення графічних зображень на слайди презентації. Додавання анімаційних ефектів до об’єктів слайда. Анімаційні ефекти змінювання слайдів. Демонстрація презентації у різних програмних середовищах. *Практична робота №4.* Розробка слайдової презентації. *Практична робота №5.* Анімація в слайдових презентаціях.	• поняття та призначення презентацій та комп’ютерних презентацій; • правила добору стильового оформлення слайдів презентації; • принципи дизайну слайдів презентації; **порівнює:** • властивості слайдових та потокових презентацій; **описує:** • призначення й можливості використання програмних засобів, призначених для створення презентацій; • спосіб застосування ефектів анімації до процесу змінення слайдів та об’єктів на слайдах; • способи показу презентацій; **вміє:** • створювати презентацію за допомогою майстра, з шаблону, на базі іншої презентації та з порожніх слайдів; • розробляти структуру презентації; • добирати стильове оформлення презентації та дизайн слайдів; • застосовувати основні принципи дизайну слайдів при створенні презентації; • додавати до слайдів текст і зображення та налаштовувати їх параметри; • додавати до об’єктів на слайдах анімаційні ефекти; • налаштовувати анімаційні ефекти змінювання слайдів; зберігати презентацію в різних форматах і відтворювати її як у середовищі програми розробки презентацій, так і за допомогою інших засобів

4. Системи опрацювання табличних даних (11 год.) **4.1. Електронні таблиці. Табличний процесор (5 год.)** Поняття електронної таблиці. Запуск табличного процесора, відкриття й збереження документа. Огляд інтерфейсу табличного процесора. Поняття про книги, аркуші, рядки, стовпці, клітинки. Навігація аркушем і книгою; виділення елементів книги й аркушу. Введення даних до клітинок і редагування їх вмісту. Копіювання, переміщення й вилучення даних. Автозаповнення. Форматування даних, клітинок і діапазонів клітинок. Використання найпростіших формул. Абсолютні, відносні та мішані посилання на клітинки і діапазони клітинок. Посилання на клітинки з інших аркушів та з інших книг. Копіювання формул та модифікація посилань під час копіювання. *Практична робота №6.* Введення даних і форматування таблиць у середовищі табличного процесора. *Практична робота №7.* Використання формул в електронних таблицях.	***Учень:*** **описує:** ● поняття електронної книги, аркушу, рядка, стовпця, клітинки, діапазону клітинок; ● способи навігації на аркуші і в книзі; ● формати даних: числовий, грошовий, текстовий, дата; ● способи введення даних різних форматів; ● види помилок під час введення даних і формул та способи їх усунення; ● призначення основних панелей інструментів табличного процесора та кнопок на них; **називає:** ● сполучення клавіш для переміщення табличного курсора на початок та в кінець аркушу, рядка, стовпця; **пояснює:** ● правила запису абсолютних, відносних та мішаних посилань на клітинки та діапазони клітинок; ● правила запису формул і використання адрес клітинок і діапазонів у формулах; ● правила перетворення абсолютних, відносних та мішаних посилань під час копіювання формул; **використовує:** ● автозаповнення клітинок для прискорення введення даних; ● майстер діаграм; **вміє:** ● переміщувати табличний курсор на аркуші і в книзі; ● вводити дані і формули у клітинки та редагувати їх вміст; ● виділяти діапазони клітинок із заданою адресою; ● форматувати дані, клітинки та діапазони клітинок; ● копіювати, переміщувати й вилучати вміст клітинок і діапазонів клітинок; ● записувати абсолютні, відносні та змішані посилання на клітинки і діапазони клітинок

4.2. Аналіз даних у середовищі табличного процесора (6год.) Графічний аналіз рядів даних. Різновиди діаграм, їх створення та налаштування. Призначення й використання основних математичних, статистичних, логічних функцій табличного процесора. Сортування й фільтрування даних у таблицях. Використання розширених фільтрів. Проміжні підсумки та зведені таблиці. Автоматизоване вибирання даних із таблиць. Умовне форматування даних. *Практична робота №8.* Графічний аналіз рядів даних. *Практична робота* № 9. Аналіз даних з використанням функцій табличного процесора. *Практична робота №10.* Фільтрування даних й обчислення підсумкових характеристик.	***Учень*** **описує:** • мету та способи фільтрування даних у таблицях; • критерії визначення типу діаграми для кращого відображення рядів даних; • призначення зведених таблиць і засобів знаходження проміжних підсумків, а також відмінність між ними; • призначення і методику умовного форматування даних; **наводить приклади:** • математичних, статистичних, логічних функцій табличного процесора; **вміє:** • знаходити в таблиці дані, що відповідають довільним критеріям, побудованим з використанням логічних функцій «І» та «АБО»; • сортувати дані в таблицях за значеннями одного чи кількох полів; • визначати підсумкові характеристики для табличних даних; • виконувати умовне форматування даних; • визначати тип діаграми, що найкраще відображатиме один чи кілька рядів даних; • змінювати тип і вид діаграми; • задавати діапазон вхідних даних для діаграми й діапазон даних для кожного ряду; • налаштування параметри відображення діаграми, поле даних та рядів даних; • застосовувати основні математичні, статистичні, логічні, текстові

Зміст навчального матеріалу	*Навчальні досягнення учнів*
	функції для аналізу й опрацювання даних; • використовувати розширені фільтри для вибору даних з таблиць за складними критеріями; • знаходити підсумкових величин для груп рядків таблиці; • використовувати зведені таблиці для комплексного аналізу табличних даних

5. Служби Інтернету (6 год.) **5.1. Електронна пошта (3 год.)** Принципи функціонування електронної пошти. Огляд програм для роботи з електронною поштою. Робота з електронною поштою через веб-інтерфейс: реєстрація поштової скриньки, надсилання, отримання й перенаправлення повідомлень, навігація серед папок, вилучення повідомлень, вкладання файлів. Робота з поштовим клієнтом: управління обліковими записами, надсилання, отримання й перенаправлення повідомлень, використання шаблонів повідомлень, розміщення повідомлень у папках, вилучення повідомлень. Перегляд атрибутів повідомлень, вкладання файлів, використання адресної книги, списків розсилання, довідкової системи. Створення власних шаблонів листів. Етикет електронного листування.	***Учень*** **описує:** • принципи функціонування послуги електронної пошти; • послідовність дій під час листування за допомогою поштового клієнта та веб-інтерфейсу; • елементи адреси електронної пошти; **називає:** • поштові протоколи; **наводить приклади:** • адрес електронної пошти; **формулює:** • правила етикету електронної переписки; **вміє:** • запускати поштовий клієнт та завершувати роботу з ним; • настроювати параметри середовища поштового клієнта; • використовувати довідкову систему поштового клієнта; • створювати та вилучати обліковий запис електронної пошти в поштовому клієнті; • реєструвати поштову скриньку на сервері електронної пошти через веб-інтерфейс; • змінювати та поновлювати пароль поштової скриньки, якщо його забуто;

Зміст навчального матеріалу	*Навчальні досягнення учнів*
Практична робота №11. Електронне листування через веб-інтерфейс. *Практична робота №12.* Електронне листування за допомогою поштового клієнта.	• управляти електронними повідомленнями: складати, надсилати, отримувати, вилучати й роздруковувати повідомлення, вказувати тему повідомлення, перевіряти його правопис, надсилати повідомлення з зазначенням терміновості, відповідати на повідомлення й перенаправляти їх; • управляти вмістом папок поштової скриньки:переміщуватися між папками, переміщувати повідомлення з однієї папки до іншої, відновлювати вилучені повідомлення, очищувати поштову скриньку; • копіювати й переміщувати текст як в межах повідомлення, так і з повідомлення до зовнішнього джерела і навпаки; • вкладати файли у повідомлення, вилучати вкладені файли, а також зберігати файли з отриманих повідомлень на комп’ютері; • створювати, редагувати й вилучати записи в адресній книзі; • оновлювати адресну книгу після отримання повідомлення; • створювати й використовувати списки розсилання

5.2. Інтерактивне спілкування (3 год.) Поняття миттєвого повідомлення. Обмін миттєвими повідомленнями: принципи функціонування служби, огляд популярних програм. Реєстрація в службі обміну миттєвими повідомленнями. Створення й ведення списку контактів, надсилання текстових, графічних та відеоповідомлень. Поняття форуму. Реєстрація на форумі та участь в обговореннях. Спілкування в чатах. Етикет інтерактивного спілкування.	***Учень*** **пояснює:** • поняття миттєвого повідомлення; • принцип функціонування служби обміну миттєвими повідомленнями; • правила етикету інтерактивного спілкування; • принцип функціонування форуму; **наводить приклади:** • програм обміну миттєвими повідомленнями; • інтерактивних чатів; • тематичних інтернет-форумів; **вміє:** • реєструватися у службі обміну миттєвими повідомленнями;

Зміст навчального матеріалу	*Навчальні досягнення учнів*
Практична робота № 13. Обмін миттєвими повідомленнями. *Практична робота № 14.* Спілкування на форумах та в чатах.	• завантажувати та встановлювати програму обміну миттєвими повідомленнями; • отримувати ідентифікаційний номер у програмі обміну миттєвими повідомленнями; • налаштовувати параметри облікового запису в програмі обміну миттєвими повідомленнями; • запускати на виконання та завершувати роботу з програмою обміну миттєвими повідомленнями; • знаходити співрозмовників і запрошувати їх до мережі обміну миттєвими повідомленнями; • налаштовувати списком контактів; • надсилати й отримувати повідомлення; • надсилати й отримувати файли в програмі обміну миттєвими повідомленнями; • реєструватися й спілкуватися в чаті; • реєструватися в інтернет-форумі; • брати участь в обговореннях на інтернет-формуах.

11клас (66 години + 4 години резервного часу)

Зміст навчального матеріалу	*Навчальні досягнення учнів*
***6.* Інформаційні технології в навчанні (8 год)** **6.1 .Програмні засоби навчання математики (6 год.)** Призначення математичних процесорів. Огляд середовища математичного процесора. Автоматизація математичних обчислень. Побудова графіка функції однієї змінної. Знаходження наближених значень розв'язків рівнянь і систем рівнянь. Розвязування задач на пошук екстремумів. *Практична робота № 1.* Автоматизація математичних обчислень. *Практична робота №2*.Побудова графіків функції. *Практична робота № 3*. Знаходження наближених значень розв'язків рівнянь і систем рівнянь. **6.2 .Програмні засоби для підтримки навчання фізики, хімії та біології (2 год.)** Огляд програмних засобів для підтримки навчання фізики, хімії та біології. Віртуальні лабораторії, інтерактивні моделі .	**описує:** • призначення й можливості використання програмних засобів навчання предметів природничо-математичного циклу; • послідовність дій під час обчислення значень арифметичних виразів, розв'язування рівнянь з однією змінною, систем рівнять із двома змінними, побудови графіків функцій однієї змінної та розв'язування задач на пошук екстремумів у середовищі математичного процесора; **наводить приклади:** • програмних засобів для підтримки вивчення навчальних предметів природничо-математичного циклу; **уміє:** • використовувати програмні засоби для здобування необхідних навчальних даних; • здійснювати в середовищі математичного процесора арифметичні обчислення та обчислення з використанням вбудованих функцій; • здійснювати в середовищі математичного процесора арифметичні обчислення з використанням вбудованих функцій; • будувати в середовищі математичного процесора графіки функцій однієї змінної; • розв'язувати в середовищі математичного процесора рівняння з однією змінною та системи рівнянь з двома змінними; • знаходити з використанням засобів математичного процесора екстремуми функцій однієї змінної;

Зміст навчального матеріалу	***Навчальні досягнення учнів***
Практична робота № 4. Використання програмних засобів при вивченні фізики, хімії та біології.	

7. Основи алгоритмізації та програмування (28 год.) **7.1. Базові поняття програмування. Засоби візуальної розробки програм (9 год.)** Поняття моделі. Типи моделей. Моделювання як метод дослідження об'єктів. Поняття алгоритму, властивості алгоритмів. Форми подання алгоритмів. Графічне подання алгоритмів. Поняття мови програмування, програмного коду, середовища розробки програм, компілятора. Етапи розв'язування задач з використанням комп'ютера. Поняття програми як автоматизованої системи. Складові програми: дані, логіка, інтерфейс. Поняття об'єкта у програмуванні. Властивості об'єкта. Елементи інтерфейсу користувача як об'єкти. Поняття події та обробника події. Поняття про методи об'єкта. Принципи роботи у візуальному середовищі розробки програм. Програмний	***Учень*** **пояснює:** • поняття програми; • поняття даних, їх роль та способи зберігання; • поняття програмної логіки та інтерфейсу; • поняття об'єкта, властивостей і методів об'єкта; • поняття події й обробника події; • поняття програмного проекту; • поняття змінної, імені та значення змінної; • поняття константи; • поняття типу даних; **називає:** • призначення основних файлів, з яких складається проект; **описує:** • поняття моделі, об'єкта, предметної галузі; • типи моделей, їх характеристики; • властивості алгоритмів; • призначення середовища розробки програм; • етапи розв'язування задач з використанням комп'ютера; • інтерфейс середовища візуального програмування; • послідовність дій зі створення, збереження, компіляції та виконання програмного проекту; • послідовність дій для створення та редагування коду опрацювання події;

Зміст навчального матеріалу	***Навчальні досягнення учнів***

проект і файли, що входять до його складу. Відкриття програмного проекту, його компіляція, збереження, виконання. Структура й складові елементи програм, записаних певною мовою програмування. Редагування коду обробників подій, пов'язаних з елементами управління. Створення найпростішого програмного проекту. Поняття оператора. Різновиди операторів. Виведення даних. Використання вікон повідомлень. Конструювання інтерфейсу користувача. Надання значень властивостям елементів управління. Відтворення на формах зображень. Поняття змінної. Оголошення змінної. Типи даних. Оператор надання значень. Змінювання значень властивостей елементів управління в ході виконання проекту. Константи. Введення даних. Поняття операції та виразу. Основні правила запису, обчислення та використання виразів. Надання значень виразів змінним. Пріоритет операцій. Арифметичні операції. Покрокове виконання та аналіз роботи готових програм. Розробка власних програм на обчислення значень виразів.	• призначення таких елементів керування як напис, поле, поле зі списком, кнопка, поле для зображення; • призначення вікон повідомлень та спосіб їх відображення; • синтаксис оголошення змінної; • синтаксис і семантику оператора надання значень; • поняття синтаксичної та логічної помилки; • способи виявлення та виправлення помилок; • спосіб перегляду значень змінних під час виконання програми; **наводить приклади:** • мов програмування; • середовищ розробки програм; • елементів управління; • властивостей елементів управліннята їх значень; • подій для таких елементів управління, як кнопка, поле, поле зі списком; • типів даних; **розрізняє:** • коментарі та код у тексті програми; • файл вихідного коду програми від виконуваного файлу програми; **вміє:** • будувати інформаційну модель задачі; • відкривати середовище розробки програм; • створювати новий проект, відкривати, зберігати й закривати проект; • компілювати й запускати на виконання проект; • відкривати й закривати вікна й панелі інструментів, що є у середовищі розробки програм; • додавати до форми елементи управління;

Зміст навчального матеріалу	*Навчальні досягнення учнів*
Використання налагоджувача програм. Різновиди помилок, методи їх пошуку та виправлення. Коментарі у програмному коді. *Практична робота №5.* Створення й виконання програмного проекту. Використання елементів управління. *Практична робота №6.* Введення й виведення даних, робота зі змінними. *Практична робота №7.* Налагодження програм.	• надавати значення властивостям елементів управління за допомогою коду та візуальних засобів; • відкривати вікно опрацювання події, пов'язаної з елементом керування; • створювати та редагувати код опрацювання події; • створювати код для виведення текстових повідомлень у вікнах повідомлень; • оголошувати змінні; • надавати змінним значення властивостей елементів управління, інших змінних та констант; • надавати властивостям елементів управліннязначення змінних, інших властивостей та констант; • здійснювати обмін значеннями між змінними; • розробляти програми, в яких дані вводяться і виводяться з використанням елементів управління; • відображувати на формі зображення, що зберігаються у файлах; • виконувати програму у покроковому режимі; • локалізувати помилки за допомогою компілятора; • встановлювати точки переривання й виконувати програму до цих точок; • вилучати точки переривання; • переглядати значення змінних під час виконання програми та надавати їм нові значення у вікні налагоджувача; • записувати арифметичні вирази засобами мови програмування; • розробляти алгоритми для обчислення значень арифметичні виразів

7.2. Основи структурного програмування (19 год.) Основні поняття математичної логіки:	***Учень*** **пояснює:** • форми подання алгоритмів;

Зміст навчального матеріалу	***Навчальні досягнення учнів***

логічні константи, логічні змінні, логічні вирази. Логічні операції: кон'юнкція, диз'юнкція, заперечення. Логічні формули. Табличі істинності. Запис логічних виразів мовою програмування. Операції порівняння. Алгоритмічна конструкція розгалуження та її графічне подання. Оператори розгалуження. Прапорці та групи перемикачів. Реалізація розгалужень з використанням прапорців та груп перемикачів. Поняття підпрограми та її аргументів. Поняття локальних і глобальних змінних. Формальні і фактичні параметри підпрограм. Стандартні підпрограми та підпрограми користувача. Створення і виклик підпрограм. Алгоритмічна конструкція повторення та її графічне подання. Оператори циклів. Складання та програмна реалізація алгоритмів з циклами. Поняття масиву. Оголошення одновимірного масиву. Індексація елементів масиву. Введення даних у масив та відображення його вмісту. Використання багаторядкових текстових полів для введення даних у масив та їх відображення. Пошук даних у масиві. Обчислення	• поняття підпрограми; • поняття аргументів підпрограми; **описує:** • поняття логічної константи, логічної змінної та логічного виразу; • синтаксис та семантику операцій порівняння; • синтаксис та семантику операторів розгалуження; • призначення таких елементів управління як прапорець та група перемикачів; • семантику алгоритмічної структури повторення; • синтаксис та семантику операторів циклів з лічильником, з передумовою та післяумовою; • синтаксис виклику підпрограми й передавання аргументів за значенням; • різницю між локальними і глобальними змінними; • різницю між формальними і фактичниими параметрами підпрограм; • синтаксис оголошення і виклику процедур та функцій; • графічні позначення лінійних алгоритмів, алгоритмічних конструкцій розгалуження та повторення; **вміє:** • складати та записувати мовою програмування алгоритми, в яких використовуються структури розгалуження та повторення, зокрема вкладені одна в одну; • записувати мовою програмування складені логічні вирази; • розв'язувати задачі, де передбачається вибір варіанта обчислень залежно від істинності складеної умови; • використовувати в програмах оператори циклу з лічильником, передумовою та післяумовою; • вибирати оператор циклу, що є найбільш доцільним для розв'язування

Зміст навчального матеріалу	*Навчальні досягнення учнів*
підсумкових показників для числового масиву. Обчислення підсумкових характеристик для елементів, що задовольняють певним властивостям. Вибирання елементів з масиву за певним критерієм. Сортування масивів. Пошук елементів у відсортованому масиві. *Практична робота №8.* Складання програм з розгалуженнями. *Практична робота №9.* Використання підпрограм. *Практична робота №10.* Програмування циклічних обчислень. *Практична робота №11.* Опрацювання одновимірних масивів.	певної обчислювальної задачі; • розв’язувати задачі на обчислення сум, добутків, середніх значень для наборів чисел, які вводить користувач; • розв’язувати задачі на обчислення кількості елементів із заданою властивістю та виконання різноманітних операцій для наборів однотипних даних, які вводить користувач; • створювати та викликати процедури та функції, зокрема з аргументами; • визначати повторювані обчислення, що потребують створення підпрограм; • застосовувати стандартні процедури та функції для перетворення типів, генерування випадкових чисел та ін.; • графічно подавати лінійні алгоритми, алгоритми з розгалуженнями та з циклами. • використовувати стандартні функції сортування масивів. • шукати елементи впорядкованого массиву за певними критеріями;

8. Бази даних. Системи управління базами даних (12 год.)	***Учень*** **пояснює**: • поняття моделі даних; • поняття бази даних • призначення систем управління базами даних; • поняття таблиці, поля, запису; • поняття ключа; **описує**:
Поняття моделі даних, бази даних. Поняття й призначення систем управління базами даних. Огляд реляційної моделі даних. Модель «сутність-зв'язок». Поняття відношення, атрибута, ключа, зв'язку. Класифікація зв'язків за множинністю та	

Зміст навчального матеріалу	***Навчальні досягнення учнів***

повнотою. Правила побудови моделі «сутність-зв'язок» предметної галузі. Поняття таблиці, поля, запису. Основні етапи роботи з базами даних в середовищі системи управління базами даних. Відображення моделі «сутність-зв'язок» на базу даних. Властивості полів, типи даних. Введення даних у таблиці. Форми. Сортування, пошук і фільтрація даних. Поняття запиту до реляційної бази даних. Створення таблиць, запитів на вибірку даних і звітів з використанням майстрів. Редагування запитів, звітів і форм з використанням конструктора. *Практична робота №12*. Розробка моделі «сутність-зв'язок» заданої предметної області. Створення бази даних в середовищі СУБД. *Практична робота №13*. Форми. Введення даних. Сортування, фільтрація і пошук даних. *Практична робота №14*. Створення запитів і звітів.	• правила побудови моделі «сутність-зв'язок» предметної галузі; • особливості реляційної моделі даних; • призначення форми, запиту, звіту; • етапи роботи з базою даних у середовищі СУБД; **описує**: • зв'язки між таблицями за множинністю та повнотою; **називає**: • типи даних в середовищі СУБД; • типи зв'язків між таблицями реляційної БД; **наводить приклади:** • реляційних СУБД; **вміє**: • будувати для заданої предметної галузі модель реляційної бази даних; • розробляти структуру реляційної бази даних; • створювати таблиці у середовищі СУБД; • добирати типи даних для полів таблиць; • знаходити в базі даних дані за певними критеріями відбору, створюючи прості вибіркові запити в автоматизованому режимі; • вводити дані в таблиці; • застосовувати майстри для створення таблиць, форм, запитів і звітів; • використовувати форми для введення та редагування даних; • використовувати звіти для опрацювання даних; • використовувати конструктор для створення таблиць, змінення запитів, звітів і форм; • сортувати дані в таблицях бази за певними критеріями; • застосовувати засоби пошуку даних; • фільтрувати дані в таблицях базах даних;
Зміст навчального матеріалу	***Навчальні досягнення учнів***

9. Інформаційні технології персональної та колективної комунікації (16 год.) **9.1 Автоматизоване створення й публікація веб-ресурсів (6 год.)** Структура веб-сайтів, різновиди веб-сайтів. Різновиди веб-сторінок. Етапи створення веб-сайтів. Поняття про засоби автоматизованої розробки веб-сайтів, редактор веб-сайтів з графічним інтерфейсом. Поняття про систему управління вмістом сайту. Поняття хостингу. Автоматизоване створення статичної веб-сторінки, вибір її типу й оформлення. Наповнення веб-сторінки текстом та графічним матеріалом, створення гіперпосилань, завантаження файлів. Основи веб-дизайну. Огляд технологій та сервісів Веб 2.0. Веб-спільноти. Вікі технології. Поняття блогу, різновиди блогів. Створення й оформлення блогу, публікація повідомлень та налаштування його параметрів. *Практична робота № 15.* Автоматизоване створення веб-сайту. *Практична робота № 16.* Створення	***Учень*** **пояснює:** • поняття та особливості сайтів різних типів: статичних веб-сайтів, інтернет-магазинів, порталів, блогів; • відмінності між веб-сторінками типу домашньої, веб-каталогу, форуму, чату, сторінкою розділу веб-сайту; • поняття блогу; • дизайн та правила оформлення веб-сторінок; • поняття хостингу; • призначення та типи сервісів Веб 2.0; • призначення та особливості функціонування веб-спільнот; **описує:** • процес створення веб-сайтів; • процес створення блогу й публікації повідомлень; • формати зображень, відео- та аудіокліпів, що публікуються на веб-сторінках; **вміє:** • засобами безкоштовного сервера створювати статичні веб-сторінки різних типів, добирати їх оформлення; • засобами безкоштовного веб-сервера створювати вміст веб-сайту й оновлювати його; • створювати й адмініструвати блог; • розміщувати на веб-сторінках зображення й текст, налаштовувати параметри їх розташування, відображення та відтворення; • створювати гіперпосилання на основі текстових фрагментів і зображень.

Зміст навчального матеріалу	*Навчальні досягнення учнів*
й ведення власного блогу.	
9.2. Основи створення комп'ютерних публікацій (3 год) Поняття комп'ютерної публікації. Засоби створення публікацій. Види публікацій та їх шаблони. Структура публікації. Особливості роботи з графічними та текстовими об'єктами під час створення комп'ютерних публікацій. Зв'язки між об'єктами публікації. Перетікання тексту між текстовими полями. Створення, збереження, відкриття та друк публікацій. *Практична робота №17.* Створення інформаційного бюлетеня або буклету.	**Учень:** **пояснює:** • поняття комп'ютерної публікації; • поняття шаблону публікації та її структури; • особливості роботи з графічними та текстовими об'єктами під час створення публікацій; • особливості роботи з текстовими полями у публікаціях; **наводить приклади:** • публікацій різного виду; • основних складових публікації; • програмних засобів створення комп'ютерних публікацій; **вміє:** • створювати публікацію на основі шаблону; • виконувати основні операції над об'єктами в середовищі підготовки комп'ютерних публікацій; • створювати зв'язки між об'єктами публікації; • зберігати публікації на зовнішніх носіях даних • роздруковувати публікації.

Зміст навчального матеріалу	*Навчальні досягнення учнів*
9.3. Опрацювання мультимедійних даних (3 год) Поняття про мультимедійні дані. Формати аудіо- та відеофайлів. Мультимедійні програвачі. Засоби перетворення аудіо- та відеоформатів. Додавання відеокліпів, звукових ефектів та мовного супроводу до слайдової презентації. Програмне забезпечення для опрацювання мультимедійних даних. Розробка аудіо та відео, створення кліпів. Збереження та публікація проектів. Розробка сценарію відеокліпу. Налаштування часових параметрів аудіо- та відеоряду. Додавання до відеокліпу відеоефектів та налаштування переходів між його фрагментами. *Практична робота №18.* Створення відеокліпу.	***Учень*** **пояснює:** • поняття мультимедійних даних; • принципи часових параметрів відеокліпів; **порівнює:** • формати аудіо- та відео файлів; • режими відображення відеоряду; **наводить приклади:** • джерел мультимедійних даних; • мультимедійних програвачів; • засобів перетворення аудіо- та відеоформатів; **вміє:** • використовувати мультимедійні програвачі для відтворення аудіо- та відеофайлів; • змінювати формат аудіо- та відеофайлів; • додавати до слайдових презентацій відеокліпи, звукові ефекти та мовний супровід; • розробляти сценарій відеокліпу; • створювати у програмі для опрацювання мультимедійних даних відеокліпи з використанням майстра та порожнього проекту; • імпортувати у відеокліп аудіо- та відео відеодані з зовнішніх джерел; • синхронізувати відеоряд з аудіорядом; • налаштовувати часові параметри аудіо- та відеоряду; • додавати до відеокліпу відеоефекти та налаштовувати и переходи між його фрагментами.

Зміст навчального матеріалу	*Навчальні досягнення учнів*
9.4. Інтегроване використання засобів опрацювання електронних документів (2 год.) Обмін даними між графічним редактором, текстовим і табличним процесором, системою управління базами даних, засобом для розробки комп'ютерних презентацій. Імпорт та експорт файлів документів. Вбудовування та зв'язування файлів. Веб-публікація документів. *Практична робота №19.* Виконання завдань з опрацювання даних у кількох програмних середовищах.	***Учень*** **пояснює:** • відмінність між вставленням об'єкта в документ, вставленням посилання на об'єкт та зв'язуванням документа і об'єкта; **наводить приклади:** • завдань, що розв'язуються за допомогою з використанням кількох програм опрацювання даних електронних документів; **вміє:** • вбудовувати та зв'язувати документи; • зберігати електронні документи в різних форматах; • імпортувати зображення в текстові документи, презентації та електронні таблиці; • експортувати таблиці бази даних у середовище табличного процесора та в текстові документи; • імпортувати книги електронних таблиць у бази даних; • здійснювати обмін фрагментами документів і цілими документами між текстовим процесором, табличним процесором та програмою створення комп'ютерних презентацій; • готувати до публікації текстові документи та презентації як веб-сторінки

9.5. Спільна робота з документами. Розробка колективного проекту (2 год.) Середовище для спільної роботи з документами. Колективне виконання завдань з опрацювання даних. Служби онлайнового документообігу. Спільна робота з онлайновими	***Учень*** **описує:** • стратегію організації колективної роботи над завданням з опрацювання даних; правила опрацювання даних у середовищі для спільної роботи з документами; **вміє:** • публікувати документ у середовищі для спільної роботи з

Зміст навчального матеріалу	***Навчальні досягнення учнів***
документами. *Практична робота №20*. Розробка проекту.	документами, змінювати такий документ і керувати правами доступу до нього; • працювати у колективі з 3–4 учнів над розв’язуванням спільної задачі з опрацювання даних; • використовувати комп’ютерні засоби інтерактивного спілкування й обміну даними для організації та виконання колективної роботи. •

ДОДАТОК 1.

Перелік курсів за вибором, що доповнюють зміст навчальної програми

№	*Назва курсу*	*Теми, які курс розширює*
1	Основи Інтернету	4
2	Основи створення комп'ютерних презентацій	1, 7
3	Основи візуального програмування	6
4	Microsoft Excel у профільному навчанні	3
5	Основи веб-дизайну	11
6	Основи комп'ютерної графіки	10
7	Бази даних	9
8	Інформаційний працівник	12

ДОДАТОК 2.

Перелік рекомендованої методичної літератури

1. Інформатика. Програми для профільного навчання та допрофільної підготовки.
— Київ: Видавнича група BHV, 2009 — 400 с.
2. Державний стандарт загальної середньої освіти в Україні. Інформатика. Освітня галузь –Технології — http://www.kmu.gov.ua.
3. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа)// Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. Січень 2002. – № 2 — К., Педагогічна преса, 2002
— 23с.
4. Реєстр програмних засобів навчального призначення // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2006, №1. – С.180-189.

ПРОГРАМА
для загальноосвітніх навчальних закладів

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

10—11 КЛАСИ

Рівень стандарту

(затверджено наказом Міністерства освіти і науки України
від 14.07.2016 року № 826)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

У сучасних умовах існує загроза територіальної цілісності України та відбувається втручання інших держав у її інформаційно-ідеологічну сферу. Важливою складовою неоголошеної Російською Федерацією «гібридної війни» є маніпулювання національною пам'яттю Українського народу. Через це виникає нагальна необхідність відновлення та збереження історичної пам'яті, формування національної ідентичності та відродження інтересу до історії України, її культури, традицій і звичаїв.

Загальнонаціональні історичні події, які сталися на території держави та закарбувалися в пам'яті багатьох поколінь, мають стати об'єднуючим чинником нації. Адже зі спільного розуміння минулого виростає спільна проекція майбутнього, що вкладається у формулу: «Немає пам'яті — немає ідентичності. Немає ідентичності — немає нації».

Основним стратегічним ресурсом консолідації нації є освіта, зокрема історична. Шкільний курс історії України має найбільші потенційні можливості для розвитку особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу та сучасної європейської цивілізації; необхідність збереження та збагачення українських культурно-історичних традицій, шанобливого ставлення до національних святинь, української мови, історії, формування культури міжетнічних і міжособистісних відносин.

Змістове наповнення шкільної історичної освіти має базуватися на засадах україноцентризму та сприяти вихованню в особистості рис патріота України, людини з гуманістичними і демократичними цінностями.

Переосмислення концептуальних засад шкільної історичної освіти є найважливішою складовою докорінної модернізації українського суспільства. Цього неможливо досягти без оновлення програм з історії України для загальноосвітніх навчальних закладів (далі — Програма), яка визначає змістове наповнення навчального матеріалу, а отже, зміст шкільної історичної освіти.

Виходячи з того, що навчальна програма — це нормативний документ, який конкретизує для кожного класу визначені Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти результати навчання відповідно до освітньої галузі або її складової, деталізує навчальний зміст, завдяки засвоєнню якого такі результати досягаються, то метою оновлення змісту навчального матеріалу Програми є формування в учнів ідентичності та почуття власної гідності через осмислення соціального та морального досвіду минулих поколінь, розуміння історії і культури України в контексті історичного процесу.

Пропозиції до змін змісту навчального матеріалу підготовлено на реалізацію:

— **Законів України:** «Про освіту» від 23.05.1991 року; «Про загальну середню освіту» від 13.05.1999 року; «Про Голодомор 1932—1933 років в Україні» від 28.11.2006 року; «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті» від 09.04.2015 року; «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939—1945 років» від 09.04.2015 року; «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 09.04.2015 року тощо;

— **Указів Президента України:** «Про національну доктрину розвитку освіти» від 17.04.2002 року № 347; «Про вшанування подвигу учасників Революції гідності та увічнення пам'яті Героїв Небесної Сотні» від 11.02.2015 року № 69; «Про відзначення 150-річчя від дня народження Михайла Грушевського» від 09.02.2015 року № 63; «Про заходи з відзначення у

2015 році 70-ї річниці Перемоги над нацизмом у Європі та 70-ї річниці завершення Другої світової війни» від 24.03.2015 року № 169; «Про заходи з відзначення діяльності Українських Січових Стрільців та 100-річчя їх перемоги на горі Маківка» від 21.04.2015 року № 228; «Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді» від 12.06.2015 року № 334; «Про заходи у зв'язку з 75-ми роковинами трагедії Бабиного Яру» від 12.08.2015 року № 471 тощо;

— **Постанов Кабінету Міністрів України:** «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» від 23.11.2011 року № 1392 тощо;

— **Постанов Верховної Ради України:** «Про відзначення 150-річчя з дня народження митрополита Української Греко-Католицької Церкви Андрея Шептицького» від 17.06.2014 року; «Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді» від 12.05.2015 року; «Про звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором» від 27.01.2015 року; про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків» від 21.04.2015 року.

В основу проекту змісту навчального матеріалу Програми покладено нові досягнення історичної науки, особливості державотворення й закономірності формування української нації у межах історії України XX — початку XXI ст.

Акценти в оновленому змісті Програми поставлено на:

— протяжності в часі українських державотворчих традицій;

— постійній боротьбі за незалежність і територіальну цілісність, зокрема увиразнено теми: «Початок Української революції (1917 — квітень 1918 р.)», «Боротьба за Українську державність (квітень 1918 — 1921 рр.)», «Встановлення і утвердження радянського тоталітарного режиму (1921—1939 рр.)», «Україна в роки Другої світової війни (1939—1945 рр.)» тощо.

— чіткому, логічному, хронологічному і тематичному структуруванні тем;

— збалансованому викладі політичної і соціально-економічної складових історичного процесу, наприклад, у деяких темах містяться підтеми, які стосуються української політичної і трудової еміграції;

— відновленні, збереженні й популяризації особливостей розвитку й традицій української культури, а саме після кожної теми впроваджено вивчення особливостей культурного і релігійного життя;

— дотриманні оптимальних пропорцій між загальнонаціональною історією, регіоналістикою й історичним краєзнавством, зокрема наголошено на подіях, які відбулися на Західноукраїнських землях, сході України та в Криму;

— виокремленні побутової історії та особливостей трансформації рівня життя населення відповідно до подій, які відбувалися на території України.

Принципи, на яких ґрунтується зміст навчального матеріалу, зводяться до науковості, тематичної хронологічності й логічності викладення матеріалу, гуманізації, проблемності викладання, регіоналізації, національної спрямованості, полікультурності, принципу історичної пам'яті тощо.

10 клас
(35 годин)

Години	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	**ВСТУП** Завдання і структура курсу. Джерела. Перший період Новітньої доби української історії. Періодизація історії України першої половини XX ст. Територія і населення України на початку XX ст.	**Учень/учениця:** — *показує на історичній карті* території українських земель, які входили до складу Російської імперії та Австро-Угорщини; — *визначає* основні етапи розвитку українських земель першої половини XX ст.; хронологічну послідовність явищ соціально-економічного, політичного і культурного життя; — *застосовує періодизацію* вітчизняної історії як інструмент для розуміння особливостей розвитку українських земель початку XX ст.
6	**Тема 1. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ на початку XX ст.** Особливості соціально-економічного розвитку Наддніпрянської України. Індустріальна модернізація. Монополізація. Регіональна спеціалізація сільського господарства. Кооперативний рух. Українські меценати-промисловці. Суспільно-політичне життя у Наддніпрянській Україні. Політизація українського національного руху. Створення політичних партій. Проблеми становлення та консолідації української нації. Події революції 1905—1907 рр. в Україні. Український національно-культурний рух. Діяльність українських парламентських громад у I та II Державних Думах. Столипінська земельна реформа. Посилення національного гніту в Наддніпрянській Україні у 1907—1914 рр. Український політичний та національно-культурний рух у 1907—1914 рр. «Українське питання» в III і IV Державних Думах. Українські землі у складі Австро-Угорщини. Становище промисловості та	**Учень/учениця:** — *розпізнає на історичній карті* території українських земель початку XX ст.; революційні події 1905—1907 рр. в Україні; місця діяльності політичних, національно-культурних і військово-спортивних організацій; — *визначає* основні тенденції та протиріччя процесу соціально-економічного розвитку українських земель початку XX ст.; індустріальної модернізації на українських землях; земельної реформи П. Столипіна в Україні; — *виявляє* суперечливі процеси модернізації суспільно-політичного життя у Наддніпрянській Україні; — *порівнює, аналізує, робить аргументовані висновки* щодо розвитку кооперативного руху в Наддніпрянщині та на західноукраїнських землях; трудової міграції українського селянства; — *висловлює і аргументує власні судження* щодо становлення та консолідації української нації; — *пояснює* причини політизації українського національного руху; — *визначає* роль греко-католицької церкви в суспільному житті західноукраїнських земель; особливості українського руху в Буковині і

	сільського господарства. Кооперативний рух. Трудова еміграція. Діяльність політичних, національно-культурних і військово-спортивних організацій на західноукраїнських землях. Реформа виборчої системи. Боротьба за створення українського університету. Особливості українського руху в Буковині і Закарпатті. Зміна ролі греко-католицької церкви. Андрей Шептицький. ***Практичне заняття.*** Ідеї автономії і самостійності в програмах українських політичних партій Російської імперії та Австро-Угорщини. Представлення творчих проектів. Особливості розвитку культурного життя. Освіта. Наука. Техніка. Українська преса та видавництва. Література. Образотворче мистецтво. Музика. Архітектура. Театр. Релігійне життя. Традиції та побут української сім'ї. Наш край на початку XX ст.	Закарпатті; — *формулює власні судження* щодо ролі і місця українських земель у господарському житті Російської імперії та Австро-Угорщини; — *оцінює* суперечливі процеси модернізації розвитку і культури, життя населення; — *орієнтується в історичній термінології*: індустріальне суспільство, монополізація економіки, модернізація суспільного життя, політизація українського національного руху, консолідація нації, міграції населення, діаспора, Столипінська аграрна реформа, політична партія; — *творчо застосовує набуті знання* під час складання характеристики історичних персоналій: Микола Міхновський, Євген Чикаленко, Ілля Шраг, Андрей Шептицький.
1	***Урок узагальнення. Тематичне оцінювання***	
3	**Тема 2. УКРАЇНА В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ** Україна в геополітичних планах країн Антанти і Центральних держав. Війна та українські політичні сили. Головна українська рада. Союз Визволення України. Українці в арміях воюючих держав. Воєнні дії на території України в 1914—1917 рр. Бойовий шлях Легіону Українських січових стрільців та їхня культурно-освітня діяльність. Політика Російської імперії та Австро-Угорщини на українських землях у 1914—1917 рр. Економічна та політична кризи в Російській імперії та Австро-	**Учень/учениця:** — *використовує карту* як джерело інформації про основні події Першої світової війни на українських землях; — *визначає* основні тенденції й аналізує геополітичні плани країн Антанти і Центральних держав щодо українських земель; — *порівнює, аналізує, робить аргументовані висновки* про ставлення українських політичних сил Наддніпрянської України та західноукраїнських земель до Світової війни; щодо політики Російської імперії та Австро-Угорщини на окупованих територіях Східної Галичини і Північної Буковини; — *визначає роль і наслідки* створення українських добровольчих військових формувань;

	Угорщині. ***Практичне заняття.*** Життя на фронті і в тилу. Представлення творчих проектів.	— *порівнює й узагальнює наслідки* посилення економічної і політичної кризи в Російській та Австро-Угорській імперіях для українських земель; — *орієнтується в історичній термінології*: світова війна, ринки збуту, трудові ресурси, воєнно-політичний блок, окупаційний режим, національне військове формування, військове генерал-губернаторство позиційна війна; — *творчо застосовує набуті знання* під час складання характеристики історичних персоналій: Михайло Галущинський, Григорій Коссак, Дмитро Донцов, Василь Вишиваний.
4	**Тема 3. ПОЧАТОК УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917 — квітень 1918 р.)** Лютнева революція 1917 р. й Україна. Початок Української революції. Утворення Української Центральної Ради (УЦР). Михайло Грушевський. Українські політичні партії. Український національний Конгрес. Початок українізації армії. Вільне козацтво. І Універсал Центральної Ради. Генеральний секретаріат. Володимир Винниченко. Відносини Центральної Ради з Тимчасовим урядом. ІІ Універсал УЦР. Збройний виступ самостійників. Конгрес народів Росії. Прихід до влади більшовиків у Росії. Боротьба за владу в Києві 28—31 жовтня 1917 р. ІІІ Універсал УЦР. Українська Народна Республіка (УНР). Встановлення кордонів. Внутрішня та зовнішня політика Центральної Ради. Події 1917 р. в Криму. Курултай та Кримська Народна Республіка. Початок агресії більшовицької Росії проти УНР. Проголошення в Харкові радянської влади. Перша війна радянської Росії з УНР. IV Універсал УЦР. Проголошення незалежності УНР. Бій під Крутами. Радянська окупація України. Мирний договір із Центральними державами у Брест-Литовську. Вступ військ Німеччини й Австро-Угорщини на територію УНР. Похід Петра Болбочана	**Учень/учениця:** — *використовує карту як джерело інформації* про основні події початку Української революції; — *виявляє уміння синхронізувати* історичні події періоду; — *порівнює, аналізує, робить аргументовані висновки* щодо основних ідей, цілей та шляхів досягнення кінцевої мети українськими політичними партіями на початку Української революції; поглядів українських політичних партій на більшовицький переворот у Росії; змісту чотирьох універсалів УЦР; — *визначає роль і наслідки* боротьби політичних партій за вплив на населення України; — *порівнює* різні точки зору, висловлює власну позицію щодо початку діяльності УЦР у березні—листопаді 1917 р.; — *обґрунтовує* зв'язок між причинами та наслідками прийняття ІІ Універсалу УЦР; — *формулює власні судження* щодо причин і наслідків Брестського мирного договору; — *визначає шляхи* становлення ідей захисту прав людини в період Української революції; — *робить аргументовані висновки* щодо здобутків і прорахунків УЦР у державотворчому процесі; — *орієнтується в історичній термінології*: революція, опозиція, політична боротьба, місцеві органи влади, національно-територіальна автономія, федерація, переворот, більшовики, диктатура, ревком, ультиматум, національно-персональна автономія, універсал; — *творчо застосовує набуті знання* під час

	на Крим. Розпуск УЦР. ***Практичне заняття.*** Здобутки і прорахунки УЦР у державотворчому процесі. Представлення творчих проектів.	складання характеристики історичних персоналій: Михайло Грушевський, Володимир Винниченко, Сергій Єфремов.
1	***Урок узагальнення. Тематичне оцінювання***	
6	**Тема 4. БОРОТЬБА ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВНІСТЬ (квітень 1918 — 1921 р.)** Утворення Української Держави. Павло Скоропадський. Внутрішня та зовнішня політика. Кримські крайові уряди. Зародження повстанського руху. Утворення Директорії. Антигетьманське повстання. Відновлення УНР. Трудовий конгрес. Розпад Австро-Угорської імперії і західноукраїнські землі. Листопадовий зрив. Проголошення ЗУНР. Державне будівництво. Євген Петрушевич. Початок українсько-польської війни. УГА. Зовнішня політика. Злука УНР і ЗУНР та її історичне значення. Український національний рух у Буковині та Закарпатті. Україна в умовах зовнішньої агресії. Військова присутність Антанти на півдні України. Друга війна УНР із радянською Росією. Отаманщина. Реорганізація Директорії УНР. Державницька та національна політика. Радянська окупація України. УСРР. Політика «воєнного комунізму». Червоний терор. Повстанський рух. Нестор Махно та інші повстанські отамани. Наступ польських військ. Чортківська офензива. Окупація польськими військами території Західної області УНР. Наступ об'єднаних українських	**Учень/учениця:** — *використовує карту як джерело інформації* про перебіг основних подій у боротьбі за українську державність; — *виявляє навички синхронізації* історичних подій доби; — *порівнює, аналізує, робить аргументовані висновки* щодо утворення і діяльності Української Держави, Директорії, Укрраднаркому, денікінського режиму; — *висловлює і аргументує власні судження* щодо ставлення суспільства до внутрішньої і зовнішньої політики Української Держави, Директорії, ЗУНР; — *визначає основні тенденції та протиріччя* процесу створення ЗУНР; — *визначає* правовий статус УНР, ЗУНР; уроки українського державотворчого процесу; — *пояснює причини і наслідки* політичної і трудової еміграції в Україні; — *виявляє нові тенденції й суперечності* процесу розвитку української культури в 1917—1921 рр.; — *порівнює і формулює власні судження* щодо розвитку освіти і науки за часів УНР, Центральної Ради, Української Держави; Директорії та ЗУНР; — *визначає* внесок українських митців в національну і світову культуру; — *орієнтується в історичній термінології*: гетьманат, біла гвардія, червона гвардія, інститут влади, Директорія, інтервенція, отаманщина, Чортківська офензива, націонал-комунізм, терор, неоголошена війна, продовольча розкладка, «воєнний комунізм»,

	армій на Київ. Наступ білогвардійських військ на Україну. Денікінський режим в Україні. Перший Зимовий похід. Відновлення більшовицького режиму. Зміни у внутрішній політиці. Націонал-комунізм. Варшавська угода та війна з радянською Росією. Боротьба за Україну у 1920 р. Поразка Збройних сил Півдня Росії. Червоний терор у Криму. Повстанський рух 1920—1921 рр. Другий Зимовий похід. Поразка українського визвольного руху. Українська політична еміграція. ***Практичне заняття.*** Уроки державотворчих процесів. Нові тенденції розвитку культури 1917—1921 рр. Здобутки в освіті. Культурно-освітня діяльність громадських організацій. Наука. Мистецтво. Релігійне життя. Наш край часів Першої світової війни та Української революції (1914—1921 рр.).	реквізиція; — *творчо застосовує набуті знання* під час складання характеристики історичних персоналій: Євген Петрушевич, Симон Петлюра, Нестор Махно та інші повстанські отамани.
1	***Урок узагальнення. Тематичне оцінювання***	
6	**Тема 5. ВСТАНОВЛЕННЯ Й УТВЕРДЖЕННЯ РАДЯНСЬКОГО ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ (1921—1939 рр.)** Державний статус УСРР. Утворення СРСР. Встановлення кордонів. Адміністративно-територіальний поділ. Антибільшовицький повстанський рух. Масовий голод 1921—1923 рр. Впровадження непу в УСРР. Грошова реформа. Початок індустріалізації. Суспільно-політичне життя. Ліквідація багатопартійності. Політика коренізації. Ставлення влади та населення до українізації. Микола Скрипник. Національна політика радянської влади в УСРР. Кримська та Молдавська АСРР. Релігійне життя в	**Учень/учениця:** — *використовує карту як джерело інформації* про адміністративно-територіальний поділ УСРР, регіони голоду 1921—1923 рр,; Голодомору 1932—1933 рр.; основні індустріальні новобудови в УСРР; місця антибільшовицьких повстань; — *визначає основні тенденції та протиріччя* нової економічної політики; процесу політики коренізації; форсованої індустріалізації; насильницької колективізації; — *виявляє суперечності між* державним статусом республіки і Конституцією УСРР; — *висловлює і аргументує власні судження* щодо порушення прав людини в умовах тоталітарного режиму; — *дає аргументовану правову оцінку* Голодомору 1932—1933 рр. як геноциду

	УСРР. УАПЦ. Василь Липківський. Форсована індустріалізація. Створення військово-промислового комплексу. Здобутки, прорахунки та наслідки індустріалізації. Згортання непу і перехід до директивної економіки. «Хлібозаготівельні кризи» 1927—1928, 1928—1929 рр. Розкуркулення та насильницька колективізація. Опір селянства. Причини й перебіг Голодомору 1932—1933 рр. — геноциду українського народу. «Закон про 5 колосків». Примусові хлібозаготівлі. «Чорні дошки». Масштаби та наслідки Голодомору. Національно-демографічні зміни. Формування культу особи Йосипа Сталіна. Порушення прав людини в умовах тоталітарного режиму. Масові репресії та їх ідеологічне виправдання. Політичні процеси 1920-х — початку 1930-х рр. Згортання українізації. Посилення русифікаторської політики. Конституція УРСР 1937 р. Розстріляне відродження. Великий терор та його ідеологічне виправдання. Биківня та інші місця масових поховань жертв репресій. Антицерковна політика влади та її наслідки. Ліквідація УАПЦ. Ідеологізація національно-культурного життя радянської України 1921—1939 рр. Освіта. Наука. Мистецькі спілки. Кінематограф. Митці Розстріляного відродження. Соціалістичний реалізм. ***Практичне заняття.*** Пропагандистський ідеал радянської людини та її повсякденне життя. Представлення творчих проектів. Наш край у часи утвердження радянського тоталітарного режиму (1921—1939 рр.).	українського народу; — *пояснює причини і наслідки* встановлення радянського тоталітарного режиму; масових репресій; боротьби радянської влади з українською політичною еміграцією; — *визначає причини і наслідки* ідеологізації національно-культурного життя в УРСР; — *формулює власні судження про причини* посилення русифікації, зміни у масовій психології та свідомості населення, антицерковну політику радянської влади та їхні наслідки; — *орієнтується в історичній термінології*: нова економічна політика, коренізація, радянський тоталітарний режим, директивна економіка, Великий терор, форсована індустріалізація, хлібозаготівлі, насильницька колективізація, розкуркулення, голодомор, геноцид, Розстріляне відродження, культ особи, ідеологізація культурного життя; — *творчо застосовує набуті знання* під час складання характеристики історичних персоналій: Олександр Довженко, Лесь Курбас, Микола Хвильовий, Микола Скрипник, Християн Раковський.
1	***Урок узагальнення. Тематичне оцінювання***	

4	**Тема 6. ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ в 1921—1939 рр.** Правовий статус західноукраїнських земель у складі Польщі. Економічне і соціальне становище населення. Національна політика Польщі. Осадництво. «Пацифікація». Українські політичні партії. УНДО. Василь Мудрий. Українська військова організація (УВО) й Організація українських націоналістів (ОУН). Євген Коновалець. Українські землі у складі Румунії. Татарбунарське повстання. Суспільно-політичне життя. Українська національна партія (УНП). Володимир Сергій Залозецький-Сас. Українські землі у складі Чехо-Словаччини. Правовий статус Закарпаття. Суспільно-політичне й економічне життя. Карпатська Україна. Карпатська Січ. Августин Волошин. Культурне життя українських земель, які входили до складу Польщі, Румунії та Чехословаччини. ***Практичне заняття.*** Відмінність у повсякденному житті радянської людини та жителів Західної України. Представлення творчих проектів. Наш край у 1921—1939 рр.	**Учень/учениця:** — *використовує карту як джерело інформації* про основні події на західноукраїнських землях у 1921—1939 рр.; — *порівнює, аналізує, робить аргументовані висновки* щодо політичного, соціально-економічного і культурного життя українських земель у складі Польщі, Румунії, Чехо-Словаччини; — *визначає і порівнює правовий статус* західноукраїнських земель у складі Польщі, Румунії, Чехо-Словаччини; Карпатської України; — *висловлює і аргументує власні судження* щодо розгортання українського націоналістичного руху; інтегрального націоналізму; національної політики Польщі, Румунії, Чехо-Словаччини; — *формулює власні судження* щодо ролі і місця Карпатської України в житті Західної України; — *визначає основні тенденції та протиріччя* процесу розвитку культури на західноукраїнських землях; — *виявляє і пояснює причини відмінностей* у повсякденному житті радянської людини та жителів Західної України; — *орієнтується в історичній термінології*: народовці, русини, інтегральний націоналізм, український націоналістичний рух, національна політика, осадництво, пацифікація; — *творчо застосовує набуті знання* під час складання характеристики історичних персоналій: Василь Мудрий, Євген Коновалець, Августин Волошин.
1	***Урок узагальнення. Тематичне оцінювання***	

11 клас
(52 години)

Години	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
1	**ВСТУП** Завдання і структура курсу. Джерела. Другий період Новітньої доби української історії. Періодизація історії України другої половини XX ст. Територія і населення України напередодні Другої світової війни.	**Учень/учениця:** — *показує* на карті кордони і адміністративно-територіальний поділ українських земель у добу Новітньої історії; — *визначає* основні етапи розвитку України від другої половини XX ст. до сьогодення; хронологічну послідовність явищ соціально-економічного, політичного і культурного життя доби; — *застосовує періодизацію* вітчизняної історії як інструмент для розуміння особливостей розвитку України в період Новітньої доби.
9	**Тема 1. УКРАЇНА В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1939—1945 рр.)** Українське питання у міжнародній політиці напередодні Другої світової війни. Радянсько-німецькі договори 1939 р. Початок Другої світової війни. Українці в польській армії. Вступ Радянського Союзу у війну. Входження Східної Галичини, Волині, Північної Буковини, Хотинщини та Південної Бессарабії до складу УРСР. Радянізація новоприєднаних територій. Правовий статус громадян на анексованих територіях. Масові політичні репресії 1939—1940 рр. Політичне та соціально-економічне становище в Україні напередодні німецько-радянської війни. Бойові дії в 1941—1942 рр. Відступ Червоної Армії. Мобілізаційні заходи. Тактика «випаленої землі». Окупація України військами Німеччини та її союзниками. Нацистський «новий порядок». Колабораціонізм. Остарбайтери. Концтабори. Масове знищення мирного населення. Голокост.	**Учень/ учениця:** — *використовує карту як джерело інформації* про основні воєнні дії на території України в період Другої світової війни; — *висловлює і аргументує власні судження* про «українське питання» в міжнародній політиці напередодні Другої світової війни; — *порівнює, аналізує, робить аргументовані висновки* щодо входження і радянізації новоприєднаних територій до складу УРСР в 1939–1940 рр.; політичного та соціально-економічного становище в Україні напередодні німецько-радянської війни; життя населення України в умовах нацистської окупації та евакуації; — *визначає* правовий статус громадян на анексованих територіях; — *пояснює причини і наслідки* окупації України; — *формулює власні судження* щодо ролі і місця українців у військових формуваннях держав Об'єднаних Націй у роки Другої світової війни; участі українців у визволенні країн Європи; — *визначає основні тенденції* культурно-освітнього процесу доби; — *вільно орієнтується в історичній*

	Опір окупантам. Український визвольний рух. Степан Бандера. Проголошення Акта відновлення Української Держави. Поліська січ. Створення УПА. Українсько-польське протистояння. Українська Головна Визвольна Рада (УГВР). Радянський партизанський рух. Сидір Ковпак. Радянський наступ взимку 1942—1943 рр. Бої на Лівобережжі влітку-восени 1943 р. Битва за Дніпро. Звільнення Києва. Вигнання німецьких військ та їх союзників із Правобережної та Південної України. Депортація з Криму кримських татар та інших народів. Завершення бойових дій на території України. Українці у військових формуваннях держав Об'єднаних Націй у роки Другої світової війни. Кузьма Дерев'янко. Українське питання на Ялтинській та Потсдамській конференціях. Ціна війни. ***Практичне заняття.*** Внесок українського народу у перемогу над нацизмом. Культура в роки війни. Освіта і наука. Література. Образотворче мистецтво. Музика та кінематограф.	*термінології*: агресор, пакт, радянізація, «Бліцкриг», «визвольний похід», похідні групи, окупаційний режим, евакуація, мобілізація, депортація, «котел», «новий порядок», Український визвольний рух, «чорносвитники» («сірі піджаки»), остарбайтери, діти війни, воєнний злочин; — *творчо застосовує набуті знання* під час складання характеристики історичних персоналій: Андрій Мельник, Степан Бандера, Тарас Бульба (Боровець), Роман Шухевич, Кирило Осьмак, Іван Кожедуб, Амет-хан Султан, Сидір Ковпак, Кузьма Дерев'янко, Євген Патон.
1	***Наш край у роки Другої світової війни***	
1	***Урок узагальнення. Тематичне оцінювання***	
5	**Тема 2. УКРАЇНА В ПЕРШІ ПОВОЄННІ РОКИ (1945—початок 1950-х рр.)** Україна — співзасновниця ООН. Міжнародні договори другої половини 1940-х — початку 1950-х рр., встановлення кордонів УРСР. Участь УРСР в інших міжнародних організаціях. Внутрішньополітичне й економічне становище УРСР. Особливості відбудовчого процесу. Масовий голод 1946—1947 рр. Зміцнення тоталітарного	**Учень/учениця:** — *використовує карту як джерело інформації* про адміністративно-територіальні зміни в УРСР і основні події в політичному, соціально-економічному і культурному житті повоєнної України; — *визначає основні тенденції та особливості* внутрішньополітичного й економічного становища УРСР; — *аналізує, робить аргументовані висновки* щодо відновлення політики радянізації в західних областях; українського визвольного руху в 1944—1950-х рр.;

	режиму. Ідеологічні кампанії. Відновлення політики радянізації в західних областях України. Український визвольний рух у 1944—1950-х рр. Р. Шухевич. Обмін населенням між Польською Народною Республікою та УРСР. Масові депортації (1944—1946 рр.). Операції «Вісла» та «Захід». Ліквідація УГКЦ. ***Практичне заняття.*** Демографічні зміни. Повсякденне життя повоєнних років. Доля жінки. Культура в перші повоєнні роки (1945 — перша половина 1950-х рр.). Відбудова системи освіти. Наука. Література. Образотворче мистецтво. Музика та кінематограф. Становище творчої інтелігенції.	— *висловлює і аргументує власні судження* про причини зміцнення тоталітарного режиму; — *визначає роль* і наслідки ідеологічних кампаній в УРСР; — *пояснює причини і наслідки* обміну населенням між Польською Народною Республікою та УРСР; *формулює власні судження* щодо ролі та місця УГКЦ на західноукраїнських землях; — *орієнтується* в *історичній термінології*: репатріанти, екстенсивний шлях розвитку, тоталітарна економіка, модернізація, спецпоселення, національна свідомість, космополіти, «псевдонауки», «лисенківщина», «ждановщина». — *творчо застосовує набуті знання* під час складання характеристики історичних персоналій: Йосип Сліпий, Василь Кук, Олександр Палладін, Сергій Лебедєв, Володимир Філатов, Олександр Богомолець.
1	***Урок узагальнення. Тематичне оцінювання***	
5	**Тема 3. УКРАЇНА В УМОВАХ ПОЛІТИЧНОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА (середина 1950-х — середина 1960-х рр.)** Внутрішньополітичне становище Української РСР у середині 50-х рр. Адміністративно-територіальні зміни. Входження Кримської області до складу УРСР. Стан промисловості та сільського господарства. Початок лібералізації суспільного життя. Участь українців у повстаннях у сталінських концтаборах 1953—1954 рр. XX з'їзд КПРС. Реабілітація жертв сталінських репресій. Відлига. Загострення боротьби серед вищого партійного керівництва України. Зародження дисидентського руху в Україні та його особливості. Левко Лук'яненко. Зміни в управлінні господарством. Раднаргоспи. Розвиток промисловості.	**Учень/учениця:** — *використовує карту як джерело інформації* про основні події політичного, економічного і культурного життя України в період лібералізації суспільства; — *визначає основні тенденції та протиріччя* процесу реформування промисловості та сільського господарства; — *порівнює, аналізує, робить аргументовані висновки* щодо науково-технічної революції доби відлиги; розвитку мистецтва; — *висловлює і аргументує власні судження щодо* шістдесятництва в українській культурі; зародження дисидентського руху; — *пояснює причини* посилення русифікації; — *орієнтується в історичній термінології*: волюнтаризм, суб'єктивізм, децентралізація, атеїзм, русифікація, абстракціонізм; — *творчо застосовує набуті знання* під час складання характеристики історичних персоналій: Віктор Глушков, Ліна

	Аграрна політика у другій половині 1950-х — першій половині 1960-х рр. Хрущовські надпрограми. ***Практичне заняття.*** Нові явища у соціальній сфері та повсякденному житті населення. Науково-технічна революція. Здобутки науки. Реформи освіти. Посилення русифікації. Відлига в мистецтві. Шістдесятництво в українській культурі. Розвиток спорту.	Костенко, Іван Драч, Василь Стус, Левко Лук'яненко.
1	***Урок узагальнення. Тематичне оцінювання***	
5	**Тема 4. УКРАЇНА У ПЕРІОД ЗАГОСТРЕННЯ КРИЗИ РАДЯНСЬКОЇ СИСТЕМИ (середина 1960-х — середина 1980-х рр.)** Спроби реформування командної економіки в другій половині 1960-х рр. Економічне становище УРСР у 1970-ті — на початку 1980-х рр. Продовольчі програми. Ідеологічні орієнтири партійно-радянського керівництва. Петро Шелест, Володимир Щербицький. Конституція УРСР 1978 р. Зміни в соціальній та національній структурі населення. Привілейоване становище партійних радянських працівників. Дисидентський рух: течії, форми та методи боротьби. Іван Дзюба «Інтернаціоналізм чи русифікація». Українська Гельсінська група. Микола Руденко. Кримськотатарський національний рух. Мустафа Джемілєв. ***Практичне заняття.*** Повсякденне життя. Моральний стан радянського суспільства. Розвиток освіти, науки, літератури. Формування опозиційних течій у культурі. Українське мистецтво. Досягнення українських спортсменів. Молодіжний неформальний рух в	**Учень/учениця:** — *використовує карту як джерело інформації* про політичне, соціально-економічне життя УРСР доби «застою»; — *висловлює і аргументує власні судження* щодо спроби реформування командної економіки в другій половині 1960-х рр.; — *порівнює, аналізує, робить аргументовані висновки* щодо економічного становища УРСР у другій половині 1960-х рр. та 1970-ті—на початку 1980-х рр.; — *порівнює і формулює власні судження* щодо дотримання прав людини в радянському суспільстві і положень Конституції УРСР 1978 р.; — *визначає основні тенденції й протиріччя* суспільно-політичного життя в добу «застою»; — *пояснює причини і наслідки* активізації дисидентського руху в другій половині 1960-х—на початку 1970-х рр.; — *виявляє суперечливі процеси* в розвитку освіти, науки, літератури; — *визначає* здобутки і проблеми в розвитку соціальної сфери; — *орієнтується* в *історичній термінології*: «реформи Олексія Косигіна», доба «застою», «розвинений соціалізм», номенклатура, системна криза, розрядка міжнародної напруженості, Гельсінська угода, дефіцит. — *творчо застосовує набуті знання* під

	Україні.	час складання характеристики історичних персоналій: Михайло Брайчевський, Іван Дзюба, Василь Симоненко, Петро Шелест, Володимир Щербицький, Іван Миколайчук, Сергій Параджанов, Платон Майборода, Євгенія Мирошниченко, Анатолій Солов'яненко, Микола Амосов, Олег Антонов.
1	***Урок узагальнення. Тематичне оцінювання***	
5	**Тема 5. РОЗПАД РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ Й ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ (1985—1991 рр.)** Політика «прискорення» та її наслідки в Україні. Антиалкогольна кампанія. Стан економіки. Шахтарські страйки. Рівень життя населення. ***Практичне заняття.*** Чорнобильська катастрофа та її наслідки. «Гласність» і лібералізація. Зрушення у політичному житті України. Розгортання страйкового руху. Формування багатопартійної системи. Активізація національно-демократичного руху в другій половині 1980-х рр. Національні громадські організації і об'єднання. Релігійне відродження. Вихід УГКЦ з підпілля. Вибори до Верховної Ради УРСР і місцевих рад 1990 р. Створення Автономної Республіки Крим (12 лютого 1991 р.). Декларація про державний суверенітет України. Революція на граніті. Спроба державного перевороту в СРСР у серпні 1991 р. Проголошення незалежності України та її міжнародне визнання. Розпад СРСР. Референдум і вибори Президента України 1 грудня 1991 р. Леонід Кравчук.	**Учень/учениця:** — *використовує карту як джерело інформації* про УРСР доби «перебудови»; розпад СРСР і проголошення незалежності України; — *аналізує і робить аргументовані висновки* щодо стану командної економіки; рівня життя населення України в 1985—1991 рр.; — *визначає основні причини, тенденції та протиріччя* політики «перебудови» і «гласності» в УРСР; — *виявляє суперечливі процеси* зрушень у політичному житті України; — *висловлює і аргументує власні судження* щодо спроби державного перевороту в СРСР у серпні 1991 р. і його наслідків в Україні; — *визначає роль і наслідки* процесу формування багатопартійної системи в суспільному житті України; — *пояснює причини і наслідки* «революції на граніті»; — *формулює власні судження* щодо ролі і місця України в загальносоюзних суспільно-політичних процесах у першій половині 1991 р.; — *орієнтується в історичній термінології*: системна криза, «нове мислення», «перебудова», «гласність, бартерний обмін, альтернатива, «неформальні організації», державний суверенітет, путч, державний переворот; — *творчо застосовує набуті знання* під час складання характеристики історичних персоналій: Леонід Кравчук, Олександр Мороз, В'ячеслав Чорновіл.
1	***Урок узагальнення. Тематичне***	

	оцінювання	
1 1	**Тема 6. УКРАЇНА В УМОВАХ НЕЗАЛЕЖНОСТІ (від 1991 р. до сьогодення)** Вихід незалежної України на міжнародну арену. Початок державотворчих процесів. Початок формування Збройних сил та правоохоронних органів України. Повернення кримських татар на історичну батьківщину. Статус Криму. Позачергові вибори до Верховної Ради та дострокові президентські вибори у 1994 р. Конституція України 1996 р. Стан економіки України у 1991—1998 рр. Соціальна диференціація суспільства. Запровадження національної валюти. Демографічні процеси. Трудова еміграція. Стан сільського господарства. Початок реформ в аграрному секторі. Основні тенденції економічного розвитку України у 1998—2008 рр. Становлення олігархічної системи. Пошуки шляхів економічної стабілізації. Початок інтеграції української економіки у європейський та світовий економічний простір. Політична розбудова суспільства. Виборчі кампанії 1998 та 1999 рр. Леонід Кучма. Рухи протесту початку 2000-х рр. Парламентські вибори 2002 р. Президентські вибори 2004 р. Конституційна реформа 2004 р. Помаранчева революція 2004 р. Віктор Ющенко. Суспільно-політичне життя та соціально-економічний розвиток України у 2005—2013 рр. Конституційна реформа 2010 р. Віктор Янукович. Формування зовнішньої політики України. Ядерне роззброєння. Україна в міжнародних організаціях. Загострення відносин із Російською Федерацією. Конфронтація навколо острова Тузла. «Газові» та «торговельні» війни з Росією.	**Учень/ учениця:** — *використовує карту як джерело інформації* про основні політичні й соціально-економічні події в умовах незалежної України; — *порівнює, аналізує, робить аргументовані висновки* щодо перебігу державотворчих процесів в Україні в 1991—2016 рр.; — *порівнює* і *визначає основні тенденції та протиріччя* процесу соціально-економічного розвитку України в 1991—1998, 1998—2008, 2008—2014 та 2014—2016 рр.; — *визначає причини і наслідки* впливу світової економічної кризи на розвиток України; — *висловлює і аргументує власні судження щодо* реформування відносин власності; включення населення у ринкові відносини; — *формулює власні судження* щодо ролі і місця олігархічної системи в Україні; — *виявляє суперечливі процеси* пошуків Україною зовнішньополітичних орієнтирів; — *пояснює причини і наслідки* агресії Російської Федерації проти України; — *формулює власні судження* щодо розвитку освіти, науки і культури в сучасній Україні; — *орієнтується в історичній термінології*: купоно-карбованець, реструктуризація, тіньова економіка, приватизація, без'ядерний статус, меморандум, євроінтеграція, інвестиції, політичні партії, державотворення, мажоритарна система, конституційний договір, дефолт, депопуляція, прожитковий мінімум, корупція, «відплив умів», меценат, спонсор, Помаранчева революція, Революція гідності, Небесна Сотня, «нормандська четвірка», Мінські угоди; — *творчо застосовує набуті знання* під час складання характеристики історичних персоналій: Леонід Кучма, Віктор Ющенко, Віктор Янукович, Петро Порошенко.

	Процес європейської інтеграції та його призупинення. Студентський майдан. Євромайдан. Революція гідності 2013—2014 рр. Небесна Сотня. Анексія та тимчасова окупація Криму Російською Федерацією. Агресія Росії проти України. Початок Антитерористичної операції (АТО) в Донецькій та Луганській областях. Дострокові президентські вибори 2014 р. Петро Порошенко. Угода про асоціацію між Україною й Європейським Союзом. Бойові дії на сході України (квітень 2014—2016 рр.). Реакція світової спільноти на агресію Російської Федерації. Процес мирного врегулювання: Мінські угоди та «нормандська четвірка». Формування громадянського суспільства. Соціально-економічний розвиток України у 2014—2016 рр. Особливості культурного розвитку України (1991—2016 рр.). Релігійне життя. Зміни в системі національної освіти. Основні тенденції розвитку науки. Література і мистецтво. Євробачення 2005 та 2016 рр. Розвиток спорту та здобутки українських спортсменів. Чемпіонат Європи з футболу в Україні та Польщі 2012 р. ***Практичне заняття.*** Екологічні проблеми України наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. Подолання наслідків Чорнобильської катастрофи.	
1	***Урок узагальнення. Тематичне оцінювання***	
1	***Наш край у другій половині ХХ — на початку ХХІ ст.***	
1	***Підсумковий урок***	
2	***Резерв***	

ПРОГРАМА
для загальноосвітніх навчальних закладів

Людина і світ

11клас

Рівень стандарту / Академічний рівень

Пояснювальна записка

Важливість шкільного суспільствознавчого курсу «Людина і світ» зумовлюється змістом стратегічних завдань, які покликана вирішувати загальноосвітня школа, готуючи особистість до життя у суспільстві. Даний курс має допомогти учням якомога краще збагнути природу суспільства і держави, в якій вони живуть, розкрити можливості й передумови для реалізації ними своїх прагнень та інтересів у суспільному житті.

Знання учнів про людину і світ як специфічну цілісність мають бути засвоєні на високому науковому рівні, тому в структурі курсі зінтегровані знання цілісного циклу суспільних наук: соціології, політології, правознавства, етики, економічної теорії, соціальної психології, культурології, соціальної екології, філософії.

Мета курсу полягає у: формуванні у молодих громадян України поваги до прав людини, здатності реалізувати свої права і свободи, поважаючи при цьому права і свободи інших громадян, а також діяти у відповідності до власних переконань і цінностей на принципах плюралізму і демократії.

Виходячи з мети, *завданнями* курсу є набуття учнями узагальнених знань про процеси та явища суспільного буття, про філософські, культурні, політико-правові та соціально-економічні основи життя демократичного суспільства. Вивчення курсу сприятиме соціалізації учнівської молоді та активному включенню її в суспільне життя, виховуватиме в учнів такі громадянські риси як правова відповідальність, толерантність, ініціативність, громадянська активність, національна самосвідомість.

Курс розрахований на 17 годин навчального часу і складається з таких тем:

I. Вступ.

II. Соціалізація особистості.

III. Стереотипи та упередження.

IУ. Конфлікти.

У. Соціум (суспільство людей).

УІ. Соціальна мобільність.

УІІ. Права, свободи та відповідальність.

УІІІ. Громадянське суспільство.

ІХ. Політичні інститути і процеси.

Х. Демократія.

ХІ. Засоби масової інформації.

ХІІ. Нація.

ХІІІ. Полікультурність.

ХІУ. Україна і світ.

Побудова курсу «Людина і світ» базується крім загально дидактичних принципів на принципах демократичності, зв'язку з практичною діяльністю, з орієнтованістю на позитивні соціальні дії та плюралізм. Для реалізації запропонованих питань курсу рекомендується використовувати інноваційні досягнення сучасної методичної науки та теоретичні і методичні засади педагогіки співробітництва, що передбачають створення демократичної атмосфери на уроках.

К-ть Годин	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
	Тема І. Вступ	
1	Поняття людини як біосоціальної істоти. Індивідуальність як феномен людини. Особа. Особистість. Персона. Громадянин.	**Учень (учениця):** *дає* загальну характеристику курсу, *визначає* його мету, завдання та структуру.
Тема ІІ. Соціалізація особистості		
1	Поняття «соціалізація». Родинна соціалізація. Сім'я. Гендерна соціалізація особистості.	**Учень (учениця):** *розуміє і тлумачать поняття «соціалізація»;* *характеризує і оцінює значення та роль родинної соціалізації;* *визначає сім'ю як основу суспільства, її функції та роль у розвитку особистості;* *висловлює думку про тенденції розвитку сучасної сім'ї в Україні; характеризує і оцінює культуру сімейних стосунків;* *висловлює свою думку про необхідність врахування ґендерних особливостей в різних сферах життєдіяльності.*
1	Школа. Однолітки. Поняття субкультури. Молодіжна субкультура	**Учень (учениця):** *розуміє і тлумачить вплив школи на формування особистісних рис;* *аналізує взаємовідносини вчителів і*

		учнів у навчально-виховному процесі; *застосовує знання для захисту своїх прав у школі;* *співвідносить права й обов'язки учнів;* *дає оцінку власній поведінці і поведінці однолітків;* *усвідомлює, що демократизація шкільного життя є елементом демократизації суспільства в цілому;* *висловлює свою думку щодо норм поведінки підлітків у суспільстві;* *тлумачить поняття «субкультура»;* *порівнює культуру поколінь в різні історичні періоди;* *визначає роль молодіжних організацій у становленні творчої і активної молоді України;* *зіставляє та порівнює молодіжні організації з молодіжними субкультурами;* *критично аналізує молодіжні субкультури , знаходячи в них позитивні та негативні сторони;* *бере участь у роботі формальних та неформальних молодіжних організацій.*
	Тема ІІІ. Стереотипи та упередження	
1	Стереотипи та їх роль у житі людини і суспільства. Ґендерні стереотипи.	**Учень (учениця):** *тлумачить поняття «стереотипи»;* *висловлює свою думку щодо ролі*

	Поняття дискримінації. Ксенофобія. Расизм. Упередження. Толерантність.	*стереотипів в житі людини і суспільства;* *аналізує позитивні, нейтральні та негативні стереотипи;* *розуміє та застосовує соціальний досвід для подолання ґендерних стереотипів;* *розуміє суть поняття «дискримінація», «ксенофобія», «расизм»;* *класифікує групи упереджень та характеризує їх вплив на суспільну думку;* *оцінює вплив традицій та звичаїв на виникнення передсудів, забобонів та упереджень;* *характеризує толерантність як основну якість громадянина.*
	Тема ІУ. Конфлікти	
1	Поняття «конфлікт». Джерела виникнення конфліктів. Типи конфліктів. Зародження конфліктів та шляхи їх подолання. Місце конфліктів в людському спілкуванні.	**Учень (учениця):** *оперує поняттям «конфлікт»;* *визначає різні типи конфліктів;* *аналізує та оцінює шляхи подолання конфліктних ситуацій;* *вчиться досягати консенсусу;* *характеризує конфлікти в сім'ї та шляхи їх розв'язання. визначає причини виникнення та характеризує наслідки соціальних конфліктів;* *застосовують на практиці різні*

		стратегії розв'язання конфліктів; *розуміє місце конфліктів в людському спілкуванні.*
Тема У. Соціум (суспільство людей)		
1	Поняття соціуму – суспільство людей.. Суспільні відносини Основи соціальної стратифікації сучасного суспільства Соціальна структура населення Стратифікація сучасного українського суспільства	**Учень (учениця):** *тлумачить поняття «соціум»;* *пояснює соціальну структуру і соціальний статус;* *порівнює соціальну стратифікацію в минулому і в сучасному суспільстві; характеризує стратифікацію сучасного українського суспільства;* *критично аналізує такі складові стратифікації як: верхній середній клас, динамічний середній клас, аутсайдери, маргінали, криміналітет.*
Тема УІ. Соціальна мобільність		
1	Поняття соціальної мобільності. Спілкування та співпраця як перспектива розвитку соціуму. Поняття комунікації та комунікативності. Участь у житті суспільства.	**Учень (учениця):** *розуміє та порівнює поняття «соціальна мобільність», «міжгенераційна мобільність» і «внутрішньогенераційна мобільність»;* *визначає роль спілкування і співпраці як засобу існування суспільства; характеризує співпрацю як перспективу розвитку соціуму;* *аналізує форми участі громадян у суспільному житті;* *бере активну участь у житті*

		суспільства.
Тема УІІ. Права, свободи та відповідальність		
1	Права людини в історії людства. Еволюція уявлень про права людини в історії людства. Поняття прав і свобод людини. Покоління прав людини. Сутність стосунків між людиною та державою. Права та відповідальність людини і громадянина. Відповідальність держави перед людиною. Дотримання прав і відповідальність.	**Учень (учениця):** *розуміє поняття «права людини»;* *характеризує еволюцію уявлень про права людини;* *аналізує покоління прав людини та історичну зумовленість виникнення перших документів, що фіксують права людини;* *порівнює загальне і відмінне у правах і свободах людини;* *аналізує та висловлює свою думку щодо основних свобод громадянина;* *пояснює права громадянина і права людини як невід'ємні і набуті;* *розрізняє фундаментальні і громадянські права;* *застосовує на прикладах право людини на вибір;* *висловлює судження щодо толерантності та свободи віросповідання;* *оцінює ступінь демократичності суспільства і держави відносно гарантованості громадянських і політичних прав і свобод;* *тлумачить права людини як норму життєдіяльності і розвитку індивідуальних якостей особистості;* *вміє використовувати власні права і*

		розуміє власну відповідальність перед суспільством, що забезпечило його правами; *зіставляє власну відповідальність за свої вчинки і дотримання прав.*
Тема VIII. Громадянське суспільство		
1	Поняття громадянського суспільства. Суть, атрибути та функції громадянського суспільства. Громадянське суспільство в Україні.	**Учень (учениця):** *тлумачить термін «громадянське суспільство»;* *розуміє основні функції громадянського суспільства;* *визначає атрибути громадянського суспільства;* *оцінює світовий досвід розвитку і консолідації громадянського суспільства;* *характеризує становлення громадянського суспільства в Україні.*
Тема IX. Політичні інститути і процеси		
1	Політика як суспільне явище. Політична система: сутність, структура, функції. Типи політичних системи. Політична система України. Політичні партії. Опозиція. Лобізм. Політична еліта та політичне лідерство.	**Учень (учениця):** *характеризує політику як суспільне явище;* *визначає сутність політичної системи та її функції;* *розрізняє політичні системи та політичні режими;* *аналізує політичну системи України; визначає місце держави в політичній системі;* *розуміє сутність та функції*

		політичних партій; *характеризує класифікацію політичних партій;* *тлумачить поняття «лобізм»;* *тлумачить поняття «опозиція» та її роль у житті суспільства;* *аналізує значення політичної еліти та політичного лідерства в державі; висловлює свою думку стосовно того, яка еліта потрібна демократичній державі.*
Тема X. Демократія		
1	Поняття, форми та принципи демократії. Ідеали та цінності демократії. Демократія як політичний режим та народовладдя. Вибори як інструмент демократії. Типи виборів. Види виборчих систем. Виборча система в Україні.	**Учень (учениця):** *тлумачить поняття «демократія» в науковому та філософському значенні;* *зіставляє сутність понять «політична», «конституційна» та «соціальна демократія»;* *характеризує принципи демократії; аналізує ідеали та цінності демократії;* *розуміє сутність понять «представницька демократія» та «пряма демократія»;* *визначає переваги та недоліки демократичного устрою.* *тлумачить вибори як один із інструментів демократії;* *порівнює виборчі системи;* *характеризує типи виборів, виборчу систему України та етапи її*

		становлення; *оцінює значення виборчого процесу в демократичній державі.*
1	Поняття громади. Територіальне громадське та місцеве самоврядування. Шкільне самоврядування. Політична діяльність та участь громадян в управління суспільством.	**Учень (учениця):** *пояснює поняття «громада»;* *характеризує місцеве самоврядування, як особливу форми публічної влади;* *визначає характерні риси громадського та місцевого самоврядування;* *співвідносить статті Європейської хартії місцевого самоврядування та українські законодавчі акти про місцеве самоврядування;.* *бере участь у шкільному самоврядуванні та розуміє його вплив на формування активного громадянина;* *характеризує форми участі громадян в управлінні суспільством.*
Тема XI. Засоби масової інформації		
1	Види та функції засобів масової інформації. ЗМІ як засіб формування громадської думки. ЗМІ в демократичному суспільстві. Участь ЗМІ у формуванні суспільної думки та громадянського суспільства. Свобода слова та цензура. Інформаційний простір в Україні.	**Учень (учениця):** *визначає ЗМІ як джерело поширення інформації в суспільстві, розрізняє види та функції ЗМІ;* *аналізує роль ЗМІ як засобу формування громадської думки;* *характеризує моделі взаємин ЗМІ і держави;* *оцінює значення ЗМІ для формування громадянського суспільства;*

		розуміє поняття «свобода слова» та пояснюють значення цензури; *критично аналізує інформаційний простір в Україні;* *реалізує право на свободу слова у власному житті, місцевих та шкільних ЗМІ;* *бере участь у роботі шкільних ЗМІ.*
Тема XII. Нація		
1	Поняття нації. Нація як соціальний інститут. Нація етнічна та нація політична. Світовий досвід націєтворення. Нація і націоналізм. Формування політичної нації в Україні.	**Учень (учениця):** *тлумачить поняття «нація етнічна», «нація політична»;* *визначає націю як політичний інститут;* *пояснює світовий досвід націєтворення; розрізняє поняття «нація» і «націоналізм»;* *характеризує етапи етногенези української нації;* *узагальнює процес та результати формування української нації;.* *аналізує проблеми формування політичної нації в Україні.*
Тема XIII. Полікультурність		
1	Поняття полі культурності як добросусідства культур Самобутність та рівноцінність різних культур Міжнаціональні відносини і причини виникнення міжнаціональних конфліктів, шляхи їх розв'язання.	**Учень (учениця):** *тлумачить полікультурність* *як основу добросусідства культур;* *розуміє важливість збереження і примноження культурних здобутків і цінностей;*

	Міжконфесійні стосунки та їх вплив на життя в полікультурному суспільстві.	*характеризує терпимість, плюралізм, компроміс як основу співіснування та співпраці в полікультурному суспільстві; визначає роль національних громад у багатонаціональному суспільстві;* *наводить приклади подібності й різноманітності національних культур;* *знаходить шляхи розв'язання конфліктних ситуацій, що виникають на міжнаціональному ґрунті;* *оцінює міжконфесійні стосунки та їх вплив на життя в полікультурному суспільстві;* *описує релігійну ситуацію у своєму місті (селі), районі, області.*
Тема XIУ. Україна і світ		
1	Україна в структурі загально цивілізаційного процесу. Геополітичне становище сучасної України. Місце України в інтеграційних процесах в Європі Толерантність, плюралізм, компроміс як основа спілкування світової спільноти. Глобальні проблеми сучасності, інтереси та цінності як основа єдності людства і співпраці між народами. Внесок українців у світову науку і культуру	**Учень (учениця):** *Характеризує: світове співтовариство як цілісну систему та пріоритети міжнародних відносин; історичні аспекти входження України в світове співтовариство;* *визначає місце України в загально цивілізаційному процесі;* *аналізує внутрішню й зовнішню політику України в рамках стратегічного партнерства та міжнародного права; розуміє толерантність і компроміс як основні принципи спілкування світової спільноти;* *визначає сутність глобальних проблем*

		сучасності; *розуміє необхідність співпраці людства для подолання глобальних проблем;* *оцінює участь України в сучасних інтеграційних процесах та її роль у вирішення глобальних проблем людства; оцінює внесок українців до скарбниці світової культури.*
1	***Підсумковий урок*** Я – член сім'ї, громадянин держави, громадянин планети Земля.	**Учень (учениця):** *узагальнює набуті знання про людину;* *тлумачить різні іпостасі людини, визначає свою роль в сім'ї, суспільстві, державі та значення у світовому масштабі.*

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА З МАТЕМАТИКИ
для учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів

Академічний рівень

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма призначена для організації навчання математики на академічному рівні, якому відповідають біолого-хімічний, біолого-фізичний, біотехнологічний, хіміко-технологічний, фізико-хімічний, агрохімічний профілі природничо-математичного напряму профільного навчання, а також

технологічний профіль. Для цих профілів математика є базовим (обов'язковим для вивчення) предметом, близьким до профільних навчальних дисциплін — хімії, фізики, біології, технологій.

Мета навчання математики на академічному рівні полягає у забезпеченні загальноосвітньої підготовки з математики, необхідної для успішної самореалізації особистості у динамічному соціальному середовищі, її соціалізації і достатньої для вивчення профільних предметів, для успішної майбутньої професійної діяльності в тих сферах, де математика відіграє роль апарату, специфічного засобу для вивчення й аналізу закономірностей, реальних явищ і процесів.

Досягнення зазначеної мети забезпечується виконанням таких ***завдань:***

- формування в учнів наукового світогляду, уявлень про ідеї та методи математики, її роль у пізнанні дійсності, усвідомлення математичних знань як невід'ємної складової загальної культури людини, необхідної умови повноцінного життя в сучасному суспільстві; стійкої мотивації до навчання;
- оволодіння учнями мовою математики системою математичних знань, навичок і вмінь, потрібних у повсякденному житті та майбутній професійній діяльності, достатніх для успішного оволодіння іншими освітніми галузями знань і забезпечення неперервності освіти;
- інтелектуальний розвиток особистості, передусім розвиток в учнів логічного мислення і просторової уяви, алгоритмічної, інформаційної та графічної культури, пам'яті, уваги, інтуїції;
- екологічне, естетичне, громадянське виховання та формування позитивних рис особистості;
- формування життєвих і соціально-ціннісних компетентностей учня.

Змістове наповнення програми реалізує компетентнісний підхід до навчання, спрямований на формування системи відповідних знань, навичок, досвіду, здібностей і ставлення, яка дає змогу обґрунтовано судити про застосування математики в реальному житті, визначає готовність випускника школи до успішної діяльності в різних сферах. Передбачається, що випускник загальноосвітнього навчального закладу:

- розпізнає проблеми довкілля, які можна розв'язати математичними методами, формулює їх математичною мовою, досліджує та розв'язує ці проблеми, використовуючи математичні знання та методи, інтерпретує отримані результати з урахуванням конкретних умов і цілей дослідження, застосовує математичні моделі при вивченні профільних предметів (інформатики, фізики, хімії, біології, технологій);
- логічно мислить (аналізує, порівнює, узагальнює і систематизує, класифікує математичні об'єкти за певними властивостями, наводить

контрприклади); володіє алгоритмами та евристиками;

- користується джерелами математичної інформації, може самостійно її відшукати, проаналізувати та передати інформацію, подану в різних формах (графічній, табличній, знаково-символьній);
- виконує математичні розрахунки (дії з числами, поданими в різних формах, дії з відсотками, наближені обчислення тощо), раціонально поєднуючи усні, письмові, інструментальні обчислення;
- виконує тотожні перетворення алгебраїчних, показникових, логарифмічних, тригонометричних виразів;
- аналізує графіки функціональних залежностей, досліджує їхні властивості; використовує властивості елементарних функцій при аналізі та описуванні реальних явищ, процесів, залежностей;
- володіє методами математичного аналізу в обсязі, що дозволяє досліджувати властивості елементарних функцій, будувати їх графіки і розв'язувати нескладні прикладні задачі;
- обчислює ймовірності випадкових подій, оцінює шанси їх настання;
- зображує геометричні фігури, встановлює і обґрунтовує їхні властивості; застосовує властивості фігур при розв'язуванні задач; вимірює геометричні величини, які характеризують розміщення геометричних фігур (відстані, кути), знаходить кількісні характеристики фігур (площі, об'єми).

Структура навчальної програми. Програму подано у формі таблиці, що містить дві колонки: зміст навчального матеріалу і навчальні досягнення учнів. У змісті вказано навчальний матеріал, який підлягає вивченню у відповідному класі. Вимоги до навчальних досягнень учнів орієнтують на результати навчання, які є об'єктом контролю й оцінювання.

Зміст навчання математики структуровано за темами двох навчальних курсів «Алгебра і початки аналізу» та «Геометрія» із зазначенням послідовності тем та кількості годин на їх вивчення. Такий розподіл змісту і навчального часу є орієнтовним. Учителям і авторам підручників надається право коригувати послідовність вивчення тем та змінювати розподіл годин на вивчення тем залежно від прийнятої методичної концепції та конкретних навчальних ситуацій.

У зв'язку із перенесенням тем «Похідна та її застосування» та «Координати, геометричні перетворення та вектори у просторі» до 10 класу на 2016/2017 навчальний рік укладено окрему таблицю із змістом навчального матеріалу для 11.

За відсутністю можливості забезпечити учнів навчальними матеріалами з тем «Похідна та її застосування» та «Координати, геометричні перетворення та вектори у просторі», ці теми можуть вивчатися в 11 класі

(відповідно до таблиць для 2016/2017 навчального року, вивільнені години в 10 класі розподіляються на розсуд вчителя).

Програмою передбачено резерв навчального часу, а також години для повторення, узагальнення й систематизації вивченого матеріалу. Спосіб використання резервного часу вчитель може обрати самостійно: для повторення на початку навчального року матеріалу, який вивчався у попередніх класах, як додаткові години на вивчення окремих тем, якщо вони важко засвоюються учнями, для проведення інтегрованих з профільними предметами уроків тощо.

Особливості організації навчання.

Програма академічного рівня задає дещо ширший зміст і вищі вимоги до його засвоєння порівняно з рівнем стандарту. Вивчення математики на академічному рівні передбачається передусім у тих випадках, коли вона тісно пов'язана з профільними предметами і забезпечує їх ефективне засвоєння. .

У пропонованій програмі, з метою забезпечити для учнів можливість зміни рівня навчання математики, у кожному класі в основному збережено назви і послідовність вивчення тем, передбачених програмою рівня стандарту.

При навчанні математики на академічному рівні основна увага приділяється не лише засвоєнню математичних знань, а й виробленню вмінь застосовувати їх до розв'язування практичних і прикладних задач, оволодінню математичними методами, моделями, що забезпечить успішне вивчення профільних предметів — хімії, фізики, біології, технологій. При цьому зв'язки математики з профільними предметами посилюються за рахунок розв'язання задач прикладного змісту, ілюстрацій застосування математичних понять, методів і моделей у шкільних курсах хімії, біології, фізики, технологій.

Вивчаючи математику, старшокласники мають усвідомити, що процес її застосування до розв'язування будь-яких прикладних задач розподіляється на три етапи: 1) формалізація (перехід від ситуації, описаної в задачі, до формальної математичної моделі цієї ситуації, і від неї — до чітко сформульованої математичної задачі); 2) розв'язування задачі у межах побудованої моделі; 3) інтерпретація одержаного розв'язання задачі та застосування його до вихідної ситуації.

Залежно від профілю може використовуватися варіативна складова навчального плану, що передбачає проведення факультативів, курсів за вибором, орієнтованих на посилення міжпредметних зв'язків математики з профільними предметами. Наприклад, такі курси за вибором: «Математичні методи обробки

результатів хімічного експерименту», «Математичне моделювання у біології», «Прийоми графічного зображення властивостей технічних об’єктів і процесів» тощо. їх вивчення не лише посилює міжпредметні зв’язки, а й сприяє успішному засвоєнню учнями профільних предметів.

Оцінювання навчальних досягнень учнів.

До навчальних досягнень учнів з математики, які підлягають оцінюванню, належать ключові та математичні компетентності:

- теоретичні знання, що стосуються математичних понять, тверджень, теорем, властивостей, ознак, методів та ідей математики;
- знання, що стосуються способів діяльності, які можна подати у вигляді системи дій (правила, алгоритми);
- здатність безпосередньо здійснювати вже відомі способи діяльності відповідно до засвоєних правил, алгоритмів (наприклад, виконувати певне тотожне перетворення виразу, розв’язувати рівняння певного виду, виконувати геометричні побудови, досліджувати функцію на монотонність, розв’язувати текстові задачі розглянутих типів тощо);
- здатність застосовувати набуті знання і вміння для розв’язання навчальних і практичних задач, коли шлях, спосіб такого розв’язання потрібно попередньо визначити (знайти) самому.

При оцінюванні навчальних досягнень учнів мають ураховуватися:

- характеристики відповіді учня: правильність, повнота, логічність, обґрунтованість, цілісність;
- якість знань: осмисленість, глибина, узагальненість, системність, гнучкість, дієвість, міцність;
- ступінь сформованості загальнонавчальних та предметних умінь і навичок;
- рівень володіння розумовими операціями: вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, абстрагувати, класифікувати, узагальнювати, робити висновки тощо;
- досвід творчої діяльності (вміння виявляти проблеми та розв’язувати їх, формулювати гіпотези);
- самостійність оцінних суджень.

Відповідно до ступеня оволодіння зазначеними знаннями і способами діяльності виокремлюються чотири рівні навчальних досягнень школярів з математики: початковий, середній, достатній, високий.

Початковий рівень — учень (учениця) називає математичний об’єкт (вираз, формули, геометричну фігуру, символ), але тільки в тому випадку, коли цей об’єкт (його зображення, опис, характеристика) запропоновано йому (їй) безпосередньо; за допомогою вчителя виконує елементарні завдання.

Середній рівень — учень (учениця) повторює інформацію, операції, дії, засвоєні ним (нею) у процесі навчання, здатний(а) розв’язувати завдання за зразком.

Достатній рівень — учень (учениця) застосовує знання в стандартних ситуаціях, вміє виконувати математичні операції, загальні методи і послідовність (алгоритм) яких йому (їй) знайомі, але зміст та умови виконання змінені.

Високий рівень — учень (учениця) здатний(а) самостійно орієнтуватися в нових для нього (неї) ситуаціях, складати план дій і виконувати його; пропонувати нові, невідомі йому (їй) раніше розв’язання, тобто його (її) діяльність має дослідницький характер.

Оцінювання якості математичної підготовки учнів здійснюється у двох аспектах: рівень оволодіння теоретичними знаннями та якість практичних умінь і навичок, здатність застосовувати вивчений матеріал під час розв’язування задач і вправ. Оцінювання здійснюється в системі поточного, тематичного контролю знань, коли бали виставляються за вивчення окремих тем, розділів та під час державної атестації.

Рівень навчальних досягнень	Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень
І. Початковий	1	Учень (учениця) розпізнає один із кількох запропонованих математичних об’єктів (символів, виразів, геометричних фігур тощо), виділивши його серед інших; читає і записує числа, переписує даний математичний вираз, формулу; зображує найпростіші геометричні фігури (малює ескіз)
	2	Учень (учениця) виконує однокрокові дії з числами, найпростішими математичними виразами; впізнає окремі математичні об’єкти і пояснює свій вибір
	3	Учень (учениця) порівнює дані або словесно описані математичні об’єкти за їх суттєвими властивостями; за допомогою вчителя виконує елементарні завдання

II. Середній	4	Учень (учениця) відтворює означення математичних понять і формулювання тверджень; називає елементи математичних об’єктів; формулює деякі властивості математичних об’єктів; виконує за зразком завдання обов’язкового рівня
	5	Учень (учениця) ілюструє означення математичних понять, формулювання теорем і правил виконання математичних дій прикладами з пояснень вчителя або підручника; розв’язує завдання обов’язкового рівня за відомими алгоритмами з частковим поясненням
	6	Учень (учениця) ілюструє означення математичних понять, формулювання теорем і правил виконання математичних дій власними прикладами; самостійно розв’язує завдання обов’язкового рівня з достатнім поясненням; записує математичний вираз, формулу за словесним формулюванням і навпаки
III. Достатній	7	Учень (учениця) застосовує означення математичних понять та їх властивості для розв’язування завдань у знайомих ситуаціях; знає залежності між елементами математичних об’єктів; самостійно виправляє вказані йому (їй) помилки; розв’язує завдання, передбачені програмою, без достатніх пояснень
	8	Учень (учениця) володіє визначеним програмою навчальним матеріалом; розв’язує завдання, передбачені програмою, з частковим поясненням; частково аргументує математичні міркування й розв’язання завдань
	9	Учень (учениця) вільно володіє визначеним програмою навчальним матеріалом; самостійно виконує завдання в знайомих ситуаціях із достатнім поясненням; виправляє допущені помилки; повністю аргументує обґрунтування математичних тверджень; розв’язує завдання з достатнім поясненням
IV. Високий	10	Ключові та математичні компетентності учня (учениці) повністю відповідають вимогам програми, зокрема: учень (учениця) усвідомлює нові для них математичні факти, ідеї, вміє доводити передбачені програмою математичні твердження з достатнім обґрунтуванням; під керівництвом учителя знаходить джерела інформації та самостійно використовує їх; розв’язує завдання з

		повним поясненням і обґрунтуванням
	11	Учень (учениця) вільно і правильно висловлює відповідні математичні міркування, переконливо аргументує їх; самостійно знаходить джерела інформації та працює з ними; використовує набуті знання і вміння в незнайомих для них ситуаціях; знає передбачені програмою основні методи розв’язування завдання і вміє їх застосовувати з необхідним обґрунтуванням
	12	Учень (учениця) виявляє варіативність мислення і раціональність у виборі способу розв’язування математичної проблеми; вміє узагальнювати й систематизувати набуті знання; здатний(а) розв’язувати нестандартні задачі та вправи

Поточне оцінювання учнів з математики проводиться безпосередньо під час навчальних занять або за результатами виконання домашніх завдань, усних відповідей, письмових робіт тощо.

Рекомендації щодо роботи з програмою. Методика навчання математики на академічному рівні має враховувати цілі та завдання вивчення курсу, особливості його змісту і структури.

Структура і зміст навчального матеріалу зумовлює посилення міжпредметних зв’язків під час його вивчення. Це стосується, зокрема, застосування методів аналізу і алгебри при вивченні геометрії і навпаки. Значна увага приділяється також зв’язкам з профільними навчальними предметами, ознайомленню учнів з деякими важливими математичними поняттями і методами, які широко застосовуються у фізиці, хімії, біології, технологіях.

Методичні підходи до вивчення математики на академічному рівні добираються відповідно до особливостей розумової діяльності учнів і змісту навчального матеріалу.

Порівняно з рівнем стандарту суттєво підвищується теоретичний рівень навчання, зокрема при вивченні рівнянь, нерівностей та їх систем акцентується увага на основних поняттях: корінь, розв’язок, рівносильність, наслідок, можливість втрати та появи сторонніх коренів, перевірка як важлива складова процесу розв’язування.

Програмні вимоги до підготовки учнів зорієнтують вчителя на досягнення мети навчання за кожною темою програми, полегшать планування цілей і

завдань уроків, дадуть змогу визначити адекватні технології проведення занять, поточного і тематичного оцінювання.

Навчальні теми, визначені програмою, можуть вивчатися учнями на різних рівнях засвоєння теоретичного матеріалу і формування умінь. За умови мінімальної кількості годин і низького рівня математичної підготовки учнів класу деякі теми на уроках можуть розглядатися без доведень, на простих і доступних прикладах і не виноситися у повному обсязі для тематичного контролю. Зацікавлені учні можуть детальніше опановувати такі теми самостійно за підручником, на курсах за вибором або під час індивідуального навчання в позаурочний час.

Основною формою проведення занять залишається система уроків: вивчення нового матеріалу, формування вмінь розв'язувати задачі, узагальнення та систематизації знань, контролю і корекції знань. Поряд із цим ширше, ніж при вивченні курсу математики на рівні стандарту, використовується шкільна лекція, семінарські та практичні заняття, а також нетрадиційні форми навчання (групові, дидактичні ігри, уроки «однієї задачі», «однієї ідеї», математичні «бої», інтегровані уроки математики з профільним предметом тощо). Методика навчання характеризується інтенсивною самостійною діяльністю учнів, індивідуалізацією навчання, застосуванням проблемно-пошукових методів, таких методичних прийомів і засобів навчання, як математичне моделювання, логічне конструювання, граф-схеми, паралельне вивчення схожих математичних об'єктів, синтетичні та комбіновані вправи тощо.

Широкі можливості для інтенсифікації та оптимізації навчально- виховного процесу, активізації пізнавальної діяльності, розвитку творчого мислення учнів надають сучасні інформаційні технології навчання, які задовольняють такі основні вимоги:

- враховують особливості навчальної діяльності, її зміст і структуру; цикли життєдіяльності учня, його здібності, інтереси, нахили, індивідуальні відмінності учнів, форми їх прояву у сфері комунікативних відносин і в пізнавальній діяльності;
- є варіативними, особистісно орієнтованими, коли знання, вміння та навички розглядаються не лише як самоціль, а й засіб розвитку пізнавальних якостей учня; виховують в учня здатність бути суб'єктом свого розвитку, рефлексивного ставлення до самого себе;
- забезпечують цілісне психолого-методичне проектування навчального процесу в умовах рівневої та профільної диференціації навчання.

Підвищенню ефективності уроків математики в старших класах сприяє використання програмних засобів навчального призначення GRAN 1, GRAN 2D, GRAN 3D, DG, EUREKA, GeoGebra, AGrapher, бібліотек електронних наочностей тощо. За їх допомогою доступнішим стає вивчення низки тем курсу алгебри і початків аналізу та геометрії: побудова графіків функцій, розв'язування систем рівнянь і нерівностей, знаходження площ фігур, обмежених графіками функцій, побудова перерізів геометричних тіл, обчислення об'ємів тіл обертання тощо.

Доцільною також вбачається організація проблемно-пошукової (дослідницької) діяльності учнів на уроках та позакласних і факультативних заняттях з математики.

ОРІЄНТОВНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ВИВЧЕННЯ
АЛГЕБРИ І ПОЧАТКІВ АНАЛІЗУ ТА ГЕОМЕТРІЇ. АКАДЕМІЧНИЙ РІВНЕНЬ

(всього 315 год)

Алгебра і початий аналізу ***(всього 175 год)***

Клас	Номер теми	Назва теми	Кількість годин для вивчення теми
10	1	Функції, рівняння і нерівності	6
	2	Степенева функція	10
	3	Тригонометричні функції	16
	4	Тригонометричні рівняння	8
	5	Похідна та її застосування	22
		Повторення, узагальнення та систематизація навчального матеріалу, розв’язування задач, резервний час	8
		Разом:	70
11	6	Показникова та логарифмічна функції	22
	7	Елементи комбінаторики, теорії ймовірностей і математичної статистики	12
	8	Інтеграл та його застосування	20
		Повторення, узагальнення та систематизація навчального матеріалу, розв’язування задач, резервний час	51
		Разом:	105

Геометрія (всього 140 год)

Клас	Номер теми	Назва теми	Кількість годин для вивчення теми
10	1	Вступ до стереометрії	4
	2	Паралельність прямих і площин у просторі	16
	3	Перпендикулярність прямих і площин у просторі	20
	4	Координати, геометричні перетворення та вектори у просторі	16
		Повторення, узагальнення та систематизація навчального матеріалу, розв’язування задач, резервний час	14
		Разом:	70
11	5	Многогранники	16
	6	Тіла обертання	14
	7	Об’єми та площі поверхонь геометричних тіл	14
		Повторення, узагальнення та систематизація навчального матеріалу, розв’язування задач, резервний час	26
		Разом:	70

ОРІЄНТОВНИЙ ПЛАН ПРОВЕДЕННЯ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

Алгебра і початки аналізу

Клас	Номер теми	Назва теми	Кількість контрольних робіт
10	1	Функції, рівняння і нерівності	1
	2	Степенева функція	1
	3	Тригонометричні функції	1
	4	Тригонометричні рівняння	1
	5	Похідна та її застосування	2
		Повторення, узагальнення та систематизація навчального матеріалу, розв’язування задач, резервний час	1
		Разом:	7
11	6	Показникова та логарифмічна функції	1
	7	Елементи комбінаторики, теорії ймовірностей і математичної статистики	1
	8	Інтеграл та його застосування	1
		Повторення курсу алгебри і початків аналізу	1
		Разом:	4

Геометрія

Клас	Номер теми	Назва теми	Кількість контрольних робіт
10	1	Вступ до стереометрії	
	2	Паралельність прямих і площин у просторі	2

	3	Перпендикулярність прямих і площин у просторі	1
	4	Координати, геометричні перетворення та вектори у просторі	1
		Повторення, узагальнення та систематизація навчального матеріалу, розв’язування задач, резервний час	1
		Разом:	5
11	5	Многогранники	1
	6	Тіла обертання	1
	7	Об’єми та площі поверхонь геометричних тіл	1
		Повторення, узагальнення та систематизація навчального матеріалу, розв’язування задач	1
		Разом:	4

АЛГЕБРА І ПОЧАТКИ АНАЛІЗУ

10-й клас (70 год, 2 год на тиждень)

К-сть годин	**Зміст навчального матеріалу**	**Навчальні досягнення учнів**
6	**Тема 1. ФУНКЦІЇ, РІВНЯННЯ І НЕРІВНОСТІ** Числові функції та їх властивості. Способи задання числових функцій. Парні та непарні функції Побудова графіків функцій за допомогою геометричних перетворень відомих графіків функцій. Рівносильні перетворення рівнянь. Рівняння-наслідки. Рівносильні перетворення нерівностей, метод інтервалів.	Учень (учениця): **користується** різними способами задання функцій; **формулює** означення числової функції, зростаючої і спадної функцій, парної і непарної функцій; **знаходить** область визначення функціональних залежностей, значення функцій при заданих значеннях аргументу і значення аргументу, за яких функція набуває даного значення; **встановлює** за графіком функції її основні властивості; **виконує і пояснює** перетворення графіків функцій; **досліджує** функції, задані аналітично, **використовує** одержані результати для побудови графіків функцій; **застосовує** властивості функцій до розв’язування рівнянь і нерівностей; **пояснює** зміст понять «рівносильні перетворення рівнянь та нерівностей», «рівняння-наслідки»; **використовує** їх при розв’язуванні рівнянь та нерівностей.
10	**Тема 2. СТЕПЕНЕВА ФУНКЦІЯ**	Учень (учениця):

	Корінь n-го степеня. Арифметичний корінь n-го степеня, його властивості. Перетворення коренів. Дії над коренями. Функція $y = \sqrt[n]{x}$ та її графік. Ірраціональні рівняння. Степенева функція, її властивості та графік.	**формулює** означення кореня ***n-го*** степеня, арифметичного кореня ***n-го*** степеня, степеня з раціональним показником, властивості коренів та степеня з раціональним показником; **обчислює, оцінює та порівнює** значення виразів, які містять степені з раціональними показниками, корені; **розпізнає та зображує** графіки степеневих функцій; **моделює** реальні процеси за допомогою степеневих функцій; **розв'язує** нескладні ірраціональні рівняння.
16	**Тема 3. ТРИГОНОМЕТРИЧНІ ФУНКЦІЇ** Радіанне вимірювання кутів. Синус, косинус, тангенс, котангенс кута. Тригонометричні функції числового аргументу. Основні співвідношення між тригонометричними функціями одного аргументу. Формули зведення. Періодичність функцій. Властивості та графіки тригонометричних функцій. Тригонометричні формули: формули додавання; формули по двійного кута; формули перетворення суми і різниці тригонометричних функцій у добуток; формули перетворення добутку тригонометричних функцій у суму.	Учень (учениця): **виконує** перехід від радіанної міри кута до градусної і навпаки; **встановлює** відповідність між дійсними числами і точками на одиничному колі; **формулює** означення синуса, косинуса, тангенса, котангенса кута і числового аргументу; властивості тригонометричних функцій; **розпізнає і будує** графіки тригонометричних функцій; **ілюструє** властивості тригонометричних функцій за допомогою графіків; **обчислює** значення тригонометричних виразів; **перетворює** нескладні тригонометричні вирази; **застосовує** тригонометричні функції

		до опису реальних процесів, зокрема гармонічних коливань.
8	**Тема 4. ТРИГОНОМЕТРИЧНІ РІВНЯННЯ** Найпростіші тригонометричні рівняння. Основні способи розв'язування тригонометричних рівнянь.	Учень (учениця): **обґрунтовує** розв'язки найпростіших тригонометричних рівнянь; **розв'язує** нескладні тригонометричні рівняння.
22	**Тема 5. ПОХІДНА ТА її ЗАСТОСУВАННЯ** Задачі, що приводять до поняття похідної. Геометричний та фізичний зміст похідної. Таблиця похідних. Похідна суми, добутку і частки функцій. Похідна складеної функції. Застосування похідної до дослідження функцій та побудови їх графіків: зростання, спадання функції; екстремуми функції; найбільше і найменше значення функції на відрізку. Рівняння дотичної до графіка функції у заданій точці.	Учень (учениця): **пояснює** геометричний та фізичний зміст похідної; **формулює** правила диференціювання, достатні умови зростання і спадання функції, умови екстремуму функції; **називає** похідні основних елементарних функцій; **знаходить** похідні функцій, користуючись таблицею похідних і правила ми диференціювання; **застосовує** похідну для знаходження проміжків монотонності й екстремумів функції; **знаходить** найбільше і найменше значення функції на відрізку; **розв'язує** нескладні прикладні задачі на знаходження найбільших і найменших значень реальних величин.
8	**Повторення, узагальнення та систематизація навчального матеріалу, розв'язування задач**	

АЛГЕБРА І ПОЧАТКИ АНАЛІЗУ 11 клас

(105 год, 3 год. на тиждень)

К-сть годин	**Зміст навчального матеріалу**	**Навчальні досягнення учнів**
22	**Тема 6. ПОКАЗНИКОВА ТА ЛОГАРИФМІЧНА ФУНКЦІЇ** **Степінь з дійсним показником.** **Властивості та графік показникової функції.** **Логарифми та їх властивості. Властивості та графік логарифмічної функції.** **Показникові та логарифмічні рівняння і нерівності.**	Учень (учениця): **формулює** властивості логарифмів, показникової та логарифмічної функцій; **будує** графіки показникових і логарифмічних функцій; **ілюструє** властивості показникової та логарифмічної функцій за допомогою графіків; **перетворює** нескладні показникові та логарифмічні вирази; **розв'язує** нескладні показникові та логарифмічні рівняння і нерівності.
12	**Тема 7. ЕЛЕМЕНТИ КОМБІНАТОРИКИ, ТЕОРІЇ ЙМОВІРНОСТЕЙ І МАТЕМАТИЧНОЇ СТАТИСТИКИ** Випадкова подія. Відносна частота події. Ймовірність події. Елементи комбінаторики. Комбінаторні правила суми та добутку. Вибіркові характеристики: розмах	Учень (учениця): **обчислює** відносну частоту події; **обчислює** ймовірність події, користуючись її означенням і комбінаторними схемами; **пояснює** зміст середніх показників та характеристик вибірки; **знаходить** числові характеристики вибірки даних.

	вибірки, мода, медіана, середнє значення. Графічне подання інформації про вибірку.	
20	**Тема 8. ІНТЕГРАЛ ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ** Первісна та її властивості. Таблиця первісних. Визначений інтеграл, його геометричний зміст. Формула Ньютона — Лейбніца. Обчислення площ плоских фігур.	Учень (учениця): **формулює** означення первісної та її основні властивості; **описує** поняття визначеного інтеграла; **виділяє** первісну, що задовольняє задані початкові умови; **обчислює** інтеграл, використовуючи формулу Ньютона — Лейбніца; **знаходить** площі криволінійних трапецій; **застосовує** інтеграл до розв’язування прикладних задач.
51	**Повторення, узагальнення та систематизація навчального матеріалу, розв’язування задач**	

Геометрія. 10 клас

(70 год, 2 год на тиждень)

К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Навчальні досягнення учнів
4	**Тема 1. ВСТУП ДО СТЕРЕОМЕТРІЇ** Основні поняття стереометрії. Аксіоми стереометрії та наслідки з них. Просторові геометричні фігури. Найпростіші задачі на побудову перерізів куба, прямокутного паралелепіпеда, піраміди.	Учень (учениця): **називає** основні поняття стереометрії; **наводить приклади** просторових геометричних фігур; **формулює** аксіоми стереометрії та наслідки з них; **застосовує** аксіоми стереометрії до розв'язування нескладних геометричних і практичних задач; **розв'язує** нескладні задачі на побудову перерізів куба, прямокутного паралелепіпеда та піраміди.
16	**Тема 2. ПАРАЛЕЛЬНІСТЬ ПРЯМИХ І ПЛОЩИН У ПРОСТОРІ** Взаємне розміщення двох прямих у просторі: прямі, що перетинаються, паралельні, мимобіжні прямі. Взаємне розміщення прямої та площини у просторі: пряма і площина, що перетинаються, паралельні пряма і площина. Ознака паралельності прямої та площини. Взаємне розміщення двох площин у просторі: площини, що	Учень (учениця): **формулює** означення паралельних і мимобіжних прямих, паралельних прямої і площини, паралельних площин; властивості та ознаки паралельності прямих і площин; **класифікує** взаємне розміщення прямих, прямих і площин, площин у просторі; **знаходить** паралельні прямі та площини на рисунках і моделях; **встановлює** взаємне розміщення прямих і площин у просторі, зокрема

	перетинаються, паралельні площини. Ознака паралельності площин. Властивості паралельних площин. Паралельне проектування, його властивості. Зображення фігур у стереометрії.	паралельність прямих, прямої і площини, двох площин; **зображає** просторові фігури і **виконує** на них нескладні побудови; **розв'язує** нескладні задачі на застосування властивостей та ознак паралельності прямих і площин; **застосовує** відношення паралельності між прямими і площинами у просторі до опису відношень між об'єктами навколишнього світу.
20	**Тема 3.** **ПЕРПЕНДИКУЛЯРНІСТЬ ПРЯМИХ І ПЛОЩИН У ПРОСТОРІ** Перпендикулярність прямих у просторі. Перпендикулярність прямої та площини. Ознака перпендикулярності прямої та площини. Перпендикуляр і похила. Теорема про три перпендикуляри. Перпендикулярність площин. Ознака перпендикулярності площин. Залежність між паралельністю та перпендикулярністю прямих і площин. Кути у просторі: між прямими, між прямою і площиною, між площинами. Відстані у просторі: від точки до площи ни, від прямої до паралельної їй площини, між паралельними площинами, між мимобіжними	Учень (учениця): **формулює** означення перпендикулярних прямих у просторі, прямої, перпендикулярної до площини, перпендикулярних площин; властивості та ознаки перпендикулярних прямих і площин; **обґрунтовує** взаємозв’язок паралельності й перпендикулярності прямих і площин у просторі; **встановлює** взаємне розміщення прямих і площин у просторі; **застосовує** вивчені властивості та ознаки до розв’язування задач; **обчислює** відстані і кути у просторі; **застосовує** відношення між прямими і площинами у просторі, відстані і кути у просторі до опису об’єктів навколишнього світу.

	прямими. Площа ортогональної проекції многокутника.	
16	**Тема 4. КООРДИНАТИ, ГЕОМЕТРИЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ ТА ВЕКТОРИ У ПРОСТОРІ** Прямокутна система координат у просторі. Відстань між точка ми. Координати середини відрізка. Перетворення у просторі Вектори у просторі. Рівність векторів. Колінеарність векторів. Компланарність векторів. Операції над векторами: додавання, векторів, множення вектора на число, скалярний добуток векторів. Кут між векторами.	Учень (учениця): **користується** аналогією між векторами на площині та у просторі; **будує** точки і вектори у просторовій прямокутній системі координат за їх координатами; **виконує** дії над векторами: **знаходить** суму, різницю векторів, добуток вектора на число, скалярний добуток векторів, **обчислює** кут між векторами; **наводить приклади** перетворень у просторі; **записує** формули відстані між точками, координат середини відрізка, скалярного добутку, кута між векторами; **застосовує** координати і вектори до моделювання та обчислення геометричних і фізичних величин.
14	**Повторення, узагальнення та систематизація навчального матеріалу, розв'язування задач**	

Геометрія. 11 клас (70 год, 2 год на тиждень)

К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	**Навчальні досягнення учнів**
16	**Тема 5. МНОГОГРАННИКИ** Двогранні кути. Лінійний кут двогранного кута. Многогранник та його елементи. Опуклі многогранники. Призма. Пряма і правильна призми. Паралелепіпед. Піраміда. Правильна піраміда. Перерізи многогранників. Площі бічної та повної поверхонь призми, піраміди. Правильні многогранники.	Учень (учениця): **розпізнає** основні види многогранників та їх елементи; **формулює** означення двогранного кута, лінійного кута двогранного кута, многогранників, вказаних у змісті програми; **обґрунтовує** властивості многогранників, формули для обчислення площі бічної та повної поверхонь призми, піраміди; **обчислює** основні елементи многогранників; **застосовує** вивчені формули і властивості до розв'язування задач.
14	**Тема 6. ТІЛА ОБЕРТАННЯ** Тіла і поверхні обертання. Циліндр, конус, їх елементи. Перерізи циліндра і конуса: осьові перерізи циліндра і конуса; перерізи циліндра і конуса площинами, паралельними основі. Куля і сфера. Переріз кулі площиною. Площина, дотична до сфери. Комбінації геометричних тіл.	Учень (учениця): **розпізнає** види тіл обертання, їхні елементи; **обчислює** основні елементи тіл обертання; **обґрунтовує** властивості тіл обертання, **застосовує** їх до розв'язування задач; **розпізнає** многогранники і тіла обертання у їх комбінаціях; **розв'язує** нескладні задачі на комбінацію просторових фігур.

14	**Тема 7. ОБ'ЄМИ ТА ПЛОЩІ ПОВЕРХОНЬ ГЕОМЕТРИЧНИХ ТІЛ** Поняття про об'єм тіла. Об'єми призми, паралелепіпеда, піраміди. Об'єми тіл обертання: циліндра, конуса, кулі. Площі бічної та повної поверхонь циліндра, конуса. Площа сфери.	Учень (учениця): **записує** формули для обчислення об'ємів паралелепіпеда, призми, піраміди, циліндра, конуса, кулі, площ бічної та повної поверхонь циліндра, конуса, площі сфери; **розв'язує** задачі на обчислення об'ємів і площ поверхонь геометричних тіл,
26	**Повторення, узагальнення та систематизація навчального матеріалу, розв'язування задач**	

Зміст навчального матеріалу на 2016/2017 навчальний рік

АЛГЕБРА І ПОЧАТКИ АНАЛІЗУ 11 клас (105 год, 3 год. на тиждень)

К-сть годин	**Зміст навчального матеріалу**	**Навчальні досягнення учнів**
22	**Тема 5. ПОХІДНА ТА її ЗАСТОСУВАННЯ** Задачі, що приводять до поняття похідної. Геометричний та фізичний зміст похідної. Таблиця похідних. Похідна суми, добутку і частки функцій. Похідна складеної функції. Застосування похідної до дослідження функцій та побудови їх графіків: зростання, спадання функції; екстремуми функції; найбільше і найменше значення функції на відрізку. Рівняння дотичної до графіка функції у заданій точці.	Учень (учениця): **пояснює** геометричний та фізичний зміст похідної; **формулює** правила диференціювання, достатні умови зростання і спадання функції, умови екстремуму функції; **називає** похідні основних елементарних функцій; **знаходить** похідні функцій, користуючись таблицею похідних і правила ми диференціювання; **застосовує** похідну для знаходження проміжків монотонності й екстремумів функції; **знаходить** найбільше і найменше значення функції на відрізку; **розв'язує** нескладні прикладні задачі на знаходження найбільших і найменших значень реальних величин.
22	**Тема 6. ПОКАЗНИКОВА ТА ЛОГАРИФМІЧНА ФУНКЦІЇ** **Степінь з дійсним показником.** **Властивості та графік**	Учень (учениця): **формулює** властивості логарифмів, показникової та логарифмічної функцій;

	показникової функції. **Логарифми та їх властивості. Властивості та графік логарифмічної функції.** **Показникові та логарифмічні рівняння і нерівності.**	**будує** графіки показникових і логарифмічних функцій; **ілюструє** властивості показникової та логарифмічної функцій за допомогою графіків; **перетворює** нескладні показникові та логарифмічні вирази; **розв'язує** нескладні показникові та логарифмічні рівняння і нерівності.
12	**Тема 7. ЕЛЕМЕНТИ КОМБІНАТОРИКИ, ТЕОРІЇ ЙМОВІРНОСТЕЙ І МАТЕМАТИЧНОЇ СТАТИСТИКИ** Випадкова подія. Відносна частота події. Ймовірність події. Елементи комбінаторики. Комбінаторні правила суми та добутку. Вибіркові характеристики: розмах вибірки, мода, медіана, середнє значення. Графічне подання інформації про вибірку.	Учень (учениця): **обчислює** відносну частоту події; **обчислює** ймовірність події, користуючись її означенням і комбінаторними схемами; **пояснює** зміст середніх показників та характеристик вибірки; **знаходить** числові характеристики вибірки даних.
20	**Тема 8. ІНТЕГРАЛ ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ** Первісна та її властивості. Таблиця первісних. Визначений інтеграл, його геометричний зміст. Формула Ньютона — Лейбніца. Обчислення площ плоских фігур.	Учень (учениця): **формулює** означення первісної та її основні властивості; **описує** поняття визначеного інтеграла; **виділяє** первісну, що задовольняє задані початкові умови; **обчислює** інтеграл, використовуючи

		формулу Ньютона — Лейбніца; **знаходить** площі криволінійних трапецій; **застосовує** інтеграл до розв’язування прикладних задач.
29	**Повторення, узагальнення та систематизація навчального матеріалу, розв’язування задач**	

Геометрія. 11 клас (70 год, 2 год на тиждень)

К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	**Навчальні досягнення учнів**
16	**Тема 4. КООРДИНАТИ, ГЕОМЕТРИЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ ТА ВЕКТОРИ У ПРОСТОРІ** Прямокутна система координат у просторі. Відстань між точка ми. Координати середини відрізка. Перетворення у просторі. Вектори у просторі. Рівність векторів. Колінеарність векторів. Компланарність векторів. Операції над векторами: додавання, векторів, множення вектора на число, скалярний добуток векторів. Кут між векторами.	Учень (учениця): **користується** аналогією між векторами на площині та у просторі; **будує** точки і вектори у просторовій прямокутній системі координат за їх координатами; **виконує** дії над векторами: **знаходить** суму, різницю векторів, добуток вектора на число, скалярний добуток векторів, **обчислює** кут між векторами; **наводить приклади** перетворень у просторі; **записує** формули відстані між точками, координат середини відрізка, скалярного добутку, кута між векторами; **застосовує** координати і вектори до моделювання та обчислення геометричних і фізичних величин.
16	**Тема 5. МНОГОГРАННИКИ** Двогранні кути. Лінійний кут двогранного кута. Многогранник та його елементи. Опуклі многогранники. Призма. Пряма і правильна призми.	Учень (учениця): **розпізнає** основні види многогранників та їх елементи; **формулює** означення двогранного кута, лінійного кута двогранного кута, многогранників, вказаних у змісті

	Паралелепіпед. Піраміда. Правильна піраміда. Перерізи многогранників. Площі бічної та повної поверхонь призми, піраміди. Правильні многогранники.	програми; **обґрунтовує** властивості многогранників, формули для обчислення площі бічної та повної поверхонь призми, піраміди; **обчислює** основні елементи многогранників; **застосовує** вивчені формули і властивості до розв'язування задач.
14	**Тема 6. ТІЛА ОБЕРТАННЯ** Тіла і поверхні обертання. Циліндр, конус, їх елементи. Перерізи циліндра і конуса: осьові перерізи циліндра і конуса; перерізи циліндра і конуса площинами, паралельними основі. Куля і сфера. Переріз кулі площиною. Площина, дотична до сфери. Комбінації геометричних тіл.	Учень (учениця): **розпізнає** види тіл обертання, їхні елементи; **обчислює** основні елементи тіл обертання; **обґрунтовує** властивості тіл обертання, **застосовує** їх до розв'язування задач; **розпізнає** многогранники і тіла обертання у їх комбінаціях; **розв'язує** нескладні задачі на комбінацію просторових фігур.
14	**Тема 7. ОБ'ЄМИ ТА ПЛОЩІ ПОВЕРХОНЬ ГЕОМЕТРИЧНИХ ТІЛ** Поняття про об'єм тіла. Об'єми призми, паралелепіпеда, піраміди. Об'єми тіл обертання: циліндра, конуса, кулі. Площі бічної та повної поверхонь циліндра, конуса. Площа сфери.	Учень (учениця): **записує** формули для обчислення об'ємів паралелепіпеда, призми, піраміди, циліндра, конуса, кулі, площ бічної та повної поверхонь циліндра, конуса, площі сфери; **розв'язує** задачі на обчислення об'ємів і площ поверхонь геометричних тіл;
10	**Повторення, узагальнення та систематизація навчального**	

	матеріалу, розв'язування задач	

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА З МАТЕМАТИКИ
для учнів 10-11 класів
загальноосвітніх навчальних закладів

(для класів з поглибленим вивченням математики)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Вступ

Програма призначена для організації навчання математики в класах з поглибленим вивченням математики. Вона розроблена на основі Державного стандарту базової і повної середньої освіти з урахуванням особливостей відповідного профілю навчання.

Мета навчання математики в класах з поглибленим вивченням математики полягає у забезпеченні рівня підготовки учнів з математики, необхідного для успішної самореалізації особистості у динамічному соціальному середовищі, для подальшого вибору й успішного опанування професією, яка потребує високого рівня математичних знань, тобто за спеціальностями теоретичної та прикладної математики або спеціальностями тих галузей, які потребують розвиненого математичного апарату для вивчення й аналізу закономірностей реальних явищ і процесів; у підготовці до навчання у вищому навчальному закладі з відповідним фаховим спрямуванням.

Досягнення зазначеної мети забезпечується виконанням таких ***завдань:***

- формування в учнів уявлення про роль математики у пізнанні дійсності, усвідомлення математичних знань як невід'ємної складової загальної культури людини, необхідної умови повноцінного життя в сучасному суспільстві й апарату наукового пізнання; створення стійкої позитивної мотивації до навчання;
- формування в учнів стійкого інтересу до предмета, виявлення і розвиток математичних здібностей;
- формування в учнів наукового світогляду, уявлення про формально-

логічну побудову системи математичних знань, ідеї та методи математики, потреби в обґрунтуванні і формальному доведенні математичних фактів і знань;

- інтелектуальний розвиток особистості, передусім розвиток в учнів логічного мислення і просторової уяви, алгоритмічної, інформаційної та графічної культури, пам'яті, уваги, інтуїції;
- оволодіння учнями системою математичних знань, навичок і вмінь, потрібних у майбутній професійній діяльності з урахуванням орієнтації учнів на спеціалізацію в галузях, які потребують поглибленого вивчення математики; засвоєння сучасного нотаційного апарату й мови математики в усній та письмовій формах;
- набуття математичних знань у їх діалектичній єдності з іншими науковими дисциплінами, що вивчаються в школі, встановлення міжпредметних і міждисциплінарних зв'язків;
- громадянське, екологічне, естетичне виховання та формування позитивних рис особистості, формування життєвих і соціально-ціннісних компетентностей учня.

Змістове наповнення програми реалізує компетентнісний підхід до навчання, спрямований на формування системи відповідних знань, навичок, досвіду і ставлень, яка дає змогу обґрунтовано судити про застосування математики в реальному житті, визначає готовність випускника школи до успішної діяльності насамперед у тих сферах, які потребують поглиблених знань з математики та навичок застосування розвиненого математичного апарату. Передбачається, що випускник загальноосвітнього навчального закладу:

- засвоїв математичні знання, передбачені програмою, в їх логічній послідовності та взаємозв'язку, формулює і обґрунтовує відповідні теоретичні положення та вміє застосовувати їх до розв'язування практичних завдань;
- логічно мислить (аналізує, порівнює, узагальнює і систематизує, класифікує математичні об'єкти за певними властивостями, наводить приклади і контрприклади, висуває та перевіряє гіпотези); володіє алгоритмами та евристиками;
- визначає математичний апарат, потрібний для розв'язування конкретної задачі, укладає алгоритм розв'язування задачі і розв'язує її, користуючись набутими знаннями;
- виконує математичні розрахунки (дії з числами, поданими в різних формах, дії з відсотками, наближені обчислення тощо), раціонально поєднуючи усні, письмові, інструментальні обчислення;
- виконує тотожні перетворення алгебраїчних, показникових, логарифмічних, тригонометричних виразів при розв'язуванні різних задач (рівнянь, нерівностей, їх систем, геометричних задач із застосуванням тригонометрії);
- аналізує графіки функціональних залежностей, досліджує їхні властивості; використовує властивості елементарних функцій для аналізу та опису реальних явищ, фізичних процесів, залежностей;

- володіє методами математичного аналізу в обсязі, що дозволяє досліджувати властивості елементарних функцій, будувати їх графіки і розв’язувати нескладні прикладні задачі фізичного змісту;
- обчислює ймовірності випадкових подій, оцінює шанси їх настання, вибирає оптимальні рішення;
- зображує геометричні фігури, встановлює і обґрунтовує їхні властивості; застосовує властивості фігур при розв’язуванні задач; вимірює геометричні величини, які характеризують розміщення геометричних фігур (відстані, кути), знаходить кількісні характеристики фігур (площі, об’єми);
- успішно застосовує засвоєні знання в прикладному аспекті, застосовує математичні моделі при вивченні оточуючого середовища, зокрема, в курсах фізики та інших навчальних предметів (інформатики, астрономії, хімії, біології, економіки тощо), розпізнає проблеми, які можна розв’язати математичними методами, формулює їх математичною мовою, досліджує та розв’язує ці проблеми, використовуючи математичні знання та методи, інтерпретує отримані результати з урахуванням конкретних умов і цілей дослідження, виконує статистичне оброблення отриманих результатів;
- користується джерелами математичної інформації, може самостійно її відшукати, проаналізувати та передати інформацію, подану в різних формах (графічній, табличній, знаково-символьній);
- на основі зазначених вище знань і вмінь розробляє відповідні математичні моделі та постановку задачі для створення комп’ютерних програм і комп’ютерної обробки інформації.

Структура навчальної програми

Програма розрахована на 630 годин навчального часу, відведеного на вивчення математики в класах з поглибленим вивченням математики. Її матеріал розподілено за такими змістовими лініями: числа; вирази; рівняння і нерівності; функції; елементи комбінаторики; початки теорії ймовірностей та елементи математичної статистики; геометричні фігури; геометричні величини.

Зміст навчання математики структуровано за темами, що відповідають двом навчальним курсам «Алгебра і початки аналізу» та «Геометрія» із зазначенням послідовності тем та кількості годин на їх вивчення. Розподіл змісту і навчального часу є орієнтовним. Учителям і авторам підручників надається право коригувати послідовність вивчення тем та змінювати розподіл годин на вивчення тем (до 10%) залежно від прийнятої методичної концепції та конкретних навчальних ситуацій. На основі орієнтовних тематичних планів учитель розробляє календарно-тематичний план, у якому конкретизується обсяг навчального матеріалу.

У зв’язку із перенесенням тем «Границя та неперервність функції», «Похідна та її застосування» та «Координати, геометричні перетворення та

вектори у просторі» до 10 класу на 2016/2017 навчальний рік укладено окрему таблицю із змістом навчального матеріалу для 11 класу.

За відсутністю можливості забезпечити учнів навчальними матеріалами з тем «Границя та неперервність функції», «Похідна та її застосування» та «Координати, геометричні перетворення та вектори у просторі», ці теми можуть вивчатися в 11 класі (відповідно до таблиць для 2016/2017 навчального року, вивільнені години в 10 класі розподіляються на розсуд вчителя).

Програмою передбачено резерв навчального часу, а також години для повторення, узагальнення й систематизації вивченого матеріалу. Спосіб використання резервного часу вчитель може обрати самостійно: для повторення на початку навчального року матеріалу, який вивчався у попередніх класах; як додаткові години на вивчення окремих тем, якщо вони важко засвоюються учнями; для проведення інтегрованих з іншими предметами уроків тощо.

Програму подано у формі таблиці, що містить дві колонки: зміст навчального матеріалу і навчальні досягнення учнів. У змісті вказано навчальний матеріал, який підлягає вивченню у відповідному класі. Вимоги до навчальних досягнень учнів орієнтують на результати навчання, які також є і об’єктом контролю та оцінювання.

У пропонованих програмах, з метою забезпечити для учнів можливість зміни рівня навчання математики в 10-11 класах, збережено ті ж самі теми та послідовність їх вивчення, що й у програмі академічного рівня. Слід зазначити, що у випадку втрати в учня інтересу до математики програма і розроблені на її основі навчальні курси мають передбачати можливість безболісного переходу до вивчення предмета в рамках загальноосвітнього курсу.

Зміст навчального матеріалу порівняно зі змістом загальноосвітнього курсу доповнено, а перелік навчальних досягнень учнів конкретизовано й уточнено згідно з вимогами, що відповідають поглибленому рівню вивчення математики.

Складові частини поглибленого вивчення математики органічно включені до загальноосвітнього курсу з метою поглиблення набутих в основному курсі знань, а також розширення кола розглядуваних задач; також розширено і поглиблено вивчення властивостей об’єктів, що вивчаються в основному курсі. Розглядаються додаткові методи для розв’язування задач на базі теоретичного матеріалу, поданого в основному курсі. До поглибленого курсу включено кілька тем, які в загальноосвітньому курсі не вивчаються взагалі або вивчаються на

рівні означень і найелементарніших понять. Ряд тем поглибленої програми містять обґрунтування тих відомостей, які в загальноосвітньому курсі подаються без обґрунтувань.

Програма передбачає можливість рівневого поглиблення при вивченні матеріалу.

Додаткові питання і теми, що подані у квадратних дужках не є обов'язковими для вивчення і не виносяться для тематичного контролю. Це дозволяє вчителеві залежно від конкретних умов і можливостей класу варіювати об'єм матеріалу, який вивчається, і відповідно ступінь поглиблення і розширення курсу.

Особливості організації навчання в класах з поглибленим вивченням математики

Організація навчання математики в класах з поглибленим вивченням математики передбачає реалізацію особистісно орієнтованої моделі навчання, першочергове завдання якої полягає в тому, щоб розпізнати та розвинути конкретні здібності, схильності, особливості мислення, потенціал кожного учня.

Вивчення математики у класах з поглибленим вивченням математики передбачає поглиблену, порівняно з академічним рівнем, підготовку учнів з математики в органічному поєднанні з міжпредметною інтеграцією на основі застосування математичних методів (зокрема, методу математичного моделювання). Принциповою відмінністю мети навчання математики в класах з поглибленим вивченням математики є те, що учні мають бути орієнтовані на подальшу діяльність у сфері розвитку математичної науки (як теоретичної, так і прикладної), створення нових прийомів, моделей і алгоритмів, у тому числі й в аспекті прикладного застосування математичного апарату, тоді як для учнів інших профілів навчання провідною метою є навчання вибору і застосуванню методів існуючого математичного апарату.

Тому математична підготовка у класах з поглибленим вивченням математики повинна мати багатостороннє спрямування: на обов'язкове засвоєння учнями конкретних знань курсу математики (теоретичний аспект), на формування вмінь застосування їх в прикладному аспекті (моделювання реальних процесів, застосування до розв'язування прикладних задач), на побудову зв'язку математичного апарату і відповідних комп'ютерних технологій. Провідним є формування в учнів ставлення до математики не лише як до окремої галузі загальноосвітніх знань, а як до провідного методу наукового

пізнання. Курс математики відрізняється від академічного не стільки обсягом навчального матеріалу, який мають опанувати учні, скільки рівнем його обґрунтованості, абстрактності, загальності в поєднанні з прикладною спрямованістю.

Для учнів класів з поглибленим вивченням математики доцільно одночасно з вивченням відповідних моделей і методів у курсі математики включати широке і системне застосування засвоєних методів математичного моделювання до курсів природничих предметів. Це стосується введення понять, виявлення зв'язків між ними, характеру прикладів та ілюстрацій, доведень, побудови системи вправ і завдань, визначення системи контролю. Такий підхід, з одного боку, сприятиме кращому розумінню учнями значення математики як науки, усвідомленню ними універсальності математичних знань, необхідності повнішого і свідомого володіння математичними методами, а з іншого — формуванню у школярів природничих знань як цілісної системи.

Старшокласники повинні навчитись отримувати нові знання (у найрізноманітніших формах), застосовувати математику як інструмент для розв'язування прикладних задач. Для реалізації цього принципу доцільно вводити такі форми роботи з учнями:

- систему факультативів та елективних курсів, орієнтованих на різні типи мислення (насамперед образного, прикладного, теоретичного), на розвиток різних видів діяльності, формування критичного стилю мислення;
- організацію самостійної дослідницької роботи учнів, системи індивідуальних завдань, спрямованих на розвинення математичних здібностей учнів, їхнього інтересу до застосувань математики;
- організацію (у межах варіативного компонента навчального плану) професійно-орієнтованої практики старшокласників;
- участь у роботі Малої академії наук, у ході якої учні досягають певних самостійних дослідницьких та/або прикладних результатів і набувають навичок доповідати про одержані результати перед зацікавленою аудиторією.

З метою створення необхідних умов для більш повної реалізації освітньої, розвивальної та виховної складових навчання математики, врахування інтересів, здібностей, потреб та можливостей учнів, у класах з поглибленим вивченням математики може бути використаний потужний потенціал варіативної складової навчального плану, яка передбачає проведення факультативів, курсів за вибором (елективних курсів). Ці курси, як правило, складаються з невеликих за змістом навчальних модулів, ураховують різноманіття інтересів і можливостей учнів, поглиблюють та розширюють основний курс математики відповідно до обраного профілю навчання. З одного боку, елективні курси покликані допомогти учневі

переконатися в правильності професійного вибору, сприяти формуванню у старшокласників професійно важливих якостей особистості, мотивувати їхнє самовиховання та вибір професії, з іншого — слугувати розвитку в школярів прикладних математичних знань та вмінь їх застосування в тих чи інших сферах діяльності, знайомити учнів з основами майбутніх професійних знань. Наприклад, такі курси: «Застосування математичних моделей у розв'язуванні задач фізики», «Математичні основи економічних знань», «Методи математичної статистики у сучасній біології», «Основи наукової діяльності» тощо.

При встановленні міжпредметних зв'язків і укладанні елективних курсів слід також ураховувати, що при формуванні компетентностей в галузі природничих наук частина загальнонаукових, загальнонавчальних і соціально-особистісних компетентностей формується за участі гуманітарних та соціально-економічних дисциплін.

Навчання в класі з поглибленим вивченням математики передбачає істотне збільшення частки самостійної пізнавальної та практичної діяльності учнів. При цьому основна функція вчителя полягатиме у педагогічному супроводі кожного учня в його пізнавальній діяльності, корекції його навчальних досягнень, допомозі школярам в актуалізації необхідних знань, отриманих ними раніше. Іншими словами, вчитель покликаний не стільки вчити школярів математиці, скільки створювати такі навчальні ситуації, в яких в учня формується потреба в здобутті певних математичних знань, провідною стає пізнавальна мотивація, за якої самі учні самостійно чи у співробітництві один з одним (або з учителем) опановують систему математичних знань, умінь та навичок.

Рекомендації щодо роботи з програмою

Навчання в класах з поглибленим вивченням математики має враховувати мету і завдання вивчення курсу, особливості його змісту і структури. Сформульовані у програмі навчальні досягнення учнів до кожної теми полегшать вчителю планування цілей і завдань уроків, дадуть змогу визначити адекватні технології проведення занять, поточного і тематичного оцінювання. Методичні підходи до навчання добираються відповідно до рівня підготовленості учнів, особливостей їх розумової діяльності, а також реальних умов навчання.

В основу формування змісту програми покладені такі принципи:

- наступність у навчанні математики між різними ланками математичної освіти, а саме з допрофільним навчанням математики в молодших

класах і середній школі і поглибленим вивченням математики у 8-9 класах;

- збереження традицій вітчизняної методичної школи та накопиченого досвіду підготовки випускників спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням математики;
- забезпечення високого рівня теоретичної математичної підготовки як основи професійної підготовки, вироблення здатності успішно працювати в галузях математичних, комп'ютерних і природничих наук, самостійно здобувати знання;
- формування необхідних загальнонаукових, загальнонавчальних та соціально-особистісних компетентностей на основі цілеспрямованої реалізації міжпредметних зв'язків, зокрема предметів природничо- наукового циклу; математична та природничо-наукова підготовка мають становити цілісну систему та реалізовуватися на всіх рівнях засвоєння навчального матеріалу.

Математика займає особливе місце у системі знань людства, виконуючи роль універсального та потужного методу сучасної науки. Тому, крім забезпечення засвоєння учнями більш широкого порівняно із загальноосвітнім рівнем обсягу теоретичних знань, окрему увагу слід приділити формуванню поняття про прикладну та інструментальну роль математики в сферах її застосувань. Отже, збільшення навчального часу на вивчення математичних дисциплін, порівняно з академічним рівнем, має вирішити подвійну задачу: 1) розширити коло теоретичних питань, які вивчаються, і поглибити рівень їх вивчення; 2) сформувати навички застосування засвоєних теоретичних знань до розв'язування широкого кола прикладних задач.

Старшокласники мають засвоїти загальні принципи математичного моделювання, тобто усвідомити, що процес застосування математичних знань до розв'язування будь-яких прикладних задач розподіляється на три етапи: 1) формалізація (перехід від ситуації, описаної в задачі, до формальної математичної моделі цієї ситуації, і від неї — до чітко сформульованої математичної задачі); 2) розв'язування задачі у межах побудованої моделі; 3) інтерпретація одержаного розв'язання задачі та його застосування до вихідної ситуації.

Необхідним підґрунтям для вивчення математики на поглибленому рівні є застосування апарату математичної логіки. Тому на початку 10 класу введено тему «Елементи математичної логіки», призначену для відпрацювання в учнів відповідного математичного апарату і навичок користування ним.

Для курсу «Алгебра і початки аналізу» однією з провідних змістових ліній навчання є функціональна. Тому у процесі навчання слід приділити особливу увагу функціональній спрямованості цього курсу. Поняття функції доцільно

трактувати з теоретико-множинних позицій. Це дасть можливість більш чіткого визначення багатьох математичних понять. Дослідження властивостей функцій у тій чи іншій формі має супроводжувати вивчення математики протягом усього навчання. При цьому слід постійно звертати увагу учнів на зв'язок таких понять, як функція, рівняння, нерівність. Зокрема, необхідно добиватись від учнів розуміння того, що розв'язання рівняння $f(x) = 0$ та нерівності $f(x) > 0$ є окремими випадками задачі дослідження функції $y = f(x)$ (знаходження нулів функції та проміжків її знакосталості). На відміну від академічного рівня, глибоко вивчається поняття границі функції в точці, неперервність функції, точки розриву, поняття границі функції на нескінченності. Розглядається числова послідовність як функція натурального аргументу, від чого здійснюється перехід до поняття границі числової послідовності, а через неї — пропедевтичний перехід до границі функції.

Програма передбачає вивчення тригонометричних функцій, степеневої, показникової, логарифмічної, введення поняття оберненої функції. При вивченні функцій слід зробити наголос на моделюванні реальних процесів, інтерпретації фізичного процесу як функції від змінної фізичної величини. Учні мають асоціювати характер реального процесу з відповідною функцією, її графіком, властивостями. Важливо, щоб притаманні явищу властивості пов'язувались із властивостями функцій (спадання, зростання, прямування до певної границі).

Поняття похідної слід розглядати в двоєдиному аспекті: як формальне математичне означення за допомогою границі і як узагальнення результатів розв'язання відповідних прикладних задач природознавства, математики, техніки. Це одразу виділяє головний прикладний зміст поняття, робить його більш природним і доступним для сприймання. Важливою є інтерпретація окремих характеристик певного процесу за допомогою похідної функції та похідних вищих порядків, класичним прикладом чого є зв'язок шлях — швидкість — прискорення. При формуванні поняття про фізичний і геометричний зміст похідної слід підкреслити, що похідна моделює не лише швидкість механічного руху, а й швидкість зміни будь-якого процесу з часом (наприклад швидкість нагрівання тіла, швидкість випаровування тощо). Одночасне вивчення фізичного та геометричного змісту похідної дає можливість показати учням зв'язок між швидкістю протікання процесу та характеристиками його графіка.

У класі з поглибленим вивченням математики значну увагу приділено використанню поняття і властивостей похідної для розв'язування задач, зокрема

визначення властивостей функції, доведення тотожностей, розв’язування рівнянь, нерівностей та їх систем.

Одним із важливих завдань курсу математики є розвиток графічної культури учнів, зокрема вміння графічного зображення та інтерпретації об’єктів, що вивчаються. Слід зауважити, що робота з графічними об’єктами є потужним інструментом як теоретичної математики, так і прикладної (графічне зображення об’єктів і процесів, робота з графіками, діаграмами, схемами). Тому особливу увагу при вивченні функцій слід приділити формуванню в учнів умінь встановлювати властивості функції за її графіком і навпаки, будувати ескізи графіків функцій, заданих різними способами — аналітично, описово, у формі таблиці, а також виконувати геометричні перетворення графіків. Необхідно навчити учнів установлювати взаємозв’язок графіка функції та її властивостей — неперервність, точки розриву, проміжки зростання і спадання, знакосталості, опуклості, найбільше і найменше значення, точки максимуму, мінімуму, перегину, використовуючи для цього математичний апарат похідної та границь функції.

Зміст теми «Тригонометричні функції» в основному збігається з матеріалом загальноосвітнього курсу, поглиблення вивчення відбувається за рахунок впровадження ряду додаткових формул (пониження степеня, потрійних аргументів, половинних аргументів). Використання засвоєних знань відбувається в темі «Тригонометричні рівняння і нерівності», у якій подається великий діапазон методів розв’язування тригонометричних рівнянь, нерівностей та їх систем, у тому числі з параметрами.

Тема «Елементи комбінаторики, теорії ймовірностей і математичної статистики» присвячена формуванню в учнів відповідних понять і навичок їх використання. На відміну від академічного рівня, де поняття ймовірності зазвичай формується на основі статистичного визначення, у класі з поглибленим вивченням математики одночасно використовуються два підходи: класичне і статистичне означення ймовірності. Слід звернути увагу на відмінність як в теоретичному аспекті, так і в практичному застосуванні цих означень, розглянути умову статистичної стійкості дослідів, навести приклади виявлення статистичних закономірностей, для чого приділити увагу пропедевтиці понять вибірки, однорідності статистичного матеріалу. На основі зазначених теоретичних відомостей має бути здійснено перехід до понять математичної статистики, розгляду математичного апарату оброблення статистичних даних.

Вивчення теми «Інтеграл та його застосування» базується на розгляді сукупності первісних даної функції, які можливо трактувати як розв’язок

диференціального рівняння $y' = f(x)$. На базі поняття інтегралу розглядаються основні теореми інтегрального числення і застосування поняття інтеграла для розв’язування прикладних задач, а від цього — формування певних навичок інтегрування. Проте шкільний курс математики не передбачає подальшого розвитку навичок техніки інтегрування.

Вивченням розділу «Комплексні числа» завершується одна з основних змістових ліній шкільного курсу математики — розвиток поняття числа. Тому його вивчення є важливим для створення в уяві учнів цілісної завершеної картини поняття числа. У результаті вивчення даного розділу учні мають усвідомити, що поняття комплексного числа є найбільш загальним поняттям числа, яке поступово формувалося в них протягом усіх років навчання у школі (від натурального і до комплексного). Цей розділ доцільно вивчати у тісному зв’язку з розв’язуванням рівнянь вищих степенів (алгебра); паралельністю та перпендикулярністю прямих, перетвореннями площини (геометрія) тощо.

Значне місце в програмі приділено розв'язуванню задач з параметрами. У ході розв’язування таких задач до арсеналу прийомів і методів мислення школярів природно включаються аналіз, індукція та дедукція, узагальнення та конкретизація, класифікація та систематизація, аналогія. Ці задачі дозволяють перевірити рівень знання основних розділів шкільного курсу математики, рівень логічного мислення учнів, початкові навички дослідницької діяльності. Тому завдання з параметрами мають діагностичну та прогностичну цінність.

Зміст навчальної програми вивчення геометрії у класах з поглибленим вивченням математики в цілому збігається з програмою для загальноосвітніх класів. Поглиблене вивчення курсу забезпечується в основному за рахунок таких напрямів.

Перший напрям — розповсюдження понять, які вивчаються, на більш широкий перелік геометричних об’єктів. Значну увагу приділено побудові перерізів многогранників, тіл обертання. Розглядаються зрізані геометричні тіла (конус, піраміда, частини кулі) та їх властивості, обчислення їх об’єму та площі поверхні.

Другий напрям — застосування розширеного переліку методів. Наприклад, крім паралельного проектування розглядається центральне. Вводиться метод слідів і проекцій.

Третій напрям — обґрунтування і доведення ряду положень, які в загальноосвітньому курсі залишаються без доведень.

Четвертий напрям — для розв’язування пропонується великий набір задач підвищеної складності, які передбачають одночасне застосування математичного апарату з різних галузей курсу математики. Значну увагу приділено методу координат, методу векторів, рівнянням геометричних тіл.

Таким чином, створюється математичний апарат для вивчення у вищому навчальному закладі відповідних розділів вищої математики.

Система завдань для класів з поглибленим вивченням математики має містити тренувальні вправи, теоретичні (на доведення та дослідження) і прикладні завдання різного ступеня складності.

Основною формою проведення занять залишається система уроків: вивчення нового матеріалу, формування вмінь розв’язувати задачі, узагальнення та систематизації знань, контролю і корекції знань.

Поряд із цим ширше, ніж при вивченні курсу математики на академічному рівні, використовується шкільна лекція, семінарські та практичні заняття, а також нетрадиційні форми навчання (динамічні слайд-лекції, дидактичні ігри, уроки «однієї задачі», «однієї ідеї», «математичні бої», інтегровані уроки математики і фізики, поєднання вивчення алгебри і початків аналізу з обробкою (у тому числі комп’ютерною) даних, одержаних під час проведення лабораторних і практичних робіт на уроках фізики, астрономії, хімії, біології, формулювання на підставі вивченого матеріалу практичних завдань для виконання на уроках інформатики тощо.

Доцільною вбачається організація проблемно-пошукової (дослідницької) діяльності учнів на уроках та на позакласних і факультативних заняттях з математики.

Можливі й різні форми індивідуальної або групової діяльності учнів, такі, наприклад, як звітні доповіді за результатами «пошукової» роботи на сторінках книг, журналів, сайтів в Інтернеті, «Допишемо підручник», самостійна робота учнів із журналами «Квант», «У світі математики» тощо. За результатами індивідуальної роботи бажано організовувати подальший обмін отриманими результатами.

Рекомендується залучення учнів класів з поглибленим вивченням математики до участі в математичних олімпіадах різного рівня і різних організаційних засад (Всеукраїнські олімпіади, міжнародні олімпіади з вільним доступом на кшталт «Кенгуру», олімпіади, які організовуються окремими навчальними закладами тощо), у роботі Малої академії наук. Також слід

заохочувати учнів до участі в конкурсній і олімпіадній діяльності з інших предметів, для яких математика відіграє роль інструментарію (фізика, інформатика).

Бажаним є залучення до участі у навчальному процесі викладачів вищих навчальних закладів, учених та спеціалістів. Також цінним для профорієнтаційної роботи є встановлення контактів із вищими навчальними закладами відповідного профілю; у випускному класі учні можуть паралельно з навчанням відвідувати підготовчі курси вищих навчальних закладів.

Вибір математичного профілю навчання передбачає наявність стійкого усвідомленого інтересу кожного учня до математики, схильності до вибору в майбутньому професії, пов'язаної з нею. Незважаючи на це, мотиваційний етап навчального процесу в таких класах не можна ігнорувати. Одним зі способів мотивації, які доцільно використовувати у класах з поглибленим вивченням математики, є створення проблемної ситуації. Така ситуація може бути досить складною, вимагати серйозних математичних знань та значних зусиль для її розв'язування. При спробі знайти спосіб розв'язування проблеми учні стикаються з недостатністю наявних у них математичних знань та необхідністю оволодіння новою предметною інформацією.

Розвитку стійких пізнавальних математичних інтересів сприяють дібрані в системі різноманітні складні задачі з достатнім евристичним навантаженням, пов'язаний з темою історичний матеріал. Ефективним мотиваційним засобом є використання багатопрофільного подання предметного змісту математики: для учнів класів з поглибленим вивченням математики навчання математичному моделюванню бажано здійснювати не тільки на уроках математики, а й у процесі навчання усім природничим предметам.

Широкі можливості для інтенсифікації та оптимізації навчально-виховного процесу, активізації пізнавальної діяльності, розвитку творчого мислення учнів надають сучасні інформаційні технології навчання. При їх використанні доцільно дотримуватися таких педагогічних умов:

- враховувати особливості навчальної діяльності, її зміст і структуру; цикли життєдіяльності учня, його здібності, інтереси, нахили, індивідуальні відмінності учнів, форми їх прояву в сфері комунікативних відносин і в пізнавальній діяльності;
- відповідні технології навчання мають бути варіативними, особистісно орієнтованими; знання, уміння та навички мають розглядатися не лише як самоціль, а й як засіб розвитку пізнавальних і особистісних якостей учня; виховувати в учня здатність бути суб'єктом свого розвитку, рефлексивного

ставлення до самого себе;

• забезпечувати цілісне психолого-методичне проектування навчального процесу в умовах рівневої та профільної диференціації навчання.

Підвищенню ефективності уроків математики в старших класах сприяє використання всесвітньої мережі Інтернет, різноманітних програмних засобів навчального призначення, бібліотек електронних наочностей, офісних і спеціалізованих пакетів (наприклад, MsOffice, AutoCAD, MathCAD, MAPLE, GeoGerbra та інших). За їх допомогою більш наочним стає вивчення низки тем курсу алгебри і початків аналізу та геометрії: побудова графіків функцій, розв'язування систем рівнянь і нерівностей, знаходження площ фігур, обмежених графіками функцій, побудова перерізів геометричних тіл, обчислення об'ємів тіл обертання тощо. Проте слід знайти виважену границю щодо оптимального обсягу застосування цих засобів. Слід усвідомлювати, що зазначені інформаційні технології слугують лише допоміжним елементом пошуку інформації, її наочного подання або урізноманітнення навчальних завдань. Не слід надто захоплюватись уміннями вільно оперувати зазначеними програмно-технічними засобами на шкоду основному завданню вивчення математики — відпрацюванню в учнів відповідних навичок мислення.

Слід окремо зупинитись на індивідуальному підході до учнів. У класах з поглибленим вивченням математики значний відсоток учнів опановує програму на високому рівні. Учні з високими здібностями і високим рівнем прагнень потребують більшого навантаження і складніших завдань, надання їм можливості додаткових занять і матеріалу поглибленої складності для опрацювання. У роботі з такими учнями учитель має використовувати відповідну навчальну і методичну літературу, збірки завдань математичних олімпіад різних рівнів, а також заохочувати учнів до самостійного пошуку й опрацювання матеріалу відповідного змісту і ступеню складності. Водночас для учнів з високими (проте не видатними) і середніми здібностями, зокрема тих, які вбачають свою подальшу фахову діяльність у прикладній математиці та в дисциплінах, у яких математичні знання носять інструментальний характер, слід зосередити увагу на прикладному аспекті засвоюваних знань, на міжпредметних зв'язках тощо.

Контроль навчальних досягнень учнів здійснюється у вигляді поточного, тематичного, семестрового, річного оцінювання та державної підсумкової атестації.

Поточне оцінювання здійснюється у процесі поурочного вивчення теми. Його основними завданнями є: встановлення й оцінювання рівнів розуміння і

первинного засвоєння окремих елементів змісту теми, встановлення зв’язків між ними та засвоєним змістом попередніх тем, закріплення знань, умінь і навичок.

Формами поточного оцінювання є індивідуальне та фронтальне опитування; тестова форма контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів; робота з графіками, схемами, діаграмами; виконання учнями різних видів письмових робіт; взаємоконтроль учнів у парах і групах; самоконтроль тощо. Поточне оцінювання учнів з математики проводиться безпосередньо під час навчальних занять або за результатами виконання домашніх завдань, усних відповідей, письмових робіт тощо. Інформація, отримана на підставі поточного контролю, є основою для коригування роботи вчителя на уроці з класом в цілому і для уточнення змісту індивідуальної роботи окремих учнів.

Тематичному оцінюванню навчальних досягнень підлягають основні результати вивчення теми (розділу).

Тематичне оцінювання навчальних досягнень учнів забезпечує:

- усунення безсистемності в оцінюванні;
- підвищення об’єктивності оцінки знань, навичок і вмінь;
- індивідуальний та диференційований підхід до організації навчання;
- систематизацію й узагальнення навчального матеріалу;
- концентрацію уваги учнів до найсуттєвішого в системі знань з кожного предмета.

Тематична оцінка виставляється на підставі результатів опанування учнями матеріалу теми впродовж її вивчення з урахуванням поточних оцінок, різних видів навчальних робіт (практичних, самостійних, контрольних) і навчальної активності школярів. У процесі вивчення значних за обсягом тем можливе проведення декількох проміжних тематичних оцінювань.

Перед початком вивчення чергової теми всі учні мають бути ознайомлені з тривалістю вивчення теми (кількість занять); кількістю й тематикою обов’язкових робіт і термінами їх проведення; критеріями оцінювання. У класах з поглибленим вивченням математики, які передбачають продовження подальшого навчання учнів у вищих навчальних закладах, доцільним є впровадження рейтингової системи оцінювання, яка сприяє формуванню ключових компетентностей і створює можливості для:

- визначення рівня підготовленості учнів на кожному етапі навчального процесу;
- отримання об’єктивних показників щодо засвоєння знань та сформованості умінь учнів не лише протягом навчального року, а й за весь період навчання у старшій школі;

- градації значущості балів, які отримують учні за виконання окремих видів робіт (самостійна, підсумкова, пошукова, дослідницька, участь в предметних і міжпредметних олімпіадах тощо);
- підвищення навчальної мотивації й відповідальності учнів;
- підвищення об’єктивності оцінювання;
- закладення підґрунтя для опанування організаційних форм навчання у вищих навчальних закладах, оцінювання роботи студентів, які виконуються з дотриманням засад Болонської системи.

Рейтингова система контролю знань не вимагає істотної перебудови навчального процесу, добре поєднується із заняттями в умовах особистісно орієнтованого навчання. Рейтингова технологія передбачає впровадження нових організаційних форм навчання, у тому числі індивідуальних занять з учнями відповідно до рівня їх навчальних досягнень і прагнень. За результатами діяльності учня вчитель корегує його знання, вміння, способи навчально-пізнавальної діяльності, терміни, види та етапи різних форм контролю, забезпечуючи тим самим можливість самоуправління навчальною діяльністю старшокласниками і створюючи найбільш оптимальну програму засвоєння знань для кожного конкретного учня.

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів

До навчальних досягнень учнів з математики, які підлягають оцінюванню, належать:

- теоретичні знання, що стосуються математичних понять, тверджень, теорем, властивостей, ознак, методів та ідей математики;
- знання, що стосуються способів діяльності, які можна подати у вигляді системи дій (правила, алгоритми);
- здатність безпосередньо здійснювати уже відомі способи діяльності відповідно до засвоєних правил, алгоритмів (наприклад, виконувати певне тотожне перетворення виразу, розв’язувати рівняння певного виду, виконувати геометричні побудови, досліджувати функцію, розв’язувати текстові задачі розглянутих типів тощо);
- здатність застосовувати набуті знання і вміння для розв’язання навчальних і практичних задач, коли шлях, спосіб такого розв’язання потрібно попередньо визначити (знайти) самому.

При оцінюванні навчальних досягнень учнів мають ураховуватися:

- характеристики відповіді учня: правильність, повнота, логічність, обґрунтованість, цілісність;
- якість знань: осмисленість, глибина, узагальненість, системність, гнучкість, дієвість, міцність;

- ступінь сформованості загальнонавчальних і предметних умінь та навичок;
- рівень володіння розумовими операціями: уміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, абстрагувати, класифікувати, узагальнювати, робити висновки тощо;
- досвід творчої діяльності (вміння виявляти проблеми та розв'язувати їх, формулювати гіпотези).

Відповідно до ступеня оволодіння зазначеними знаннями і способами діяльності виокремлюються чотири рівні навчальних досягнень учнів з математики: початковий, середній, достатній, високий. Природно, що в класах з поглибленим вивченням математики вимоги щодо відповідності знань учнів певному рівню навчальних досягнень є дещо вищими, ніж для загальноосвітніх класів.

Оцінювання якості математичної підготовки учнів здійснюється у двох аспектах: рівень оволодіння теоретичними знаннями та якість практичних умінь і навичок, здатність застосовувати вивчений матеріал під час розв'язування задач і вправ. Оцінювання здійснюється в системі поточного, тематичного контролю знань, коли бали виставляються за вивчення окремих тем, розділів і під час державної атестації.

Рівень навчальних досягнень	Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень
I. Початковий	1	Учень (учениця) формулює означення математичних об'єктів, передбачених програмою, і розпізнає їх
	2	Учень (учениця) формулює основні математичні твердження (теореми і властивості), а також виконує дії з числами і найпростішими алгебраїчними виразами
	3	Учень (учениця) виконує за допомогою вчителя завдання алгоритмічного характеру
II. Середній	4	Учень (учениця) виконує завдання обов'язкового рівня, самостійно виправляє вказані йому (їй) помилки

	5	Учень (учениця) самостійно виконує завдання середнього рівня з частковими поясненнями, достатньою мірою володіє теоретичним матеріалом
	6	Учень (учениця) доводить основні теореми, передбачені програмою, розв'язує завдання середнього рівня, наводячи достатні пояснення
ІІІ. Достатній	7	Учень (учениця) використовує вивчений теоретичний матеріал для розв'язування завдань достатнього рівня, самостійно виправляє допущені помилки
	8	Учень (учениця) повною мірою володіє навчальним матеріалом, визначеним програмою, розв'язує завдання, передбачені програмою, обґрунтовує математичні міркування при розв'язуванні завдань
	9	Учень (учениця) вільно володіє визначеним програмою навчальним матеріалом; самостійно виконує завдання у знайомих ситуаціях із достатнім поясненням; виправляє допущені помилки; повністю аргументує обґрунтування математичних тверджень; розв'язує завдання з достатнім поясненням
IV. Високий	10	Знання, вміння й навички учня (учениці) повністю відповідають вимогам програми, зокрема: учень (учениця) усвідомлює нові для нього (неї) математичні факти, ідеї, вміє доводити передбачені програмою математичні твердження з достатнім обґрунтуванням; під керівництвом учителя знаходить джерела інформації та самостійно використовує їх; розв'язує завдання з повним поясненням і обґрунтуванням
	11	Учень (учениця) вільно і правильно висловлює відповідні математичні міркування, переконливо аргументує їх; самостійно знаходить джерела інформації та працює з ними; використовує набуті знання і вміння в незнайомих для нього (неї) ситуаціях; знає передбачені програмою основні методи розв'язування завдання і вміє їх застосовувати з необхідним обґрунтуванням
	12	Учень (учениця) виявляє варіативність мислення і раціональність у виборі способу розв'язання математичної проблеми; вміє узагальнювати й систематизувати набуті знання; здатний(а) розв'язувати нестандартні задачі та вправи

ОРІЄНТОВНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ВИВЧЕННЯ
АЛГЕБРИ І ПОЧАТКІВ АНАЛІЗУ ТА ГЕОМЕТРІЇ
ДЛЯ КЛАСІВ З ПОГЛИБЛЕНИМ ВИВЧЕННЯМ МАТЕМАТИКИ

(всього 630 год)

Алгебра і початки аналізу ***(всього 420 год)***

Клас	Номер теми	Назва теми	Кількість годин для вивчення теми
10	1	Повторення і систематизація навчального матеріалу з курсу алгебри 8-9 класів	18
	2	Степенева функція	24
	3	Тригонометричні функції	42
	4	Тригонометричні рівняння і нерівності	42
	5	Числові послідовності	12
	6	Границя та неперервність функції	18
	7	Похідна та її застосування	42
		Повторення, узагальнення та систематизація навчального матеріалу, розв'язування задач, резервний час	12
		Разом:	210
11	8	Показникова та логарифмічна функції	36
	9	Елементи комбінаторики, теорії ймовірностей і	30

		математичної статистики	
	10	Інтеграл та його застосування	30
	11	Елементи математичної логіки	12
	12	Комплексні числа та многочлени	24
		Повторення, узагальнення та систематизація навчального матеріалу, розв'язування задач, резервний час	78
		Разом	210

Геометрія (всього 210 год)

Клас	Номер теми	Назва теми	Кількість годин для вивчення теми
10	1	Систематизація та узагальнення фактів і методів планіметрії	6
	2	Вступ до стереометрії	12
	3	Паралельність прямих і площин у просторі	27
	4	Перпендикулярність прямих і площин у просторі	30
	5	Координати, геометричні перетворення та вектори у просторі	24
		Повторення, узагальнення та систематизація навчального матеріалу, розв'язування задач, резервний час	6
		Разом:	105
11	6	Многогранні кути	9
	7	Многогранники	21
	8	Тіла обертання	21
	9	Об’єми та площі поверхонь геометричних тіл	30
		Повторення, узагальнення та систематизація навчального матеріалу, розв'язування задач, резервний час	24
		Разом:	105

ОРІЄНТОВНИЙ ПЛАН ПРОВЕДЕННЯ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ ДЛЯ КЛАСІВ З ПОГЛИБЛЕНИМ ВИВЧЕННЯМ МАТЕМАТИКИ

Алгебра і початки аналізу

Клас	Номер теми	Назва теми	Кількість контрольних робіт
10	1	Повторення і систематизація навчального матеріалу з курсу алгебри 8-9 класів	1
	2	Степенева функція	1
	3	Тригонометричні функції	2
	4	Тригонометричні рівняння і нерівності	2
	5	Числові послідовності	2
	6	Границя та неперервність функції	1
	7	Похідна та її застосування	1
		Повторення, узагальнення та систематизація навчального матеріалу, розв’язування задач	1
		Разом:	11
11	8	Показникова та логарифмічна функції	2
	9	Інтеграл та його застосування	2
	10	Елементи математичної логіки	1
	11	Елементи комбінаторики, теорії ймовірностей і математичної статистики	1
	12	Комплексні числа та многочлени	2
		Повторення, узагальнення та систематизація навчального матеріалу, розв’язування задач	1
		Разом:	9

Геометрія

Клас	Номер теми	Назва теми	Кількість контрольних робіт
10	1	Систематизація та узагальнення фактів і методів планіметрії	2
	2	Вступ до стереометрії	1
	3	Паралельність прямих і площин у просторі	2
	4	Перпендикулярність прямих і площин у просторі	2
	5	Координати, геометричні перетворення та вектори у просторі	2
	6	Повторення, узагальнення та систематизація навчального матеріалу, розв’язування задач	1
		Разом:	10
11	7	Многогранні кути	1
	8	Многогранники	2
	9	Тіла обертання	1
	10	Об’єми та площі поверхонь геометричних тіл	2
	11	Повторення, узагальнення та систематизація навчального матеріалу, розв’язування задач	1
		Разом:	7

АЛГЕБРА І ПОЧАТКИ АНАЛІЗУ

10-Й КЛАС (***210 год, 6 год на тиждень)***

К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	**Навчальні досягнення учнів**
18	**Тема 1. ПОВТОРЕННЯ І СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ З КУРСУ АЛГЕБРИ 8-9 КЛАСІВ** *Перетворення раціональних виразів. Функції та їх графіки. Властивості функцій.* *Розв'язування раціональних рівнянь та нерівностей.* *Побудова графіків функцій, рівнянь та нерівностей з двома змінними на площині.* *Метод математичної індукції.*	Учень (учениця): **розв'язує** вправи, які передбачають: тотожні перетворення раціональних виразів, розв'язування раціональних рівнянь; **встановлює** за графіком функції її основні властивості; **виконує** перетворення графіків функцій; **розв'язує** нерівності за допомогою методу інтервалів; рівняння і нерівності, які містять знак модуля і параметри; **будує** графіки рівнянь та нерівностей з двома змінними; **використовує** метод математичної індукції для доведення тверджень.
24	**Тема 2. СТЕПЕНЕВА ФУНКЦІЯ** Корінь *n-го* степеня. Арифметичний корінь n-го степеня, його властивості. Перетворення виразів з радикалами. Функція $y = \sqrt[n]{x}$ та її графік. Ірраціональні рівняння. *Ірраціональні нерівності. Системи ірраціональних рівнянь.*	Учень (учениця): **формулює** означення кореня и-го степеня, арифметичного кореня и-го степеня, степеня з раціональним показником, властивості коренів та степеня з раціональним показником; **обчислює, оцінює та порівнює** значення виразів, які містять

	Степінь з раціональним показником, його властивості. Перетворення виразів, які містять степінь з раціональним показником. Степенева функція, її властивості та графік. *Оборотні функції. Взаємно обернені функції.* *Ірраціональні рівняння, нерівності та їх системи з параметрами.*	корені та степені з раціональними показниками; **зображує** графік степеневої функції; **розв'язує** ірраціональні рівняння та нерівності, зокрема з параметрами; **застосовує** властивості функцій до розв'язування ірраціональних рівнянь і нерівностей.
42	**Тема 3. ТРИГОНОМЕТРИЧНІ ФУНКЦІЇ** Радіанне вимірювання кутів. Синус, косинус, тангенс, котангенс кута. Тригонометричні функції числового аргументу. Періодичність функцій. Властивості та графіки тригонометричних функцій. Основні співвідношення між тригонометричними функціями одного аргументу. Формули зведення. Тригонометричні формули: формули додавання, формули подвійного аргументу, формули перетворення суми і різниці тригонометричних функцій у добуток, формули перетворення добутку тригонометричних функцій у суму, *формули пониження степеня, формули потрійного аргументу, формули половинного аргументу. Вираження тригонометричних функцій через тангенс половинного аргументу.*	Учень (учениця): **виконує** перехід від радіанної міри кута до градусної і навпаки; **встановлює** відповідність між дійсними числами і точками на одиничному колі; **обчислює** значення тригонометричних виразів за допомогою тотожних перетворень; **формулює** означення синуса, косинуса, тангенса і котангенса кута числового аргументу; властивості тригонометричних функцій; властивості періодичних функцій; **будує** графіки періодичних функцій; **ілюструє** властивості тригонометричних функцій за допомогою графіків; **перетворює** тригонометричні вирази.
42	**Тема 4. ТРИГОНОМЕТРИЧНІ**	Учень (учениця):

	РІВНЯННЯ І НЕРІВНОСТІ Обернені тригонометричні функції: означення, властивості, графіки. Найпростіші тригонометричні рівняння. Основні способи розв'язування тригонометричних рівнянь *та їх систем.* *Тригонометричні нерівності. Тригонометричні рівняння і нерівності з параметрами. Рівняння і нерівності, які містять обернені тригонометричні функції. Системи тригонометричних рівнянь. Побудова графічних образів.*	**формулює** означення обернених тригонометричних функцій; **обґрунтовує** формули коренів тригонометричних рівнянь sinx=***a,*** cos***x=a,*** tg***x = a,*** ctg***x = a;*** **розв'язує** тригонометричні рівняння та їх системи, тригонометричні нерівності, зокрема з параметрами; будує графічні образи, пов'язані з періодичними функціями.
12	**Тема 5. ЧИСЛОВІ ПОСЛІДОВНОСТІ** *Числові послідовності як функції натурального аргументу. Способи задання послідовностей. Важливі класи числових послідовностей (монотонні, обмежені тощо).* *Границя числової послідовності. Геометрична інтерпретація границі числової послідовності. Основні теореми про границі числових послідовностей. [Число е.]* *[Довжина кола та площа круга.]*	Учень (учениця): **описує** способи задання числових послідовностей, **виділяє** основні класи послідовностей; **формулює** означення границі числової послідовності, основні теореми про границю числової послідовності; **застосовує** основні теореми про границі числових послідовностей.
18	**Тема 6. ГРАНИЦЯ ТА НЕПЕРЕРВНІСТЬ ФУНКЦІЇ** Границя функції в точці. *Основні теореми про границі функцій в точці.* Неперервність функції в точці та на проміжку. *Властивості неперервних функцій. Точки розриву функції.* *Поняття границі функції на нескінченності та нескінченно велика*	Учень (учениця): **формулює** означення границі функції в точці; неперервності функції; **формулює** основні властивості границь та **використовує** їх для знаходження границь заданих функцій; **знаходить** вертикальні та

	функція в точці. *Вертикальні та горизонтальні асимптоти графіка функції.* *«Чудові границі».*	горизонтальні асимптоти графіків функції; **застосовує** властивості неперервних функцій до розв'язування задач.
42	**Тема 7. ПОХІДНА ТА її ЗАСТОСУВАННЯ** Задачі, які приводять до поняття похідної. Похідна функції, її геометричний та фізичний зміст. Рівняння дотичної до графіка функції. Правила обчислення похідних. Складена функція. Похідна складеної функції *та оберненої функції.* Похідна степеневої, *тригонометричних та обернених тригонометричних функцій.* *Основні теореми диференціального числення.* Ознака сталості функції. Достатні умови зростання й спадання функції. Екстремуми функції. Найбільше і найменше значення функції на проміжку. *Застосування похідної для доведення тотожностей та нерівностей, а також для розв'язування рівнянь і нерівностей.* *Похідні вищих порядків. Поняття опуклості функції та точки перегину. Знаходження проміжків опуклості фу нкції та точок її перегину.* Застосування першої *та другої* похідних до дослідження функцій та побудови їх	Учень (учениця): **формулює** означення похідної та **пояснює** її геометричний і фізичний зміст; **знаходить** кутовий коефіцієнт дотичної до графіка функції; **знаходить** похідні функцій; **застосовує** похідну до знаходження проміжків монотонності та екстремумів функції; **знаходить** найбільше і найменше значення функції на проміжку; **розв'язує** прикладні задачі на знаходження найбільших і найменших значень; **застосовує** результати дослідження функції за допомогою похідної до розв'язування рівнянь і нерівностей та доведення тотожностей і нерівностей; **описує** поняття опуклості функції та точок перегину; **застосовує** другу похідну до знаходження проміжків опуклості функції та точок її перегину;

	графіків. *Асимптоти графіка функції.* *[Нерівність Йєнсена та її застосування.]* Застосування похідної до розв'язування задач, зокрема прикладного змісту.	**досліджує** функції за допомогою першої та другої похідних і використовує одержані результати для побудови графіків функцій.
12	**Повторення, узагальнення та систематизація навчального матеріалу, розв'язування задач**	

11-Й КЛАС *(210 год, 6 год на тиждень)*

К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Навчальні досягнення учнів
36	**Тема 8. ПОКАЗНИКОВА ТА ЛОГАРИФМІЧНА ФУНКЦІЇ** Степінь із дійсним показником. Показникова функція. Логарифми та їх властивості. Логарифмічна функція. Показникові та логарифмічні рівняння і нерівності *та їх системи, зокрема з параметрами.* Похідні показникової і логарифмічної функцій. *[Нерівність Коші як наслідок нерівності Йєнсена.]* Застосування показникової та логарифмічної функцій у прикладних задачах.	Учень (учениця): **формулює** означення показникової і логарифмічної функцій та їх властивості; **формулює** означення логарифма та властивості логарифмів; **будує** графіки показникових і логарифмічних функцій; **перетворює** вирази, які містять логарифми; **знаходить** похідні показникових, логарифмічних, степеневих функцій і **застосовує** їх до дослідження цих класів функцій; **розв'язує** показникові та логарифмічні рівняння і нерівності та їх системи, зокрема з параметрами.
30	**Тема 9. ЕЛЕМЕНТИ КОМБІНАТОРИКИ, ТЕОРІЇ ЙМОВІРНОСТЕЙ І МАТЕМАТИЧНОЇ СТАТИСТИКИ** Елементи комбінаторики. *Біном Ньютона та трикутник Паскаля.* Випадкова подія. Відносна частота події. *Класичне визначення ймовірності. Геометрична ймовірність.* Операції над подіями. Ймовірності суми та добутку	Учень (учениця): **формулює** означення основних понять комбінаторики; **розв'язує** комбінаторні задачі; **наводить** геометричну інтерпретацію операцій над подіями; **обчислює** ймовірність події, користуючись комбінаторними та геометричними схемами;

	подій. Незалежність подій. Вибіркові характеристики: розмах вибірки, мода, медіана, середнє значення. Графічне подання інформації про вибірку.	**обчислює** математичне сподівання випадкової величини; **пояснює** зміст середніх показників, **оцінює** числові характеристики випадкової величини за її вибірковими характеристиками та навпаки.
30	**Тема 10. ІНТЕГРАЛ ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ** Первісна та її властивості. Методи знаходження первісних. Невизначений інтеграл та його властивості. Приклади задач, що приводять до поняття визначеного інтеграла. Визначений інтеграл, його фізичний та геометричний зміст. Обчислення визначеного інтеграла. Обчислення площ плоских фігур. Обчислення об'ємів тіл. Використання інтеграла для розв'язування прикладних задач.	Учень (учениця): **формулює** означення первісної і невизначеного інтеграла та їх основні властивості; **описує** поняття визначеного інтеграла; **формулює** властивості визначеного інтеграла; **знаходить** первісні та визначений інтеграл за допомогою правил знаходження первісних та перетворень; **застосовує** визначений інтеграл до розв'язування геометричних задач.
12	**Тема 11. ЕЛЕМЕНТИ МАТЕМАТИЧНОЇ ЛОГІКИ** *Висловлювання та операції над ними. Предикати. Область істинності предиката. Операції над предикатами. Квантори. Теореми та їх види.*	Учень (учениця): **описує** поняття математичної логіки; **розрізняє** прямі та обернені теореми, необхідні й достатні умови; **застосовує** символіку математичної логіки, вивчений теоретичний матеріал для розв'язування задач.
24	**Тема 12. КОМПЛЕКСНІ ЧИСЛА ТА МНОГОЧЛЕНИ** *Множина комплексних чисел. Геометрична інтерпретація*	Учень (учениця): **описує** поняття комплексного числа, його модуля й аргументу; **формулює** правила дій над комплексними числами в

	комплексного числа. *Алгебраїчна і тригонометрична форми запису комплексного числа. Дії над комплексними числами в різних формах запису. Формула Муавра. Корінь n-го степеня з комплексного числа.* *Многочлен та його корені. Розклад многочлена на незвідні множники. Кратні корені. Основна теорема алгебри. Теорема Вієта. [Многочлен третього степеня. Рівняння вищих степенів. Формула Кардано.]*	алгебраїчній і тригонометричній формах; **знаходить** суму, різницю, добуток та частку комплексних чисел, степінь комплексного числа та корінь із комплексного числа; **виконує** ділення многочленів з остачею; **формулює** означення кратного кореня та **знаходить** його кратність; **застосовує** теорему Вієта до розв'язування задач.
78	**Повторення, узагальнення та систематизація навчального матеріалу, розв'язування задач**	

ГЕОМЕТРІЯ

10-Й КЛАС *(105 год, 3 год на тиждень)*

К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Навчальні досягнення учнів
6	**Тема 1. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ФАКТІВ І МЕТОДІВ ПЛАНІМЕТРІЇ** Аксіоми планіметрії. Система опорних фактів курсу планіметрії. Геометричні і аналітичні методи розв'язування планіметричних задач.	Учень (учениця): розрізняє означувані і неозначувані поняття, аксіоми і теореми планіметрії, властивості геометричних фігур; використовує вивчені в основній школі формули і властивості для розв'язування планіметричних задач.
12	**Тема 2. ВСТУП ДО СТЕРЕОМЕТРІЇ** Основні поняття стереометрії. Аксіоми стереометрії та наслідки з них. Просторові геометричні фігури. *Початкові уявлення про многогранники.* Найпростіші задачі на побудову перерізів многогранників. Поняття про аксіоматичний метод.	Учень (учениця): розрізняє означувані і неозначувані поняття, аксіоми і теореми стереометрії; називає основні поняття стереометрії; формулює аксіоми стереометрії та наслідки з них; наводить приклади просторових геометричних фігур (плоских і неплоских) та основних многогранників; пояснює застосування аксіом стереометрії до розв'язування геометричних і практичних задач; розв'язує задачі на побудову перерізів куба, прямокутного паралелепіпеда та піраміди.
27	**Тема** 3. **ПАРАЛЕЛЬНІСТЬ ПРЯМИХ**	Учень (учениця):

	І ПЛОЩИН У ПРОСТОРІ Взаємне розміщення двох прямих у просторі: прямі, що перетинаються, паралельні, мимобіжні прямі. *Ознака мимобіжних прямих.* Взаємне розміщення прямої та площини: пряма і площина, що перетинаються, паралельні пряма і площина. Взаємне розміщення двох площин у просторі: площини, що перетинаються, паралельні площини. Ознаки паралельності. *Існування площини, паралельної даній площині.* Властивості паралельних площин. Паралельне проектування, його властивості. *Поняття про центральне проектування.* Зображення плоских і просторових фігур у стереометрії. *Задачі на побудову перерізів многогранників. Методи слідів і проекцій побудови перерізів.*	формулює означення паралельних і мимобіжних прямих, паралельних прямої і площини, паралельних площин; ознаки паралельності прямих і площин; властивості паралельних прямих і площин; класифікує взаємне розміщення прямих, прямих і площин, площин у просторі; знаходить і зображує паралельні прямі та площини на рисунках і моделях; будує зображення просторових фігур на площині; розв’язує задачі на застосування властивостей та ознак паралельності прямих і площин; застосовує метод слідів та проекцій для побудови перерізів та розв’язування задач.
30	**Тема 4. ПЕРПЕНДИКУЛЯРНІСТЬ ПРЯМИХ І ПЛОЩИН У ПРОСТОРІ** Перпендикулярність прямих у просторі. Перпендикулярність прямої та площини. Ознака перпендикулярності прямої та площини. Перпендикуляр і похила. Теорема про три перпендикуляри. *[Теорема про три косинуси.]* Перпендикулярність площин. Ознака перпендикулярності площин. Зв'язок між паралельністю та перпендикулярністю прямих і площин. *[Ортоцентричний*	Учень (учениця): формулює означення перпендикулярних прямих у просторі, прямої, перпендикулярної до площини, перпендикулярних площин; властивості та ознаки перпендикулярних прямих і площин; обґрунтовує взаємозв’язок паралельності й перпендикулярності прямих і площин у просторі; використовує вивчені властивості та ознаки для розв’язування задач;

	тетраедр.] Кути у просторі: між прямими, між прямою і площиною, між площинами. Відстані у просторі: від точки до прямої, від точки до площини, від прямої до паралельної їй площини, *[від точки до фігури,]* між паралельними площинами, між мимобіжними прямими, *[між двома фігурами].* Ортогональне проектування. *Площа ортогональної проекції многокутника.* Практичне застосування властивостей паралельності та перпендикулярності прямих і площин.	обчислює відстані та кути у просторі.
24	**Тема 5. КООРДИНАТИ, ГЕОМЕТРИЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ ТА ВЕКТОРИ У ПРОСТОРІ** Прямокутна система координат у просторі. Відстань між точками. Координати середини відрізка. *Поділ відрізка у даному відношенні.* Вектори у просторі. Рівність векторів. Колінеарність векторів. Компланарність векторів. Операції над векторами та їх властивості: додавання і віднімання векторів, множення вектора на число, скалярний добуток векторів. *Розкладання вектора за трьома некомпланарними векторами.* Кут між векторами. *Рівняння площини, сфери.* *Застосування методу координат і векторів до розв'язування геометричних*	Учень (учениця): **користується** аналогією між векторами на площині та у просторі; **будує** у просторовій прямокутній системі координат точки і вектори за їх координатами; **записує** формули відстані між точками, координат середини відрізка, скалярного добутку, кута між векторами; **виконує** дії над векторами: **знаходить** суму і різницю векторів, добуток вектора на число, скалярний добуток векторів, **обчислює** кут між векторами; **розпізнає** рівняння площини і сфери; **застосовує** координати, вектори для розв'язування геометричних задач;

	задач. Перетворення у просторі та їх властивості.	**наводить приклади** перетворень у просторі та описує їх властивості.
6	**Повторення, узагальнення та систематизація навчального матеріалу, розв'язування задач**	

11-Й КЛАС

(105 год, 3 год на тиждень)

К-сть годин	**Зміст навчального матеріалу**	Навчальні досягнення учнів
9	**Тема 6. МНОГОГРАННІ КУТИ** Двогранний кут. Лінійний кут двогранного кута. *[Теорема про три синуси.]* Многогранні кути. *Властивості плоских кутів многогранного кута. [Основні теореми про тригранний кут.]*	Учень (учениця): **розпізнає** основні елементи многогранних кутів; **формулює** означення двогранного кута, многогранного кута; **обґрунтовує** властивості многогранних кутів.
21	**Тема 7. МНОГОГРАННИКИ** Многогранник та його елементи. Опуклі многогранники. Призма. Пряма і правильна призми. Паралелепіпед. Піраміда. Зрізана піраміда. Правильна піраміда. *[Елементи геометрії тетраедра.]* Площі бічної та повної поверхонь призми, піраміди, *зрізаної піраміди.* *Відношення площ поверхонь подібних многогранників.* Правильні многогранники. *[Теорема Ейлера.]*	Учень (учениця): **розпізнає** основні види многогранників та їх елементи; **обґрунтовує** властивості многогранників, формули для обчислення площ бічної та повної поверхонь призми, піраміди, зрізаної піраміди; **будує** зображення многогранників та їх елементів, користуючись властивостями паралельного проектування; **обчислює** основні елементи многогранників; **використовує** вивчені формули і

		властивості для розв’язування задач.
21	**Тема 8. ТІЛА ОБЕРТАННЯ** Тіла і поверхні обертання. Циліндр, конус, зрізаний конус, їх елементи. Перерізи циліндра і конуса: осьові перерізи циліндра і конуса; перерізи циліндра і конуса площинами, паралельними основі; *перерізи циліндра площинами, паралельними його осі; перерізи конуса площинами, які проходять через його вершину. Площина, дотична до циліндра (конуса).* Куля і сфера. Переріз кулі площиною. *Частини кулі (сегмент, сектор, пояс).* Площина *(пряма),* дотична до сфери. *Перетин і дотик двох сфер. Конічні перерізи як джерело кривих другого порядку.* Комбінації геометричних тіл.	Учень (учениця): **розпізнає** види тіл обертання та їх елементи; **будує** зображення тіл обертання, їх елементів, перерізів; **обчислює** основні елементи тіл обертання*;* **обґрунтовує** властивості тіл обертання, застосовує їх до розв’язування задач; **розпізнає** многогранники і тіла обертання у їх комбінаціях; **розв’язує** задачі на комбінацію просторових фігур.
30	**Тема 9. ОБ’ЄМИ ТА ПЛОЩІ ПОВЕРХОНЬ ГЕОМЕТРИЧНИХ ТІЛ** Поняття про об’єм тіла. Основні властивості об’ємів. Об’єми призми, паралелепіпеда, піраміди, *зрізаної піраміди.* Об’єми тіл обертання: циліндра, конуса, *зрізаного конуса,* кулі *та її частин. Відношення об’ємів подібних тіл. Поняття про площу поверхні.* Площі бічної та повної поверхонь циліндра, конуса, *зрізаного конуса.* Площа сфери.	Учень (учениця): **формулює** основні властивості об’ємів; **записує** формули для обчислення об’ємів паралелепіпеда, призми, піраміди, зрізаної піраміди, циліндра, конуса, зрізаного конуса; площ бічної та повної поверхонь циліндра, конуса, зрізаного конуса, площі сфери; **розв’язує** задачі на обчислення об’ємів і площ поверхонь геометричних тіл, використовуючи: основні

		формули, розбиття тіл на простіші тіла.
24	**Повторення, узагальнення та систематизація навчального матеріалу, розв’язування задач**	

Зміст навчального матеріалу на 2016/2017 навчальний рік

11-Й КЛАС *(210 год, 6 год на тиждень)*

К-сть годин	Зміст навчального матеріалу	Навчальні досягнення учнів
18	**Тема 6. ГРАНИЦЯ ТА НЕПЕРЕРВНІСТЬ ФУНКЦІЇ** Границя функції в точці. *Основні теореми про границі функцій в точці.* Неперервність функції в точці та на проміжку. *Властивості неперервних функцій. Точки розриву функції.* *Поняття границі функції на нескінченності та нескінченно велика функція в точці.* *Вертикальні та горизонтальні асимптоти графіка функції.* *«Чудові границі».*	Учень (учениця): **формулює** означення границі функції в точці; неперервності функції; **формулює** основні властивості границь та **використовує** їх для знаходження границь заданих функцій; **знаходить** вертикальні та горизонтальні асимптоти графіків функції; **застосовує** властивості неперервних функцій до розв'язування задач.
42	**Тема 7. ПОХІДНА ТА її ЗАСТОСУВАННЯ** Задачі, які приводять до поняття похідної. Похідна функції, її геометричний та фізичний зміст. Рівняння дотичної до графіка функції. Правила обчислення похідних. Складена функція. Похідна складеної функції *та оберненої функції.* Похідна степеневої, *тригонометричних та обернених тригонометричних функцій.*	Учень (учениця): **формулює** означення похідної та **пояснює** її геометричний і фізичний зміст; **знаходить** кутовий коефіцієнт дотичної до графіка функції; **знаходить** похідні функцій; **застосовує** похідну до знаходження проміжків монотонності та екстремумів функції; **знаходить** найбільше і найменше

	Основні теореми диференціального числення. Ознака сталості функції. Достатні умови зростання й спадання функції. Екстремуми функції. Найбільше і найменше значення функції на проміжку. *Застосування похідної для доведення тотожностей та нерівностей, а також для розв'язування рівнянь і нерівностей.* *Похідні вищих порядків. Поняття опуклості функції та точки перегину. Знаходження проміжків опуклості фу нкціїтаточокії перегину.* Застосування першої *та другої* похідних до дослідження функцій та побудови їх графіків. *Асимптоти графіка функції.* *[Нерівність Йєнсена та її застосування.]* Застосування похідної до розв'язування задач, зокрема прикладного змісту.	значення функції на проміжку; **розв'язує** прикладні задачі на знаходження найбільших і найменших значень; **застосовує** результати дослідження функції за допомогою похідної до розв'язування рівнянь і нерівностей та доведення тотожностей і нерівностей; **описує** поняття опуклості функції та точок перегину; **застосовує** другу похідну до знаходження проміжків опуклості функції та точок її перегину; **досліджує** функції за допомогою першої та другої похідних і використовує одержані результати для побудови графіків функцій.
36	**Тема 8. ПОКАЗНИКОВА ТА ЛОГАРИФМІЧНА ФУНКЦІЇ** Степінь із дійсним показником. Показникова функція. Логарифми та їх властивості. Логарифмічна функція. Показникові та логарифмічні рівняння і нерівності *та їх системи, зокрема з параметрами.* Похідні показникової і логарифмічної функцій. *[Нерівність Коші як наслідок нерівності*	Учень (учениця): **формулює** означення показникової і логарифмічної функцій та їх властивості; **формулює** означення логарифма та властивості логарифмів; **будує** графіки показникових і логарифмічних функцій; **перетворює** вирази, які містять логарифми; **знаходить** похідні показникових,

	Йєнсена.] Застосування показникової та логарифмічної функцій у прикладних задачах.	логарифмічних, степеневих функцій і **застосовує** їх до дослідження цих класів функцій; **розв'язує** показникові та логарифмічні рівняння і нерівності та їх системи, зокрема з параметрами.
30	**Тема 9. ЕЛЕМЕНТИ КОМБІНАТОРИКИ, ТЕОРІЇ ЙМОВІРНОСТЕЙ І МАТЕМАТИЧНОЇ СТАТИСТИКИ** Елементи комбінаторики. *Біном Ньютона та трикутник Паскаля.* Випадкова подія. Відносна частота події. *Класичне визначення ймовірності. Геометрична ймовірність.* Операції над подіями. Ймовірності суми та добутку подій. Незалежність подій. Вибіркові характеристики: розмах вибірки, мода, медіана, середнє значення. Графічне подання інформації про вибірку.	Учень (учениця): **формулює** означення основних понять комбінаторики; **розв'язує** комбінаторні задачі; **наводить** геометричну інтерпретацію операцій над подіями; **обчислює** ймовірність події, користуючись комбінаторними та геометричними схемами; **обчислює** математичне сподівання випадкової величини; **пояснює** зміст середніх показників, **оцінює** числові характеристики випадкової величини за її вибірковими характеристиками та навпаки.
30	**Тема 10. ІНТЕГРАЛ ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ** Первісна та її властивості. Методи знаходження первісних. Невизначений інтеграл та його властивості. Приклади задач, що приводять до поняття визначеного інтеграла. Визначений інтеграл, його фізичний та геометричний зміст. Обчислення визначеного інтеграла. Обчислення площ плоских фігур. Обчислення об'ємів тіл.	Учень (учениця): **формулює** означення первісної і невизначеного інтеграла та їх основні властивості; **описує** поняття визначеного інтеграла; **формулює** властивості визначеного інтеграла; **знаходить** первісні та визначений інтеграл за допомогою правил знаходження первісних та

	Використання інтеграла для розв’язування прикладних задач.	перетворень; **застосовує** визначений інтеграл до розв’язування геометричних задач.
12	**Тема 11. ЕЛЕМЕНТИ МАТЕМАТИЧНОЇ ЛОГІКИ** *Висловлювання та операції над ними. Предикати. Область істинності предиката. Операції над предикатами. Квантори. Теореми та їх види.*	Учень (учениця): **описує** поняття математичної логіки; **розрізняє** прямі та обернені теореми, необхідні й достатні умови; **застосовує** символіку математичної логіки, вивчений теоретичний матеріал для розв’язування задач.
24	**Тема 12. КОМПЛЕКСНІ ЧИСЛА ТА МНОГОЧЛЕНИ** *Множина комплексних чисел. Геометрична інтерпретація комплексного числа.* *Алгебраїчна і тригонометрична форми запису комплексного числа. Дії над комплексними числами в різних формах запису. Формула Муавра. Корінь n-го степеня з комплексного числа.* *Многочлен та його корені. Розклад многочлена на незвідні множники. Кратні корені. Основна теорема алгебри. Теорема Вієта. [Многочлен третього степеня. Рівняння вищих степенів. Формула Кардано.]*	Учень (учениця): **описує** поняття комплексного числа, його модуля й аргументу; **формулює** правила дій над комплексними числами в алгебраїчній і тригонометричній формах; **знаходить** суму, різницю, добуток та частку комплексних чисел, степінь комплексного числа та корінь із комплексного числа; **виконує** ділення многочленів з остачею; **формулює** означення кратного кореня та **знаходить** його кратність; **застосовує** теорему Вієта до розв’язування задач.
18	**Повторення, узагальнення та систематизація навчального матеріалу, розв’язування задач**	

11-Й КЛАС

(105 год, 3 год на тиждень)

К-сть годин	**Зміст навчального матеріалу**	Навчальні досягнення учнів
22	**Тема 5. КООРДИНАТИ, ГЕОМЕТРИЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ ТА ВЕКТОРИ У ПРОСТОРІ** Прямокутна система координат у просторі. Відстань між точками. Координати середини відрізка. *Поділ відрізка у даному відношенні.* Вектори у просторі. Рівність векторів. Колінеарність векторів. Компланарність векторів. Операції над векторами та їх властивості: додавання і віднімання векторів, множення вектора на число, скалярний добуток векторів. *Розкладання вектора за трьома некомпланарними векторами.* Кут між векторами. *Рівняння площини, сфери.* *Застосування методу координат і векторів до розв'язування геометричних задач.* Перетворення у просторі та їх властивості.	Учень (учениця): **користується** аналогією між векторами на площині та у просторі; **будує** у просторовій прямокутній системі координат точки і вектори за їх координатами; **записує** формули відстані між точками, координат середини відрізка, скалярного добутку, кута між векторами; **виконує** дії над векторами: **знаходить** суму і різницю векторів, добуток вектора на число, скалярний добуток векторів, **обчислює** кут між векторами; **розпізнає** рівняння площини і сфери; **застосовує** координати, вектори для розв'язування геометричних задач; **наводить приклади** перетворень у просторі та описує їх властивості.
8	**Тема 6. МНОГОГРАННІ КУТИ** Двогранний кут. Лінійний кут двогранного кута. *[Теорема про три синуси.]* Многогранні кути. *Властивості плоских кутів многогранного кута.*	Учень (учениця): **розпізнає** основні елементи многогранних кутів; **формулює** означення двогранного

	[Основні теореми про тригранний кут.]	кута, многогранного кута; **обґрунтовує** властивості многогранних кутів.
20	**Тема 7. МНОГОГРАННИКИ** Многогранник та його елементи. Опуклі многогранники. Призма. Пряма і правильна призми. Паралелепіпед. Піраміда. Зрізана піраміда. Правильна піраміда. *[Елементи геометрії тетраедра.]* Площі бічної та повної поверхонь призми, піраміди, *зрізаної піраміди.* *Відношення площ поверхонь подібних многогранників.* Правильні многогранники. *[Теорема Ейлера.]*	Учень (учениця): **розпізнає** основні види многогранників та їх елементи; **обґрунтовує** властивості многогранників, формули для обчислення площ бічної та повної поверхонь призми, піраміди, зрізаної піраміди; **будує** зображення многогранників та їх елементів, користуючись властивостями паралельного проектування; **обчислює** основні елементи многогранників; **використовує** вивчені формули і властивості для розв’язування задач.
20	**Тема 8. ТІЛА ОБЕРТАННЯ** Тіла і поверхні обертання. Циліндр, конус, зрізаний конус, їх елементи. Перерізи циліндра і конуса: осьові перерізи циліндра і конуса; перерізи циліндра і конуса площинами, паралельними основі; *перерізи циліндра площинами, паралельними його осі; перерізи конуса площинами, які проходять через його вершину. Площина, дотична до циліндра (конуса).* Куля і сфера. Переріз кулі площиною.	Учень (учениця): **розпізнає** види тіл обертання та їх елементи; **будує** зображення тіл обертання, їх елементів, перерізів; **обчислює** основні елементи тіл обертання*;* **обґрунтовує** властивості тіл обертання, застосовує їх до розв’язування задач;

	Частини кулі (сегмент, сектор, пояс). Площина *(пряма),* дотична до сфери. *Перетин і дотик двох сфер. Конічні перерізи як джерело кривих другого порядку.* Комбінації геометричних тіл.	**розпізнає** многогранники і тіла обертання у їх комбінаціях; **розв'язує** задачі на комбінацію просторових фігур.
30	**Тема 9. ОБ'ЄМИ ТА ПЛОЩІ ПОВЕРХОНЬ ГЕОМЕТРИЧНИХ ТІЛ** Поняття про об'єм тіла. Основні властивості об'ємів. Об'єми призми, паралелепіпеда, піраміди, *зрізаної піраміди.* Об'єми тіл обертання: циліндра, конуса, *зрізаного конуса,* кулі *та її частин. Відношення об'ємів подібних тіл. Поняття про площу поверхні.* Площі бічної та повної поверхонь циліндра, конуса, *зрізаного конуса.* Площа сфери.	Учень (учениця): **формулює** основні властивості об'ємів; **записує** формули для обчислення об'ємів паралелепіпеда, призми, піраміди, зрізаної піраміди, циліндра, конуса, зрізаного конуса; площ бічної та повної поверхонь циліндра, конуса, зрізаного конуса, площі сфери; **розв'язує** задачі на обчислення об'ємів і площ поверхонь геометричних тіл, використовуючи: основні формули, розбиття тіл на простіші тіла.
5	**Повторення, узагальнення та систематизація навчального матеріалу, розв'язування задач**	